

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Disertační práce

***Jan Bedřich z Valdštejna
a jeho spory o daně na turecké války (1682–1694)***

Jiří M. Havlík

Obor: České a československé dějiny

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc.

Praha 2008

Obsah	
Úvod	3
1 Prameny a literatura	6
1.1 Prameny	6
1.1.1 Materiály uložené v Národním archivu	6
1.1.1.1 Archiv pražského arcibiskupství	7
1.1.2 Rodinný archiv Valdštejnů	12
1.1.3 Státní oblastní archiv Litoměřice	13
1.1.4 Archivio Segreto Vaticano	15
1.1.4.1 Archiv kongregace koncilu (Relace ad limina ss. Apostolorum Jana Bedřicha z Valdštejna)	16
1.1.4.2 Segretaria di Stato	18
1.1.4.3 Archivio della Nunziatura di Vienna	20
1.1.4.4 Marginálie z ostatních fondů	21
1.1.5 Archivum Romanum Societatis Iesu	22
1.1.6 Marginálie z ostatních archivů	23
1.2 Obzor stávající literatury a východiska dalšího výzkumu	26
1.2.1 Vlastní východiska interpretace	31
2 Mládí a zrání Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1676)	35
2.1 Studia	36
2.2 Římské pobyty (1663–1667)	36
2.3 Návrat do Čech	41
2.4 Olomoucký kanonikát	44
2.5 Hradecký biskup	45
2.6 Křižovnický velmistr	48
2.7 Vratislav	50
3 Pražský arcibiskup (1675–1681)	52
4 Turecká válka a spory v letech 1682–1686	70
4.1 Exkomunikace Františka Oldřicha Kinského?	81
5 Kardinálem? 1686–1690	96
6 Spory z let 1691–1694	106
7 Po Valdštejnově smrti (1694–1696)	127
Závěrečné poznámky	133
Prameny a literatura	144
Zkratky	144
Seznam pramenů	145
Staré tisky	153
Literatura	156
Resumé	170

Přílohy	•	172
1. Nota de Brevi conceduti da NS per sussidio della Guerra contro il Turco		172
2. Patent z 10. listopadu 1690. Leopold I. nařizuje obyvatelům Království českého, Markrabství moravského a Horního i Dolního Slezska s ohledem na hrozící nebezpečí turecké a francouzské daň z hlavy každého obyvatele		173
3. Consignatio, quis, et quantum titulo huiusmodi extraordinarii subsidii ad bellum contra Turcas prosequendum ex statu Ecclesiastico secundum proprias oblationes contulerit		179
4. Formulář dotazníku k informačnímu procesu pro pražskou arcidiecézi		181
Obrazová příloha	•	183

Úvod

V této práci se chci zaměřit především na Valdštejnovy spory se světskou mocí. Mohlo by se zdát, že důležitějším tématem pro badatele o tomto pražském arcibiskupovi by měly být otázky jeho postupu v otázce rekatolizace pražské arcidiecéze. Zvolená tematika však s touto otázkou velmi úzce souvisí. Rekatolizace českých zemí byla mimo jiné brzděna neustálými spory mezi světskou a duchovní mocí. Tento faktor nelze přeceňovat, protože nebyl žádným specifikem. Analogie podobných sporů, jaké vedl Valdštejn s Františkem Oldřichem Kinským a Adolfem Vratislavem ze Šternberka či Arnošt Vojtěch z Harrachu s Martinicem, bychom mohli hledat v 90. letech 17. století v Pasově či v 80. letech téhož století v Neapolsku. Kromě tohoto faktoru však důležitou roli hrály i další a zpomalení návratu země „ad unam catholicam“ tak měla na svědomí spíše jejich souhra.

Mezi další zpomalující faktory lze počítat jak nedostatečnou farní síť, tak fakt, že drtivou většinu světců 17. století tvořili řeholníci. Ti sice mohli vykonávat misie, ale jednak ne všechny církevní řády mají misie v „popisu své práce“, jednak misie nemůže nikdy nahradit stálou duchovní správu. Jan Bedřich z Valdštejna se snažil o obnovení farní sítě, ale v mnoha směrech byly jeho snahy zmařovány. Nejdůležitějším důvodem, proč nemohl pražský arcibiskup zvláště v poslední čtvrtině 17. století, konat zásadní kroky k obnově farní sítě a tím i rekatolizaci země, byl nedostatek peněžních prostředků a ze strany státu i vůle k řešení otázek s tím spojených. Valdštejnovi se podařilo získat povolení čerpat peníze pro výstavbu a obnovu farností ze solní pokladny. Ta však z jiných důvodů brzo zela prázdnotou. Tyto „jiné důvody“ přitom musíme hledat v politické situaci, v níž se České země v poslední čtvrtině 17. století nacházely. Od roku 1678 téměř pravidelně žádal císař české duchovenstvo o příspěvky na armádu a na zabezpečení východních hranic monarchie. Nejdříve to byl Imre Thököly, posléze armáda Vysoké Porty a následně pak, po vypuknutí falcké války, válka na dvou frontách. Vzhledem k tomu, že se mnohokrát nutná procedura projednávání finančních požadavků na zemských sněmech ukázala jako velmi nepružná, začaly je královské úřady postupně obcházet, což dobrým vztahům mezi státním aparátem a duchovenstvem pochopitelně nijak neprospělo.

Daně na turecké války jsou pouze jedním z témat kontroverzí mezi českým duchovenstvem a místodržícími, respektive často i přímo s vídeňským dvorem. Útoky na císařské požadavky navíc zprvu zdá se nebyly motivovány jejich přemrštěností, ale právě jejich procedurálními nedostatky – k vyhlášení daní nad duchovenstvem často chyběl papežský souhlas, který duchovní považovali za nutný, patent s finančními pohledávkami byl vydán mimo dobu jednání zemského sněmu, a nebyl jím tedy schválen nebo nebral ohledy na dvojnásobné zatížení duchovenstva (papežskými a navrch ještě císařskými dávkami). Předmětem této práce proto není popis konkrétní výše zatížení jednotlivých farností, řádových domů a majetků prelátů. Účty a přiznání k daním nechávám stranou, neboť v drtivé většině tyto dokumenty neobsahují stížnosti na utlačování světskou mocí ani nic podobného. Obvykle však vedle nich jsou uloženy dokumenty daně ukládající, které (často i samotná jejich stylizace) byly často příčinou rozhořčení mnoha představitelů kléru. Místo zatížení českých diecézí mě bude v práci zajímat prozatím především popsání samotné kontroverze. Valdštejn navíc, jak už padlo, nebyl osamoceným kverulantem, nebyl ani tím, kdo hájil nebo se zasazoval o obnovu českých stavovských svobod. Nešlo o specifikum českých zemí, nešlo ani o hájení českých zájmů. Mnohem více podobností než s kontroverzemi z přelomu 16. a 17. století, kde jde o udržení či prosazení stavovských svobod, totiž najdeme s kontroverzemi o církevní imunitě, z Valdštejnovy současnosti. Samotné materiály hovoří nejčastěji právě o sporu o církevní imunitě, stavovské svobody nezmiňují buď vůbec nebo se jich dotýkají pouze okrajově a v jiném smyslu, než bychom očekávali. Často nejde o to, že by jedna strana proti druhé hájila stavovské svobody, ale o jejich různý výklad, způsobený především novým

elementem na zemském sněmu – duchovenstvem, které si nárokovalo exempce plynoucí z církevních imunit, stanovených církevním právem.

Souběžně s Valdštejnovým sporem z let 1682–1683 probíhala také potyčka mezi papežským nunciem a císařským dvorem, způsobená právě formulací císařského dekretu, stanovující zdanění veškerého obyvatelstva habsburské monarchie včetně kléru, právě za účelem získání peněz na válku proti Osmanské říši. Valdštejn v tu chvíli může sloužit spíše jako analogie toho, co se dělo i na vyšší úrovni. Zatímco Valdštejnovy výtky se mnohdy týkaly Františka Oldřicha Kinského, Bernarda Ignáce z Martinic a dalších českých císařských ministrů, výtky papežského nuncia Francesca Buonvisiho směřovaly proti Johannu Paulu Hochoerovi a později i vůči Kinskému. Obsah vytýkaného byl v podstatě stejný. Šlo o to, že dokumenty, které nařizovaly zdanění kléru, se o tom zmiňovaly jaksi samozřejmě a z pozice příkazující moci, nikoli s tím, že jde o něco výjimečného, k čemu dal (mnohdy až dodatečně) svolení římský biskup, bez ohledu na to, že kléru se podle církevního práva z moci královského majestátu nic nepřikazuje, pouze se to na něm žádá.

Svou prací nemíním popírat závěry, jež především o Valdštejnově vystoupení na zemském sněmu v letech 1693–1694 vyslovila česká historiografie. Spíše jde o to, přidat jim nový rozměr, který v nich často viděli samotní příslušníci kléru. Je třeba přiznat fakt, že Valdštejnovy kontroverze souvisejí s tím, že si duchovní stav musel své první místo mezi českými stavy, právně ustanovené Obnoveným zřízením zemským, ještě těžce vydobýt. Vždyť dokument, znovu a podrobněji stanovující, kdo všechno má a nemá na sněmu z duchovních zasedat, pochází až z počátku osmdesátých let. Půjde tedy spíše o zařazení do dalších souvislostí, než o popření těch nejčastěji zmiňovaných. V posledním z popisovaných sporů byla nastolena i otázka, zda je vůbec žádoucí, aby se duchovenstvo navrátilo na zasedání orgánu, z něhož bylo vyloučeno. Duchovenstvo v některých otázkách totiž považovalo světské stavy za inkompetentní a odmítalo se v takových případech podřizovat sněmovní většině. Ale k tomu už v samotné práci.

Po výkladu o pramenech se budu věnovat chronologicky běhu Valdštejnova života. Kapitoly 2. a 3. jsou však založeny převážně na literatuře. Převážně z pramenných zdrojů pak vycházejí závěr třetí kapitoly a všechny kapitoly následující, v nichž se podrobněji zaobírám zvláště kontroverzemi mezi českým duchovenstvem, vedeným v letech 1682–1686 Janem Bedřichem z Valdštejna a v letech 1691–1694 kromě něho i litoměřickým biskupem Jaroslavem Ignácem Holickým ze Šternberka, metropolitními kanovníky (zvláště Ch. A. Pfaltzem), vyslanci českého duchovenstva Danielem Ignácem Mayerem z Mayernu a Ondřejem Troyerem OCist. Vedle nich významnou roli hráli především nunciové Francesco Buonvisi a Sebastiano Antonio Tanara a nemalou měrou se do kontroverzí českého kléru zapojili i papežští státní sekretáři Alderano Cybo a Fabrizio Spada. Bez jejich posily a bez posily Inocence XI. a později i Inocence XII. by Valdštejn ve svých sporech zřejmě nedosáhl vůbec ničeho.

Poděkování

Tato práce by nemohla vzniknout bez věcné i duchovní podpory mnohých. V první řadě jsem mnohými díky zavázán vedoucí práce *doc. PhDr. Ivaně Čornejové, CSc.* V jejím případě totiž nešlo pouze jen o formální povinnost vedení doktoranda, ale o aktivní a soustavnou podporu především při výjezdech na zahraniční cesty, publikační činnosti i zpřístupňování mnohých obtížněji dostupných zdrojů. Zahraniční cesty podpořily především *Český historický ústav v Římě* a účast na grantovém projektu GAČR č. 404/06/0828. Díky třem měsíčním pobytům v Římě jsem mohl prostudovat velmi přínosné materiály vídeňské nunciatury, papežského státního sekretariátu i mnohé další. V tomto ohledu patří mnohé díky vedoucí Českého historického ústavu v Římě *prof. PhDr. Zdeňce Hledíkové, CSc.*, která mi poskytla i množství užitečných rad při orientaci v Archivio Segreto Vaticano. Za totéž děkuji i *Mgr. Tomáši Parmovi*. Za přínosné konzultace vděčím kromě výše jmenovaných především *prof. JUDr. Valentinu Urfusovi, CSc.*, *Alessandru Catalanovi, PhDr. Hedvice Kuchařové, PhD.*, *PhDr. Miloši Sládkovi*, *Mgr. Petru Maťovi, PhD.* a *prof. PhDr. Vitu Vlnas, PhD.* Za mnohé poznámky vděčím i ohledně kultu nejsvětějšího srdce Ježíšova *Mgr. Janu Linkovi*, který mi rovněž zpřístupnil články A. Wojtyły, ohledně hradeckého biskupství *PhDr. Jakubu Zouharovi, PhD.*, ohledně styků Jana Bedřicha z Valdštejna s jezuitským řádem *PhDr. Martinu Svatošovi, CSc.* a ohledně rodu Valdštejnů *PhDr. Jiřímu Hrbkovi*.

Nemalým dílem přispěli ke vzniku práce i pracovníci archivů, jež jsem navštívil. Z nich zvláštní dík patří především *PhDr. Heleně Klímové* a *PhDr. Aleně Pazderové* z 1. oddělení Národního archivu v Praze, řediteli centrálního archivu řádu kapucínů *Vincenzu Criscuolovi OFM Cap.*, který mi poskytl k nahlédnutí i soubornou edici korespondence Marca d'Aviano, a pracovníkům Archivum Romanum Societatis Jesu.

1 Prameny a literatura

1.1 Prameny

K archiepiskopátu Jana Bedřicha z Valdštejna existuje nepřehledné množství pramenů, uložené v archivech po celých Čechách, ve Vídni, Římě, Bratislavě, Lovani a pravděpodobně i v italských městech Luce či Palestrině. Vzhledem k tomu bylo nutné učinit výběr vymezený tématem práce a nechat velkou část materiálů stranou. V následujícím textu se budu věnovat postupně jednotlivým fondům, jež jsem pro práci využil. Nevyužití a pouze evidované zdroje, které nabízejí další cesty výzkumu, zmíním v závěru práce.

1.1.1 Materiály uložené v Národním archivu

V Národním archivu jsem procházel především materiály fondů *Archiv pražského arcibiskupství*, *Řád křižovníků s červenou hvězdou*, *Stará manipulace* a *Česká dvorská kancelář*. Prvnímu z fondů vzhledem k množství různých typů dokumentů, vztahujících se k Valdštejnovi, které obsahuje, věnuju samostatnou podkapitolu.

Z fondu *Řád křižovníků s červenou hvězdou* jsou pro práci nejcennější osobní složky generálních velmistřů, především složky samotného Valdštejna¹ a Jiřího Ignáce Pospíchalova (1634–1699).² Malé množství dokumentů k Valdštejnovi lze najít i ve složce Arnošta Vojtěcha z Harrachu.³ Největší část materiálů přitom představuje agenda arcibiskupských statků, kterou oba (jak Harrach, tak Valdštejn) svěřili právě Jiřímu Ignáci Pospíchalovi, a je tedy uložena především v jeho složce. Druhé místo zaujímá korespondence týkající se Tomáše Sclessina z let 1653–1675, kterou od druhé poloviny 60. let naplňovaly především spory o volbu generálního velmistra křižovníckého řádu.⁴ Spíše nahodile se tu vyskytují dopisy od jiných osob (Jiří Crugerius Pospíchalovi, Jan Josef Breuner, A. V. Harrach). V samotné Valdštejnově složce pro naše téma jsou vedle duplikátů materiálů uložených na jiných místech – arcibiskupova závěť, relace Antidia Dunoda o jeho smrti – zajímavá především akta Pospíchalova pověření pro jednání stavovské komise, vyslané ve věci akcí a daní, z roku 1696.⁵ Tyto materiály budou v budoucnu spolu s akty Jana Josefa Beunera podrobeny dalšímu studiu, vzhledem ke kontroverzím, jež byly v mnoha znacích podobné právě těm Valdštejnovým.

Z fondu *Stará manipulace* jsou nejpřínosnější akta vzešlá z jednání Českého zemského sněmu z let 1682–1694⁶ a soubor dokumentů pod názvem *Příspěvek duchovenstva na Turky 1/3 majetku*,⁷ který však obsahuje především výtahy z Desk zemských jako podklady pro výpočet výše daně, přiznání k dani a samotné účty. Tato práce není však zaměřena na popis konkrétní výše zatížení jednotlivých farností, řeholních domů a majetků prelátů, proto

¹ NA Praha, ŘKŘ, ič. 237 Akta z období velmistřů, kartony 479 a 480 – pozůstalost a akta Jana Bedřicha z Valdštejna

² NA Praha, ŘKŘ, ič. 237 Akta z období velmistřů, kartony 482–484 – pozůstalost a akta Jiřího Ignáce Pospíchalova

³ NA Praha, ŘKŘ, ič. 237 Akta z období velmistřů, zvláště karton 479, kde se vedle materiálů J. B. Z Valdštejna nachází i složka s pozůstalostí a akty Arnošta Vojtěcha z Harrachu.

⁴ Zvláště kartony 480 a 482. V kartonu č. 480 je uložena velmi bohatá korespondence mezi Valdštejnem a Sclessinem z let 1668–1673. Vzhledem k tomu, že centrum zájmu této práce stojí až v letech 1682–1694, nestudoval jsem ji dopodrobna, ale může být dobrým zdrojem informací o obou aktérech sporu. Nejde v ní totiž pouze o něj, ale i o další záležitosti, týkající se Valdštejnovy kariéry a období jeho hradeckého episkopátu. Složky podrobně procházeli jak P. Václav Bělohlávek, tak Franz Jacksche. Viz Jacksche, Franz: *Geschichte des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne*. Prag 1904, s. 73–80; Bělohlávek, Václav P.: *Dějiny křižovníků s červenou hvězdou*. Praha 1930, zvláště s. 136–140.

⁵ Reverendissimus Dominus Pospíchal p. m. eligitur ab inclitis statibus pro commissario in causa Accisarum Viennam ituro (1696), NA Praha, ŘKŘ, ič. 237, kart. 484.

⁶ NA Praha, SM, Zemské sněmy 1682–1693, sig.: L 34, č. kart. 1311–1313

⁷ NA Praha, SM, Příspěvek duchovenstva na Turky 1/3 majetku, sig.: G 72/10, č. kart. 835.

z tohoto souboru vybírám pouze nařízení, která výběr daně stanovovala, neboť právě jejich formulace byla častou příčinou sporů. Akta českých zemských sněmů z této doby jsou materiály novějšími, ale i staršími publikacemi takřka netknuté. Proto se s nimi pracuje velmi těžko a je třeba si vypomáhat často jinými archivními materiály. K ruce se přímo nabízí poznámky, které si při svém studiu dělal Josef Vítězslav Šimák,⁸ monografie Václava Vladivoje Tomka a nemnoho poznámek z jejich jednání, které lze najít v Českých katastrech Josefa Pekaře.⁹ O tom však v passusu věnovaném literatuře. Pokud jde o dobové tištěné sněmovní artikule, poskytují pro tuto práci minimální množství informací. Průběh jednání, o něž právě půjde, zde není totiž vůbec nijak popsán. Evidují se pouze císařské propozice a snesení sněmu. Proto jsem při studiu těchto materiálů nakonec sáhl k tomu, že jsem se soustředil podrobněji pouze na dokumenty týkající se Valdštejnova vystoupení na sněmu v letech 1692–1693. Zde je možné opřít se o elaborát, uložený v Rodinném archivu Valdštejnů, popisující chování kléru na sněmu v roce 1693¹⁰ a mnohé pokusy o jeho výklad v literatuře (viz níže). Ostatní Valdštejnova vystoupení budu sledovat především očima jejich pozorovatelů a těch, co se je pokusili nějak reflektovat a reagovat na ně. Samotná složka k jednání sněmu v roce 1693 koneckonců nic takového jako plné znění duchovenského vota ani neobsahuje. Naopak samotné vyjádření duchovního stavu k celé věci se nachází v právě zmiňovaném konvolutu v Rodinném archivu Valdštejnů.

Velmi přínosným zdrojem informací je *Elaboratum bohemicum*. Valdštejnův případ se stal znovu aktuální během práce komise, která měla na starosti revizi Obnoveného zřízení zemského. Z jejího snažení vzešla *Elaborata* obsahují také velké množství opisů dokumentů, výkladů a zdůvodnění, proč byl ten a ten bod revidován právě daným způsobem. Duchovního stavu se týká velmi objemný svazek, uložený ve dvou exemplářích ve fondu Česká dvorská kancelář.¹¹ Mnohé reskripty, týkající se duchovního stavu, lze však dohledat i jinde. Vzhledem k tomu, že obě komise, které přepracovávaly články vztahující se k duchovenstvu v letech 1710–1712 a ve dvacátých letech 18. století, zařadili dokumenty do nového kontextu, cituji je přednostně z kontextů původních. Vlastní elaboráta nechávám stranou pro další zkoumání, které objasní, jaký význam v nich dokumenty, o nichž bude řeč mají. V této práci totiž nejde ani tolik o jejich zpětnou reflexi a reinterpretaci, jako spíše o jejich genezi, dobový kontext a dopad.

1.1.1.1 Archiv pražského arcibiskupství

Archiv pražského arcibiskupství obsahuje největší množství materiálu, je proto třeba z něj vybírat. Vedle kartonu, obsahujícího buly pro Jana Bedřicha z Valdštejna, jeho korespondenci s Janem Františkem Liepurem a Francescem Buonvisim (1626–1700)¹² jsou zajímavé zvláště složky, věnované daním na turecké války, u nichž často tematické třídění převážilo nad chronologickým, a došlo tak k tomu, že obsáhlá korespondence Jana Bedřicha z Valdštejna s vídeňským nunciem Buonvisim je roztroušená ještě po dalších třech kartonech.¹³ Kromě této korespondence najdeme ve stejných kartonech i listy, jež si Valdštejn

⁸ AAVČR Praha, Osobní pozůstalost Josefa Vítězslava Šimáka, č. 119 Sněmy české (výpisky z literatury 17. stol., 1660–1710, Kastl.), karton 14

⁹ Pekař, Josef: *České katastry 1654–1789 se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. Praha 1932; Tomek, Václav Vladivoj: *Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II.* Praha 1868.

¹⁰ SOA Praha, RAV, Sněmovní jednání 1693, ič. 2580, sig.: IX-O2-4, Kniha IX.

¹¹ K nim viz Urfus, V.: *Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století*. PHS 23/1980, s. 147–160; Urfus, Valentin: *K pokusu o revizi zemského zřízení v Čechách na počátku 18. století*. PHS 16/1971, s. 177–198. Kalousek, Josef: *České státní právo*. Praha 1892, s. 494–500. Vlastní elaboráty viz NA, ČDK, sig.: II A 1 Elaboráty české kompilační komise týkající se zemského zřízení (s odůvodněním a prameny). O duchovním stavu – ad 1723, kart. 27; O náboženství – 1710–1723; kart. 26.

¹² NA Praha, APA, Historica–Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, kart. 2004

¹³ NA Praha, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, sig.: D 81/4, kart. 2361; Uložení daně českému duchovenstvu světskou mocí bez papežského souhlasu 1684, sig.: D 81/6, 2362; Mimořádná daň proti Turkům (z církevních desátků) 1683–1684, sig.: D 81/7, kart. 2362.

vyměňoval se státním sekretářem papeže Inocence XI. kardinálem Alderanem Cybem (1613–1700) a ojedinelé listy s vídeňským biskupem Emerichem Sinellim (1622–1685) či pozdějším dvorním kancléřem Leopolda I. Juliem Friedrichem Buccellinim.¹⁴ Vedle toho obsahují úřední korespondenci z české dvorské kanceláře, z větší části signovanou Františkem Oldřichem Kinským a řadu vyjádření nejrůznějších autorit k Valdštejnovu sporu, včetně církevně právních a teologických traktátů na téma poměru mezi mocí světskou a církevní, především pokud se týče církevních imunit a práva udílet duchovním daně z moci panovníka bez souhlasu svatého stolce. Účty církevních dávek z let 1683, 1684, 1690, 1691 atd., které jsou další náplní těchto signatur, nechávám stranou a věnuji se právě především již zmíněným materiálům.

Dalším zajímavým zdrojem informací je kniha účtů dávek na turecké války z let 1683–1698. Kromě hlavního obsahu, tj. přiznání, účtů a soupisů jednotlivých výdajů, obsahuje totiž i opisy rozhodnutí a nařízení, která dávky stanovovala.¹⁵

Běžnou agendu arcibiskupství představují materiály, uložené dnes jako emanata, resp. recepta a další materiály tohoto typu. Vzhledem k tomu, že emanata představují především dokumenty dokládající způsob řízení církevní správy, nechávám je do značné míry stranou. V církevní správě se totiž kontroverze se státní mocí, o něž v práci půjde, objevovaly pouze sekundárně. V dalším bude proto třeba projít především emanata adresovaná místodržícím. Způsobu organizace arcibiskupské kanceláře, řízení církevní správy i samotným dokumentům se věnovala Eliška Čáňová.¹⁶ Časově její práce sice nezahrnuje naše období, kdy agenda arcibiskupství rapidně narostla, ale přesto na něj můžeme odkázat téměř beze zbytku. Nárůst agendy byl totiž spojen především s její systematizací, nikoli kompletní přestavbou.

Ona systematizace souvisela především výstavbou vikariátní a farní sítě. Samotné vikariáty vznikaly během 60. a 70. let a právě s archiepiskopáty Ferdinanda Matouše Sobka z Bilenberka (1668–1675),¹⁷ Jana Bedřicha z Valdštejna (1675–1694) a Jana Josefa Breunera (1695–1710)¹⁸ se pojí několik vln výstavby farní sítě.¹⁹ Podkladem pro ni a pro její systematizaci musela být generální vizitace, k níž přistoupil právě až Valdštejn. Již za Arnošta Vojtěcha z Harrachu (1623–1667) je možné pozorovat snahy o vizitaci arcidiecéze. První komplexní průzkum, i když svým vývojem navazující právě na předchozí období, však zaznamenáváme až právě na počátku Valdštejnova archiepiskopátu. Ani Valdštejn však vizitaci neprovedl osobně. Místo toho rozeslal k jednotlivým vikariátům soupis 42 otázek, týkajících se stavu kostela, fary, počtu věřících, docházejících na bohoslužby, vybavení kostela, hmotného zajištění farářů a jejich pomocníků atd. Z vikariátů pak byly tyto dotazníky rozesílány dále na jednotlivé fary a opět shromažďovány a posílány vyplněné zpět k arcibiskupské konsistoři. Z let 1676–1677 tak jsou dochovány záznamy o celé pražské

¹⁴ Zvláště NA Praha, APA, Mimořádná daň proti Turkům (z církevních desátků) 1683–1684, D 81/7, kart. 2362. K E. Sinellimu viz Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hrgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon.* Berlin 1990, s. 462–463, autor hesla *Johann Weissensteiner*.

¹⁵ NA Praha, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky 1683 – 1698, i. č. 2137, sig.: B 68/6.

¹⁶ Čáňová, E.: *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech 1620–1671.* SAP 35/1985, s. 486–560.

¹⁷ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hrgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon.* Berlin 1990, s. 467–468, autor hesla *Kurt A. Huber*.

¹⁸ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hrgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon.* Berlin 1990, s. 46–47, autor hesla *Kurt A. Huber*; Podlaha, Antonín: *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710).* Praha 1917; Buben, Milan M. – Pokorný, Pavel R.: *Encyklopedie českých sídelních biskupů.* Praha 2000, s. 37–39.

¹⁹ K výstavbě farní sítě viz Čáňová, E.: *K počtu far v Čechách.* *Historická demografie* 18/1994, s. 179–181; Maur, E.: *Problémy farní organizace pobělohorských Čech.* *Traditio et cultus.* Praha 1993, s. 163–176; Polc, J.: *České diecéze po třicetileté válce.* *Studie č. 130–131.* IV–V/1990, s. 271–296; Štědrý, František: *Znovuzřízení katolické duchovní správy po r. 1620.* SHK 26, 1925–1927.

arcidiecézi s výjimkou vikariátů Hořovice (Podbrdský kraj) a Bořek (Žatecký kraj).²⁰ Pro tuto práci tento materiál nepoužívám, jednak z důvodu jeho objemu, jednak protože se na něj soustředí jiní badatelé, kteří naopak nechávají stranou Valdštejnovu církevní a „stavovskou“ politiku.²¹ Další nárůst agendy způsobilo samotné zdanění duchovenstva, kdy bylo třeba rozeslat nové dotazníky za účelem sepsání kostelního majetku, zvláště zlata a stříbra v roce 1683. Ve svém výběru jsem se z tohoto moře úředních dokumentů soustředil pouze na emanata z let 1691–1694.²² Přitom jsem vybíral listy adresované místodržícím jako jednotlivcům či jako celé místodržitelské kanceláři. Exkomunikační ani jiné trestné listy se mi tu však objevit nepodařilo. Pro jinou práci jsem již dříve procházel emanata z let 1679–1681, čehož jsem využil pro krátký pasus týkající se této etapy.²³

Mnohem více než zmiňované úřední dokumenty jsou pro tuto práci důležité oficiálové, kteří jejich agendu řídili. Na tomto místě je třeba se zastavit především u tří z nich – Jana Františka Liepura, Christiana Augustina Pfaltze (1628–1701) a Václava Vojtěcha Bílka z Bílenberka (1631–1704).

Začněme posledním z nich – dlouholetým generálním vikářem pražské arcidiecéze.²⁴ Tuto funkci zastával v letech 1670–1702. S Valdštejnem se však setkal již dříve, když za něj spolu s Valdštejnem jmenovanou komisí vedl církevní správu královéhradeckého biskupství.²⁵ V úřadu generálního vikáře nového episkopátu byl přítom od samotného jeho založení. V padesátých letech studoval v Římě, kde roku 1659 dosáhl doktorátu teologie. Po návratu do Čech se stal děkanem v Holohlavi a od roku 1665 působil v hradecké diecézi. V roce 1669 byl zvolen kanovníkem Metropolitní kapituly, kde byl nastolen 24. IV. 1673. V roce 1677 byl ustanoven scholastikem a českým kazatelem v Metropolitní kapitule u sv. Víta, v roce 1681 obdržel ještě staroboleslavský kanonikát. Později pak byl i děkanem Metropolitní kapituly a kapituly Všech svatých na Pražském hradě. Tento oficiál Valdštejna často zastupoval v době jeho nepřítomnosti, způsobené ať už pobyty ve Vídni či na Duchcově, nebo na jednáních zemského sněmu, na kterých samotný Valdštejn vystupoval pouze v případech, jež považoval za zvlášť důležité, avšak potom o to ostřeji.

Jiným častým zástupcem Jana Bedřicha z Valdštejna, nejen ex officio, jako tomu bylo u Bílka, byl Christian Augustin Pfaltz.²⁶ Kanovník metropolitní kapituly a blízký přítel

²⁰ K dotazníkům existovaly i prováděcí pokyny, jež jsou dnes uloženy spolu s vizitacemi v Národním archivu. Prováděcí předpisy viz NA, APA, B 20/1b, f. 59r–63v, 135r–136v. Samotné relace pak tamtéž, Zprávy o stavu far, jako odpovědi na 42 otázek konsistoře z r. 1677, i. č. 1316–1343, sig. B 11/8 – B 13/4 b.

²¹ K vizitacím z let 1676–1677 a 1700 viz Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část I, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710). Praha 1917; Krásil, František: Responsa ad 42 puncta ... Pars I. Sub vicario Chrudimensi. Pragae 1904; Krčilová, Irena: Katolická farní organizace na Pelhřimovsku v letech 1677 a 1700 ve světle farářských relací. Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12/2001, s. 121–136. Stuchlá, Pavla: Prachatický vikariát 1676–1750. Vybrané otázky církevní správy. Praha 2004. Ke starším vizitačním písemnostem, které však postrádaly celozemský ráz viz pak především článek V. Semerádové, kde je citována i základní literatura k vizitacím jako takovým. Semerádová, V.: Vizitační písemnosti Čech 17. století. Farní kostely a farní klérus pražské arcidiecéze v letech 1623–1694. SAP 47/1997, s. 125–204.

²² NA, APA, sig.: C6 – C7, č. kart. 62–65.

²³ NA, APA, sig.: C5, č. Kart. 48–50. Havlík, Jiří: Morová epidemie v letech 1679–1681 v Praze a pražské domy Továřství Ježíšova. Diplomová práce pod vedením doc. PhDr. Ivany Čornejové, CSc. UK–PedF. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Praha 2003.

²⁴ Podlaha, Antonín: Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora. Praha 1912, s. 217–218; Tumpach, Josef–Podlaha, Antonín (reds.): Český slovník bohovědný. II. Díl. Bascath–církevní rok. Praha 1916, s. 244; Brückner, Hugo: Die Gründung des Bistums Königgrätz. Königsteiner Institut für Kirchen- und Geistesgeschichte der Sudetenländer. Veröffentlichungen 1. Königstein/Ts. 1964; Mikan, Jaroslav: Vznik a počátky hradeckého biskupství. Hradec Králové 1946; Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 30–31, autor hesla Kurt A. Huber.

²⁵ Viz NA, APA, Královéhradecké biskupství (1666–1674), sig.: C 109/2, karton 2039.

²⁶ Otto, Gottlieb Friedrich: Lexikon der seit dem fünfzehnten Jahrhunderte verstorebenen und jetzt lebenden oberlausizischen Schriftsteller und Künstler. II. Bd. Görlitz 1800, s. 794; Podlaha, A.: Series praepositorum,

Tomáše Pešiny z Čehorodu se narodil 16. prosince 1629 v Lužické pahorkatině ve městě Ostritz, které dnes leží nedaleko hranic Německa a Polska. Navštěvoval jezuitské gymnázium v Jičíně, studoval filosofii a teologii na universitách v Praze, Trnavě, ve Vídni a v Olomouci. V roce 1653 byl v Praze vysvěcen na kněze. Poté se vrátil do svého rodného kraje do městečka Seittendorf, kde působil po čtyři roky mezi tamními protestanty. Odtud přesídlil do Frýdlantu, kde se pohyboval po devět let znovu v prostředí, které z větší části teprve přijímalo katolicismus a kde musela být základna pro rekatolizaci teprve vybudována. V Tumbariu metropolitní kapituly se píše, že již tady doplňoval svou misionářskou činnost četnými spisy. V roce 1660 byl v promován doktorem teologie na pražské univerzitě v polovině šedesátých let začíná jeho poměrně úspěšná kariéra, když je nejdřív v roce 1666 zvolen kanovníkem metropolitní kapituly, o rok později assesorem pražské konsistoře a v roce 1670 kanovníkem kapituly v Budyšině. V metropolitní kapitule zastával také funkci německého kazatele. V roce 1674 se stal generálním vikářem pražské arcidiecéze. Šlo však jen o krátkou kapitolu v jeho životě, neboť Ferdinand Matouš Sobek z Bílenberka, který ho do funkce jmenoval zemřel na konci dubna následujícího roku a Valdštejn si ponechal právě pouze Bílka. V roce 1692 se stal nejvyšším kvestorem Království českého. Na přelomu let 1693–1694 pak sestavil nová statuta pro Metropolitní kapitolu. Ke konci života se pak svých úřadů vzdal a zemřel v kapitule nedlouho před svými narozeninami v roce 1702.

Právě s Pfaltzovým jménem je spojeno mnoho akcí týkajících se zdanění českého duchovenstva, počínaje soupisem kostelního zlata a stříbra v roce 1683, kladskou deputací v letech 1684–1685 a v devadesátých letech obsazením úřadu nejvyššího kvestora, tedy předsedy berního úřadu, konče. Zda to bylo jedno z malých Valdštejnových vítězství, nevím, a ani z Pfaltzových vlastních zápisků, uložených v Archivu Pražského hradu, není zřetelné, jak se k této funkci stavěl.²⁷ Bohužel se také nepodařilo doložit, že by z faktu, že tuto funkci zastával, plynuly pro arcibiskupa nějaké výhody, které by mohly výrazněji ovlivnit spory o daně na turecké války v devadesátých letech. Jasně je jen jediné, Pfaltz ve všech kontroverzích devadesátých let stál na Valdštejnově straně a byl spolu s ním, stejně jako ostatní kanovníci zbaven práva zasedat na zemském sněmu a administrovat vlastní statky.

Osoba Jana Františka Liepura je literaturou téměř nedotčena. Tak i to, co zde o něm čtenář zjistí, budou jen útržkovité informace. Jeho role narostla zvláště ve sporech 90. let 17. století, kdy mu dokonce Jan Bedřich z Valdštejna posílal bílco podepsané listy a kontakty s vídeňským nunciem Antoniem Sebastianem Tanarou, císařským teologem viceprotektorem

decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora. Praeae 1912, s. 189–212; Podlaha, A.(ed.): Tumbarius S. Metropolitanae ecclesiae Pragensis. Praeae 1916, s. 13–14; Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 40–341, autor hesla *Siegfried Seifert*. Rataj, Tomáš: České země ve stínu púlměsíce. Praha 2002, s. 181–185. V nejnovejší literatuře najdeme i zmínku v edici Kořínkových Starých pamětech kutnohorských, kde R. Lunga a A. Stich o něm podávají v poznámkách velice stručnou informaci. Koříněk, J.: Staré paměti kutnohorské. Ed. Lunga, R. a Stich, A. Praha 2000, s. 516–517; Šmelhausová, K.: Zur Sprach- und Textanalyse der Sankt-Wenzels-Predigten von Pfaltz von Ostritz. Diplomarbeit. UK-FF. Katedra germanistiky, nordistiky a nederlandistiky. Praha 2001. Zde viz i přehled po další literatuře k tématu, především pokud se týká slovníkových příruček (Jöcher; Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder atp.). Zmínky v pracích, které autorka cituje však přinášejí pouze základní informace. Obraz Ch. A. Pfaltze je stručný i v samotné diplomové práci, která se věnuje především právě jazykové stránce svatováclavských kázání a kulturně historické souvislosti zmiňuje jen na naprosto základní úrovni. Za upozornění na práci vděčím Václavu Petrbokovi; Havlík, Jiří: Druhé obléhání Vídně v reflexích dobového tisku a literatury v českých zemích. Marginalia historica VII. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Univerzity Karlovy–Pedagogické fakulty v Praze. Praha 2003, s. 199–231; Havlík, Jiří M.: Morová kázání Christiana Augustina Pfaltze (1629–1701). Listy filologické 129/2006, č. 1–2, s. 145–160; Černý, Karel–Havlík, Jiří M.: Jezuité a mor. Praha 2008, s. 102–104.

²⁷ Liber actorum Christiani Augustini Pfaltz ab Ostritz SS Theologiae Doctoris, S. Metrop. Ecclesia Pragensis Archidiaconi et Ecclesiastis ex Budissina Scholastici propria manu ejusdem conscriptis ab anno 1680 usque ad annum 1695. Ex archivo Capitoli Sa Metrop. Eccles Praegen. sig. Cod. LII, 1.

německé barnabitské provincie Gian Paolem Pallavicinim a dalšími pak už obstarával Liepure sám. Bohužel právě kvůli tomu část této korespondence snad jen prozatím zmizela ze světa.

1.1.2 Rodinný archiv Valdštejnů

Vedle dokumentů o Valdštejnově studiu i kariéře²⁸, artefaktů, které za jeho života i po jeho smrti byly součástí propagandy vlastního úřadu i vlastní osoby²⁹ a majetkových záležitostí,³⁰ obsahuje rodový archiv zvláště cenné množství korespondence. Můžeme je přitom rozdělit do jednotlivých chronologicky poměrně utříděných skupin. První skupinou kontaktů jsou ty, jež získal Valdštejn za svého pobytu v Římě a na studijních cestách po Evropě. Ty jsou uloženy především pod inventárními čísly 3278 a 3279. Zde najdeme mimo jiné korespondenci s Henricem Othenimem, ohledně obrazů od Clauda Lorraina, Giacommem Interholzerem, Giacommem Fantuccim, vídeňským nunciem Antoniem Pignatellim, který v roce 1691 jako papež přijal jméno Inocenc XII., Antoniem Draghim a mnoha dalšími.³¹ Naprostá většina této korespondence přitom pochází z let 1665–1669 a týká se Valdštejnova kariérního vzestupu a záležitostí navazujících na jeho pobytu v Římě.

O něco mladší je korespondence s Jiřím Ignácem Pospíchálem z let 1671–1672.³² Spíše marginálně tu jsou uloženy dopisy Athanasia Kirchera (1601–1680, 1 list z 28. ledna 1678) a Antidia Dunoda (8 dopisů z roku 1691).³³

Jako nejzajímavější se jeví soubor korespondence mezi litoměřickým biskupem Jaroslavem ze Šternberka (1641–1709),³⁴ Janem Bedřichem z Valdštejna, Janem Josefem Breunerem (1641–1710) a papežským nunciem Sebastianem Antoniem Tanarou (1650–1724) z let 1692–1696.³⁵ Ta se totiž z větší části zabývá právě sporem z let 1691–1696, tedy

²⁸ Tak například čísla 79, 81, 83, 87–90 představují papežské buly a dispensy k jeho církevním hodnostem. Čísla 196 a 214 potvrzují jeho vzdělání. SOA Praha, RAV ič. 79, 81, 83, 87–90, karton 18. Podobně i číslo 2492 v knize VIII. Tamtéž, ič. 2492 Dispens nedostatku věku pro Jana Bedřicha z Valdštejna kanovníka kapituly ve Vratislavi, kniha VIII., sig. VIII-F; Tamtéž, ič. 5286 Soupis bul k církevním hodnostem Jana Bedřicha z Valdštejna–dar Karla Egona Fürstenberga Emanuela Arnoštovi z Valdštejna (1785), kart. 268; Tamtéž ič. 196, 214, karton 15. Dále jsou zde materiály týkající se jeho prezentace na hradecké biskupství a později i na pražské arcibiskupství. Tamtéž, ič. 2426 Výpis z protokolu o jednání tajné konsistoře papeže Klementa X. a jmenování Jan Bedřich z Valdštejna biskupem v Hradci Králové a poté arcibiskupem v Praze, kniha II., sig.: II-Q2; ič. 2444 Císařské prezentace Jana Bedřicha z Valdštejna na místo biskupa v Hradci Králové 1672, Kniha II., sig. II-K3; ič. 2495–2499 Záležitosti týkající se prezentace Jana Bedřicha z Valdštejna na pražský arcibiskupský stolec, kniha VIII., sig. VIII-I–VIII-N; ič. 3275, sig. I-25/2 Jan Bedřich z Valdštejna, kanovník v Salcburku (1665), karton 24; ič. 3276, sig. I-25/3 kanonikáty v Salcburku, Olomouci, Vratislavi (1665–1669), karton 24.

²⁹ Již výše zmíněné exempláře Dunodovy zprávy o smrti, několik smutečních tisků, tištěný pořad intronizačního průvodu, či univerzitní teze, dedikovaná kromě něj samotného ještě i jeho dvěma bratrům Františku Augustinovi a Karlu Ferdinandovi. SOA Praha, ič. 2500 Tištěný pořádek slavnostního průvodu při intronizaci Jana Bedřicha z Valdštejna 1676, kniha VIII., sig. VIII-O; ič. 2501 Teze s Janem Bedřichem z Valdštejna, Františkem Augustinem a Karlem Ferdinandem (1672), kniha VIII., sig. VIII-P; ič. 3283, sig. I-25/10 – oslavné tisky na Jana Bedřicha z Valdštejna 1668–1776, karton 24; ič. 3284, sig. I-25/11 – oslavné řeči na Jana Bedřicha z Valdštejna 1658–1674, karton 24; ič. 3290, sig. I-25/17 – Pohřební řeč nad Janem Bedřichem z Valdštejna – 1694, karton 24; ič. 3291, sig. I-25/18 – Compendaria notitia eorum, quae Antidius Dunod Sacerdos Burgundus de vita cum virtutibus Friderici Comitis de Waldstein Archiepiscopi Pragensis, ac praecipue per decursum Hujus ad mortem Infirmitatis scripto consignavit, neznámý autor, karton 24.

³⁰ SOA, Praha, ič. 2549 Výpis z Desk zemských: závěť Jana Bedřicha z Valdštejna z 30. IV. 1694, kniha IX., sig. IX-G; ič. 3287, sig. I-25/14 Závěť Jana Bedřicha z Valdštejna 1694, karton 24; ič. 3292, sig. I-25/19 inventář obrazů po Janu Bedřichovi z Valdštejna 1706, karton 24.

³¹ SOA Praha, RAV, , ič. 3278 a 3279, sig.: I-25/5 a I 25/6, italská a francouzská korespondence z let 1665–1696, karton 24.

³² SOA Praha, RAV, ič. 3280, sig. I-25/7 korespondence s Jiřím Ignácem Pospíchálem 1671–1672, karton 24

³³ SOA, Praha, RAV, ič. 3277, sig. I-25/4 korespondence s Athanasie Kircherem a Antidiem Dunodem 1678–1691, karton 24.

³⁴ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 488–489, autor hesla Kurt A. Huber; Buben, Milan M. – Pokorný, Pavel R.: Encyklopedie českých sídelních biskupů. Praha 2000, s. 327–329.

³⁵ SOA Praha, RAV, ič. 2580, Kniha IX., sig.: IX-O2. Signatura má celkem čtyři pododdíly: 1. Dopisy Jana Bedřicha z Valdštejna Jaroslavovi ze Šternberka (1693–1694), 2. Dopisy Jana Josefa Breunera a papežského nuncia Jaroslavovi ze Šternberka (1692–1696), 3. Různé dopisy Jaroslavovi ze Šternberka (1696), 4. Sněmovní jednání roku 1693. Mezi dopisy Jaroslavovi ze Šternberka je uložena i zpráva Bruna Kunovského

postavením duchovního stavu na českém zemském sněmu, daněmi na turecké války, vystoupením duchovního stavu na zemském sněmu v letech 1692–1694 atp. Korespondenci s Jaroslavem ze Šternberka doplňuje několik listů z let 1680 a 1688.³⁶

Poslední soubor dopisů je neuspořádaný a jeho obsah je značně disparátní. Obsahuje především dopisy z 60. a počátku 70. let 17. století. Ve většině případů se jedná o Valdštejnovy koncepty bez označení adresáta. Pro tuto práci jsem byl nucen nechat je stranou, protože toto období Valdštejnova života nestojí v centru mého zájmu a určení potenciálních příjemců těchto listů by bylo značně obtížné. Odkazuji to pro další práci a studium, směřující k monografii pražského arcibiskupa.³⁷

Jediným dokumentem, vztahujícím se ke kontroverzi z let 1684–1686, kterou jinak v pramenech Rodinného archivu Valdštejnů vůbec nezachytíme, je složka císařských reskriptů a úřední korespondence s českými místodržitelstvími úřady z roku 1684.³⁸

Poslední zajímavou skupinou dokumentů jsou materiály, vztahující se k vystoupení duchovního stavu na českých zemských sněmech let 1691–1694. Jedná se především o císařský reskript,³⁹ který reagoval na Valdštejnův projev před zasedáním sněmu, kterým chtěl jeho jednání přerušit a v podstatě znemožnit a kterým poslední kontroverze arcibiskupova života nabrala znovu na síle a spustila nové jednání o imunitách a privilegiích nejen duchovního stavu, ale i církve v Českém království vůbec, kterého se týkají dokumenty další.⁴⁰ Jako obzvláště zajímavá se nám jeví i polemika mezi císařským zpovědníkem Janem Františkem Menegattim TJ a litoměřickým oficiálem Michaellem Arnoštem Beerem.⁴¹

Podklady pro dějiny hraběte Jan Bedřich z Valdštejna, které si v roce 1903 sepsal P. Johan Richter mne příliš nezaujaly, neboť pouze evidují již jmenované materiály. Jde o soubor kartotéčních lístků, sloužících k orientaci v pramenech, uložených v Rodinném archivu Valdštejnů. Dál bohužel Richter zřejmě se svou prací nedošel, nebo se zbytek prostě nedochoval.⁴²

1.1.3 Státní oblastní archiv Litoměřice

Ve státním oblastním archivu v Litoměřicích mě zaujaly především dvě sbírky. První z nich souvisí s prací německého historika církevních dějin a církevního práva Johanna Schlenze (1867–1933), druhá pak má základ v dokumentech shromážděných nejprve Emanuele Arnoštem z Valdštejna (1716–1789), posléze pak doplňovaná dalšími sběrateli, mezi nimi i litoměřickým biskupem Antonem L. Frindem (1823–1881). Jak Schlenz, tak Frind chápali tyto soubory dokumentů jako přípravu pro své práce z církevních dějin. Ve Schlenzově sbírce, jakkoli je jinak bohatá, jsem pro tuto práci objevil pouze opis Dunodovy zprávy o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna, pořízený v roce 1734 Emanuele Arnoštem z Valdštejna a dopis Jaroslavu Ignácovi ze Šternberka z 19. prosince 1693,

o vidění Maxmiliány Zásmucké s dopisem Jana Františka Liepura. O ní viz výše.

³⁶ SOA Praha, RAV, ič. 3282, sig. I-25/9 – s litoměřickým biskupem 1680, 1688, karton 24.

³⁷ SOA Praha, RAV, Akta ze sněmovních jednání 1658–1694, ič. 4422, sig. I-5, karton 256. Název složky plně neodpovídá jejímu obsahu. Nad množstvím sněmovních akt převažuje právě zmiňovaná korespondence mající těžiště v letech 1658–1666 a 1671–1674.

³⁸ SOA, RAV, ič. 2445 Reskripty císaře Leopolda pražskému arcibiskupovi Janu Bedřichovi z Valdštejna 1684, kniha II., sig. II-L3.

³⁹ SOA, Praha, RAV, ič. 2494 Reskript Leopolda I. týkající se slavnostní řeči Jana Bedřicha z Valdštejna při sněmu, kniha VIII., sig. VIII-H.

⁴⁰ SOA Praha, RAV, ič. 3289, sig. I-25/16 – jednání o imunitě kléru 1693–1694, karton 24; ič. 2432 31. XII. 1692, Dopis císaře Leopolda Janu Bedřichovi z Valdštejna o sněmovních záležitostech, kniha II., sig. II-X2; ič. 4419 Akta a opisy listin týkajících se arcibiskupství pražského, olomouckého a biskupství litoměřického a královéhradeckého, sig. I-2, karton 256.

⁴¹ SOA Praha, RAV, ič. 3289, sig. I-25/16 – jednání o imunitě kléru 1693–1694, karton 24.

⁴² SOA Praha, RAV, ič. 5654 Podklady pro dějiny hraběte Jan Bedřich z Valdštejna... od P. Johana Richtera (1903), karton 295.

kde Valdštejn mluví mimo jiné i o jednání na zemském sněmu.⁴³ Ve Valdštejnské sbírce je pak dokumentů více. Jsou tu Frindovy zápisky, kterými se připravoval na své církevní dějiny českých zemí,⁴⁴ další exemplář Dunodovy relace i jiné dokumenty. Obzvláště zajímavá je relace, formulovaná jako soubor odpovědí na otázky, týkající se pražského arcibiskupství, který zobrazuje stav těsně po Valdštejnově smrti a pravděpodobně sloužil jako jeden z podkladů informačního procesu, který probíhal v roce 1695.⁴⁵

Předmětem dalšího studia budou především akta litoměřického biskupství a litoměřické kapituly. Jaroslav Ignác ze Šternberka a jeho oficiálové (mezi nimi především Michael Arnošt Beer) již od roku 1692 zaujímali v kontroverzích českého kléru se státním aparátem velmi důležité místo. Bohužel jsem na tuto skutečnost narazil až při vlastní práci. Fondy, které se k tematice vztahují, jsou navíc zpracovány pouze částečně, s čímž souvisí i jejich přístupnost.⁴⁶

⁴³ SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, Zpráva o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna – opis pořizený Emanuelem Arnoštem z Valdštejna (1. VII. 1734, Litoměřice), sig.: SB II/47; Tamtéž, Jan Bedřich z Valdštejna odpovídá J. Ign. Hr., ze Šternberka na jeho návrh ve věci narovnání o dědictví kaplířovské a podává zprávy o jednání zemského sněmu (19. XII. 1693), sig.: SB V/11.

⁴⁴ Frind, A. L.: Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und in ihrer besonderen Beziehung auf die jetzige Leitmeritzer Diözese. Prag 1864–1878; Týž: Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag. Prag 1873; SOA Litoměřice, A. L. Frind–Materialien zur böhmischen Kirchengeschichte, sig. BI F 35 1,2.

⁴⁵ SOA Litoměřice, Valdštejnská sbírka, Odpovědi na otázky, týkající se pražského arcibiskupství a metropolitní kapituly (3. III. 1695), sig.: BI E F 28. Ostatní materiály viz v seznamu pramenů.

⁴⁶ Jedná se především o fondy Biskupská konsistoř Litoměřice (1655–1944), Biskupské sbírky Litoměřice, Kapitula Litoměřice a Biskupský ordinariát Litoměřice. V době odevzdání práce byl položen doposud nezodpovězený dotaz ohledně materiálů, týkajících se kontroverzí.

1.1.4 Archivio Segreto Vaticano

Práci ve vatikánském archivu mi umožnily jednak Český historický ústav v Římě, jednak prostředky z grantu GAČR č. 404/06/0828. V následujícím přehledu je třeba upozornit na to, že není úplným obrazem toho, co je možné k Janu Bedřichovi z Valdštejna ve fondech Vatikánského archivu najít. Přitom to není způsobeno ani tolik zaměřením práce, jako spíše faktem, že evidence bohemik druhé poloviny 17. století v tomto archivu uložených je v podstatě nulová. Edice takzvaných nunciatur⁴⁷, na níž pracuje Český historický ústav v Římě jako na jednom ze svých hlavních úkolů, je materiálově mému zájmu značně vzdálená. Ostatní bádání se tu soustřeďuje povětšinou rovněž na období starší. Nejbliže tu stojí zřejmě práce Tomáše Parmy, který studuje materiály, týkající se kardinála Františka z Dietrichštejna (1570–1636)⁴⁸, Alessandra Catalana (Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667)⁴⁹ a týmu katedry pomocných věd historických na Hradecké univerzitě (Hradecké biskupství v letech 1664–1781). Posledně zmiňovaný výzkum však teprve začíná, a nemůže tak oporu pro práci poskytnout. Vodítkem tak mohou jmenované projekty být pouze v literatuře a při orientaci ve fondech obecně. Jedinou výjimku představuje jmenovaná Catalanova práce, která však vzhledem ke svému zaměření zmiňuje pouze nemnoho pramenů k počátkům Valdštejnovy kariéry. I proto bylo třeba se omezit na určitou skupinu materiálů, která přesto dává alespoň přibližný obraz. Zde zároveň doplňuji smutnou skutečnost, že je možné, že část korespondence Jana Bedřicha z Valdštejna i další materiály k němu se vztahující, uchovává vatikánská knihovna, která však v době sběru pramenů k této práci byla z důvodů rekonstrukce nepřístupná.

⁴⁷ Obecněji k tomu viz níže. K pražské nunciatuře z let 1587–1612, již se projekt týká viz z české produkce především Kristen, Z. (ed.): *Epistulae et acta Joannis Stephani Ferrerii 1604–1607*. Pragae 1944; Linhartová, M. (ed.): *Epistulae et acta Antonii Caetani 1607–1611*. 3 sv. Pragae 1932–1946; Pazderová, A.: *Historie a program českého výzkumu nunciatur*. Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 1997, Fasc. straordinario, s. 41–49; Táž: *L'edizione della nunziatura di Cesare Speciano (1592–1598)*. Origini, stato attuale, problemi e prospettive. In: Koller, Alexander (Hg.): *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung*. Tübingen 1998, s. 165–174; Táž: *Instrukce pražského nuncia Caetaniho pro jeho nástupce Speciana*. In: *Facta probant homines*. Praha 1998, s. 351–362; Táž: *Nuncius Speciano a konvertita Lange*. (Příspěvek ke Specianovým vydavatelským aktivitám v prvních měsících jeho pražského působení). In: *Pocata Elišce Čáňové*. Sborník k životnímu jubileu. Praha, Státní ústřední archiv v Praze 2003, s. 125–137; Táž: *Ve stínu příprav na válku s Turky*. (Příspěvek k počátkům Specianovy nunciatury v Praze roku 1592). In: *Pocata Josefu Kollmannovi*. Sborník k životnímu jubileu. Praha, Státní ústřední archiv v Praze 2002, s. 237–252; Táž: *La Boemia multiconfessionale e la nunziatura di Cesare Speciano a Praga*. in: *Kaiserhof - Papstthof (16. - 18. Jahrhundert)*. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2006, s. 25–32; Táž: *L'edizione della corrispondenza dei nunzi apostolici presso la Corte Imperiale negli anni 1592–1628*. Bollettino dell'Istituto storico ceco di Roma 4, 2004, s. 37–46; Balcárek, P.: *Z korespondence Carla Caraffy, nuncia na císařském dvoře v letech 1621–1628*. In: *Facta probant homines*. Praha, Scriptorium 1998, s. 33–46; Táž: *Chebská exekuce ve světle korespondence s římskou kurií*. In: *Pocata Josefu Kollmannovi*. Sborník k životnímu jubileu. Praha, Státní ústřední archiv v Praze 2002, s. 6–45. Koller, Alexander: *Die böhmischen Länder im Spiegel der Berichte der Nuntien und kurialen Instruktionen, in: Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*. Opera historica 11, České Budějovice 2006, s. 175–191. Obecnější přehled a bibliografii k předmětu viz Koller, A.-Schmidt, P.: *Bibliographie zur päpstlichen Politik und Diplomatie (1500–1800)*. In: Koller, A. (Hg.): *Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung*. Tübingen 1998, s. 415–493; *Kaiserhof - Papstthof (16.-18. Jahrhundert)*, hg. v. R. Bösel, G. Klingenstein und A. Koller. Publikationen des Historischen Instituts beim Österreichischen Kulturforum in Rom, Abhandlungen 12. Wien 2006.

⁴⁸ Parma, Tomáš: "In habitu itinerario quasi laicali". Účast kardinála Dietrichštejna na dvojím konkláve roku 1605 podle jednoho vatikánského pramene. ČMM 124, 2005, č. 1, s. 203–226.

⁴⁹ Catalano, A.: *La Boemia e la riconquista delle coscienze*. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa centrale (1620–1667). Premessa di Adriano Prosperi, Edizioni di storia e letteratura. Roma 2005.

1.1.4.1 Archiv kongregace koncilu - Relace ad limina ss. Apostolorum Jana Bedřicha z Valdštejna

Relace ad limina odvozují svůj počátek od poutí k ostatkům sv. Apoštolů, které jsou v Římě uloženy. Původní dobrovolné poutě v 5. století spojil již Lev I. Veliký (440–461) s povinností každoroční účasti na římských synodách pro sicilské biskupy. Římská synoda pod předsednictvím papeže Zachariáše (741–752) rozhodla, že biskupové, kteří sídlí nedaleko Říma, mají Řím navštěvovat každoročně a zpravovat papeže o stavu své diecéze. Biskupové, kteří sídlili daleko (tj. za Alpami, resp. v Africe), mohli svou povinnost nahradit písemnou relací zaslanou do Říma. Osobní přítomnost nebyla vynucována. Striktní povinnost pravidelných návštěv upřesnili zvláště Inocenc III. (1198–1216) a Řehoř IX. (1227–1241).

Nová pravidla dal biskupským visitacím ad limina Sixtus V. (1585–1590) v roce 1585 v konstituci *Romanus Pontifex*.⁵⁰ Podle ní měli biskupové vizitovat pod hrozbou suspence a ztráty benefícia. Přitom měli podávat podrobnou zprávu o stavu sobě svěřené diecéze a přijmout od papeže potvrzení jejího držení. Forma relací byla dána jen obecně.

Pius V. upravil i způsob předávání relací. V roce 1587 vydal konstituci *Immensa aeterni Dei*,⁵¹ kterou ustanovil pravomoce a působnost nově založených kongregací římské kurie. Relace měla být nadále adresována kongregaci koncilu. Ta měla na relace odpovídat a případně vyřizovat žádosti o dispens od návštěvy. Biskupští zástupci tak nereferovali přímo papeži, ale kardinálovi prefektovi kongregace koncilu. Až v roce 1725 sepsal Prospero Lambertini (1675–1758), pozdější papež Benedikt XIV. (od r. 1740), seznam devíti otázek, jimiž se měli biskupové při sestavování svých relací řídit. Úzus byl upravován ještě znovu v roce 1909 papežem Piem X. (1903–1914).⁵²

Novověké relace ad limina jsou dnes uloženy v archivu kongregace koncilu. Z pražských tam najdeme relace z období 1597–1773.⁵³ Konstituce *Romanus Pontifex* vyžadovala osobní návštěvu. V praxi se však velmi rychle toto ustanovení začalo obcházet dispensy. Byli vysíláni kanovníci metropolitních kapitul, případně zplnomocněnci. Tak již první relaci ad limina z Prahy, která je dnes uložena ve vatikánském archivu, do Říma zanesl zástupce Zbyňka Berky z Dubé a Lipé.⁵⁴ V 17. století se vžil i úzus, že relaci předávali agenti žijící přímo v Římě spolu s ostatní důležitou korespondencí. Tak poslední relaci Jana Bedřicha z Valdštejna předkládal generální prokurátor kajetánského řádu Gian Battista Cruciani d'Ascoli,⁵⁵ kterého mnohokrát Valdštejn uvádí jako svého římského agenta v 90. letech. Cruciani stejně posloužil i Janu Josefu Breunerovi při předávání jeho první relace v roce 1697.⁵⁶

⁵⁰ *Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanum Pontificium*. Tomus VIII. A Gregorio XIII (an. MDLXXII) ad Sixtum V. (an. MDLXXXVIII.). Augustae Taurinorum MDCCCLXIII., pp. 641–645.

⁵¹ Tamtéž, pp. 985–999.

⁵² Podrobněji o relacích ad limina ss. Apostolorum viz Lucidi, Angelo: *De visitatione sacrorum liminum*. Instructio s. C. Concilii edita iussu S. M. Benedicti XIII. exposita et illustrata ... et pluribus additionibus aucta per P. Josephum Schneider Societatis Jesu. I.–III. Vol. Romae 1883; Sägmüller, Johann B.: *Die Visitatio liminum apostolorum bis Bonifaz VIII*. Thübinger theologische Quartalschrift 1900, s. 69–117; Pater, Januarius: *Die bischöfliche visitatio liminum ss. Apostolorum*. Paderborn 1914; Schmidlin, Josef: *Die kirchlichen Zustände in Deutschland vor dem Dreissigjährigen Kriege*. Freiburg im Breisgau 1910; Zuber, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století I*. Praha 1987, s. 33–37. *La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto Centenario dalla Fondazione (1564–1964)*. Studi e ricerche. Città del Vaticano 1964; Eršil, Jaroslav: *Visitatio liminum ss. apostolorum českých prelátů v době Karlově*. Sborník historický 4/1956, s. 5–32.

⁵³ ASV, Congr. Concilio, Relat. Dioec., Pragensis, 666A.

⁵⁴ ASV, Congr. Concilio, Relat. Dioec., Pragensis, 666A – Relace Zbyňka Berky z Dubé a Lipé z r. 1597, 6 p.

⁵⁵ Sám se tak v listech tituluje. Zatím se mi podařilo o něm zjistit jen málo. Profesi v řádu skládal v Miláně 6. května 1663 a ve Valdštejnových službách byl minimálně od r. 70. let 17. století. Jako pravděpodobnější se však jeví domněnka, že se seznámili již při Valdštejnově pobytu v Římě v letech 1664–1667.

⁵⁶ Cruciani měl zkušenosti s relacemi ad limina opravdu bohaté. Kromě zmiňovaných relací odevzdal v roce 1683 ještě jako představený pražského kajetánského domu relaci za hradeckého biskupa Jana Františka Kryštofa z Talmberku. Viz ASV, Congr. Concilio, Relat. Dioec. 681A – relace ze 7. dubna 1683.

V české historiografii se novověkými relacemi ad limina historici zabývali jen poskrovnu. Pro pražskou arcidiecézi jsou vydány pouze jedna relace Zbyňka Berky z Dubé a Lipé (1593–1606), poslední z relací kardinála Harracha (1623–1667) a několik relací z let 1759–1773.⁵⁷ Přitom přináší řadu zajímavých informací o církevní politice, koncepcích rekatolizace, náboženském i politickém stavu Čech, o religiozitě českého obyvatelstva, stavu a početnosti kněžstva, jeho veřejnoprávním postavení, stavu far a církevních budov vůbec, o jmění a příjmech kléru, klášterech jednotlivých řádů a jejich působnosti, arcibiskupském dvoře, administrativním řízení arcidiecéze, počtu a rozsahu děkanátů a vikariátů v zemi, stavu seminářů, boji o patronátní právo, který se táhl po celé 17. století, atd.

Do Říma Valdštejn v letech 1675–1694 zaslal do Říma celkem pět relací v letech 1675 (ještě jako hradecký biskup) 1680, 1685, 1691 a 1694. Ani v jednom z případů nedorazil do Říma osobně. Jeho zástupci předkládali relace kardinálu Federicu Baldeschimu Colonnovi (1625–1691), který byl prefektem kongregace v letech 1675–1691 a jeho nástupci Galeazzu Marescottomu (1627–1726, prefektem kongregace v letech 1692–1695).⁵⁸ V prvním případě Valdštejn popsal stav své diecéze velice podrobně. V ostatních již pouze odkazoval na to, co napsal poprvé, a pouze přidával nové informace. Změnu vedoucího kongregace nebral v úvahu. Ani v první relaci však zřejmě nešlo o to, aby seznámil kardinála Colonu podrobně s poměry v pražské arcidiecézi. Valdštejn při popisu diecéze vycházel přímo z údajů, které zjistil v letech 1677–1678 z vizitací, jež provedl formou dvaadvaceti otázek položených duchovním správcům po celé zemi.⁵⁹

Odpovědi na relace ad limina nacházíme v Libri litterarum Visitationes Sacrorum Liminum.⁶⁰ Kromě věcné odpovědi navíc měl zástupce, který odevzdával relaci přijmout z rukou papeže nově pravomoci a pověření svého biskupa. Jeden z příkladů takových textů nacházíme uložený ve fondu Řád křížovníků s červenou hvězdou v Národním archivu v Praze,⁶¹ jiné jsou uloženy u Valdštejnových osobních akt v arcibiskupském archivu.⁶²

V archivu kongregace koncilu jsem studoval rovněž *Regesta litterarum super residentia Episcoporum*. Je dobře známo, že v královéhradecké diecézi se Jan Bedřich z Valdštejna jako tamní biskup v letech 1668–1675 vůbec nezdržoval, avšak přesto jsem v těchto svazcích žádný dokument nenalezl.⁶³

⁵⁷ Flégl, Oldřich (ed.): Relace kardinála Harracha o stavu pražské arcidiecéze do Říma. Příspěvek k církevním dějinám Čech XVII. stol. z archivu koncilu v Římě. Věstník české akademie 23/1914, s. 185–197, 227–243; Podlaha, Antonín (ed.): Relationes super statu Ecclesiae et archidioecesis Pragensis 1759–1781. Praha 1908.

⁵⁸ Re, Niccolò del: I Cardinali prefetti della Sacra Congregazione del Concilio dalle origini ad oggi (1564–1964). In: La Sacra Congregazione Concilio. Quarto Centenario dalla Fondazione (1564–1964). Studi e ricerche. Città del Vaticano 1964, s. 280–281.

⁵⁹ O tom viz podrobněji Stuchlá, Pavla: Prachatický vikariát 1676–1750. Vybrané otázky církevní správy. Praha 2004.

⁶⁰ O nich podrobněji viz Pariselia, A.: „Libri litterarum” Sacrae Congregationis Concilii. La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto centenario dalla fondazione (1564–1964). Studi e ricerche. Città del Vaticano 1964, s. 447–476.

⁶¹ Facultates concessae a Ssmo DND Innocentio divina providentia Papa XI. RPD Joanni Friderico de Waldstein, Archiepiscopo Pragae (23. I. 1686, Cybo, 8s.), NA Praha, RKR, ič. 237, kart. 479. Vedle toho jsou zde uloženy i pravomoci, udělené Valdštejnovi jako hradeckému biskupovi při jeho konfirmaci v roce 1674.

⁶² NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, karton 2004.

⁶³ ASV, Congr. Concilio, Regesta litterarum super residentia Episcoporum 2 (1657–1668); 3 (1681–1731).

1.1.4.2 *Segretaria di Stato*

Jako nejprůnosnější se ukázalo studium ve fondu *Segretaria di Stato*.⁶⁴ Jeho oddělení *Germania* obsahuje korespondenci mezi státním sekretariátem papežského státu a vídeňskou nunciaturou. Jsou zde uloženy jak zprávy, zasílané do Říma z Vídně, tak koncepty odpovědí, které sestavoval státní sekretariát. Procházel jsem především korespondenci z let 1682–1686 a 1690–1694. Ve všech případech jde o nevydaná akta. Za období Valdštejnova působení na stolcích v Hradci Králové a Praze se v úřadu vídeňského nuncia postupně vystřídal celkem pět nunciů a jeden internuncius.⁶⁵ Papežskému státnímu sekretariátu předsedalo v témže období šest kardinálů. Nejdůležitějšími osobnostmi jsou pro nás přitom státní sekretáři kardinálové Alderano Cybo (1676–1689)⁶⁶ a Fabrizio Spada (1691–1700)⁶⁷ a zmocněnec pro Vídeň Pietro Ottoboni (1689–1691).⁶⁸ Z jejich vídeňských protějšků pak kardinálové Francesco Buonvisi (1675–1689)⁶⁹ a Sebastiano Antonio Tanara (1692–1696)⁷⁰ a internuncius

⁶⁴ Státní sekretariát se rozvinul právě až v 17. století. Základy této instituci dal Pavel V. (1605 – 1621), ale k jeho současné podobě ho přiblížily až dokumenty vydané papeži 2. poloviny 17. století. Jde o buly Inocence XI. a XII. *Romanus Pontifex* z 1. IV. 1678 a *Romanum decet Pontificem* z 22. VI. 1692. Materiály v tomto fondu uložené tak v drtivé většině pochází z období od počátku 17. století, přičemž jejich kvantita rapidně narůstá právě až v jeho polovině. Ke Státnímu sekretariátu viz Halas, František Xaver: Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán. Brno 2004, s. 310–315; Re, Niccolò del: La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta. Città Del Vaticano 1998, s. 75–91; Semmler, Josef: Beiträge zum Aufbau des päpstlichen Staatssekretariats unter Paul V. (1605–1621). Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 54/1959, s. 40–80; Hammermayer, Ludwig: Grundlinien der Entwicklung des päpstlichen Staatssekretariats von Paul V. bis Innozenz X. (1605 bis 1655). Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 55/1960, pp. 157–202. Tam viz i další literaturu.

⁶⁵ Přehledově k vídeňským nunciům viz Squicciarini, Donato: Die apostolischen Nuntien in Wien. Città del Vaticano 1999.

⁶⁶ Alderano Cybo (1613–1700) byl státním sekretářem Inocence XI. Kardinálský purpur přijali oba od papeže Inocence X. (1644–1655) 6. března 1645. Papežským prelátem se stal již za Urbana VIII. A již v roce 1644 zastával na dvoře Inocence X. vysokou funkci papežského nejvyššího komořího. Valdštejn se s ním mohl seznámit právě na papežském dvoře, k němuž byl přičleněn až za Alexandra VII. Cappelletti, Vincenzo (dir. Gen.): Dizionario biografico degli Italiani. Roma 1981, 25. Volume (Chinzer–Cimi), s. 227–232, autor hesla *Enrico Stumpo*; Scapinelli, Gianbattista: Il memoriale del Paolo Oliva SJ al cardinal Cybo sul nepotismo (1676). Rivista di storia della Chiesa in Italia 2/1948, s. 262–273; Mussi, L.: Il cardinal Alderano dei principi Cybo Malaspina. Massa 1913.

⁶⁷ Fabrizio Spada (1643–1717), dřívější nuncius v Paříži (v letech 1674–1675) byl státním sekretářem Inocence XII. <http://www.fiu.edu/~mirandas/bios1675.htm>; Spada, Vicini, M. Lucrezia: Il collezionismo del Cardinale Fabrizio Spada in palazzo Spada. Roma 2006; Ségolène de Dainville Barbiche: Maison, dépenses et ressources d'un nonce en France sous Louis XIV d'après les papiers du cardinal Fabrizio Spada, in: École française de Rome. Mélanges d'archéologie et d'histoire 82/1970, s. 919–970; del Re, Niccolò: La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta. Città del Vaticano 1998, s. 75; Barbiche, Ségolène de Dainville (Hrsg.): Correspondance du nonce en France Fabrizio Spada (1674–1675). Roma 1982; Ago, Renata: Carriere e clientele nella Roma barocca. Roma 1990; Weber, Christoph (Hrsg.): Legati e Governatori nello Stato Pontificio (1550–1809). Roma 1994, s. 921; Blet, Pierre: Les nonces du pape à la cour de Louis XIV. Paris 2002, s. 100–118.

⁶⁸ Nepot papeže Alexandra VIII. Viz zvláště Moroni, Gaetano: Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni. Vol. L. Venezia 1851, s. 73–74.

⁶⁹ Dizionario Biografico degli Italiani. Istituto della Enciclopedia Italiana. Roma 1972, S. 319 – 325 (Direttore scientifico Aldo Ferrabino). Autor hesla Gaspare De Caro; Squicciarini, Donato. Die Apostolischen Nuntien in Wien. Città del Vaticano 1999, s. 154–160; Sauer, A. (Hg.): Rom und Wien im Jahre 1683. Wien 1883; Immich, M.: Zur Vorgeschichte des Orleans'schen Krieges. Nuntiatuberichte aus Wien und Paris 1685 – 1688 nebst ergänzenden Aktenstücken. Heidelberg 1898; Fraknoi, W.: Relationes Cardinalis Buonvisi de Regno Hungariae 1686. Budapest 1886; Boromeo, A.: Le direttrici della politica antiottomana della Santa Sede durante il pontificato di Innocenzo XI (1676–1689). RHM 26/1984, s. 303–329; LThK 2, 796; Trivellini, A. M.: Il cardinale Francesco Buonvisi nunzio a Vienna (1675–1689). Firenze 1958. www.bautz.de heslo Francesco Buonvisi, autor hesla *Ekkart Säuser*; Diaz, F. a cura di: Francesco Buonvisi. Nunziatura a Colonia. 2 vol. Roma 1959.

⁷⁰ Squicciarini, Donato. Nunzi apostolici a Vienna. Città del Vaticano 1999, pp. 147–148.

Francesco Tucci (1689–1692).⁷¹

Jejich agenda se vzájemně odlišovala. Naštěstí pouze Pietro Ottoboni používal šifry. Některé z šifrovaných dopisů byly meziřádkově rozšifrovány, díky čemuž se mi podařilo zjistit obvyklá témata šifrované korespondence. Pražské kontroverze mezi nimi nebyly.

Francesco Buonvisi a Alderano Cybo si o sledovaném tématu psali nejčastěji v letech 1683–1685. Kardinál Buonvisi navíc Valdštejna osobně poznal, což je vidět jak na frekvenci, tak i na způsobu, jakým o něm píše i jakým se sám do sporů zapojil. Mezi ním, Alderanem Cybem a Valdštejnem se v letech 1683–1685 rozvinulo cosi jako korespondenční konference. Valdštejn, který si dopisoval osobně i s Cybem, posílal občas jako přílohu ke svému listu opis dopisu, který dostal od Buonvisiho atd. Přesto není evidence této korespondenční konference doposud úplná, přesto se některé z dopisů nedochovaly, nebo leží uložené ve vídeňských či římských archivech na jiných místech.⁷² Styk byl totiž velmi častý. Buonvisi z záležitostí v Čechách zvláště v roce 1684 a na počátku roku 1685 zpravuje téměř týden co týden a ostatní paralelní listy mají frekvenci obdobnou. Vedle toho je navíc v Národním archivu v Praze dochovaná korespondence právě mezi těmito třemi osobami, kterou listy, které posílal Buonvisi do Říma Cybovi opsané spíše doplňují než duplikují.⁷³

Francesco Tucci nepíše o pražských záležitostech příliš často. Plně se soustřeďuje na válečné události a teprve v době, kdy se vztahy mezi Římem a Vídní uklidnily do té míry, že do úřadu nuncia opět nastoupil plnohodnotný zástupce Svatého stolce Sebastiano Antonio Tanara, se znovu objevují nějaké zprávy. V roce 1692 byl Francesco Tucci dokonce vyslán do Prahy, aby pomohl při řešení neshod vzniklých ohledně vyšehradské kapituly a zderazského proboštství, a tak se v relacích Fabrizioovi Spadovi střídají oba.

Období let 1692–1694 je ale pokryto opět velmi bohatým množstvím korespondence jak o Valdštejnovi, tak o sporu pokračujícím i po jeho smrti. Právě odsud přitom čerpáme cenné informace o zapojení jezuity Friedricha Wolfa von Lüdinghausen (1643–1708)⁷⁴ a litoměřického biskupa Jaroslava Ignáce ze Šternberka.⁷⁵

Pouze pro zajímavost jsem procházel i listy státních sekretářů Federica Borromea (1670–1673) a Francesca Nerliho (1673–1676) vídeňským nunciem z let 1670–1675. Korespondence se týkala především pražského světícího biskupa Otta Reinholda von Andrimont, který byl v roce 1674 nahrazen emauzským biskupem Antonínem de Sottomayor, neboť sám nevyhovoval konsistoriální kongregaci (tedy nejen některým postavám českého kléru). Část korespondence se vztahovala k otázkám Valdštejnova nástupu po smrti Matěje Sobka z Bílenberka.⁷⁶

Kromě toho jsem studoval ještě shrující memoriál z roku 1746,⁷⁷ který pouze rámcově

⁷¹ K němu viz zvláště kapitoly 5. a 6.

⁷² V případě Buonvisiho se podařilo objevit i jeden list vztahující se k Valdštejnovi ve státním římském archivu (viz níže). Je rovněž možné, že roztroušená akta obsahují i parciální pozůstalosti Francesca Buonvisiho, uložené v Luce a Janově.

⁷³ Viz výše. Tuto korespondenci doplňuje ještě několik listů uložených v Archivio di Stato di Roma. Viz Archivio di Stato di Roma, Miscellanea famiglie, č. Kart. 30, fasc. 23 Miscellanea famiglie Buonvisi–Carteggio del Nunzio di Germania Cardinale Buonvisi 1683–1684.

⁷⁴ K němu viz Thurston, Herbert SJ: *The Jesuits and the Crown of Prussia*. Month 127/1916, s. 179–180; Fleischer, Manfred P.: *Lebensbeschreibungen, Quellenbestand und Nachruf des Paters Wolff*. Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 19/1978, s. 279–311; Fleischer, Manfred P.: *Father Wolff: the Epitome of a Jesuit Courtier*. *Catholic Historical Review* 64/1978 (Washington), s. 581–613; Duhr, Bernhard SJ: *P. Friedrich Wolff und seine Bemühungen für die Erwerbung der preussischen Königskrone*. *Zeitschrift für katholischen Theologie* 41/1917, s. 21–51; Hoffmann, Hermann: *Friedrich Wolff von Lüdinghausen SI. Schlesische Lebensbilder III*. Breslau 1928, s. 104–109; Fechtnerová, Anna: *Rectores Collegiorum Societatis Jesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad Annum MDCCLXXIII iacentum*. Pars II. Pragae 1993, s. 521–522, č. 16. a 18; Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654 – 1773*. Praha 1986, s. 522–524.

⁷⁵ Všechnu tuto korespondenci viz ASV, Segr. Stato, Germania 39, 40, 42, 205, 207, 210–212, 218, 223–227, 232, 465.

⁷⁶ ASV, Segr. Stato, Germania 35.

⁷⁷ ASV, Segr. Stato, Germania 744, 770.

mapuje události let 1676–1700, přičemž vysvětluje průběh obou sporů a srovnává je s obdobnými kontroverzemi, které vedl s císařským dvorem pasovský biskup. Právě v tomto směru přinesl materiál zajímavé podněty.

Další oddělení archivu státního sekretariátu *Lettere di Vescovi e Prelati* přineslo rovněž velké množství nových materiálů. Podařilo se mi tu najít dopisy, které Jan Bedřich z Valdštejna posílal jednotlivým kuriálními kardinálům i několik konceptů odpovědí na jeho listy.⁷⁸

1.1.4.3 Archivio della Nunziatura di Vienna

Ve Vatikánském archivu je uložený i archiv vídeňské nunciatury. Jeho evidenci zpracoval a v roce 1959 v *Römische historische Mitteilungen* vydal Walter Wagner.⁷⁹ Nejdůležitějšími materiály z tohoto fondu pro tuto práci jsou informační procesy spojené s nastolováním biskupů a opatů. Tyto materiály jsou zajímavým zdrojem informací jak o adeptovi na příslušný úřad tak o samotné diecézi. Jan Bedřich z Valdštejna tu má dochovány pouze dva z procesů – na hradecký episkopát a na pražský stolec.⁸⁰ Proces, týkající se jeho nastolení na post generála křižovníků s červenou hvězdou se tu nedochoval. Vedle jeho vlastních řízení jsem studoval i informační proces Jiřího Ignáce Pospíchala (kvůli generalátu křižovníků s červenou hvězdou), kde se mi však žádné informace, týkající se přímých kontaktů s tehdy již mrtvým Valdštejnem, najít nepodařilo.⁸¹

Proces ve zjednodušené podobě probíhá v případě hradeckého i pražského stolce následovně: Po nominaci císařem je k nunciovi posláno několik svědků. Ti se měli osobně dostavit do paláce nunciatury, kde měli vypovídat o uchazeči o stolec a příslušném stolci, tj. v tomto případě diecézi.⁸² Pravidla procesu ustanovila konstituce Řehoře XIV. (1590–1591). Samotný dotazník vytvořil v roce 1627 Urban VIII. (1623–1644).⁸³

Oba Valdštejnovy procesy byly projednávány před nunciem Mariem Albrizzim. Jako svědkové byli pozváni pozdější hradecký biskup Jan František z Talmberka (1644–1698),⁸⁴ Jan František Liepure (*1621), hradecký kanovník František Matěj Kirchhoffen (*1623), Andreas Sixtus Hörer (*1635) k hradeckému a Václav Bílek z Bílenberka, Jiří Ignác Pospíchal, Valdštejnův vídeňský zpovědník Fabianus a Jesu Maria a Mikuláš Finck k pražskému. Vzhledem k tomu, že svědkové mají svá tvrzení dokazovat vysvětlením, "*quae sit Causa scientiae*", poskytuje informační proces nemálo informací i o nich.

Kromě toho oba přinesly zajímavé odjinud neznámé informace o Valdštejnově studiu (doposud neznámá epizoda studia v Lovani, Collegio Ghislieri), pobytu ve Vídni a v Praze v letech 1668–1675 (např. zjištění Valdštejnova zpovědníka ve Vídni), hodnocení jeho činnosti za doby hradeckého episkopátu atd.

Duplikáty k těmto materiálům nacházíme ještě v oddělení Archivio Consistoriale.⁸⁵ Nuncius totiž přeposlal dotazníky opsané do Říma, kde byl na jejich podkladě proces schválen a vydán pokyn k nastolení biskupa spolu s ustanovujícími bulami.⁸⁶

⁷⁸ ASV, Segr. Stato, Lettere di Vescovi e Prelati, Vescovi 62 (1676); 67 (1681); 68 (1682); 69 (1683); 72 (1686); 75 (1688); 80 (1690); 81 (1691); 82 (1692); 88 (1696); 192 (Minute di lettere 1664 – 1683); 194 (Minute di lettere 1684 – 1699); 195 (Minute di lettere 1688 – 1694).

⁷⁹ Wagner, Walter: Die Bestände des Archivio della Nunziatura di Vienna bis 1792. RHM 2/1957–1958. Graz–Köln 1959, s. 82–203.

⁸⁰ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 161 (1668); 186 (1675).

⁸¹ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 283 (1699).

⁸² Viz příloha č. 4.

⁸³ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 161

⁸⁴ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 500, autor hesla *Aleš Zelenka*; Buben, Milan M. – Pokorný, Pavel R.: Encyklopedie českých sídelních biskupů. Praha 2000, s. 341–342.

⁸⁵ K pražskému procesu viz ASV, Archivio Consistoriale, Processus Consistorialis 74, Anno 1675, ff. 408–422.

⁸⁶ Tyto buly jsou uloženy v Národním archivu v Praze, jejich opisy pak ve Státním oblastním archivu v Praze. NA, APA, ič. 294, sig.: C 103, karton 2004; SOA Praha, RAV, ič. 5286, Soupis bul k církevním hodnostem

1.1.4.4. Marginálie z ostatních fondů

Úspěšnější výzkum se podařil ve fondu kongregace pro imunity církve.⁸⁷ Zde se akta týkající se Jana Bedřicha z Valdštejna vyskytuje v letech 1678–1694 zcela pravidelně. Pověstně se dotýká stížností falknovského děkana Mikoláše Vossia, které jsou vlastně pokračováním sporu o patronátní právo.⁸⁸ Druhým tématem jsou pak Valdštejnovy vlastní spory o daně na turecké války, imunity církve a pravomoci státních úředníků v rozhodování o věcech kléru.⁸⁹

Ještě než budu hovořit o obsahu zbývajících fondů, je třeba zmínit se o tzv. *Schedario Garampi*. Ačkoli jsem svou práci v Archivio Segreto začínal právě prohlédnutím těchto katalogů, zařazuji text o nich až nakonec, neboť odkazy, které se mi podařilo s jejich pomocí najít, směřovaly až na jednu výjimku do jiných fondů, než které jsem zmínil výše. Kardinál Giuseppe Garampi (1725–1792)⁹⁰ studoval dlouhou dobu v dnešním vatikánském archivu. Z jeho píle vzešla obrovská archivní pomůcka, čítající přes sto rukopisných svazků, s jejichž pomocí lze zjistit skutečně mnoho. Při svém výzkumu bývalý vídeňský nuncius mapoval dějiny celé církve a dělal si poznámky o tom, kde se co ke které diecézi, ke kterému beneficiu, opatství či prelátovi nachází. Vedle toho si sestavil rovněž obecný chronologicky řazený katalog. Používal samosebou starých signatur a vlastních zkratk. Avšak práce dalších badatelů pomáhá v porozumění tomu, co Garampi zevidoval.⁹¹ *Schedario Garampi* tak poskytuje badateli základní orientaci o pramenech k příslušnému tématu.

Tak svazky, mapující prameny k jednotlivým diecízím, obsahují odkazy a regista k pramenům hradecké⁹², litoměřické i pražské diecéze.⁹³ Ve sledovaném období vybírají především z fondů *Epistolae ad principes* (tj. listy papežů panovníkům a knížatům), *Segretaria di Stato, Vescovi e Prelati* (tj. listy kardinálů státního sekretariátu biskupům a významným prelátům) a fondy jednotlivých kardinálů (*Fondo Pio, Fondo Carpegna*).

Ve fondu kardinála Pia jsem s pomocí Garampiho katalogu objevil několik dokumentů týkajících se Valdštejnových stížností zasílaných ke kurii v roce 1678. I tyto stížnosti byly ve své podstatě velice blízké jeho známému vystoupení na zemském sněmu v roce 1693.⁹⁴

Z listů samotných papežů adresovaných různým prelátům a knížatům jsem procházel

Jana Bedřicha z Valdštejna—dar Karla Egona Fürstenberga Emanuclu Arnoštovi z Valdštejna (1785), kart. 268.

⁸⁷ Tato kongregace existovala v letech 1626–1908. Urban VIII. ji založil, aby dohlížela na dodržování církevních privilegií a svobod ze strany světské moci. Podrobněji o ní viz Re, Niccolò del: *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici*. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta. Città Del Vaticano 1998, s. 373–375.

⁸⁸ ASV, Congregazione dell'Immunita della Chiesa, sig.: Acta, Ann. 1678, gennaio–maggio; Acta, Ann. 1678, giugno–ottobre; Acta, Ann. 1680, gennaio–aprile; Acta, Ann. 1679, gennaio–marzo; Acta, Ann. 1679, aprile–dicembre;

⁸⁹ ASV, Congregazione dell'Immunita della Chiesa, sig.: Acta, Ann. 1678, giugno–ottobre; Acta, Ann. 1693, gennaio–aprile; Acta, Ann. 1693, maggio–luglio; Libri litterarum 23 (1694–1695); Libri litterarum 14 (1676–1678); Libri litterarum 15 (1679–1680)

⁹⁰ Vansacker, Dries: *Cardinal Giuseppe Garampi (1725–1792). An Enlightened Ultramontane*. Bruxelles–Rome 1995.

⁹¹ Gualdo, Germano a cura di: *Sussidi per la consultazione dell'archivio Vaticano. Lo Schedario Garampi—I registri Vaticani—I registri Lateranensi—Le "Rationes Camerae"—L'Archivio Consistoriale*. Collectanea Archivi Vaticani 17. Città del Vaticano 1989; Neralič, Jadranka: *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća*. Schedario Garampi. Zagreb 2000.

⁹² 21 položek z let 1664–1733. ASV, Schedario Garampi, Vescovi 60.

⁹³ Velké množství položek, nejstarší se vztahuje k roku 1361. ASV, Schedario Garampi, Vescovi 59, p. 655r–667v.

⁹⁴ ASV, Fondo Pio 270. K dohledání této signatury mi pomohl jeden z chronologicky řazených svazků *Schedaria Garampi*. ASV, Schedario Garampi, Chronologico 106. Zde se na straně 93r nachází následující poznámka: 1678 – An Ecclesiastici Bohemiae teneantur solvere in consulto Pontifice ad ... ab Imperatore petitas. Pio – 428, p. 177.

pouze dopisy Alexandra VIII. a Inocence XII., neboť svazky s korespondencí Inocence XI. vydal již Franz Joachim Josef Berthier.⁹⁵

Vzhledem k informacím zjištěným v jezuitském centrálním archivu (viz níže) jsem procházel informační proces pro beatifikaci Mariny de Escobar,⁹⁶ již se v devadesátých letech 17. století zabýval Valdštejnův zpovědník Jan Tanner. V ASV je ve fondu kongregace ritu uložena sice jeho část, která se datuje do let 1691–1692, avšak obsahuje kromě asi pět španělských dopisů Marca da Porras z devadesátých let materiály z let 1633–1646. Jedná se tedy pouze o fragment, v němž není o Tannerovi ani zmínka.

1.1.5 Archivum Romanum Societatis Iesu

V centrálním jezuitském archivu (ARSI) jsem studoval především materiály týkající se Valdštejnova dlouholetého zpovědníka Jana Bartoloměje Tannera (1623–1694) a Friedricha Wolffa von Lüdinghausen TJ (1643–1708). Hlavními prameny přitom pro mne byly litterae annuae, různé typy řádových katalogů, korespondence generálů a elogia.⁹⁷

Epistolae Generalium směřované do české jezuitské provincie jsou uloženy pod signaturami Boh 1–10. Jako pomůcka k orientaci v nich slouží *Index Epistolarum Generalium*, který představuje jmenný rejstřík ke všem předchozím svazkům. Podle něj se mi podařilo dohledat celkem 80 dopisů Janu Tannerovi z let 1654–1694 a 53 dopisů Friedrichu Wolffovi z let 1665–1707.⁹⁸ Jejich odpovědi v archivu nejsou uloženy, neboť se jedná o archiv generálův, který podobné písemnosti neschraňoval.

Poté, co jsem zjistil, že větší část korespondence generála s Wolffem naplňují otázky stavby vřatislavské koleje a kostela a zřizování místní univerzity, pokusil jsem se změnit způsob práce. Hledal jsem ve svazku, zahrnujícím roky 1688–1695⁹⁹ jakékoli zmínky o Janu Bedřichovi z Valdštejna a podařilo se mi narazit na zajímavé skutečnosti, především ohledně Valdštejnových aktivit ve styku s ostatními jezuiti – Emanuele de Boye (1639–1700), Janem Waldtem (1632–1705), Matějem Václavem Šteyerem (1630–1692, Svatováclavské dědictví), Václavem Sattenwolfem (1624?1626–1691) a dalšími. V korespondenci generála s Janem Tannerem z devadesátých let, na níž jsem se soustředil (okolo 100 dopisů), bylo možné sledovat tři základní témata – beatifikaci Mariny de Escobar a Luíse de la Puente TJ (1554–1624)¹⁰⁰, kontroverzi o Emanuelovi de Boye TJ a narážky na Valdštejnův spor s Tovaryšstvem o univerzitu. Všechny tři tematiky jsou však značně vzdáleny mému obzoru. Odkazují je proto pro další výzkum.

Úkoly v souvislosti s beatifikací obou španělských světců měl být podle instrukcí

⁹⁵ Berthier, Franz Joachim Joseph: *Innocentii papae XI epistolae ad Principes*. 2. Bde. Roma 1891–1895; ASV, *Epistolae ad Principes* 79 Alessandro VIII, I–III (1689–1691); ASV, *Epistolae ad Principes* 80 Innocenzo XII, I–III (1691–1694).

⁹⁶ ASV, Congregazione dei Riti, Processi 3621 Marina de Escobar.

⁹⁷ Vedle toho je možné využít rovněž korespondenci generála, kterou odesílal osobám mimo řád. U ní si generál uchovával i odpovědi na své listy. Nacházíme tu celkem tři listy – dva z nich Janu Bedřichovi z Valdštejna, poslední pak z jeho ruky. Korespondenci, uloženou v tomto fondu, směřovanou k Janu a Matějovi Tannerům jsem pro rozsah té uložené v *Epistolae Generalium* nechal stranou. Viz ARSI, Epp. NN. 8 *Epistolae Generalium ad Externos (et Nostros)* 1665–1680, f. 177v: *Archiepiscopo Pragensi*, Pragam 15. března 1679; ARSI, Epp. NN. 7 *Epistolae extraordinariae latinae ad Externos Assistentiae Germaniae* 1670–1685, ARSI, Epp. NN. 25 *Epistolae extraordinariae Generalium [per Secretarium exaratae]* aut a *Secretario nomine P. Generalis datae* a 27. I. 1688 ad 14. prosince 1689, f. 88. Za upozornění na tento materiál vděčím Martinu Svatošovi. Do práce však ani jeden z listů nezahrnuji, neboť se týkají výstavby jezuitské rezidence v Košumberku.

⁹⁸ ARSI, Boh 10a *Index Epistolarum Generalium*

⁹⁹ ARSI, Boh 5/I. *Epistolae Generalium* 1688–1701/I.

¹⁰⁰ Luís de la Puente byl nakonec uznán ctihodným, avšak až v 18. století. Beatifikační akta jsou jednak v *Archivum Romanum Societatis Jesu* (17 sv.), jednak v *Archivio Segreto Vaticano* (fond Congregazione dei Riti, 14 sv.) Archivu Kongregace pro věci svatých (zde jsem problematiku zatím nestudoval). Zčásti byly publikovány v 18. století. Někde v nich by mohla být uložena i část neznámých Tannerových autografů. Vzhledem k množství akt se mi však podařilo projít zatím pouze zlomek. Dále viz kapitola 5.

generála provinciálovi Janu Waldtovi pověřen nějaký český jezuita. Jan Tanner se práce iniciativně ujal. Je proto možné, že v materiálech týkajících se Luise de la Puente (jednak v ARSI, jednak v Archivio della Congregazione per le Cause dei Santi, jednak v ASV) se nacházejí nějaké Tannerovy dopisy (z korespondence s generálem by to vyplývalo), či aspoň zmínky o angažovanosti jeho, několika dalších českých jezuitů i samotného Valdštejna. Navíc fakt, že se Jan Tanner, sám dvorní zpovědník, zabýval zpovědníkem Filipa III. Luisem de la Puente, není úplně bez zajímavosti.

Emanuel de Boye se v roce 1688 z nějakého důvodu Valdštejnovi znelíbil natolik, že prostřednictvím svého agenta Gian Battisty Crucianiho oznámil jezuitskému generálovi, že odmítá, aby Emanuel de Boye nadále setrval v jeho arcidiecézi. Ten byl proto odsunut do Olomouce. O několik let později byl zvolen provinciálem, ale právě kvůli roztržce s arcibiskupem se jím nakonec nestal. Právě přes Jana Tannera se snažili jak generál, tak čeští jezuité vydobýt pro svého zvolence omilostnění, avšak zřejmě do velké míry marně.

Obě tyto záležitosti mi nebyly z českých pramenů známy. Jan Tanner napsal o Luisovi de la Puente knihu, ale o okolnostech jejího vzniku se mi v českých knihovnách nic zjistit nepodařilo.

Kromě korespondence jsem procházel *catalogi breves*,¹⁰¹ abych zjistil, odkdy je v nich Tanner uváděn jako Valdštejnův zpovědník – až od roku 1688 (elogium, dochované i v Národní knihovně v Praze, tvrdí, že jím byl již od roku 1675).

Elogia jednotlivých členů Tovaryšstva Ježíšova jsem používal především coby zdroj prosopografických informací.¹⁰² Tak jsem hledal především *elogia* Jana Bartoloměje Tannera,¹⁰³ Jana Evangelisty Tannera (+1680),¹⁰⁴ Friedricha Wolffa¹⁰⁵ a Emanuela de Boye. Některá z nich jsou součástí *litterae annuae*, jiná jsou dochována samostatně.¹⁰⁶ V samotných výročních zprávách se podařilo najít informací ke zvolenému tématu jen málo.

1.1.6 Marginália z ostatních archivů

Jiné zajímavé doklady ke stykům Jana Bedřicha z Valdštejna s jezuitským řádem nabízí obsáhlá korespondence barokního polyhistora P. Athanasia Kirchera,¹⁰⁷ uložená v archivu

¹⁰¹ ARSI, Boh 90 I–II (*Catalogi breves* 1641–1689); Boh 91 I–II (*Catalogi breves* 1690–1719).

¹⁰² K tomuto typu pramenů viz Škarka, Antonín: *Fridrich Bridel, nový a neznámý*. Praha 1968, s. 18–22; Balbín, Bohuslav: *Verisimilia humaniorum disciplinarum*. Nástin humanistických disciplín. Z latiny přeložil Bohumil Ryba. Praha 1969, s. 204–206; Svatoš, Martin: *Jezuitská *elogia* jako historický pramen a *elogia* P. Martina Sředy*. In: *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*. Brno-Praha 1995, s. 207–220; Svatoš, Martin: *Jezuitské *elogium* P. Antonína Koniáše, Szersznikův bio-bibliografický medailon a jeho vliv na misionářův obraz v české literární historii*. LF 125/2002, No. 1–2, pp. 33–51; Havlík, Jiří M.: *Jan Malobický (1620–1683) a jeho Dům věčnosti*. *Studia Comeniana*, v tisku; Havlík, Jiří M.–Černý, Karel: *Jezuité a mor*. Praha 2008, s. 128–130.

¹⁰³ Je součástí výroční zprávy klementinské koleje za rok 1694. Viz *Annuae Collegii ad S. Clementem Pragae Anni 1694*. in: *Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Jesu anni 1691–1695*. NK, sig.: XXIII.C.105/12, p. 387v–380v.

¹⁰⁴ ARSI, Austr. 131 I–II *Necrologia* 1615–1685 (II. 1665–1685), pp. 930–931.

¹⁰⁵ Je součástí výroční zprávy vřatslavské koleje za rok 1708. Viz Boh 120, *Litterae annuae Provinciae Bohemiae (cum Necrologia)*, pp. 235–248.

¹⁰⁶ O výročních zprávách viz především Svatoš, Martin: *Jezuitské *litterae annuae* a jejich podání náboženského života v Kutné Hoře v morovém roce 1680*. in: Vaněk, Vojtěch–Kroupa, Jiří K. (eds.): *Antiqua Cuthna 1*. Kutná Hora v době baroka. Praha 2005, s. 167–196.

¹⁰⁷ K němu viz v češtině pouze Havlík, Jiří M.–Černý, Karel: *Jezuité a mor*. Knižnice Dějin a současnosti. NLN. Praha 2008, s. 52–69; Antonín, Luboš: *Kircheriana v zámecké knihovně Mnichovo Hradiště*. *Miscellanea* 15/1998 [vyd. 2000], s. 346–356. Ostatní viz *The Athanasius Kircher Project at Stanford University*. <http://kircher.stanford.edu>; Findlen, Paula (ed.): *Athanasius Kircher. The last man who knew everything*. New York 2004; Cenal, R.: *Juan Caramuel. Su epistolaria con Athanasius Kircher*. *Revista de Filosofia* 12/1953, s. 101–147; Fletcher, John E.: *Johann Marcus writes to Athanasius Kircher*. *Janus* 59/1972, s. 95–118; Týž: *Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum Gelehrten Europa seiner Zeit*, 1988; Englmann, Felicia: *Spärenharmonie und Mikrokosmos. Das politische Denken des Athanasius Kircher (1602–1680)*. Köln 2006. Bibliografii k němu viz kupř. <http://www.bautz.de/>, heslo *Athanasius Kircher*, autor hesla *Hans-Josef*

papežské univerzity Gregoriana.¹⁰⁸ V ní se nachází skutečně velké množství bohemik. Kircher si dopisoval kupříkladu s Bernardem Ignácem z Martinic, Janem Marcem Marcim z Kronlandu či Václavem Maxmiliánem Ardensbachem z Ardensdorfu. Kromě zde najdeme přes 30 listů z ruky pražského arcibiskupa Valdštejna z let 1669–1678.¹⁰⁹

Korespondence s Arnoštem Vojtěchem z Harrachu z let 1664–1668 a Ferdinanda Bonaventury Harracha z let 1675–1694 je uložena v Harrachovském rodinném archivu ve Vídni.¹¹⁰ V tomto fondu zaujme ještě několik listů, jež si Ferdinand Bonaventura z Harrachu vyměnil s Janem Josefem Breunerem v letech 1695–1698.¹¹¹ V dopisem, jež v letech 1680–1681 zasílal Ferdinandovi Bonaventurovi z Harrachu Antidius Dunod, se o Valdštejnovi nemluví.¹¹²

Pro období, kdy byl Jan Bedřich z Valdštejna kanovníkem v Olomouci jsem se snažil najít dokumenty v olomoucké pobočce Slezského zemského archivu, kde jsou akta olomoucké metropolitní kapituly uložena. Samotná Valdštejnova složka mnoho informací nepřinesla, neboť obsahuje pouze čtyři dokumenty, týkající se jeho uvedení do kapituly (prezentace z r. 1664 a list z papežské komory z roku 1665), list hradecké komisi a Janu Josefu Breunerovi z roku 1669.¹¹³ Procházel jsem proto ještě osobní složky Jana Josefa Breunera,¹¹⁴ Karla Julia Orlíka, svobodného pána z Lažiska,¹¹⁵ Ondřeje Dirra,¹¹⁶ Karla Kinského,¹¹⁷ Jana Filipa hraběte z Lamberku,¹¹⁸ Ferdinanda Leopolda Bena z Martinic,¹¹⁹ Jaroslava Ignáce ze Šternberka¹²⁰ a Jana Václava z Valdštejna.¹²¹ Kromě posledně jmenovaného nenabízí tyto osobní složky žádné dokumenty přímo k Valdštejnovi. I v ní jde však o to, že při uvedení Jana Václava do olomoucké kapituly svědčil v jeho prospěch Jan Bedřich – nic víc. Kromě toho jsem avšak opět bezúspěšně studoval několik složek fondu Arcibiskupství olomouckého a tamní metropolitní kapituly.

Vzhledem k blízkým stykům s Jaroslavem Ignácem ze Šternberka, Václavem Vojtěchem ze Šternberka a kontroverzi s Adolfem Vratislavem ze Šternberka jsem hledal v rodinném archivu Šternberk–Manderscheidů, uloženém v Archivu Národního muzea. Z doposud prostudovaných složek mohu prozatím uzavřít, že listy Jana Bedřicha z Valdštejna obsahuje pouze přijatá korespondence Jana Václava ze Šternberka (listy z roku 1680). Kromě toho jsem zde hledal korespondenci s jezuitským řádem, obzvláště s Janem Tannerem. Ta je

Olszewsky.

¹⁰⁸ Archivio di Pontificia Universita Gregoriana, Roma (dále jen APUG), Fondo P. Kircher.

¹⁰⁹ Soupis tohoto materiálu viz Gramatowski, Wiktor SJ–Rebernik, Marjan: *Epistolae Kircherianae. Index alphabeticus. Index geographicus.* Roma 2001

¹¹⁰ ÖSA Wien, AVA, fond Familienarchiv Harrach 153 a 290.

¹¹¹ ÖSA Wien, AVA, fond Familienarchiv Harrach 220.

¹¹² ÖSA Wien, AVA, fond Familienarchiv Harrach 232.

¹¹³ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, ič. 3387, sig.: D VI w 2–Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), kart. 138.

¹¹⁴ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Jan Josef svobodný pan Breuner (1625, 1659–1702), ič. 3177, sig.: D I b 12, kart. 96.

¹¹⁵ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Karel Julius Orlík sv. p. z Lažiska (1666–1675), ič. 3290, sig.: D III o 8, kart. 117.

¹¹⁶ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Ondřej Dirre (1650–1658, světlíci biskup a generální vikář), ič. 3199, sig.: D I d 4, kart. 99.

¹¹⁷ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Karel hr. Kinský z Vchynic a Tetova (též kanovník ve Vratislavi a prelát v kolegiální kapitule tamtéž (1674 - 1693), ič. 3245, sig.: D II k 11, kart. 107.

¹¹⁸ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, ič. 3259, sig.: D III l 1–Jan Filip hrabě Lamberk (též biskup v Pasově), (1668), kart. 111.

¹¹⁹ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Ferdinand Leopold Benno hrabě z Martinic (1635–1752), ič. 3271, sig.: D III m 3, kart. 114.

¹²⁰ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Jaroslav Ignác hr. Šternberk (též kanovníkem pasovským), (1661–1667), ič. 3354, sig.: D V s 33, kart. 133.

¹²¹ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, Jan Václav hr. Waldstein (1689–1690), ič. 3388, sig.: D VI w 3, kart. 138.

obsažena především v listech Norberta ze Šternberka.¹²² Pro práci je zajímavá rovněž korespondence Adolfa Vratislava ze Šternberka.¹²³

Nakonec jsem ponechal materiály, uložené v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově. Nejzajímavějším z nich jsou anály Strahovského kláštera.¹²⁴ Vzhledem k tomu, že představený tohoto kláštera zaujímal přední místo v zastoupení duchovního stavu na zemském sněmu, objevují se v nich téměř pravidelně kapitoly nazvané *Publica regni*, v nichž jsou často velmi dopodrobna popsána jednotlivá sněmovní jednání, zvláště pak pokud se v nich nějak významněji angažoval duchovní stav. Vzhledem k obsáhlosti tohoto materiálu jsem však prozatím použil jen některé jeho části, vztahující se zvláště ke sporu v devadesátých letech.¹²⁵ Dále je tu uloženo několik kázání z roku 1694, která se zabírala životem a smrtí Jana Bedřicha z Valdštejna.¹²⁶ Jako zajímavé se tu jeví ještě poznámky k dějinám rodu Valdštejnů¹²⁷ a životopis Maxmiliány Zásnecké (1655–1718) z pera Modesta Freislebena (1681–1744).¹²⁸

Doksanská premonstrátka Maxmiliána Zásnecká měla po smrti pražského arcibiskupa dvakrát vidění, v němž se jí zjevil. Obě jsou v životopise vedle mnoha dalších uvedena. Existuje i korespondence mezi doksanským proboštem Brunem Kunovským (1658–1709), Janem Františkem Liepurem a Jaroslavem Ignácem ze Šternberka, která o viděních pojednává.¹²⁹

¹²² ANM, fond Rodinný archiv Šternberk–Manderscheid, kartony 88, 89, 94, 95 a 174.

¹²³ ANM, fond Rodinný archiv Šternberk–Manderscheid, kartony 173 a 174.

¹²⁴ K nim viz Křivský, Pavel: Strahovská analistika v době Balbínově. in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách. Sborník z konference Památníku národního písemnictví. Praha 1992, s. 83–88.

¹²⁵ Převážně předmětem dalšího bádání budou především záznamy z let 1682–1694. *Annales Strahovienses*. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 42v–50r, 74v–101r, 118v–120r, 125r–156r, 173r–v, 199v–200r, 207r–208r, 217v–224r, 253v–263r, 353r–364r, 410v–411v, 445r–449v, 479r–510v.

¹²⁶ Becker, Tobias Johannes: Bitter Todes-Gedächtnüss des Herrn Joannis Friderici (von Waldstein) den 3. Junii 1694. Prag 1694, Strahov, sig.: HJ I 39/55; E morte redivivus in gloria seu funebris panegyrica in Eccla ad S. Norbertum Vetero-Pragae, Strahov, rkp., sig.: DB IV 10/op. 7; Oratio funebris de Joanne Friderico a Waldstein, Strahov, sig.: HJ I 39/56; Mladota de Solopisk, Adamus Ignaz: Oratio funebris in ipsius exequiis 11/8 1694, Strahov, sig.: BU II 128, ř. 13.

¹²⁷ Materialien zur Geschichte dieser Familie. Saec. XIX. Jandera, Strahov, Rkp., sig.: DC III 35–36.

¹²⁸ Freisleben, Modestus: Vita Maxmilianae Zasmuckin, Strahov, Rkp., sig.: DG V 32.

¹²⁹ Viz výše. Korespondence je uložena v několika opisech v Rodinném archivu Valdštejnů i ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. V samotné korespondenci Maxmiliány Zásnecké jsem k tomuto tématu nenašel zmínku. Studoval jsem však pouze její část, uloženou v Národním archivu. NA Praha, fond ŘP, Korespondence Maxmilány Zásnecké, kart. č. 2483.

1.2 Obzor stávající literatury a východiska dalšího výzkumu

Pro zvolené téma nacházíme hned několik různě zaměřených typů prací. Jsou to jednak monografie věnované samotnému arcibiskupovi, jednak práce zabírající se obecněji válkami Habsburské monarchie s Osmanskou říší v letech 1683–1699, jednak studie k církevním dějinám, zvláště ty zaměřené na církevní politiku a vztahy mezi církví a státem, jednak studie k dějinám právním.

S výjimkou monografií o Janu Bedřichovi z Valdštejna nepodávají nikdy podrobnější obraz samotného hlavního aktéra událostí, které jsem zvolil za jádro práce, tedy sporů o daně na turecké války. Samotné monografie však naopak ve většině případů neobsahují vysvětlení toho, o co vlastně ve sporech z let 1678–1694 šlo, nebo si z obvykle nepřiliš jasných důvodů vyberou jeden, jímž se zabývají, nejčastěji ten poslední.

Nejstarší text, věnovaný Janu Bedřichovi z Valdštejna, je relace o jeho smrti z pera Antidia Dunoda. Jí je pak do větší či menší míry ovlivněna většina charakteristik pozdějších, a to včetně mnoha odborných pojednání. Ne vždy je tento fakt na škodu. I já budu často z této relace vycházet. Přestože jde o text, který vykazuje mnohé znaky legendistického podání, je nutné zároveň respektovat, že ho sepsal muž, který byl v posledních třech letech Valdštejnova života v permanentním styku s ním a stál mu značně blízko (nejen na základě údajů relace samotné). Existuje četné množství opisů i překladů tohoto textu do němčiny, které můžeme datovat přibližně do období od roku 1694 až do poloviny 18. století, ze kdy pochází kopie, kterou si pořídil pozdější litoměřický biskup Emanuel Arnošt z Valdštejna (1716–1789) v roce 1734. Opisy však nepocházejí pouze z okolí samotného rodu. Jeden evidujeme i ve sborníku Jiřího Evermoda Košetického (1639–1700), jiný v rukopise strahovské knihovny. Ostatní však vždy svým uložením napovídají na Valdštejny či křížovníky s červenou hvězdou. Pokusil jsem se hledat tuto relaci mezi materiály určenými ke kanonizačním procesům, avšak marně.¹³⁰

Mladší medailon o Janu Bedřichovi z Valdštejna bychom našli v Protomartyru poenitentiae Jana Vojtěcha Tomáše Berghauera (1684–1760).¹³¹ Berghauer pro svůj text použil ještě zápis o vidění doksanské premonstrátky Maxmiliány Zásmucké.

Podobně postupoval i děkan metropolitní kapituly František Barton (1702–1780) ve svém pokračování Pešinova Phosphoru septicornis, nazvaném Phosphorus auctus¹³² a z těchto materiálů vycházeli i mnozí další. Zajímavou skupinu z hlediska druhého života pražského arcibiskupa tvoří kapitolky v životech svatých 19. století. Tak premonstrátský knihovnik v Želivi Viktor Josef Bezděka (1823–1900), Beneš Metod Kulda (1820–1903) a později i František Ekert (1845–1902) neopomněli Jana Bedřicha z Valdštejna zmínit mezi osobami, zemřelými v pověstí svatosti.¹³³ Z jejich textů pak pro svou monografii o Bohuslavu

¹³⁰ Relatio mortis Celsissimi Principis Friderici e Comitibus a Waldstein, Archiepiscopi Pragensis, facta ab Antidio Dunod, sacerdote Burgundo in ea praesente. Tato zpráva je značně rozšířena. V tuto chvíli eviduji 18 opisů z období od konce 17. až do 2. poloviny 18. století. Jsou na ní koneckonců do velké míry závislé všechny dosavadní životopisné statě o Janu Bedřichovi z Valdštejna. Její exempláře viz kupříkladu v 5. knize Quodlibetic J. E. Košetického, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig. DG II 8, p. 326v – 377v, dále tamtéž, sig.: DD IV 18; NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5; fond Řád křížovníků, k. 480; Kancelář Prezidenta republiky–Archiv Pražského hradu, Knihovna metropolitní kapituly Cod. LXXX. 1a-70b; SOA Praha, RAV, ič. 2423, kniha II, sig. II-M2; též. ič. 3291, k. 24, sig. I-25/18; SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, sig.: SB II/47; SOA Litoměřice, Valdštejnská sbírka, sig.: BI F 49 atd.

¹³¹ Berghauer, Johann Thomas: Protomartyr poenitentiae... Pragae 1736; O samotném Berghauerovi viz Urfus, Valentin: Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684–1760). Kostelní Vydří 1997.

¹³² Podlaha, Antonín: Excerpta ex Francisci Barton scripto "Phosphorus auctus." Praha 1915, s. 51–61.

¹³³ Bezděka, Viktor Josef–Votka, Jan Křtitel: Drahé kameny z koruny Svatováclavské. Praha 1871, s. 453–458; Ekert, František: Církev vítězná II. Praha 1894, s. 484–493; Kulda, Beneš Metod: Církevní rok. Kniha naučná pro každý stav i věk obsahující na každý den několik životopisů světcův a světic Páně a všechny slavnosti, neděle, svátky i výroční památky církevní dle kalendáře Českého. Díl 4. Měsíc červen a červenec. Praha 1880, s. 26–27.

Balbínovi čerpal i jezuita Antonín Rejzek (1844–1920).¹³⁴

Krátkou monografickou kapitolku Valdštejnovi věnovali i profesor pražské německé teologické fakulty Klement Borový (1838–1897) a litoměřický biskup Anton Frind (1823–1881) ve svých zpracováních dějin pražské arcidiecéze.¹³⁵ Z jejich práce pak čerpali především historici řádu křižovníků s červenou hvězdou Franz Jacksche a Václav Bělohávek (1870–1967).¹³⁶ Posledně jmenovaný věnoval generálnímu velmistrovovi konce 17. století i vlastní primární výzkum především ve vlastních fondech řádu křižovníků. Ještě ve třicátých letech se pokusil o zpracování monografie o zakladateli duchcovského fideikomisu tamní patriot A. Kreuz.¹³⁷

Opět v medailonku pak jeho působení hodnotil poprvé ve čtyřicátých letech Václav Bartůněk (1899–1985). Ten v sedmdesátých letech studoval materiály týkající se Jana Bedřicha z Valdštejna v místních archivech (SOA Praha, v Olomouci, tehdejšímu SÚA a dalších) a Matouše Ferdinanda z Bílenberka. Pouze u prvního z nich dospěla Bartůňkova práce k úspěšnému konci. Od roku 1974 svou práci publikoval a završil ji rozsáhlejším textem, vydaným jako skripta litoměřického semináře v letech 1978–1979 paralelně v češtině a v němčině.¹³⁸

V interpretaci Valdštejnových vystoupení na zemském sněmu se Bartůněk staví do jedné řady za Klementa Borového a Václava Bělohávka, když je prezentuje jako hájení církevních imunit. Podle současného chápání je tak o mnoho blíže jejich skutečnému smyslu, než stáli mnozí další badatelé. Zaprvé ke své argumentaci přidává souvislejší pohled na osobu pražského arcibiskupa a zadruhé je o hodně blíže dobovému kontextu 90. let 17. století, jež mělo s podobnými protesty biskupů již bohaté zkušenosti. Valdštejn u něj vypadá jako český vlastenec, a zároveň jako uvědomělý obhájce církevních svobod. Antidius Dunod je pro něj mnohem lepším klíčem k Valdštejnovi než právní dějepisectví, ač si to sám nepřipouští, když na začátku kritizuje starší literaturu právě na Dunodovi závislou. Rozdíl oproti hagiografickému líčení toho, jak tento arcibiskup lehával na pryčně a blahosklonně shlížel na své protivníky, jak čteme kupříkladu u Františka Ekerta, je však veliký. Nedokládá totiž svou interpretaci těmito tvrzeními, zčásti přejatými od Dunoda a zčásti hagiografickými topoi, ale právě Valdštejnovým vystupováním v české politice i kultuře. Bohužel jeho práce obsahuje četné nedostatky, způsobené především tím, že mnoho zůstalo jakoby nedořečeno. Zvláště v kapitolách týkajících se osmdesátých let Bartůněk často zmíní něco, co snad ani sám neví, jak dopadlo. Tak kupříkladu mluví o tom, že v roce 1681 odjel Valdštejn na uherský zemský sněm v Prešpurku. Proč tam jel, co tam dělal? Nedozevíme se. Bartůněk nechá Valdštejna na půli cesty, když píše o tom, kde se ubytoval ve Vídni předtím, než vůbec dorazil na místo. Podobně líčí spor let 1683–1686, aniž by čtenáři objasnil potřebné souvislosti. Českému čtenáři i badateli často naprosto neznámé kardinály Francesca Buonvisiho, Alderana Cyba i Carla Pia ponechává v textu naprosto bez jakékoli charakteristiky, stejně jako

¹³⁴ Rejzek, Antonín: P. Bohuslav Balbín TJ, jeho život a práce. Praha 1908.

¹³⁵ Borový, Klement: Dějiny arcidiecéze pražské. Praha 1874; Frind, Anton: Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag. Prag 1873, s. 226–231.

¹³⁶ Jacksche, Franz: Geschichte des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne. Prag 1904, s. 73–80; Bělohávek, Václav P.: Jan Bedřich z Valdštejna. Od Karlova mostu–Zprávy řádu křižovníků s červenou hvězdou 6, 1933, s. 57–63; Bělohávek, Václav P.: Dějiny křižovníků s červenou hvězdou. Praha 1930; Bělohávek, Václav P.: Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s červenou hvězdou. Praha 1933.

¹³⁷ Kreuz, A. J.: Johann Friedrich Graf von Waldstein. Fürsterzbischof von Prag (1644–1694). Begründer der Herrschaft Dux-Oberleutensdorf. Jahresbericht des Staats-Realgymnasium Dux für das Schuljahr 1930–1931. 1931, s. 3–13.

¹³⁸ Bartůněk, Václav: Jan Bedřich z Valdštejna. In: Bartůněk, Václav–Kop, František–Novotný, Antonín: Praha 600 let církevní metropolí. Praha 1944, s. 76–81; Týž: Jan Bedřich Valdštejn, prasinovec frýdlantského vévody. Jižní Morava 1974, s. 73–79; Týž: Johann Friedrich Waldstein, Erzbischof von Prag (1676–1694). Zeitschrift für schweizerische Kirchengeschichte 72/1978, s. 356–369; Týž: Johann Friedrich Waldstein, Erzbischof von Prag. Prag 1978; Týž: Stručné dějiny kolegiální kapituly a královské kaple Všech svatých na Pražském hradě. Pražský arcibiskup Jan Bedřich Valdštejn. Litoměřice 1979 (dále jen *Op. cit.*).

nevysvětluje dostatečně jasně, proč se ve sporu vůbec angažovali. Spory let devadesátých nechává už naprosto bez vysvětlení. I když v medailonku ze čtyřicátých let se věnoval alespoň Valdštejnově snaze uplatnit starší protižidovské zákony, ve své monografii z konce sedmdesátých let již pouze zmiňuje, že v devadesátých letech se konflikty opakovaly. O tom, čeho se týkaly, se nijak nerozepisuje. Nechává naprosto stranou fakta, že by se těchto polemik nějak účastnili i Jaroslav Ignác ze Šternberka či Jan Josef Breuner. Přitom s prameny, v nichž lze všechny tyto údaje najít, pracoval. Proč je nakonec nevytěžil natolik, kolik by si zasloužily, známo není.

Do sedmdesátých let 20. století si Valdštejn vyžádal pozornost velkého množství badatelů i mimo okruhy církevních historiků. Ve většině případů však šlo o to, že na něj narazili při výzkumu o jiném tématu. Tak si jeho činnosti všiml kunsthistorik Johann Josef Morper v souvislosti s jeho mecenátem a významným architektem raného baroka Jeanem Baptistou Matheyem.¹³⁹ Morper studoval zvláště korespondenci Henrica Othenima, kterou zčásti zpřístupnil ve své studii i edičně. Věnoval se stykům s okruhem římského malíře Clauda Lorraina, od něhož si Valdštejn prostřednictvím svých agentů objednal několik obrazů. V okruhu Clauda Lorraina pak různí badatelé často hledali místo, kde se Valdštejn setkal se svým pozdějším "dvorním" architektem J. B. Matheyem.¹⁴⁰ Ferdinand Menčík si všiml Valdštejnovy angažovanosti ve sporu o Balbínovu Epitome.¹⁴¹

Jako nejzajímavější se pro nás jeví práce právních historiků a badatelů, kteří svou pozornost soustředili na činnost zemského sněmu, kde hájil práva duchovního stavu. Václav Vladivoj Tomek (1818–1905), který poprvé souhrnně pojednal o zemských sněmech po Obnoveném zřízení zemském, o Valdštejnově vystoupení vůbec nepíše a zřejmě o něm ani nevěděl, neboť pracoval s tištěnými sněmovními artikuly. Ty téměř nikdy neobsahují informace o vlastním průběhu sněmu; pouze propozici a výsledky jednání.¹⁴² O rok později Jaromír Čelakovský (1846–1914) mnou sledované události již zaznamenal a poprvé je pojal v souvislosti s prosazováním v devadesátých letech téměř (nebo úplně) zapomenutého stavovství proti nastoupivší absolutní monarchii.¹⁴³

V tomto kontextu chápala Valdštejnova vystoupení i část pozdějších badatelů. Tak se kupříkladu i Oldřichu Plachtovi Valdštejn jeví jako ojedinělý zastánce práv českých stavů.¹⁴⁴

¹³⁹ Morper, Johann Joseph: Johann Friedrich Graf von Waldstein und Claude Lorrain. *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst*. III. Folge, 12/1961, s. 203–217; Týž: Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Mätthaus Burgundus). *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst*. NF Bd. IV/1927, s. 99–228.

¹⁴⁰ Z mladších badatelů se Valdštejnovu mecenátu věnovali Lubomír Slavíček a především Arkadiusz Wojtyła. Slavíček, Lubomír: „Conte savio“ Jan Bedřich z Valdštejna, mecenáš umění a sběratel. *Dějiny a současnost* 15, 1993, s. 13–16; Wojtyła, Arkadiusz: Cardinale langravio i Conte savio-dygnitarze Rzeszy w barokowym Rzymie. *Quart* 2/2007, č. 4., s. 27–39. V souvislosti s Jeanem Baptistou Matheyem se ho dotkli například: Fidler, Petr: Římský akademismus v Praze. Jean Baptiste Mathey, Domenico Martinelli–inter principes famosus a Carlo Fontana–celebrissimo architetto di Roma. In: Fejtová, Olga–Ledvinka, Václav–Pešek, Jiří–Vlnas, Vít (reds.): *Barokní Praha–barokní Čechie 1620–1740*. Praha 2004, s. 273–294; Horyna, Mojmír: Římský vliv v pražské sakrální architektuře 17. století a Jean Baptiste Mathey. In: Herold, Vilém–Pánek, Jaroslav (reds.): *Baroko v Itálii–baroko v Čechách*. Praha 2003, s. 533–558. A mnoho dalších. Svě informace o něm však čerpali převážně z námi zmiňované literatury a pokud se zároveň netýkaly Mathey, šlo pro ně pochopitelně o záležitosti sekundárního charakteru.

¹⁴¹ Menčík, Ferdinand: Petr Lambeck a Balbínova Epitome. *Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, philos.-histor.-philolog. Classe*. Jahrgang 1889 (1890), s. 182–202. Z jeho práce pak vycházeli i další. Mezi nimi i Alois Kroess a poslední dosavadní balbínovská monografie. Kučera, Jan P.–Rak, Jiří: *Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983; Rejzek, Antonín: *P. Bohuslav Balbín TJ, jeho život a práce*. Praha 1908, s. 210, 372.

¹⁴² Když Tomek zmiňuje vypsání daně z hlavy v roce 1692 bez předchozího schválení sněmem (právě této daně se týkalo Valdštejnovu vystoupení na sněmu v roce 1692), píše pouze: „Není pochyby, že se stavové ozvali proti tomu a že byl o to spor mezi nimi a vládou. Kdybychom měli obšírnější zprávy o jednáních sněmovních toho času, jistě zvěděli bychom z nich, jakým způsobem byla ta rozepře vedena.“ Tomek, Václav Vladivoj: *Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II.* Praha 1868, s. 40.

¹⁴³ Čelakovský, Jaromír: Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých a spor měst Hory Kutné, Plzně a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě. *ČČM* 43, 1869, s. 115–157.

¹⁴⁴ Zároveň však vysvětluje rivalitu mezi Leopoldem I. a Valdštejnem jako jeden z důsledků toho, že sám

Této konstrukci nahrává i fakt, že duchovní stav byl tou dobou velmi mladý, a to, že na první pohled šlo o protest proti císařskému návrhu. Tak vlastně Valdštejn velmi připomínal mnohé zastánce stavovských práv, používající k vyjádření svých názorů právě pole zemského sněmu jako legitimního nástroje českých stavů.

I díky tomu se již v české historiografii konce 19. století objevil údaj, že Leopold I. a po něm i jeho nástupci po zkušenosti s Valdštejnem vybírali biskupy přednostně z řad Němců (dokladem pro toto tvrzení byla i volba Jana Josefa Breunera, následně pak i Ferdinanda Khünburga). Čelakovský však, podobně jako po něm další právní historici, popisuje pouze jednu z etap sporu let 1692–1694. Co víc, své informace podkládá především reskriptem císaře Leopolda I. ze dne 26. února 1694, kde Leopold I. káral Valdštejna za jeho vystoupení. Navíc, jak je příznačné, se jeho studie nevěnuje primárně Valdštejnovým vystoupením, ale problematice postavení královských měst na zemském sněmu. Valdštejna připojuje pouze pro kontext jednání sněmu v roce 1694.

Právní historik Valentin Urfus soustředil svou pozornost ke studiu neznámých nevydaných materiálů, týkajících se pokusů o revizi Obnoveného zřízení zemského z počátku 18. století. Takzvané *Elaboratum bohemicum* obsahuje ve svém dokladovém materiálu i mnohé dokumenty, jež popisují průběh a důsledky vystoupení duchovního stavu v devadesátých letech 17. století. Urfus přitom správně dovozuje, že tato vystoupení byla jedním z důvodů postupného omezování pravomocí duchovního stavu a pokusu o zmenšení jeho významu. I on chápe protest duchovního stavu především v souvislostech české stavovské monarchie, která jak si zřejmě pražský arcibiskup v tu chvíli neuvědomil dostatečně, byla už minulostí. Avšak samotný Valdštejn neargumentuje pouze tím, že by byla překročena ustanovení Obnoveného zřízení zemského a už vůbec ne jen stavovskými svobodami. Naopak všude čeká podporu ze strany církevní hierarchie – ne tedy jen českého duchovního stavu, ale a snad dokonce především apoštolského stolce, ať už jde o nunciaturu, zplnomocněnce pro záležitosti “Germanie” Carla Pia, kardinálů kuriálních kongregací či samotného papeže.¹⁴⁵ Tím nijak nechci upírat váhu vlastnímu Urfusovu výzkumu o *Elaboratum Bohemicum*. Je však třeba upozornit na to, že se jedná o interpretaci vycházející z důsledků, k nimž Valdštejnovo konání vedlo až dlouho po jeho smrti, bez ohledu na okolnosti přímo dobové.

Několik zajímavých údajů nabízejí rovněž práce Johanna Schlenze. Jako majitel duchcovského panství vystupuje Valdštejn několikrát v jeho monografii o Maxmiliánu Rudolfovi Schleinitzovi, jako pokračovatel Harrachových snah v jeho studii o patronátním právu.¹⁴⁶ Podobně jen výsek Valdštejnovy činnosti přináší Podlahaova monografie o dějinách pražské arcidiecéze na předělu 17. a 18. století. Antonín Podlaha psal také krátké statě na pokračování do Sborníku historického kroužku Vlast, kde se věnoval církevním poměrům ve druhé polovině 17. století. Zaujaly ho však spíše snahy o rekonstrukci farní sítě a podpora misionářské činnosti.¹⁴⁷

Leopold I. byl svého času připravován na církevní dráhu, pročež se cítil kompetentní k panování i nad vysokými církevními hodnostáři. I toto se nám však jeví jako poněkud zvláštní domněnka, neboť nemáme zprávy o tom, že by kupříkladu Ludvík XIV., který do imunit církve zasahoval často výrazněji než Leopold I., kdy podstoupil podobnou výchovu. Placht, Oldřich: *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. Století*. Praha 1957, s. 245–248.

¹⁴⁵ Urfus, Valentin: *Císař Josef I. Nekorunovaný Habsburk na českém trůně*. Praha 2004; Týž: K pokusu o revizi zemského zřízení v Čechách na počátku 18. století. *Právněhistorické studie* 16/1971, s. 177–198; Týž: K finanční pravomoci českého sněmu v druhé polovině 17. století. *PHS* 15/1971, s. 95–112; Týž: Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století. *Právněhistorické studie* 23/1980, s. 147n.; Týž: Stavovská opozice pražského arcibiskupa a spor pražských šlechticů s jezuitou – dvě epizody z protireformační Prahy. *Documenta Pragensia* 9/1991, s. 475–485.

¹⁴⁶ Schlenz, Johann: *Geschichte des Bistums Leitmeritz II*. Warnsdorf 1914. Schlenz, Johann: *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*. Prag 1928.

¹⁴⁷ Podlaha, Antonín: *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710)*. Praha 1917; Podlaha, Antonín: *Z dějin katolické reformace v Čechách v XVII.–XVIII. století*. SHK 2–8, 1901–1907.

Valdštejnovi se věnovali i badatelé, sledující osudy Bible svatováclavské či nadace pro vydávání knih v češtině, nazývané Svatováclavské dědictví. Regionální historici v souvislosti se založením fideikomisu Duchcov, jiní zas díky jeho aktivitám na pražské univerzitě či zásluhám o duchcovskou zámeckou knihovnu.¹⁴⁸ Stranou ponechávám slovníková hesla z posledních let, neboť jsou z větší části založena na již citované literatuře.¹⁴⁹

Dosavadnímu bádání často unikaly často náhodné zmínky v cizí historiografii a zvláště pak v různých edicích korespondence z té doby. Na tomto místě nebudu podávat jejich výčet, a budu z nich vycházet na příslušných místech práce. Jen těžko by totiž bylo možné optikou informací o Janu Bedřichovi z Valdštejna hodnotit ediční práci Marie Heyrét či obsáhlé studie Maxe Immicha.¹⁵⁰

Zmíním se proto pouze o jedné práci, která je v české historiografii opomíjena, ač je možné v ní najít velké množství informací jak o Janu Bedřichovi z Valdštejna, tak o koncepcích církevní politiky v českých zemích. Jde o obširnou trojsvazkovou práci Fritze de Bojaniho.¹⁵¹ Jedná se komentovanou edici nunciaturních zpráv z let 1676–1684. Přitom každý svazek je dělen na několik dalších pododdílů, v nichž se Bojani věnuje postupně jednotlivým nunciaturám. U té vídeňské, která referovala i o událostech v Čechách, přitom ještě vyděluje jednotlivé země, zvláště pokud se v nunciaturních zprávách objevila nějaká většího pozoruhodná událost. Přesto je třeba s politováním podotknout, že ohromující šíře Bojaniho záběru měla občas na svědomí to, že v reáliích jednotlivých zemí v některých případech příliš nerozlišoval. Mluví-li se o hraběti z Valdštejna, Bojani již dále nepátral, o kterého se jedná, ač se výpovědi nunciů mohly vztahovat na vícero členů tohoto rodu. Práce tak často sloužila spíše jako nezbytné východisko pro základní orientaci. Pokud se týče posledního dílu, v němž je zčásti reflektována i kontroverze let 1682–1684 (respektive 1686, ale tak daleko Bojani nedošel), tuto práci necituji a zakládám na primární excerpce vídeňské nunciatury. Avšak bez důležitých opěrných bodů, jež Bojaniho práce poskytla, by bylo o mnoho obtížnější některé zprávy najít a zařadit do správných kontextů.

Na závěr tohoto pojednání je třeba zmínit se o poslední práci, v níž je věnován Janu Bedřichovi z Valdštejna značný prostor. Jedná se o disertační práci Petry Vokáčové, kterou autorka zpracovala pod vedením prof. PhDr. Josefa Války, CSc. na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.¹⁵² Jan Bedřich z Valdštejna je pro ni jen jedním z příkladů

¹⁴⁸ Kyas, Vladimír: Česká bible v dějinách národního písemnictví. Praha 1997, s. 211–225; Bohatcová, Miriam: Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts. Biblia Slavica I/9. Paderborn 1995, s. 1–182; Kuchařová, Hedvika–Pokorný, Pavel R.: Die St.-Wenzels-Bibel im kulturhistorischen Zusammenhang. In: Rothe, Hans–Scholz, Friedrich: Biblia Slavica I/4.2 Svatováclavská bible. St.-Wenzels-Bibel. Teil 2: Nový zákon. Neues Testament, 1677. Kommentare. Paderborn–München–Wien–Zürich 2001, s. 551–586; Koukal, Pavel: Duchcov v zrcadle dějin–Dux im Spiegel der Geschichte. Duchcov 2000; Kreuz, A. J.: J. F. Graf von Waldstein, Begründer der Herrschaft Dux–Oberleutensdorf. Výroční zpráva německého gymnasia v Duchcově 1930–1931; Týž: Geschichte der Stadt Dux. Dux, b.d.; Wolf, Jiří: Ze starého Duchcova. Příspěvek k dějinám místa v 16.–18. století. Duchcov 2002; Pokorný, Pavel R.–Preis, Pavel: Zámek Duchcov, valdštejnská rodová galerie. Václav Vavřinec Reiner, obrazy a fresky. Ústí nad Labem 1992; Klitzner, Julius: Der Ausklang des zweiten Prager Universitätsstreites um 1675. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern 80/1943, s. 77–83.

¹⁴⁹ Buben, Milan M. – Pokorný, Pavel R.: Encyklopedie českých sídelních biskupů. Praha 2000, s. 381–384; Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 552–554, autor hesla Kurt A. Huber; Hledíková, Zdeňka–Polc, J. V. (edd.): Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. Praha 1994, s. 320–321, autor hesla Pavel Kalita.

¹⁵⁰ Immich, Max: Papst Innocenz XI. (1676–1689). Beiträge zur Geschichte seiner Politik und zur Charakteristik seiner Persönlichkeit. Berlin 1900; Heyret, M.: Pater Markus von Aviano (1631–1699). München 1938.

¹⁵¹ Bojani, Fritz de: Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 3 Vol. Rome–Paris 1910–1912.

¹⁵² Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka. Disertační práce pod vedením prof. PhDr. Josefa Války, CSc. Historický ústav FFMU v Brně Brno 2007.

vztahu české aristokracie k císařskému dvoru. Dalšími zástupci české aristokracie pro ni jsou Jan Václav Vratislav z Mitrovic, Jan Jáchym ze Žerotína, Leopold Antonín Šlik z Pasounu a Holíče, Erdmunda Tereza z Ditrichštejna, František Ferdinand Kinský a František Josef Černín z Chudenic. Kapitola o Janu Bedřichovi z Valdštejna je založena především (v některých bodech se dá říci dokonce že výhradně) na materiálech Rodinného archivu Valdštejnského (RAV). Jeho fondy autorka vytěžila se značnou akribií, avšak soustředila se přitom výhradně na osobu Valdštejnovu. Pokud se u jeho akt objevovala akta a korespondence Jaroslava Ignáce ze Šternberka či metropolitních kanovníků, nesměřovaná přímo Valdštejnovi, nechávala je stranou. Arcibiskupský archiv autorka sice procházela, avšak ve srovnání s RAV značně povrchně. Obraz o Janu Bedřichovi z Valdštejna, který poskytuje, je tak sice komplexní, avšak v jednotlivostech se objevují značné lupy, když kupříkladu tvrdí, že ve sporu, který probíhal mezi Valdštejnem a královskou mocí v 90. letech, se Řím neangažoval, či opakovaný omyl o založení svatováclavského dědictví právě Valdštejnem. Přitom i angažmá Říma v tomto sporu se dá z materiálů RAV vyčíst. Rovněž je třeba vytknout jako zásadní nedostatek absenci odkazů na zásadní práce o Valdštejnovi. Jména Bartůněk, Bělohávek, Antonín Podlaha ani další se v odkazech na odbornou literaturu neobjevují. Přitom k mnohému předkládanému by měli všichni co doplnit. Navíc si dovoluji zpochybnit kontext, v němž Valdštejn vystupuje. Ano, Valdštejn byl aristokrat, avšak byl především církevním hodnostářem. Autorka sama koneckonců jasně vysvětluje, která z obou hodnot byla pro Jana Bedřicha z Valdštejna pravděpodobně důležitější. Tím spíše by si ale Valdštejn zasloužil zařazení do kontextu církevních dějin a nikoli mezi aristokracií. Svým životem a svou činností stál pravda na pomezí, ale v tomto ohledu se od něj mnoho prelátů jeho věku příliš nelišilo. Ani mně se takový kontext (tedy kontext vztahů ostatních prelátů k císařskému dvoru a státní mocí vůbec) nepodařilo ilustrovat dostatečně. Soustředil jsem se plně na osobu Valdštejnovu. Zařazení jeho sporů do kontextu, do něž patří, bude vyžadovat ještě velmi mnoho bádání v oblasti, jež je popelkou v české historiografii – dějin vztahů mezi církví a státem i dějin vysoké církevní hierarchie. Těmito tvrzeními nijak nepochybňuji hodnotu disertace Petry Vokáčové jako celku. Vyjadřuji se zde pouze o kapitole věnované Valdštejnovi, která stejně jako dosavadní literatura zůstala tomuto pražskému arcibiskupovi mnoho dlužna.

1.2.1 Vlastní východiska interpretace

Při výzkumu, opřeném o výše zmíněné zdroje, je třeba navíc vzít v úvahu produkci posledních let, která se tématu nějakým způsobem dotkla. Jako nejprínosnější se přitom jeví práce Petra Maří, Alessandra Catalana, Joachima Bahlcke, ¹⁵³ Arkadiusze Wojtyły a Františka Xavera Halase.

Petr Maří ve své práci *Svět české aristokracie* věnuje Janu Bedřichovi z Valdštejna stručný medailon a zmiňuje podrobněji i jeho vystoupení v devadesátých letech, vycházejí přitom především z literatury. Navíc přináší důležité informace o postavení duchovního stavu na českém zemském sněmu. ¹⁵⁴ Na samotném Valdštejnovi ho přitom nejvíce zaujal kariéerní postup k nejvyšším církevním hodnostem, ¹⁵⁵ který použil jako ilustrativní příklad vzestupu

¹⁵³ Bahlcke, Joachim: Geistlichkeit und Politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit. in: Bahlcke, Joachim – Bömelburg, Hans-Jürgen – Kersken, Norbert (Hrsg.): Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. - 18. Jahrhundert. Leipzig 1996, s. 161–186.

¹⁵⁴ Maří, Petr: Česká aristokracie 1500–1700. Praha 2004; Týž: Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády? In: Ptak, Marian J. (ed.): Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku. Opole 2000, s. 49–67; Maří, Petr: Landstände und Landtage in den böhmischen und österreichischen Ländern (1620–1740). Von der Niedergangsgeschichte zur Interaktionsanalyse. in: Maří, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas. Stuttgart 2006, s. 345–400.

¹⁵⁵ Kariéerním vzestupem Jana Bedřicha z Valdštejna se zabývá podrobně i disertační práce Petry Vokáčové, jíž

v církevní hierarchii. Je nutno přiznat, že touto problematikou se Svět české aristokracie zabývá pouze okrajově. Přesto dovozuje, že cesta k pražskému arcibiskopátu vedla přes zahraniční kanonikáty. S touto tezí se srovnávám jen stěží, neboť je otázkou, co vlastně lze považovat z hlediska církevní hierarchie při rozdílných územních rozsazích církevních a zemských provincií za “zahraničí”. Navíc je pochopitelné, že u mnoha prelátů, kteří dosedli na biskupské stolce v českých zemích, hrají významnou roli kapituly olomoucká, vřatislavská, salcburská či pasovská, obsazované zhusta příslušníky vysoké šlechty. Pražské kapituly tyto výsady neměly, ať už to bylo z toho důvodu, že byly obvykle značně chudší, nebo protože v nich nehrály tak silnou roli zájmy císařského dvora, jednoduše i proto, že kupříkladu v olomoucké kapitule byl vliv císařského dvora již tradiční a proto o hodně snaze prosaditelný.

Dále Mařa ilustruje na Valdštejnově vystoupení na zemském sněmu v devadesátých letech 17. století, kam až často dospělo postavení šlechtice v církevní hierarchii. Jak se z původního „loajálního císařského *protégé* proměnil v odbojného hierarchu, kritizujícího vídeňskou církevní politiku a odhodlaného hájit imunitu kléru i výhrůžkami exkomunikací císařských loajálních ministrů“ (510). Tady však nešlo o to, že by se Valdštejn stavěl proti moci, jež ho původně vynesla na nejvyšší post v české církvi. Na své místo se Valdštejn nedostal pouze díky podpoře císařského dvora. Svou roli v jeho kariéře sehrály především příbuzenské vztahy s Arnoštem Vojtěchem z Harrachu, a posléze pak především kontakty, které získal za svého pobytu v Římě, pročež se o něm jednu dobu uvažovalo jako o sídelním římském kardinálově, který by měl hájit císařovy zájmy u apoštolského stolce.¹⁵⁶ I když z této alternativy nakonec sešlo, nemyslím si, že by to bylo právě kvůli tomu, že hájil imunity církve i proti císařským ministrům.¹⁵⁷

Italský bohemista Alessandro Catalano¹⁵⁸ přináší pro mou práci cenné postřehy ve svých monografických statích o kardinálu Harrachovi a Juanovi Caramuelovi z Lobkovic. Právě v těchto pracích zazněla výzva české historiografii, která důrazně upozornila na některé nedostatky dosavadního bádání o českých církevních dějinách. Pro mne se jako nejdůležitější jevíly právě zaprvé nedostatek pozornosti vůči kontaktům českého duchovenstva s vídeňskou nunciaturou a apoštolským stolicí, zadruhé pak představa, že v druhé polovině 17. století byl boj o navrácení Čech ke katolickému vyznání vedený ve spolupráci státu a církve již uzavřený. Podle Catalanových zjištění takové představy však zdaleka nepodléhal ani Arnošt Vojtěch z Harrachu, a to ani v posledních letech svého dlouhého arcibiskopátu. Základní předpoklad pro možnost úspěchu – fungující plná farní síť a dostatek především světského farního kléru – splněn nebyl.

Tato práce ale není o rekonstrukci farní sítě. Je především o tom, co ji znemožňovalo, nebo alespoň zpomalovalo – především v očích samotného Jana Bedřicha z Valdštejna. Byl to nedostatek podpory této myšlenky světskou mocí – patronátními pány, zemským sněmem, místodržícími – nebo nutnost vázat prostředky původně určené právě pro tyto účely

jsem však neměl prozatím k dispozici.

¹⁵⁶ Coreth, Anna: Fra Hippolito da Pergine und Kaiser Leopold I. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv 31/1978, s. 73–97.

¹⁵⁷ Těmito výtkami se nijak neřadím po bok Jiřího Peška a Iva Cermana a narodil od nich chápu Svět české aristokracie jako velmi přínosnou a inspirativní práci, zvláště pak pokud by se někdo ujal úkolu podobně souhrnným způsobem pojmut svět české církevní hierarchie, která celkem logicky zůstala ve stínu vlastní rodové aristokracie.

¹⁵⁸ Catalano, Alessandro: La Boemia e la Riconquista delle Coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa Centrale (1620–1667). Roma 2005; Catalano, Alessandro: Juan Caramuel Lobkowitz (1606–1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia. RHM 44/2002, s. 339–392; Catalano, Alessandro: „Das temporale wird schon so weit extendiret, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740). In: Mařa, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas. Stuttgart 2006, s. 317–344. Český překlad práce o Harrachovi nebyl v době odevzdání práce autorovi k dispozici. Catalano, Alessandro: Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách Praha 2008.

na vojenské cíle? Možná spíše obojí. Prvotním úkolem musí být vůbec popsat kontroverze, jež spolu duchovenstvo a světská moc vedly. Přitom je třeba zdůraznit, že tato kontroverze netvořila striktní hranici napříč českou společností. Často šlo o osobní animozity (mezi Kinským a Valdštejnem zcela určitě), ale i o to, že ani samotné duchovenstvo netvořilo jednotný tábor, když někteří kněží, zvláště císařští teologové z nejrůznějších řádů (jezuité, barnabité), hájili postup královské moci.

Právě tuto značně opomíjenou tematiku českých dějin poprvé v moderní historiografii otevřel Alessandro Catalano. Velmi zajímavá je také jeho studie o vztazích mezi církví a státem v Čechách v letech 1620–1740, kde se věnuje i Valdštejnovi. Zmiňuje se tu jak o jeho vystoupeních v 90. letech, tak o memorandech, která si vyměňoval s císařem již během předcházejících desetiletí. Kromě toho se tu Catalano snaží v souhrnné perspektivě pojmout vztahy, jimž se budu věnovat podrobněji, a vřazuje je tak do souvislostí předešlých i následujících a navíc, i s ohledem na teoretická východiska sborníku, v němž je studie otištěna, i do souvislostí polemiky o absolutismu. Pojednává o pozici duchovního stavu na zemském sněmu, vlivu habsburského panovníka na výběr biskupů, postupném omezování církevních imunit na úkor státní moci, ale i spolupráci mezi oběma institucemi. Narozdíl od předchozích badatelů je také třeba u něj ocenit obeznamenost s prameny uloženými v Archivio Segreto Vaticano, archivu Kongregace *de propaganda fide*, a rodinném archivu Harrachů. Avšak vzhledem k jeho zaměření je pochopitelné, že v tomto ohledu se omezuje jen na počátky Valdštejnova působení v 60. letech, s malými přesahy do desetiletí následujícího.

Polský kunsthistorik Arkadiusz Wojtyła se zajímal o Valdštejnův pobyt v Římě a o jeho působení v řádu křížovníků s červenou hvězdou, zvláště pak o jeho mecenát a o samotnou řádovou komunitu, jejímž členem se Valdštejn stal pouze z pozice jejího představeného.¹⁵⁹

František Xaver Halas¹⁶⁰ sám, pokud je mi známo, o Valdštejnovi nenapsal zhola nic. Jeho knihu *Fenomén Vatikán* lze však chápat jako první náznak českého kompendia ke vztahům mezi papežským státem a českými zeměmi, byť o obeznámení s archivním materiálem, uloženým v Archivio Segreto Vaticano tu jen stěží může být řeč. O této knize tu ale nepíšu proto, abych jí vytýkal její nedostatky. Právě naopak. Halasovy závěry se totiž nabídlý v nejednom případě jako vhodný interpretační klíč, ozřejmující konání pražských arcibiskupů jako primasů Království českého. Jak známo po odchodu císařského dvora do Vídně se stal v Praze protokolárně nejvyšší postavenou osobou právě pražský arcibiskup, který o svoje místo sváděl boj s nejvyšším purkrabím. Od Rudolfa Maxmiliána Schleinitze v Litoměřicích a Ferdinanda Matouše Sobka z Bílenberka v Praze se upevňovala tradice biskupských intronizací, inspirovaných papežskými intronizacemi, ale i královskými korunovačními průvody. Kromě reprezentace srovnatelné s reprezentací královskou, však je nutné připomenout právě i postavení pražského arcibiskupa na zemském sněmu, kde čistě teoreticky měl přednostní pozici. Jestliže intronizace byla jednorázovým aktem, sněm a spolu s ním související možnost prezentovat své záměry před politickou veřejností se konal pravidelně minimálně jednou do roka. Harrach a po něm shodně Valdštejn se snažili své teoretické prvenství ve stavovském shromáždění potvrdit jeho prosazováním proti faktickému prvenství *creature di corte*, jak se o členech panského stavu jednou Valdštejn vyjádřil. Byli si přitom vědomi toho, že platformou pro to nemůže být konsistoř, ale právě převážně světská instituce – stavovský sněm. Nešlo o ojedinělý protest stavovského odporu proti Habsburské moci, jak chtěli Valdštejnova vystoupení chápat někteří historici 19. i 20. století. Šlo o to, že stejně jako římský biskup používá k uplatnění své autority na úrovni mezinárodní politiky faktu suverenity svého státního úřadu, pražský arcibiskup užíval primátu na zemském sněmu a spolu s tím i duchovního stavu (míněno v tuto chvíli opravdu jen skutečné zástupce

¹⁵⁹ Wojtyła, Arkadiusz: *Cardinale langravio i Conte savio-dygnitarze Rzeszy w barokowym Rzymie*. *Quart* 2/2007, č. 4., s. 27–39.

¹⁶⁰ Halas, František Xaver: *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství; Diplomacie Svatého stolce; České země a Vatikán*. Brno 2004.

duchovenstva na zemském sněmu, nikoli řadové kněží). Právě v tomto ohledu odkazují právě na Halasovy výklady o papežském státě, které k takovému pojetí dovedly.

Nunciové Buonvisi, Tanara či internuncius opat Tucci vystupovali z pozice zástupců apoštolského stolce a papežského státu. Mezi vyslanci jednotlivých zemí hráli na vídeňském dvoře prim, pražský arcibiskup mohl těžit pouze z faktu, že byl papežským legátem, primasem Království českého a ze svého titulu po nejvyšším purkrabím i první osoba českého zemského sněmu. Oporu však přitom nehledal jen v síti svých příbuzenských vztahů (v případě Sobka či Mayera z Mayernu by něco takového ani nebylo možné), ale především v hierarchii, respektované státem. A jestliže nebyli císařští ministři nuceni poslouchat protesty “nějakého kněze”, protesty primase Království českého a infulovaných prelátů zasedajících v jimi samotnými garantované a respektované instituci poslouchat museli.

Respekt vůči instituci zemského sněmu však v případě světských stavů znamenal zároveň respekt k v něm platnému způsobu schvalování císařských propozic – rozhodovala sněmovní většina. O výjimkách a inkompetenci světských stavů v otázkách církevního majetku doprovázených výhružkami exkomunikací však rozhodně slyšet nechtěli a arcibiskupovo jednání přes úctu k němu považovali za naprosto nekorektní.

2 *Mládí a zrání Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1676)*

Jan Bedřich z Valdštejna (1642–1694) byl vzdáleným příbuzným Albrechta z Valdštejna i Arnošta Vojtěcha z Harrachu. Jeho otcem byl zamýšlený dědic Albrechta z Valdštejna Maxmilián z Valdštejna (+1655).¹ Nebyl však synovcem pražského arcibiskupa, jak se často uvádí, neboť jeho matkou byla druhá Maxmilánova manželka Marie Polyxena z Talmberka (1599–1651). Příbuzenské vztahy s rodem Harrachů tak měl Jan Bedřich pouze nepřímé. První manželkou Maxmiliána z Valdštejna byla Kateřina z Harrachu (1599–1640), sestra Arnošta Vojtěcha. V roce 1660 si nevlastní bratr Jana Bedřicha Karel Ferdinand (1634–1702)² vzal za manželku vlastní sestřenicí Marii Alžbětu z Harrachu (1637–1710), která byla dcerou Oty Fridricha z Harrachu (†1648) a sestrou Ferdinanda Bonaventury z Harrachu (1637–1706).

Nepřímé příbuzenské vztahy ho vázaly i k dalším šlechtickým rodům. Tak jeho vlastní sestra Marie Alžběta z Valdštejna (+1693) byla provdána za Kryštofa Vratislava z Mitrovic (†1689), nevlastní sestra Maxmiliána z Valdštejna (†po r. 1652) za Jana Adama Hrzáně z Harasova (†1681). Ani v církevní hierarchii nebyl ve své době jediným příslušníkem rodu. Tak František Augustin z Valdštejna (+1684), skutečný synovec Arnošta Vojtěcha z Harrachu, byl členem řádu johanitů a dlouhou dobou i jeho představeným. Další Harrachův synovec, Albert z Valdštejna, byl kanovníkem v Pasově, synovec Jana Bedřicha Jan Václav (1674–1713) později kanovníkem olomouckým. Tak bychom mohli pokračovat ještě dlouho, ale pro stručnou ilustraci postavení rodu to prozatím postačí.³ Pro kariéru samotného Jana Bedřicha měli kromě jeho vlastních rodičů největší význam pravděpodobně právě Arnošt Vojtěch z Harrachu a František Augustin z Valdštejna, kteří měli oba přímé styky s císařským dvorem i zkušenosti s římským prostředím.

Jan Bedřich z Valdštejna se narodil ve Vídni r. 1642. Křestní list se jmény jeho kmotrů pochází z 18. srpna 1642.⁴ Stejně datum uvádí i jeho bratranec Jan František z Talmberka, pozdější hradecký biskup, ve své výpovědi před vídeňským nunciem Antoniem Pignatellim při informačním procesu v roce 1668. Od něj se také dozvídáme, že první svěcení přijal v roce 1662. Na kněze byl vysvěcen ale až roku 1665 přímo v Římě.⁵ Tehdy poprvé musel žádat o dispens z důvodu svého přílišného mládí.⁶ Svou kněžskou primici v Čechách sloužil v pražské Loretě roku 1668.⁷

¹ O něm viz Mařa, Petr: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha 2004, s. 426–433; 445–446; 845–854. Tam viz i další literaturu.

² Tamtéž, s. 299, 433, 838. Kalista, Zdeněk: Čechové, kteří tvořili dějiny světa. Z historikova skicáře o XVI. a XVII. věku. Praha 1939, s. 137–146.

³ K postavení Valdštejnského rodu v hierarchii české šlechty v 2. polovině 17. století viz především Mařa, Petr: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha 2004, s. 298–299, 417, 433; Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka. Disertační práce pod vedením prof. PhDr. Josefa Války, CSc. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Historický ústav. Brno 2007, s. 217–219. (dále jen *Příběhy o hrdé pokoře*). V současné době připravuje na toto téma disertační práci Jiří Hrbek. Hrbek, Jiří: Barokní Valdštejnové v Čechách (1640–1740). Disertační práce na FFUK pod vedením prof. PhDr. Eduarda Maura, CSc.

⁴ K tomu viz Mařa Petr: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha 2004, s. 874, pozn. 726.

⁵ Dola, Kazimierz: Związki arcybiskupa praskiego Jana Fryderyka Waldsteina z Wrocławiem. Studia Teologiczne–Historyczne Śląska Opolskiego 7/1979, s. 291.

⁶ Indult o zproštění od povinnosti dosažení kanonického věku pro možnost ordinace k prebendám viz SZA Opava, pob. Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, ič. 3387, sig.: D VI w 2–Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), kart. 138.

⁷ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 161 (1668). Stejně datum narození a datum primice uvádí při výpovědi u téhož procesu Jan František Liepure, který se o první Valdštejnově bohoslužbě dozvěděl z dopisu od Bernarda Ignáce z Martinic.

2.1 Studia

Své vzdělání zahájil na malostranském jezuitském gymnáziu, které absolvoval v roce 1657, kde byl i členem místní mariánské družiny.⁸ V následujícím roce také vydal svou řeč pronesenou před touto družinou.⁹

V letech 1658–1661 studoval na pražské filozofické fakultě, kde se zřejmě poprvé setkal se svým pozdějším dvorním zpovědníkem jezuitou Janem Tannerem.¹⁰ V roce 1661 absolvoval s disertací, kterou vedl Jan Tanner. Dedikovaná byla císaři Leopoldovi I. Grafický list, který ji doprovází, je velmi často vystavován. Autorem jeho předlohy je totiž Karel Škréta (1610–1674) a provedení pochází z rytecké dílny Melchiora Küssela (1626–1683). Znázorňuje mariánský sloup na Staroměstském náměstí jako duchovní i geografický střed Evropy a představuje jeden z nejlepších kusů ve sbírce Národní knihovny.¹¹

Ve stejném roce vyšel i Tannerův spisek k oslavě Valdštejnského rodu.¹² Jiří Maxmilián Podhorský si téhož roku Valdštejna vybral za patrona své univerzitní teze.¹³ Takových mělo být věnováno Janu Bedřichovi ještě mnoho při jiných příležitostech. Ne vždy je ovšem možné přímo určit danou událost, pro níž publikace či výpravný rukopis vznikl.

Po absolutoriu filozofické fakulty odešel Valdštejn na studijní cestu. Během ní pobýval v Římě, různých severoitalských městech a v Lovani. Pokud je nám známo, nikdo se doposud nezabýval jeho pobytem v Lovani, kde po dobu jednoho roku studoval právo.¹⁴ Lovañ byla zřejmě právě první zastávkou, když se tu 14. ledna roku 1662 nechal imatrikulovat na místní Katolické univerzitě.¹⁵ Také u římských pobytů víme prozatím jen několik málo poznámek, které se pomalu spojují v celistvý obraz, především díky dochované korespondenci s italskými velmoži, agenty a církevními hodnostáři, uložené v Rodinném archivu Valdštejnů a několika korespondencím v jiných archivech.

2.2 Římské pobyty (1663–1667)

Již za pobytu v Římě, během nějž přijal kněžské svěcení, se mu dostalo několika nominací k různým kanonikátům. Tak již z 2. září 1664 pochází prezentace na olomoucký kanonikát Leopoldem I. V srpnu 1665 potvrzuje ze své moci Alexandr VII. kanonikát salcburský a v říjnu 1665 byl opět Leopoldem I. prezentován ke kolegiální kapitule sv. Kříže ve Vratislavi. O vratislavské prebendy pak Valdštejn usiloval až do roku 1676. Salcburské i

⁸ Bělohávek, Václav P.: Jan Bedřich z Valdštejna. Od Karlova mostu–Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou 6, 1933, s. 57.

⁹ Liber scriptus intus, Expensorum ab amore pro humani generis redemptione elenchum, foris, a dolore, stylo crudelitatis inscriptum characterem continens: Amanti ac dolenti Deiparae. Praegae 1658. NK, sig. 34 F 584, přív. 5; SOA Praha, RAV, ič. 3284, sig. I-25/11, karton 24.

¹⁰ Viz SOA Praha, RAV, k. 15, ič. 196 (20. I. 1668–Václav Zimmermann, SJ, rektor pražské univerzity a metropolitní kanovník Šebestián Zbraslavský ze Svatova, jako zástupce kancléře, potvrzují studia Jana Bedřicha z Valdštejna na filozofické fakultě a doporučují ho olomoucké kapitule). Podle tohoto potvrzení navštívoval K-FU od 4. listopadu 1658 do 4. srpna 1661. Ke stykům s Janem Tannerem viz Havlík, Jiří M.: Zpovědníci pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1694). In: *Locus pietatis et vitae, v tisku*.

¹¹ NK, sign. Th. 463. Zatím naposledy byl vystaven na výstavě Jezuité a Klementinum v nově otevřené Galerii Klementinum. Viz Richterová, Alena–Čornejová, Ivana a kol.: Jezuité a Klementinum. Praha 2006, s. 89, č. v katalogu 73, autor hesla Petra Zelenková; Fechtnerová, Anna: Katalog grafických listů univerzitních tezí uložených ve Státní knihovně ČSR v Praze. III. díl. Praha 1984, s. 597–600.

¹² Tanner, J.: *Apmhiteatrum gloriae spectaculis leonum Waldsteinicorum adornatum*. Praegae 1661.

¹³ NK, Th. 304 – Alegorický výjev s Caesarovým triumfem s erbem Jana Bedřicha z Valdštejna. Viz Fechtnerová, Anna: Katalog grafických listů univerzitních tezí uložených ve Státní knihovně ČSR v Praze. Díl 2. Praha 1984, s. 408–414.

¹⁴ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 161 (1668). Tak svědčí jak Talmberk, tak Liepure.

¹⁵ *Matricule de l'Université de Louvain*. t. 6 (1651–1683). Commission royale d'histoire. Bruxelles 1963, p. 165/69. Za tuto informaci vděčím Céclitu Deryckovi z Archivu Katolické univerzity v Lovani.

Mohučské musel nakonec oželet.¹⁶

V Římě se zdržoval přibližně mezi lety 1663–1667.¹⁷ Tehdy sídlil v Collegio Ghislieri, a zřejmě navštěvoval přednášky na Collegiu Romano. To však neznamená, že by Valdštejn dlel po celých těch pět let na jednom místě. Již v říjnu roku 1664 se na skok zastavil na svém duchcovském panství.¹⁸

Z korespondence je možné doložit, že z Říma odjížděl za nejrůznějšími příležitostmi. Tak se na konci dubna 1666 vypravil do Milána, aby odtud přes Trident a Innsbruck dorazil do Vídně, kde se 12. prosince téhož roku účastnil příprav a snad i samotné svatby císaře Leopolda I. s Markétou Terezou (1651–1673), dcerou španělského krále Filipa IV., kterou uvítal již na hranicích monarchie.¹⁹ Ve Vídni byl zřejmě již v polovině září roku 1666.²⁰

Navíc kardinál Arnošt Vojtěch Harrach, který téhož roku obdržel biskupský úřad v Tridentu, uvažoval, že by se na svůj nový episkopát přestěhoval. Do Prahy tak bylo třeba povolat koadjutora, který by ho v úřadě v době jeho nepřítomnosti zastoupil. K nemalému rozhořčení Maxmiliána Rudolfa Schleinitze (1606–1675)²¹ si pro tuto funkci vyvolil právě Valdštejna. Litoměřický biskup měl jako držitel druhého nejstaršího stolce pražské arcidiecéze²² celkem logicky takový úkol zastat spíše. Navíc Valdštejn pro něj byl i z kanonického hlediska příliš mladý.²³ Jednání se zřejmě značně protáhlo. Valdštejn mezitím již na jaře roku 1667 byl zpět v Římě. Od druhé poloviny května pak hostil Harracha, který se do Říma odebral na poslední konkláve, jehož se ve svém životě účastnil.

25. října téhož roku kardinál Harrach zemřel. Když tehdy uvažoval Leopold I. o vhodných kandidátech na pražský stolec, kalkuloval se třemi jmény – Maxmilián Rudolf Schleinitz, Jan Vilém Libštejnský z Kolovrat a Jan Bedřich z Valdštejna.²⁴ Kromě těchto variant přicházel v úvahu ještě probošt vyšehradské kapituly Leopold Beno z Martinic (+1691).²⁵ V předmluvě své práce *Ars magna lucis* Athanasius Kircher dokonce naznačuje, že Leopold I. dospěl ve svých úvahách tak daleko, že Valdštejnovu kandidaturu svatému stolci navrhl. Kliment IX. ji však tehdy pro jeho nízký věk zamítl.²⁶ Mezi zkušenými správci

¹⁶ Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka. Disertační práce pod vedením prof. PhDr. Josefa Války, CSc. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Historický ústav. Brno 2007, s. 220.

¹⁷ Již 13. dubna roku 1663 adresuje svůj dopis Marc Antonio Collalto z Benátek Janu Bedřichovi z Valdštejna do Říma jako komorníkovi Alexandra VII. SOA Praha, RAV, ič. 3279, sig. I-25/6, kart. 24. K římskému pobytu Jana Bedřicha z Valdštejna viz Wojtyła, Arkadiusz: „Cardinale langravio“ i „Conte savio“ – dygnitarze Rzeszy w barokowym Rzymie. *Quart* 2/2007, č. 4., s. 33–36; Slaviček, Lubomír: „Conte savio“ Jan Bedřich z Valdštejna, mecenáš umění a sběratel. *Dějiny a současnost* 15, 1993, s. 13–16.

¹⁸ Viz níže. V roce 1664 převzal své dědictví z rukou Ferdinanda Arnošta z Valdštejna. Kreuz, Adolf: *Geschichte der Stadt Dux*. Dux bez data.

¹⁹ List A. Kirchera z 5. srpna 1666. APUG, Fondo Kircheriano, 563, p. 249r.

²⁰ Dopis Giacomma Fantucciho z 18. září 1666 je adresován právě do Vídně. SOA Praha, RAV, ič. 3279, sig. I-25/6, kart. 24.

²¹ K němu viz Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*. Berlin 1990, s. 424–425, autor hesla *Kurt A. Huber*; Schlenz, Johann: *Geschichte des Bistums Leitmeritz II*. Warnsdorf 1914.

²² Olomoucký episkopát svou podřízenost Praze nerespakoval a zřetelně to již tehdy Praha vzala plně na vědomí.

²³ Schleinitz ohledně toho psal 10. března 1667 jak Janu Hartvíkovi Nosticovi a 12. dubna 1667 i samotnému Harrachovi. Viz Schlenz, Johann: *Geschichte des Bistums und der Diocese Leitmeritz II*. Warnsdorf 1914, s. 577.

²⁴ Tak v dopise F. E. Pöttingovi z 10. října 1667. Pribram, Albert Francis–Pragenau, Moriz Landwehr von (Hgs.): *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662–1673. Fontes rerum austriacarum, Diplomata et acta LVI*. Wien 1903, s. 332–333.

²⁵ Alessandro Catalano cituje dopis Leopolda I. Humprechtu Janovi Černínovi z Chudenic z 27. října 1667 (u Catalana chybně 1668), kde je zmiňován Martinic jako možná alternativa, spolu se Schleinitzem a Kolovratem. Viz Catalano, A.: *La Boemia e la Riconquista delle Coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa Centrale (1620–1667)*. Roma 2005, s. 507.

²⁶ „Et vel inde patet, quod Roma in Germaniam Te reducem Augustissimus Imperator, defuncto jam Cardinali ab Harach Avunculo tuo pro sua in Tuam personam profusae benignitatis ubertate, virtutumque aestimatione

beneficií působil tou dobou pětadvacitiletý Valdštejn poněkud zvláště. Proč však jak Hanachovi samotnému, tak později císařovi připadal Valdštejn jako vhodný kandidát? Proč byl směle stavěn po bok ostříleným hodnostářům, a koneckonců dřívějším pretendům? Čím o několik let později převážil jejich schopnosti a zkušenosti? Je nasnadě, že to byl právě jeho kontakt se světem nejvyšší církevní hierarchie v Římě, podpořený příbuzenskými svazky a i hlubokou zbožností, kterou na mladém hraběti jeho současníci pozorovali, ale zřejmě i bystrým úsudkem, protože byl prý jak Alexandrem VII., tak "římským lidem" nazván *conte savio, liberale, devoto*.²⁷ Navíc tu mohla hrát roli vize dlouhého episkopátu, která by rekonstrukci diecéze jen prospěla. Harrach držel svůj stolec po celých pětadvaceti letech. Koneckonců sám byl roku 1622, kdy se stal arcibiskupem, o rok mladší než Valdštejn v roce 1667, kdy o něm Leopold I. poprvé uvažoval jako o pražském arcibiskupovi.

Okruh známostí i kariéra, které v Římě dosáhl, byly velmi zajímavé. Stal se nejprve komorníkem Alexandra VII. (1655–1667)²⁸ a později Klimenta IX. (1667–1669). V letech 1662–1666 v Římě pobývala i Kristina Švédská (1626–1689),²⁹ nepodařilo se mi však najít jediný doklad o tom, že by ji Valdštejn poznal, jak se domnívá Václav Bartůněk.³⁰ Příležitost k tomu jistě nechyběla, nicméně stejně nepodloženě bychom mohli předpokládat Valdštejnovu známost s kardinálem Sforzou-Pallavicinem (1607–1667), který byl od roku 1661 osobním zpovědníkem Alexandra VII., či kardinálem nepotem Flaviem Chigim (1631–1693). Přitom kontakt s nimi je mnohem pravděpodobnější, stejně jako zřejmě brzká vazba na státního sekretáře Alexandra VII. Giulia Rospigliosiho, pozdějšího Klimenta IX. Jako velmi pravděpodobné se jeví i to, že se tu Valdštejn seznámil s Francescem Buonvisim (1626–1700), pozdějším vídeňským nunciem, který byl od roku 1664 lateránským kanovníkem a od roku 1666 tajným komorníkem Alexandra VII. Ke dvoru Alexandra VII. patřil i Friedrich Hessensko-Darmstadtský, zvaný též kardinál d'Hasia (1616–1682),³¹ pozdější Valdštejnův úspěšný konkurent v jeho snaze o vratislavské biskupství, ale i přímluvce ohledně vratislavských kanonikátů. I on navíc patřil k širokému okruhu duchovních, jež navštěvovali P. Athanasia Kirchera (1602–1680).

Valdštejnův dlouhodobý kontakt s Athanasiem Kircherem se datuje právě od dob jeho římského pobytu.³² Tento barokní polyhistor Valdštejna zavedl na poutní místo v Prenestinských horách, které ho fascinovalo natolik, že s ním spojil i finanční podporu. Tradice poustevny Mentorella nedaleko Monte Guadagnolo se datuje již od Benedikta

impulsus, in Sacrae Pragensis Ecclesiae successorem nisi aetatis immaturitas obstitisset, iam delegerat." Kircher, Athanasius: *Ars Magnae Lucis et Umbrae*. Amstelodami 1671. Nestránková dedikace Janu Bedřichovi z Valdštejna.

²⁷ Hartmann, Sigismund: *Lob- und Ehren- Red so an dem hochansehlichen... Hans Fridrich von Waldstein...* Prag 1668.

²⁸ Komorníkem Alexandra VII. byl Jan Bedřich z Valdštejna jistě již v roce 1663, kdy ho tak ve svém dopise tituluje Marc Antonio Collalto, který mu psal 13. dubna 1663 z Benátek. SOA Praha, RAV, ič. 3279, sig. I-25/6, kart. 24. Seznamy členů papežského dvora z let 1661–1663 se bohužel nedochovaly.

²⁹ Poprvé do Říma přijela před Vánoci roku 1655, již v roce 1656 však zamířila do Francie. V Římě pak pobývala delší dobu ještě v letech 1658–1660, 1662–1666, 1668–1689. O ní a jejích pobytech v Římě viz kupř. Englund, Peter: *Stříbrná maska. Pohled na život královny Kristiny*. Praha 2008; Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*. 14. Bd. 1. Abteilung. Freiburg im Breisgau 1929, s. 328–356; Rodén, M.–L.: *Church Politics in Seventeenth-Century Rome – Cardinal Decio Azzolino, Queen Christina of Sweden and the Squadrone Volante*. Stockholm 2000. Tam viz i další literaturu.

³⁰ Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 44.

³¹ O jeho římských pobytech viz Wojtyła, Arkadiusz: „Cardinale langravio“ i „Conte savio“ – dygnitarze Rzeszy w barokowym Rzymie. *Quart* 2/2007, č. 4., s. 28–33. Viz Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*. Berlin 1990, s. 131–133, autor hesla *Jan Kopiec*; Skřivánek, František – Tovačovský, Jaroslav: *Vratislavští biskupové v dějinách Slezska*. Praha 2004, s. 62–64.

³² První dopis v korespondenci P. Athanasia Kirchera vztahující se k Janu Bedřichovi z Valdštejna se datuje ke 30. ledna 1666. Jedná se však o doporučující dopis zřejmě pro olomouckou kapitolu, který svědčí o tom, že Kircher Valdštejna znal již déle. APUG, Fondo Kircheriano, Vol. IX (563), p. 258.

z Nursie (480–547 nebo 560), který tu strávil v modlitbách dva roky svého života. Na konci 6. století matka Řehoře Velikého sv. Silvia (520–592) darovala benediktinům vesnici Vultwilla (nynější Mentorella). Mezi 6.–15. století pak vesnice spolu s poustevnou spadala pod správu opatství v Subiacu. Athanasius Kircher dosáhl v roce 1661 u Alexandra VII. vyhlášení zvláštních odpustků ve prospěch obnovy svatyně na Mentorellské skále. Mezi donátory tak byl kromě Valdštejna i Leopold I. či neapolský místodržící Petr Aragonský. Zikmund Hartmann (1632–1681) ve svém kázání u příležitosti ustanovení Valdštejna generálním představeným křížovníků považuje tuto poustevnu za jedno z míst, které sehrálo rozhodující roli při jeho rozhodování pro duchovní stav.³³

Dotace Jana Bedřicha z Valdštejna se týkala schodiště vedoucího na vrcholek, kde nechal také zbudovat kapličku v místě, na němž se měl podle legendy sv. Eustachovi zjevit Pán Ježíš. Podle Johanna Josefa Morpera je možné, že obě stavby navrhoval Jean Baptiste Mathey (1630–1696). Athanasius Kircher se poprvé o aktivitách týkajících se Mentorelly zmiňuje ve svém listě z 5. srpna 1666.³⁴ Starší korespondence není bohužel dochována, je však pravděpodobné, že počátek Valdštejnova zájmu o místo je staršího data. Nápis v kapli dochovaný je datovaný k roku 1669 a tituluje Valdštejna již jako křížovníckého velmistra a královéhradeckého biskupa.³⁵ Valdštejn si s Kircherem o dění okolo poutní svatyně v Prenestinských horách psal znovu ještě v listech z 13. prosince 1677 a 10. září 1678.³⁶ Jedná se však jen o letné zmínky. Po roce 1680 pak bylo právě v kapličce sv. Eustacha pohřbeno srdce barokního polyhistora.

Valdštejn také roku 1670 finančně podpořil vydání Kircherovy knihy *Ars magna lucis et umbrae*. V dedikaci tohoto vydání právě Athanasius Kircher mluví o Valdštejnově nadšení pro Mentorellu. Je v něm i rytina s portrétem hradeckého biskupa z ruky Henricka Baryho (cca. 1640–1702). I zde předpokládá J. J. Morper, že autorem předlohy pro ni byl Jean Baptiste Mathey.³⁷

Svého dvorního malíře a architekta vzal Valdštejn do služeb v roce 1667.³⁸ Mathey v Římě sídlil zřejmě již v roce 1655 a působil v okruhu Clauda Gellée Lorraina (1600–1682), Carla Rainaldiho (1611–1691), a Berniniho žáků Carla Fontany (1634 nebo 1638–1714) a Giovanniho Antonia de Rossi (1616–1695). Rainaldiho označil za Matheyova učitele již J. J. Morper. M. Horyna pak dovozuje, že pravděpodobně šlo o to, že Mathey coby malíř pořizoval kopie jeho plánů, případně jeho návrhy pod jeho dozorem rozpracovával. To dokládá zvláště fakt, že Mathey znal řadu nerealizovaných projektů z rainaldiovské architektonické dílny.³⁹ Podle korespondence s kanovníkem Henricem Othenimem se zdá, že

³³ Kircher, Athanasius: *Historia Eustachio-Mariana*. Romae 1665; Hartmann, Sigismund: *Lob- und Ehren- Red so an dem hochansehlichen... Hans Fridrich von Waldstein...* Prag 1668.

³⁴ List z 5. VIII. 1666, Řím; APUG, Fondo Kircheriano 563, p. 249r

³⁵ „AMDG Hanc scalam una cum sacello rupi imposito illus. et rever. D. Joes Fridericus SRI Comes a Waldstein Epus necnon magnus S. Ordinis Cruciger. Per Boemiam Magister pro sua in hunc s. s. locum devotione propriis sumtibus extrui curavit anno MDCLXIII (1669).“ Viz Morper, J. J.: *Johann Friedrich Graf von Waldstein und Claude Lorrain*. *Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst*, III. Folge, 12, 1961, s. 217, pozn. 15.

³⁶ Listy Valdštejna Kircherovi z 13. XII. 1677 (z Vídně) a 10. IX. 1678 (z Prahy). APUG, Fondo Kircheriano 566, 96r, 97r.

³⁷ Kircher, Athanasius: *Ars Magnae Lucis et Umbrae*. Amstelodami 1671.

³⁸ Morper, J. J.: *Johann Friedrich Graf von Waldstein und Claude Lorrain*. *Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst*, III. Folge, 12, 1961, s. 203–217.

³⁹ Morper, Johann Josef: *Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Mätthaus Burgundus)*. *Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst*. NF Bd. IV/1927, s. 99–228; Horyna, Mojmir: *Římské inspirace Toskánského paláce–Jean Baptiste Mathey v Praze*. In: Horyna, M. – Kotalík, Jiří T. – Macek, Petr – Štulc, Josef – Pavala, Martin: *Toskánský palác v Praze. Historie a rekonstrukce stavby*. Praha 1999, s. 68–77. K Matheyovi viz dále FIDLER, Petr: *Římský akademismus v Praze. Jean Baptiste Mathey, Domenico Martinelli–inter principes famosus a Carlo Fontana–celebrissimo architetto di Roma*. In: Fejtová, Olga–LEDVINKA, Václav–PEŠEK, Jiří–VLNAS, Vít (reds.): *Barokní Praha–barokní Čechie 1620–1740*. Praha 2004, s. 273 – 294; HORYNA, Mojmir: *Římský vliv v pražské sakrální architektuře 17. století a Jean Baptiste Mathey*. In: HEROLD, Vilém–PÁNEK, Jaroslav (reds.): *Baroko v Itálii–baroko v Čechách*. Praha 2003, s. 533–558;

ještě v letech 1668–1669 pobýval Mathey v Římě, nicméně již od roku 1675 pracoval na hned několika projektech v Praze.

Mathey nebyl jediný výtvarník, jehož Valdštejn za svého pobytu poznal. Mezi jinými to byli burgundský mědirytec Pierre Miotte, Johann Paul Schor (1615–1674), bratři Jacques (1621–1675)⁴⁰ a Guillaume Courtoisovi (1628–1679)⁴¹ i samotný Claude Lorraine. Velkému mistrovi, který vypracovával zakázky pro Alexandra VII., Urbana VIII. i pro mnohé kardinály, uložil Valdštejn práci krátce před svým odjezdem z Říma. Podle životopisce mnoha římských umělců Filippa Tomassa Baldinucciho (1624–1696) si Valdštejn u něj objednal čtyři obrazy.⁴² J. J. Morper věděl pouze o dvou, které Lorrainovi zadal s tím, že mu oznámil, že je bude chtít vidět vévoda Karel Lotrinský (1643–1690), který byl jako dítě vychováván spolu s Leopoldem I., a také sám císař. Ve skutečnosti však byly oba určeny právě pro císaře.

Práce se protáhla, když agenti, které Valdštejn pověřil, aby zajistili vše potřebné, zaplatili Lorrainovi šizenými mincemi a Valdštejn sám musel písemně urovnávat spor se značně výbušným malířem. Celé věci se pak ujal kanovník H. Othenim.⁴³ Ten od něj obrazy převzal v lednu roku 1669. Leopold I. oba zřejmě dostal, ale pravděpodobně je později daroval někomu dalšímu – zřejmě Karlovi Lotrinskému. V druhé polovině 18. století se oba objevují ve sbírce Karla Augusta von Pfalz–Zweibrücken (vládl v Carlsbergu v letech 1775–1795). Od roku 1799 se nacházejí v Mnichově a jsou vystaveny v Staré Pinakotéce.⁴⁴

Morper ve své studii rovněž tvrdí, že Jan Bedřich z Valdštejna byl jedním z prvních německých objednavatelů výtvarných děl u tohoto umělce. Kudy však vedla jeho cesta k Lorrainovi, přímo nevysvětluje. Je docela možné, že to bylo od Krajiny s pastýři, obrazu z roku 1661, jehož pravděpodobným objednavatelem byl František Augustin z Valdštejna.⁴⁵

V jarních měsících roku 1667 se prudce zhoršovalo zdraví Alexandra VII. Ještě 16. března se přes zákaz lékařů účastnil konsistoře, příštích týdnech bylo však již hůře. Přesto se nechal 10. dubna vyvést na balkon quirinálního paláce, aby udělil velikonoční požehnání.

Zahradník, Pavel: Archivní nálezy k dílu Jana Křtitele Matheye. *Umění* 45/ 1997, s. 547–554; Kropáček, J.: Architekt J. B. Mathey a zámek Trója v Praze. *Stavebník–umělec–pojetí díla. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica* 1, 1987, s. 47–101; Vlček, Pavel (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004, s. 409–411, autoři hesla *Věra Naňková, Pavel Vlček*.

⁴⁰ V Římě v letech krátce ve 40. letech 17. století a později v letech 1655–1675. 13. prosince 1657 vstoupil do jezuitského noviciátu u S. Andrea al Quirinale. Professem se stal o pouhých jedenáct let později – 2. února 1668. V době Valdštejnova pobytu v Římě pracoval na mnoha zakázkách pro profesní dům při Il Gesu. Viz Thieme, Ulrich (hg.): *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. 17. Bd. Leipzig 1912, s. 591 – 592, autor hesla *Oskar Pollak*

⁴¹ Slaviček, Lubomír: „Conte savio“ Jan Bedřich z Valdštejna, mecenáš umění a sběratel. *Dějiny a současnost* 15, 1993, s. 16. G. Courtois do Říma přišel velmi brzy a vstoupil do umělecké dílny Pietra da Cortony (1596–1669); První významné zakázky jsou již z roku 1653 pro římský kostel sv. Marka. Viz Thieme, Ulrich (hg.): *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. 17. Bd. Leipzig 1912, s. 590 – 591, autor hesla *Oskar Pollak*

⁴² Baldinucci, Filippo Tomasso: *Notizie de' Professori del disegno. Opere di F. Baldinucci*. Vol. XIII. Milano 1812, s. 5–21.

⁴³ Ten v Římě působil nejspíše od roku 1653, kdy ho mehelnský arcibiskup Boonen jmenoval svým zástupcem ve věci svého obvinění z jansenismu. Morper tvrdí, že měl Othenim kontakty s Lorrainem již dříve. Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*. 14. Bd. 1. Abteilung. Freiburg im Breisgau 1929, s. 245.

⁴⁴ Morper, Johann Josef: Johann Friedrich Graf von Waldstein und Claude Lorrain. *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst*, III. Folge, 12, 1961, s. 203–217. K tomu viz korespondence s H. Othenimem, kterou J. J. Morper cituje. SOA Praha, RAV, ič. 3279, sig. I-25/6, kart. 24.

⁴⁵ Röhlsberger, Marcel: *L'opera completa di Claude Lorrain*. Milano 1975, n. 225, 226, 246, 247. Podle toho, odkud autor cituje (Baldinucci), je ale docela dobře možné, že obraz je mladšího data a je třetím z celkem čtyř Baldinuccim předpokládaných maleb objednaných samotným Janem Bedřichem z Valdštejna. M. Röhlsberger také vypočítává celkem čtyři obrazy, jež jsou vzájemnými pandány a evidentně patří k jedné objednavce – císařské. Kromě již zmíněné Krajiny s pastýři, datované k r. 1661 (Belvoir Castle), to jsou Krajina s Abrahamem, který zapuzuje Hagaru a Izmaela (1668, Mnichov, Alte Pinakothek), Krajina s Hagarou a andělem (1668, Mnichov, Alte Pinakothek) a Krajina s lodí (1662, Belvoir Castle).

Jeho zdravotnímu stavu to nijak neprospělo. Zemřel po dlouhé nemoci 22. května 1667. Valdštejn tou dobou již zřejmě hostil svého strýce, který přijel, aby se účastnil nadcházejícího konkláve. Papežská volba započala 2. června za přítomnosti 61 kardinálů. Později se jejich počet zvýšil na 64. Již 18. června Valdštejnovi dopisovatelé adresovali své listy opět do Vídně.⁴⁶ Rozhodnuto bylo až dva dny na to, kdy se pro Giulia Rospigliosioho (1600–1669) rozhodlo 61 ze 64 přítomných kardinálů.⁴⁷ Bývalý státní sekretář Alexandra VII. přijal jméno Kliment IX. Kdy se stal Valdštejn jeho komorníkem, mi známo není. První dokument, v němž se takto tituluje, pochází z 6. června 1668.⁴⁸ Je však pravděpodobné, že se jím stal již za svého posledního římského pobytu.

V září byl opět v Římě, kde bydlel na Piazza di Spagna,⁴⁹ avšak ke konci tohoto měsíce již mu Athanasius Kircher píše do Loreta. Od 13. listopadu pak psal Valdštejn Kircherovi z Vídně. Loreto tak bylo zřejmě pouze jednou ze zastávek při jeho odjezdu z Říma.⁵⁰ Proto asi není pravdivý předpoklad, že by jeho návrat do Vídně silněji ovlivnila zpráva o smrti jeho strýce, který zemřel nejméně měsíc poté, co Valdštejn opustil Řím, ani úvahy o tom, že by jeho odjezd z věčného města ovlivnila smrt Alexandra VII., protože i Kliment IX. ho přijal za svého komorníka a Valdštejn zřetelně nebyl vázán přímo na papeže.⁵¹ V listopadu a prosinci téhož roku již můžeme zastihnout Valdštejna ve Vídni a začátkem roku 1668 přijíždí do svého panství na Duchcov, aby zde urovnal nastalé nepokoje.

2.3 Návrat do Čech

Od roku 1655, kdy zemřel Maxmilián z Valdštejna, a duchcovské panství zdědil jeho třináctiletý syn, který právě studoval na malostranském jezuitském gymnáziu, se jeho obyvatelé těšili poklidnému životu, nerušenému přítomností svého pána, který by po nich cokoli vyžadoval. Koneckonců ani předtím, neboť Maxmilián z Valdštejna byl příliš zaměstnán životem u dvora, zdržoval se spíše ve Vídni a v honosném paláci po svém zavražděném bratrance v Praze. Blízkost Krušných hor a spolu s nimi i saské hranice skýtala dostatečnou ochranu, a tak nebylo divu, že rekatolizace panství zatím minula. Ve Flájích, Vilejšově–Nové vsi, Mackově, Českém Jiřetíně a Dlouhé Louce⁵² se ještě stále udržovala protestantská většina. V samotných Flájích byla dokonce roku 1653 z prostředků místního rychtáře Kaspara Pantznera postavena protestantská modlitebna. Od roku 1655 nicméně zastupoval dědice v jeho držbě Ferdinand Arnošt z Valdštejna, pán na Hrubé Skále. V roce 1664, kdy panství Jan Bedřich z Valdštejna převzal, sice potvrdil Duchcovu jeho privilegia, ale pak opět odjel na již zmiňovanou studijní cestu, aniž by stihl proti krušnohorským vesničanům jakkoli zakročít. Se situací byl však zřejmě obeznámen, neboť se již v únoru roku 1667 obrátil na vizitátora česko–rakouské kapucínské řádové provincie bratra Jovitu, aby

⁴⁶ Dopis G. Fantucciho z 18. června 1667. SOA Praha, RAV, ič. 3279, sig. I-25/6, kart. 24.

⁴⁷ Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters. 14. Bd. I. Abteilung. Freiburg im Breisgau 1929, s. 529–530.

⁴⁸ SZA Opava, pob. Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc, ič. 3387, sig.: D VI w 2–Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), kart. 138.

⁴⁹ Dopis abatyše kláštera sv. Kateřiny ve Frascati A. M. Bentivoglio z 19. IX. 1667. SOA Praha, RAV, ič. 3278, sig. I-25/5, kart. 24. Piazza di Spagna patřila k místům, kde se v Římě 17. století soustřeďovali francouzští umělci. Claude Lorrain se zdržoval ve Via del Babuino, která Piazza di Spagna spojuje s Piazza del Popolo. K tomu viz Kropáček, J.: Architekt J. B. Mathey a zámek Trója v Praze. Stavebník – umělec – pojetí díla. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1, 1987, s. 71.

⁵⁰ List z Loreta je datován k 28. září. Z Vídně píše poprvé 13. listopadu. APUG, Fondo Kircheriano 558, p. 61r, 64r

⁵¹ Tuto domněnku uvádí Petra Vokáčová ve své disertaci na základě mnou necitované korespondence mezi Ferdinandem Matoušem z Bilenberka z let 1665–1667. Přímý důvod odjezdu z Říma Valdštejn, pokud je mi známo nikde neuvádí. Viz NA, APA, Miscellanea, ič. 5445, kart. 4480. Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 220–221.

⁵² Fleyh, Willersdorf, Motzdorf, Georgendorf, Langeweise. Vilejšov a Mackov byly zatopeny přehradní nádrží Fláje. Ostatní vsi v okolí.

vyslal do Krušných hor misionáře. Jména dvou kapucínů, jež v červnu téhož roku dorazili do Flájí, bohužel neznáme. Valdštejn jim daroval pozemky uprchlého Georga Schindlera. Jelikož nepokoje pokračovaly i přes veškerou snahu misionářů (nebo občas i právě kvůli ní), byli na konci září na panství posláni další dva kapucíni – P. Jindřich z Jihlavy a P. Zachariáš z Ústí. Valdštejn také nařídil, aby byla kapucínským misionářům poskytnuta dostatečná ochrana. Poddaní se na počátku roku 1668 pokusili hledat pochopení pro své smýšlení u svého pána. Tak se na něj 23. března obrátili s prosebným listem, v němž žádali, zda by mohli být ponecháni u svého vyznání. Valdštejn je sice přijal vlídně, ale vysvětlil jim, že jejich přání nemůže splnit a naopak požadoval po rychtářích příslib návratu ke katolickému vyznání. Po dlouhém váhání to poddaní svému pánu slíbili. Následujícího dne se sám Valdštejn vypravil do Flájí a dal si svolat všechny obyvatele pěti jmenovaných vesnic do fary, aby jim oznámil své rozhodnutí provést na panství rekatolizaci; přitom požadoval ode všech, aby příslibili, že v následujících čtrnácti dnech přijmou svátosti. Na panství došlo k několika šarvátkám, které musel uklidňovat panský hejtman Kilian Ernst Mibes s třiceti ozbrojenci, se kterými uzavřel cesty vedoucí k hranicím. Přesto se podařilo šesti rodinám přehnout do luteránského Saska.

Mezitím uplynula lhůta, kterou Valdštejn stanovil pro splnění slibu hromadné konverze. Podle nařízení panských úřadů se 7. dubna skutečně asi polovina mužských obyvatel objevila v kostele a vyzpovídala se. Zbylí přišli následující den, kdy také všichni přijali nejsvětější svátost, a příští neděli přišly ženy. Během následujících dní se však ukázalo, že pro mnohé jejich obrácení příliš neznamená. 12. dubna 1668 došlo po nějakém pití k šarvátce a zvláště flájský rychtář Kaspar Pantzner byl rozhodnut k odporu a vystěhování. Byl zajat a i se svou ženou uvězněn v Duchcově, což situaci trochu uklidnilo. Nové nepokoje vzbudil útěk rychtářova syna Adama Pantznera. O Vánocích se ale opět na pokyn panských úřadů všichni zúčastnili mši a rychtář Pantzner se svou rodinou se obrátil a vrátil do Flájí. Daroval dokonce pozemek nedaleko kostela, aby na něm byl zřízen nový hřbitov, který pak byl 8. června 1670 s povolením biskupa vysvěcen kapucíny. Valdštejn i Leopold I. se obrátili na saského kurfiřta, aby uprchlé poddané přiměl k návratu do duchcovského panství. Na hranicích panství byly postaveny stráže, aby zabránily saským predikantům, kteří až do té doby podporovali místní protestanty, ve vstupu na panství.

V zimě let 1669–1670 už mohli misionáři konstatovat úspěch. Mezi více než dvěma sty obrácenými lidmi byl i luteránský predikant Johann Kaspar Baldovius. V druhé polovině roku 1670 drželi kapucíni kázání na rozloučenou a lidé prý tesknili a plakali. Ve Flájích byl pak 21. června 1670 ustanoven duchovním správcem P. Martin Gebhard, farář v Moldau, k níž byl flájský kostel připojen jako filiální. Již v říjnu ale byla ve Flájích zřízena samostatná farnost pod vedením P. Tobiae Herrmanna.⁵³

Duchcov se navíc stal rezidencí, kam Valdštejn čas od času zajížděl, nejprve jako nominální člen papežského dvora, kanovník několika kapitul, již od května 1668 jako nominovaný biskup královéhradecký, od září pak jako generální velmistr křížovníků s červenou hvězdou a od roku 1676 jako arcibiskup pražský. Města Duchcov a Horní Litvínov se stala centry nově zřízeného fideikomisu.⁵⁴ Panství, které až doposud stálo ve skrytu, najednou ožilo zcela novým životem. Předně poddaní již jen těžko mohli těžit z blízkosti saské hranice a Krušných hor. Oproti předchozímu období také nový patronátní pán dohlížel na to, aby zde byla stálá duchovní služba. V tomto ohledu nemohl vždy prosadit svou, a to ani jako hradecký biskup. Duchcov se totiž nacházel na území litoměřické diecéze. Maxmilián Rudolf Schleinitz (1606–1675) stál jednak v hierarchii výše, neboť jeho biskupský stolec byl starší, jednak byl stejně jako Valdštejn potenciálním kandidátem na pražský arcibiskupský stolec. Vzhledem k tomu, že byl starší, byla tato alternativa i pravděpodobnější. Valdštejn měl

⁵³ Schlenz, Johann: *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz*. II. Teil: Maxmilián Rudolf Freiherr von Schleinitz und seine Zeit. Warnsdorf 1914, s. 162–170; Rabas, Vavřinec: *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*. Praha 1938, s. 93.

⁵⁴ Ke zřízení fideikomisu v roce 1667 viz Císař Leopold I. povoluje Janu Bedřichovi z Valdštejna zříditi z panství Duchcov – Horní Litvínov svěcenství Duchcov, 16. února 1667, SOA Praha, RAV, ič. 62, kart. 28.

koneckonců s konfirmací problémy především právě kvůli svému nízkému věku. Tak až do své nominace pražským arcibiskupem musel respektovat Schleinitzova rozhodnutí. I poté, co se stal pražským arcibiskupem, ale musel v oblasti církevní správy svého panství brát ohledy na názor nového litoměřického biskupa Jaroslava Ignáce ze Šternberka.

Samotný Duchcov na tom byl z hlediska katolické reformace o mnoho lépe. Podle vizitační zprávy z roku 1650, kterou cituje Adolf Kreuz, tu bylo 570 dospělých katolíků a 12 protestantů (počítání jsou ti, co chodí k přijímání).⁵⁵

I židů tu bylo v roce 1667 podle Schleinitze tak málo, že tu neměli ani žádné ghetto. Ještě roku 1659 píše duchcovský radní o svém městě jako o ruině. Bylo třeba obnovit obchod a městský ruch. I proto bylo již od roku 1653 povoleno kupcům z blízkého Saska navštěvovat jarmarky, pod podmínkou, že nebudou vnášet do města nepokoje kvůli svému vyznání. Ke konci padesátých let začali měšťané s obnovou vodovodu, výstavbou pivovaru a město se pozvolna s obtížemi vzmáhalo po hrůzách 30leté války.

V roce 1668 zemřel duchcovský děkan Jan Georgetta. Valdštejn původně chtěl jmenovat zaháňského augustiniána P. Andream Sixta Hörera (*1635), který byl již od roku 1665 jeho hofinistrem.⁵⁶ Svého času dokonce Valdštejn pro něj dosáhl breve, díky němuž směl Hörer administrovat farnost po dobu šesti let.⁵⁷ Podle Valdštejnova návrhu měl Hörer dostat příjmy z duchcovského děkanátu a na vlastní náklady pak najít svého zástupce, který by spolu s kaplanem vedl duchovní správu města. Litoměřický biskup Schleinitz Valdštejnov návrh odmítl. Valdštejn přesto vydal presentační listinu a vyžadoval s odvoláním na zmiňované breve, konfirmaci svého kandidáta. Schleinitz opět vzdoroval a obrátil se se svou stížností přímo na kongregaci de propaganda fide. V litoměřické diecézi totiž platil dekret, podle něž nesměli řeholníci obsazovat farnosti pod světskými kolaturami. Kongregace se v červenci 1669 vyjádřila ve prospěch Schleinitze a Valdštejn dostal lhůtu, během níž měl prezentovat místo augustiniána Hörera světského kněze. Pokud by tak neučinil, musel by ustoupit a presentační právo by protentokrát přešlo na Schleinitze samotného. Mezitím byl Hörer navržen královně vdově Eleonoře Gonzaga (1630–1686) k prezentaci na místo zemřelého hradeckého arciděkana J. V. Regera.⁵⁸ Když přece 11. června roku 1670 prezentoval Valdštejn Viléma Etzweilera (1643–1717), byla již lhůta promlčena. Schleinitz bývalého duchcovského kaplana přesto v jeho novém úřadě potvrdil.⁵⁹ Etzweiler absolvoval arcibiskupský seminář a byl roku 1666 vysvěcen na kněze, nebyl však zřejmě nijak zvlášť dobrým kazatelem. Duchcovští měšťané si na něj často stěžovali a litoměřický biskup jej dokonce pozval, aby v Litoměřicích své kazatelské schopnosti obhájil. Když se nedostavil, vyzval jej Schleinitz k rezignaci. Etzweiler neuposlechl ani tuto výzvu, a proto Schleinitz roku 1674 žádal Valdštejna, aby jej odvolal a prezentoval někoho jiného.⁶⁰ Záležitost se zřejmě protáhla. Etzweiler byl povolán až roku 1678 do Prahy, kde se následujícího roku stal rektorem arcibiskupského semináře.

Na svém panství započal Valdštejn i bohatou stavební aktivitu. Jean-Battiste Mathey postupně navrhnul přestavbu duchcovského zámku, kostely v Horním Litvínově, Horním Jiřetíně a zahájil stavbu kostela Zvěstování P. Marie na duchcovském náměstí. V jeho práci pak později pokračovali Marcantonio Canevalle (1652–1711) a Domenico Orisini (+1679).⁶¹

V roce 1680 vydal městu Jan Bedřich z Valdštejna nová privilegia, robotní povinnosti převedl na finanční dávky a vnitřní správu města předal do rukou městské radě. V kompetenci

⁵⁵ Kreuz, A.: *Geschichte der Stadt Dux*. Dux, b.d.

⁵⁶ Nedatovaný list J. B. z Valdštejna (?) M. R. Schleinitzovi (?). SOA Praha, RAV, ič. 4420, karton 256, sig.: I-3, p. 111.

⁵⁷ *Copia dispensationis Pontificiae pro Eximio Domino Sixto, ut Decanatus Duxoviensis administrare per sexennium ... possit*. 9. VII. 1672. Tamtéž, p. 135.

⁵⁸ Mikan, Jaroslav: *Vznik a počátky hradeckého biskupství*. Hradec Králové 1946, s. 48.

⁵⁹ Tamtéž, s. 389–391. K Etzweilerovi viz mj. ČSB III, 893.

⁶⁰ Schlenz, J.: *Op. cit.*, s. 297.

⁶¹ Koukal, Pavel: *Duchcov v zrcadle dějin – Dux im Spiegel der Geschichte*. Duchcov 2000; Kreuz, Adolf: *Geschichte der Stadt Dux*. Dux bez data.

hraběcích hejtmanů zůstalo jen vyšší soudnictví.⁶²

2.4 Olomoucký kanonikát

Zřejmě již za Valdštejnova pobytu v Římě jej císař Leopold I. 2. září 1664 prezentoval na olomoucký kanonikát, který se uvolnil díky rezignaci Arnošta Vojtěcha z Harrachu.⁶³ Jednání o jeho přijetí mezi olomoucké kanovníky se však protáhlo, zřejmě mimo jiné i proto, že on sám již během něj pobýval v Římě, odkud instruoval své pověřence. Byl jím tou dobou nejstarší člen kapituly Kryštof Orlik svobodný pán z Lažiska, který za něj dne 28. října 1665 složil i přísahu do rukou kapitulního děkana, po níž byl rovněž prostřednictvím svého prokurátora slavnostně instalován.⁶⁴

V době presentace k uprázdněnému kanonikátu nebyl ještě Valdštejn vysvěcen. K 10. únoru 1665 je však datován indult, který Janu Bedřichovi, už jako svému komorníkovi, udělil Alexandr VII., aby mohl svěcení přijmout dříve.⁶⁵ Doposud však není známo, kdy a kde byl vysvěcen. Došlo k tomu však mezi únorem a červencem 1665, pravděpodobně tedy v Římě. Do těchto záležitostí zapojil ve Valdštejnův prospěch i Athanasius Kircher, když pro něj 30. ledna 1666 napsal doporučující dopis.⁶⁶

V druhé polovině roku 1668 už byl podle Václava Bartůňka Jan Bedřich z Valdštejna v Olomouci přítomen, když volil svým novým prostředníkem Jana Josefa Breunera, tou dobou olomouckého kanovníka a rektora kostela sv. Anny v Olomouci. Zajímavé je ještě, že právě při tomto aktu se Valdštejn tituluje jako komorník papeže Klimenta IX.⁶⁷

Kliment IX. také 3. srpna 1668 zasáhl do pravomoci olomoucké kapituly, když ho jmenoval tamním arcijáhnem.⁶⁸ Šlo o změnu původních nároků. Tu umožnilo ustanovení Jana Viléma Libštejnského z Kolovrat pražským arcibiskupem. Když Kolovrat odešel, uvolnil se jeho kanonikát, o který právě Valdštejn začal prostřednictvím svých agentů usilovat.⁶⁹ Kapitula protestovala, že k tomu má právo pouze a jedině olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna Kastelkorn (1665–1695).⁷⁰ Ten svého práva využil a propůjčil hodnost proboštovi brněnské kapituly u sv. Petra a olomouckému kanovníkovi Ondřejovi Dirremu.

Spor pokračoval ještě r. 1669, kdy už byl Valdštejn královéhradeckým biskupem a velmistrem křížovníků s červenou hvězdou. Psal proto z Vídně 26. ledna 1669, že se nemůže pro jiné záležitosti dostavit do Olomouce a ohlašovat své zástupce k projednání otázek týkajících se kanovnícké residence v Olomouci a arcijáhenství. Stanovil si proto zástupce P. Andream Sixta Hörera a právníka Bedřicha Planka.⁷¹ Od května však sídlil již v Olomouci osobně, kde zůstal minimálně do října téhož roku.⁷² Arcijáhnem olomoucké kapituly se

⁶² Podrobněji viz Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl. Praha 1996, s. 785–794.

⁶³ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), ič. 3387, sig.: D VI w 2, kart. 138. Nominace je datována 2. září 1664.

⁶⁴ O tom podrobněji viz Bartůňk, Václav: *Op. cit.*, s. 45–46.

⁶⁵ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), ič. 3387, sig.: D VI w 2, kart. 138.

⁶⁶ APUG, Fondo Kircheriano, Vol. IX (563), p. 258. Tento koncept je bohužel bez adresáta.

⁶⁷ Listinu vystavil notář Jan Godefrid Tornavský ve farnosti sv. Mořice 6. června 1668; Tamtéž; k tomu též list F. Buonvisiho, pozdějšího nuncia, který byl tehdy zřejmě Vladštejnovým důvěrníkem u kurie, z 11. VIII. 1668 Viz SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), ič. 3387, sig.: D VI w 2, kart. 138.

⁶⁸ SOA Praha, RAV ič. 81, Klement IX., 3. VIII. 1668, Řím, jmenování arcijáhnem v Olomouci, kart. 18.

⁶⁹ Vokáčová, Petra: *Příběhy o hrdé pokoře...* Brno 2007, s. 221, zvl. viz pozn. 28.

⁷⁰ K němu viz Gatz, E.: *Op. cit.*, s. 276–278.

⁷¹ Zplnomocnění obou agentů z 26. ledna 1669 viz SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), ič. 3387, sig.: D VI w 2, kart. 138. Opis viz SOA Praha, RAV, ič. 3276, kart. 25, sig.: I-25/3.

⁷² Listy Athanasiovi Kircherovi z období 21. května–3. října 1669 psal Valdštejn právě z Olomouce. Poslední dopis psaný z Vídně je datován 14. dubna 1669. APUG, Fondo Kircheriano, Vol. IV. (558), p. 53r–60r.

nestal, ale byl odškodněn jmenováním sídelním kanovníkem.⁷³

2.5 Hradecký biskup

Nejmladší z českých episkopátu v 17. století byl zřízen roku 1664. Alexandr VII. bulou z 10. listopadu 1664 povýšil farní kostel sv. Ducha v Hradci Králové na katedrálu. Prvním biskupem se tu stal Ferdinand Matouš Sobek z Bílenberka (+1674).⁷⁴ Po smrti Jana Viléma Libštejnského z Kolovratu ho Leopold I. po krátkém váhání již 10. června 1668 prezentoval na arcibiskupský stolec. Metropolitní kapitula vyjádřila svou vůli volbou Maxmiliána Rudolfa Schleinitze, avšak nebyla vyslyšena. Papež Kliment IX. v únoru následujícího roku císařského pretendenta potvrdil. Na Sobkovo místo do Hradce Králové pak dosedl Valdštejn. Česká dvorská kancelář oznámila již 16. dubna 1668 místodržícím, že císař prezentoval Jana Bedřicha z Valdštejna jako předběžného kandidáta na královéhradecké biskupství. Hradeckou kapitulou o tomto záměru místodržící informovali 22. června 1668 a informační proces se před vídeňským nunciem odehrál na konci července téhož roku. Už několikrát jsme zde citovali výpověď Jana Františka z Talmberka. Připojme zde proto jen nemnoho údajů, které se týkají stavu hradecké diecéze.

Diecéze byla v neutěšeném stavu: Podle Ondřeje Sixta Hörera v Hradci tou dobou žilo okolo 2400 obyvatel, katedrála vyžadovala opravy, z pěti kanovníků jen tři pobírali nějaké příjmy. Kněží a kleriků v diecézi bylo okolo padesáti. Ve městě byl pouze jediný kostel, dva mužské řeholní domy (jesuitská kolej a františkánský konvent), ženský žádný. Jediný špitál byl v péči města.

Královéhradecký kanovník František Matěj Kirchhoffen (*1623) k tomu přidává, že příjmy kanovníků činí ročně 440 zlatých. Duchovní službu dle jeho informací místo biskupa vykonává místní arciděkan. Tři domy, koupené Sobkem pro zřízení biskupského sídla, byly v ruinách. Biskupské příjmy jsou plně závislé na úrodě, nicméně dosahují 4500 zlatých ročně. Žádný jiný plat než příjmy ze statků hradecký biskup nepobíral.⁷⁵ Sobek se dostal s městem do ostrých sporů, jež zapříčinily, že v městě nemohl sídlit, jmenovat nové kanovníky a udílet církevní hodnosti, ani sloužit mše ve svém katedrálním chrámu.⁷⁶

Není proto příliš divu, že již 7. srpna 1668 Jana Bedřich z Valdštejna žádal o udělení výjimky z povinnosti rezidence a svolení zachovat si všechna benefícia, jak ta stávající, tak ta, jichž v budoucnosti nabyde, spolu se svým biskupstvím. Papež Kliment IX. toto mnohoobročnictví vzhledem k situaci povolil. Záhy se musel Valdštejn listem císaři z 9. prosince 1670 hájit proti obvinění, že se nestará o svou konfirmaci záměrně, a přestože již požívá důchod hradeckého biskupství, usiluje místo toho o nějaké lepší. Valdštejn skutečně v Hradci vůbec nesídlil a místo toho pobýval střídavě v Olomouci, Vídni, Vratislavi a Praze, kde hájil své církevní hodnosti proti nejrůznějším protestům. Nejvíce energie a času přitom zřetelně zabraly kanonikáty ve Vratislavi, o něž usiloval mezi lety 1665–1676. Obvinění z toho, že by Valdštejn usiloval o lepší biskupství, se týkalo zřejmě právě biskupství Vratislavského. Tamním biskupem byl od roku 1665 Sebastian Ignaz z Rostocku (1607–1671).⁷⁷ Jeho nástupcem se stal kardinál Friedrich d'Hasia. Naděje na vratislavské biskupství

⁷³ O olomouckém kanonikátu viz rovněž Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 44–46.

⁷⁴ buly o zřízení hradeckého biskupství i jmenovací pro Ferdinanda Matouše Sobka z Bílenberka cituje v jejich plném znění Jaroslav Mikan. Mikan, Jaroslav: Vznik a počátky hradeckého biskupství. Hradec Králové 1946, s. 59–66. K dějinám královéhradecké diecéze viz rovněž Hrubý, Vladimír: Královéhradecká diecéze. Hradec Králové 1994; Brückner, Hugo CSsR: Die Gründung des Bistums Königgrätz. Veröffentlichungen des Königsteiner Instituts für Kirchen- und Geistesgeschichte der Sudetenländer e. V. Bd. I. Königstein an der Tisa 1964; Solař, J. J.: Dějepis Hradce Králové a biskupství hradeckého. Praha 1870. Dějinám hradeckého biskupství se v současnosti věnuje tým pracovníků katedry pomocných věd historických Hradecké univerzity. ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 161 (1668).

⁷⁵ Dějiny sporu s městskými úřady popisuje ve své práci J. Mikan. Mikan, Jaroslav: *Op. cit.*, s. 37–46.

⁷⁷ Viz Gatz, Erwin-Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990; Skřivánek, František – Tovačovský, Jaroslav: Vratislavští

můžeme klást maximálně do období od 9. června 1671, kdy zemřel Sebastian Ignaz z Rostocku, do začátku září 1671. Z korespondence Václava Jiřího Holického ze Šternberka s Ferdinandem Matoušem z Bílenberka víme, že se o něj v té době skutečně snažil. Holický přitom zatím doufal, že v případě Valdštejnova úspěchu, dosedne na hradecký stolec Jaroslav Ignác ze Šternberka.⁷⁸ Již 14. září 1671 píše však Sobek Holickému: „*Strany pana Jaroslava již jsem já psal panu nej. Canclíři (Jan Hartvík z Nostic, VS). Čekati muším na odpověď. Tu potom dokonalou resolucí odešlu. Píše se mně z Říma, jakoby z Wallsteina, pokudžby Vratislavský biskupství nedosáhl, že by ani o to (tj. o Královéhradecké, VS) nestál. To jsem oznámil panu nejvyššímu canclíři. To sice pravda, že Walštejskej hrozně do hlavy půjde, byvše tak rozhlášení; nýbrž jistice všechno, nyní že se všechno zjinačilo a Frantz Augustin (tj. František Augustin z Valdštejna, JMH) zpátkem z práznejm měščem odjeti mušil.*“⁷⁹ Již 5. září 1671 se Leopold I. přimlouval za Valdštejna opět ve věci vratislavského kanonikátu. O dva dny dříve totiž místní kapitula svým biskupem zvolila kardinála d'Hasia.

Pro vyjednávání s městským zastupitelstvem byla na konci června 1669 ustanovena komise, jejímiž členy byli jmenováni hrabě Maxmilián Valentin z Martinic (1612–1677), František Oldřich Kinský (1634–1699),⁸⁰ Jakub Leopold von Halleweil a Petr Mikuláš Straka z Nedabylic (1622–1720). Komise nejprve vyčkávala se započatím činnosti na návrat Jana Bedřicha z Valdštejna z Olomouce. Arcibiskup Ferdinand Matouš Sobek z Bílenberka chtěl jednání komise odložit na listopad, kdy se již mohl Valdštejn uvolnit. V Hradci Králové mezitím Valdštejn zastupoval již zmiňovaný hradecký kanovník František Matěj Kirchoffen, který však neměl dobré vztahy s některými členy komise. Ta se nakonec po mnohém urgování sporu sešla až 2. prosince. Přestože dosáhla určitých závěrů, nepodařilo se dosáhnout shody ohledně patronátního práva, chrámu sv. Ducha a biskupské rezidence.

Patronátní právo v Hradci Králové totiž jako vrchnost věnného města držela královna vdova Eleonora. Sobek ho měl pouze propůjčeno. Arciděkana chrámu sv. Ducha vybíralo město, které navrhovalo svého kandidáta královně. Ta jej pak prezentovala nunciiovi. Ve chvíli, kdy se chrám sv. Ducha stal katedrálou, vyložili si Sobek i později Valdštejn tak, že změnou statutu kostela se mění i právo prezentace místních administrátorů. Královna se však svého práva nehodlala vzdát a císař ji v tomto záměru podporoval. Když však 5. ledna 1670 zemřel hradecký arciděkan J. V. Reger, jistě se nestalo bez Valdštejnova zásahu, že město vybralo jeho pretendenta Andrease Sixta Hörera. Než však přistoupila královna k jeho prezentaci, stal se Hörer opatem. Místo něj pak byl obcí navržen žamberecký děkan Václav Ondřej Macarius z Merfelic (+1692), pozdější metropolitní kanovník,⁸¹ kterého královna 7. února 1670 prezentovala. Hradecká konsistoř i přes protesty obce a stížnosti královny Makaria nepotvrdila a předložila prezentaci k rozhodnutí Valdštejnovi a Sobkovi. Místo toho byl tedy ustanoven pouze administrátor P. Lukáš OFM, který správu hradeckého archidiaconátu vykonával až do konce roku 1672. Leopold I. však rozhodl již 9. ledna 1672 o patronátním právu v neprospěch Valdštejna, který se snažil prosadit radikální názor, že převedením chrámu sv. Ducha na katedrální kostel, archidiaconát jako takový zanikl. Podržela ho královna vdova jako právo prezentace. Vše zůstalo při starém a biskup podržel pouze právo confirmace. V polovině prosince pak město navrhlo P. Tomáše Česnovského. V té době se významně zúžily řady hradecké konsistoře. Zbyli z ní pouze Václav Bílek

biskupové v dějinách Slezska. Praha 2004, s. 60–62.

⁷⁸ List Holického Sobkovi z 6. srpna 1671. Schulz, Václav (ed.): Korespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka. Praha 1898, č. 132, s. 108–109.

⁷⁹ List Sobka Holickému ze 14. září 1671, Tamtéž, č. 134, s. 110. Urban, W.: Z dziejów duszpasterstwa w archidiecezji wrocławskiej w czasach nowożytnych. Wrocław 1973, s. 28–9.

⁸⁰ Kinský bude v tomto textu vystupovat velmi často. O něm viz Kalista, Zdeněk: František Oldřich Kinský z Vchynic a Tetova, in: Týž: Čechové, kteří tvořili dějiny světa. Z historikova skicáře o XVI. a XVII. věku. 2. vyd. Praha 1999, s. 157–163. Tam viz i literaturu k němu starší roku 1939. Z té mladší parciálně cituji níže.

⁸¹ Metropolitním kanovníkem byl zvolen roku 1672. Podlaha, A.: Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanæ ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora. Pragae 1912, s. 218–219.

z Bílenberka a Matěj Malovec de Boehm. Když Malovec koncem roku 1673 zemřel a Bílek se stal děkanem kapituly u Všech svatých, musel se Česnovský ujmout správy celé konsistoře a tím pádem i biskupství. Na místo Václava Bílka z Bílenberka nastoupil pozdější kancléř pražské arcidiecéze Jan František Liepure.⁸² Ten se však stal pouze titulárním kanovníkem. Navíc až do listopadu roku 1673 mohl Česnovského konfirmovat pouze Václav Bílek z Bílenberka jako generální vikář, neboť konfirmace stále ještě chyběla i samotnému Valdštejnovi. Valdštejn pak Česnovského konfirmoval za kanovníka a arciděkana až na přelomu let 1674–1675 a uložil nově jmenovanému kanovníkovi Danielovi Arietinovi, aby ho uvedl v úřad. Česnovský pak svůj úřad mohl oficiálně nastoupit 3. února 1675, byť de facto jej vykonával již po dva roky.

František Matěj Kirchhoffen byl svého kanonikátu a tím i zastupování Valdštejna na hradeckém biskupství zproštěn. Byl příliš ambiciózní a doufal, že nahradí na místě hradeckého generálního vikáře Bílka. Jeho předpoklad byl celkem správný, avšak poněkud unáhlené bylo prosazování těchto tužeb. Václav Bílek z Bílenberka měl v roce 1670 odejít do Prahy, aby se tam ujal úřadu generálního vikáře. Papež Kliment X. (1670–1676) na tento rok připsal milostivé léto. V každé diecézi měl vylašovat papežské výnosy její biskup, či jím zmocněná osoba. V případě Hradce Králové byl z logiky svého úřadu hradeckého generálního vikáře právě Václav Bílek. Kirchhoffen si to ale vyložil jinak. Strhnul vyhlášku ze dveří kostela, zabránil jejímu přečtení v chrámu sv. Ducha a prohlásil ji za neplatnou. 17. srpna 1670 pak vyhlášku vydal znovu se svým podpisem. Arcibiskup ho za to pokáral a nařídil mu, aby respektoval, že podpis biskupských vyhlášek náleží pouze jeho oficiálové. Kirchhoffen odmítl dopis přijmout, protože adresa neobsahovala titul administrátor diecéze a dokonce tvrdil, že arcibiskupovi nepodléhá, protože má biskupa vlastního – Valdštejna. Kirchhoffen navíc sám sobě zuzurpované moci potvrdil držením ještě neuprázdněného děkanství smiřického, které stále patřilo Bílkovi. Sobek proto požádal místodržící, aby nařídili hradeckému magistrátu mocí zabránit Kirchhoffenovi v dalších výtržnostech a dopravit jej do Prahy. Kirchhoffen však uprchl a byl pak za své nepřítomnosti odsouzen ke ztrátě kanonikátu (17. XI. 1670).

O prozazení možnosti rezidence, jak se zdá, nejevil Valdštejn přílišný zájem. V Hradci se usadil až v roce 1677 jeho následník Jan František Kryštof z Talmberku (1676–1698) a souvisle v diecézi pobýval až Tobiáš Jan Becker (1702–1710).

Správu biskupských statků svěřil na konci roku 1670 Valdštejn Jiřimu Ignácovi Pospíchalovi. Valdštejnův zastánce u kurie Giacomo Emerix de Mathiis (1626–1696)⁸³ podnikal vše možné, aby pro něj získal dispens od nedostatku věku. Odvolával se na Hanachův precedens. Dal vypsát z knih papežské konsistoře z doby Urbana VIII. příslušné

⁸² Podle A. Podlahy byl Liepure s Valdštejnem spjat již od roku 1652, kdy byl vychovatelem v rodině Jana Viktorína Karla z Valdštejna (1616–1673), pána na Hrádku nad Sázavou. V roce 1674 byl spoludefendentem disertace na právnické fakultě pražské univerzity. Jeho disertaci nevedl nikdo menší než Jan Kryštof Schambogen (1636–1696), který na pražské právnické fakultě působil v letech 1668–1695. Viz Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecéze pražské od konce XVII. do počátku století XIX. Díl. I. Doba arcibiskupa Jana Josefa Hraběte Breunera (1694–1710). Praha 1917, s. 2; Klabouch, Jiří: Osvícenské právní nauky v českých zemích. Praha 1958, s. 42–44, 62.

⁸³ Giacomo Emerix de Mathiis byl později v letech 1686–1696 děkanem u římské roty (Sacra romana rota). V letech 1668–1696 si psal soukromý deník, v němž se bohužel o Valdštejnovi nijak nezmiňuje. Auditorem u římské roty byl od 23. ledna 1668, poté co mu jeho strýc Giovanni Emerix (†1669) odstoupil svůj post, k němuž ho v roce 1660 (stejně jako později roku 1668 jeho synovce) prezentoval císař Leopold I. Když se v roce 1689 uvažovalo o novém prorakouském kardinálové, který by měl kompenzovat francouzské vítězství, spočívající v nominaci Toussainta de Forbin-Jansona, bylo ve hře mimo jiné právě jeho jméno. K Giacomovi Emerixovi de Mathiis viz Re, Niccolo del: Tribunale della Rota Romana. in: Týž: La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta. Città Del Vaticano 1998, s. 232; Tocchi, Mirella a cura di: Il diario di Jacob Emerix de Mattheis, decano della Sacra Romana Rota. Napoli 1982; Antonii Augustini Praxis Rotae (et) Jacobi Emerix tractatus seu notitia S. Rotae Romanae. Deux traités inédites sur la procédure de la S. Rote Romaine, publiés avec traduction, notes et compléments divers par Ch. Lefebvre. Tournai – Desclée 1961. Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 62, pozn. 15.

pasáže a předložil je kardinálovi Friedrichovi de Hassia von Hessen–Darmstadt (1616–1682).⁸⁴ Měl se postarat i o to, aby byla záležitost spolehlivě předložena papeži.

Svého dosáhl Valdštejn v prosinci 1673, kdy byl nejdříve dispensován od nedostatku věku a následně byly vydány buly vztahující se ke konsekraci.⁸⁵ Vlastní konsekrační mši sloužil Ferdinand Matouš Sobek z Bílenberka v katedrále sv. Víta 4. března 1674.⁸⁶

2.6 Křížovnický velmistr

Když v roce 1667 zemřel Amošt Vojtěch z Harrachu, uvolnil se mimo jiné post generálního velmistra řádu křížovníků s červenou hvězdou. Na jeho místo byl postulován Jan Vilém Libštejnský z Kolovrat, který byl 7. prosince téhož roku jmenován pražským arcibiskupem. Zemřel však již 30. května 1668, dříve než stihl složit do rukou křížovníků kapitulaci, kterou pro něj sestavovali. Nového velmistra si křížovníci vyhlédli v nominovaném biskupovi královéhradeckém Janu Bedřichovi z Valdštejna, který 14. září 1668 složil kapitulaci a přijal velmistrovské insignie. Kázání při intronizačním obřadu pronesl Zikmund Hartman SJ (1632–1681) na slova *Unus est magister vester* a využil přitom i spojení znaku rodu Valdštejnů se znakem křížovníků.⁸⁷

Proti oběma postulacím se postavil probošt na Hradišti sv. Hypolita Tomáš Kornel Sclessin (proboštem v letech 1653–1675). Již po Harrachově smrti vyzýval ke svolání volební kapituly, jíž by mohl předsedat. Narazil však na odpor pražského konventu. Navrhl tedy, aby se volba konala za přítomnosti císařských vyslanců, jak je zvykem kupříkladu při volbě olomouckého biskupa. I proti tomu se opět postavil pražský konvent v čele s Jiřím Ignácem Pospíchálem. Podle něj císařské nařízení z 19. března 1657, které požaduje přítomnost císařských inspektorů při volbě prelátů k církevním úřadům, vztahuje pouze na úřady, s nimiž je spojeno zastoupení na zemských sněmech, tedy jen na infulované preláty. Nic takového se však netýkalo křížovnického velmistra. Ten zasedal na zemském sněmu vždy pouze z titulu arcibiskupa pražského, později ve Valdštejnově osobě z titulu biskupa hradeckého. Sclessin se pak zřekl své účasti na volbě.

Po postulaci hradeckého biskupa se postavil opět proti a odmítl i Valdštejnovu vizitaci na Hradišti sv. Hypolita. Valdštejn musel žádat ve Vídni o projednání celé věci, aby dosáhl svého. Teprve po zákroku císařských úředníků mohli Valdštejnovi zástupci vizitaci vykonat. Tím ovšem nijak nekončila Sclessinova neposlušnost vůči novému velmistrově. Když byla v roce 1673 svolána řádová kapitula, odmítl se k ní Sclessin dostavit s tím, že se necítí být povinen respektovat příkazy nadřízeného, kterého on neuznává.

Šel dokonce tak daleko, že si stěžoval u římské kurie na to, že nebyla dodržena

⁸⁴ K němu viz Gatz, Erwin–Janker, Stephan (Hg.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 – 1803*. Berlin 1990, s. 131–133, autor hesla Jan Kopiec. Tam viz i bohatá literatura.

⁸⁵ Dispens od věku viz NA, APA, sig.: C 103/2, kart. 2004, zde sig. L 295; Konsekrační buly viz SOA Praha, RAV, ič. 87–90, karton 18. Opisy všech viz SOA Praha, RAV, Soupis bul k církevním hodnostem Jana Bedřicha z Valdštejna – dar Karla Egona Fürstenberga Emanuelu Arnoštovi z Valdštejna, 1785; ič. 5286, kart. 268.

⁸⁶ Tak svědčil v informačním procesu, vedenému před vídeňským nunciem Mariem Albrizzim za účelem dosazení na pražský stolec, Václav Bílek z Bílenberka, který byl podle svých slov konsekraci přítomen. ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e Abbati 186; Stejně píše i Tomáš Pešina z Čechorodu ve svých pamětech. Antonín Podlaha (ed.), *Thomas Pessina, Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680*, Praha 1916, s. 63. Ve stejný den vydali křížovníci s červenou hvězdou k počtě svého velmistra tisk nazvaný *Lusus theatralis magnanimorum avitae Waldsteiniarum prosapiae Leonum sive Heroicum spectaculum*. Strahov, sig.: HK VIII 2/51. Podrobnější rozbor tomuto dramatickému obrazu věnoval P. Václav Bělohávek. Viz Bělohávek, Václav P.: Jan Bedřich z Valdštejna. Od Karlova mostu–Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou 6, 1933, s. 57–63.

⁸⁷ Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 45–46; Hartmann, Sigismundus: Lob- und Ehren-Rede... Hans Friedrich von Waldstein... Prag 1668; Zikmund Hartmann byl tehdy profesorem matematiky v pražském Klementinu. Viz Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773. Praha 1986, s. 150–152.

všechna pravidla volby a Valdštejn není právoplatně zvoleným velmistrem. V řádových stanovách podle něj stojí, že velmistr má být přednostně vybírán z řad samotných křížovníků. Teprve pokud mezi s sebou členové řádu nenaleznou nikoho dostatečně vhodného k tomu, aby je vedl, mají se obrátit při svém výběru mimo řád. Valdštejn skutečně nesložil řeholní sliby a nebyl ve chvíli své postulace ani novicem řádu. Podle Sclessinova mínění v řadách křížovníků před jeho postulací navíc byl člověk, který by mohl velmistrovský úřad zastat, totiž Sclessin sám. Nadto Sclessin podotýkal, že pokud se neshodne kapitula na vhodné osobě přímo z řádu, má přednostní nárok na výběr představeného papež. Ten měl tedy právo ustanovit velmistra již po Harrachově smrti.

Sclessinova stížnost byla v Římě vyřízena již na konci února roku 1673. Listina, stvrzená bulou papeže Klimenta X. (1670–1676) byla do Prahy doručena až roku 1674 a jejím vykonavatelem byl ustanoven Christian Augustin Pfaltz von Ostritz. Rozhodnutí v podstatě potvrdilo Sclessinovy stížnosti, přikládáje k nim navíc povinnost rezidence v hradecké diecézi, kterou by nutně Valdštejn výkonem úřadu velmistra porušoval. Vykonavatel měl tedy Valdštejna velmistrovského úřadu zbavit a pokud uzná Sclessina za skutečně vhodného důstojnosti velmistra, jmenovat jeho. K bule bylo přiloženo i znění přísahy pro nového velmistra.

V kanonickém procesu, který Pfaltz coby vykonavatel buly, zahájil Valdštejna obhajovali profesor pražské právnické fakulty Matyáš Alois Malanotte de Caldes⁸⁸ a Jiří Ignác Pospíchal a Sclessina právník Antonín Hox a advokát Jan Zum-Berge. Malanotte navrhl podle konstituce Pavla III. pro Sclessina očištnou přísahu *juramentum calumniae*, kterou měl Sclessin osobně prokázat pravdivost svých tvrzení v žalobě. Pfaltz ho k tomu poté opakovaně vyzýval, avšak vždy marně. Protože se nedostavil, vynesl nad ním *in contaumaciam sententia definitiva*, jíž se jeho žaloba zamítá, včetně všech práv a nároků bulou mu přičtených. Navíc ho 6. října 1674 odsoudil k úhradě útrat s procesem spojených. Jeho zástupci se proti tomuto rozhodnutí odvolali k papeži. Dostal dvouměsíční lhůtu, během níž se měl osobně dostavit před papežský stolec. Navíc nově zpochybnil vše, co Valdštejn jako velmistr vykonal, tím, že prohlásil, že Valdštejn nebyl velmistrem potvrzeným z Říma.

Na to velmi briskně reagoval Jiří Ignác Pospíchal, když proti Sclessinovi použil jeho vlastní argumenty. Sclessin totiž nebyl do úřadu probošta v Hradišti sv. Hypolita zvolen, ale dosazen Arnoštem Vojtěchem z Harrachu. Ani Harrachovi se totiž žádného potvrzení v jeho úřadu nedostalo. Proto podle logiky Sclessinových argumentů i on sám není právoplatným proboštem, a nemůže být ani případně zvolen na post představeného řádu. Navíc ho důrazně upozornil na skutečnost, že i kdyby nakrásně dosáhl svého, zvolí ho během volební kapituly jen málokdo. Na konci října 1674 přišlo nové rozhodnutí z Říma, které potvrzovalo stanovisko pražské konsistoře.⁸⁹ Spor tak skončil vítězstvím hradeckého biskupa 3. března 1675, kdy s ním Sclessin sjednal přátelské narovnání, zaplatil všechny útraty a uznal ho velmistrem.⁹⁰

Když se stal Valdštejn křížovníckým velmistrem, znovu se objevily v olomoucké kapitule hlasy, které pochybovaly o slučitelnosti tolika úřadů. Rozhodnutí se odkládalo až do

⁸⁸ Profesorem pražské právnické fakulty byl Malanotte v letech 1661–1681. Viz Klabouch, Jiří: Osvícenské právní nauky v českých zemích. Praha 1958, s. 42, 66, 118, 270.

⁸⁹ NA, APA L, ič. 297, 29. října 1674 Kliment X. rozhoduje spor o úřad velmistra křížovníků ve prospěch Jana Bedřicha z Valdštejna.

⁹⁰ O tomto sporu podrobně píše P. Václav Bělohávek. Vzhledem k tomu, že spor probíhal po celé období let 1668–1675 a množství korespondence a akt, jež se k těmto záležitostem vztahují, je vskutku veliké, převyprávěli jsme tu příběh podle Bělohávkova textu. Vlastní výzkum v pozůstalostech Jana Bedřicha z Valdštejna, Jiřího Ignáce Pospíchala a Tomáše Kornela Sclessina vzhledem k tomu, že přímo nesouvisí s tématem práce, odsunujeme na později. Bělohávek, P. Václav: Dějiny křížovníků s červenou hvězdou. Díl I. Praha 1930, s. 134–140; NA, fond Řád křížovníků s červenou hvězdou, ič. 237, Akta z období velmistru–pozůstalost a akta Jana Bedřicha z Valdštejna, kartony 479–480; Akta z období velmistru–pozůstalost a akta Jiřího Ignáce Pospíchala, kartony 482–484.

předložení jmenovacího dekretu.⁹¹

2.7 Vratislav⁹²

Vratislavská kapitula zvolila za svého biskupa již 3. září 1671 římského kardinála Friedricha d'Hasia (1616–1682),⁹³ který se nechal vysvětit až 19. února 1672, a o rok později ho kardinál Federico Sforza (1603 – 1676) konsekroval jako biskupa. Papež Kliment X. začal na kardinála d'Hasia naléhat, aby opustil Řím a odstěhoval se do své diecéze. Friedrich d'Hasia však odjel z věčného města až poté, co ho Leopold I. 9. listopadu 1675 jmenoval nejvyšším hejtmanem Slezska. Intronizován byl až 29. června 1676.

Valdštejn projevil zájem o kanonikáty ve Slezské metropoli již v šedesátých letech. Poprvé se taková možnost naskytla po rezignaci kanovníka Jana de Leuderode, kantora při kolegiálním chrámu sv. Kříže, v druhé polovině roku 1665. Tehdy psal Valdštejn Šebestiánovi z Rostocku žádost, aby ho sám nebo prostřednictvím svého prokurátora vyhradil právě pro něj.⁹⁴ Cesta k vratislavskému kanonikátu se však značně zkomplikovala. V listě Athanasiu Kircherovi z 18. května 1668 později psal o konkurentech i na další posty ve Vratislavi. Byli jimi olomoucký kanovník Bedřich Otto svobodný pán von Rindsmaul či Maxmilián Scherffenberg. Jeho přímluvcem v téže věci však byl naopak Friedrich d'Hassia, který coby nový vratislavský biskup jeho ambice zřejmě prosadil. Již v tomto listě Kircherovi Valdštejn psal o špatném zdraví olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna-Kastelkornu a uvažoval o kandidatuře na tento episkopát.⁹⁵ Na jaře roku 1669 Andreas Sixtus Hörer a Bedřich Planck jednali ve Vratislavi o převzetí příjmů z benefícia po Janu de Leuderode.⁹⁶ První vratislavský kanonikát se tedy podařilo Valdštejnovi získat zřejmě již mezi lety 1668–1669.

O několik let později se ukázala jako slibnější varianta, jak už víme, kandidatura na vratislavské biskupství. Odtud psal nejmenované vévodkyni, že byl z nároku na tamní biskupství vyloučen kvůli nedostatku věku.⁹⁷ Zda to byl skutečný důvod, je otázkou. Nedostatek věku hrál roli v případě papežské konfirmace, na kterou Jan Bedřich z Valdštejna tak jako tak čekal ohledně Hradeckého stolce. V případě císařské nominace nemusel tento nedostatek hrát až tolik závažnou roli, jak ostatně dokazuje i samotná nominace Valdštejna do Hradce. Friedrich d'Hassia byl evidentně příliš silným konkurentem.⁹⁸

V první polovině září roku 1668 Valdštejn žádal Athanasia Kirchera za přímluvu: „*Desiderant amici et consanguinei mei me Canonicum Vratislaviensem, quare cum P. Lesle Societatis Professus inibi, Canonicatum habuerit et adhuc habeat, cum necdum de ulla hic eiusdem resignatione constet, illum autem ob statum suum mutatum retinere nequeat, hisce tibi scribere, tuamque implorare operam voluit, ut eo praedictum Patrem si iam alteri non resignavit, disponas, quatenus dictam Canonicatus mihi resignet.*“⁹⁹ V tomto případě šlo

⁹¹ Krásl, František: Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Praha 1886, s. 212.

⁹² Otázka vratislavských kanonikátů J. B. z Valdštejna je značně zamotaná a spleť. Je k ní velké množství dokumentů, avšak nemalá část z nich je nedatovaných atp. Samotné bádání v této otázce by vydalo na rozsáhlou studii. Nedatované listy a listy z let 1669 – 1673 vztahující se k těmto otázkám viz mj. SOA Praha, RAV, ič. 4420, karton 256, sig.: I-3.

⁹³ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 131–133, autor hesla Jan Kopiec; Wojtyła, Arkadiusz: „Cardinale langravio“ i „Conte savio“–dygnitarze Rzeszy w barokowym Rzymie. Quart 2/2007, č. 4., s. 27–39. Tam viz i bohatá literatura.

⁹⁴ Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 60, pozn. 4.

⁹⁵ List J. B. z Valdštejna A. Kircherovi z 18. ledna 1669. APUG, Fondo Kircheriano, 558, p. 59r.

⁹⁶ Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 222, pozn. 30.

⁹⁷ Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 60 – 61, pozn. 4.

⁹⁸ K dispensům od nedostatku věku viz poněkud zmatené poznámky Petry Vokáčové, které se pravděpodobně podařilo smísit hradecký případ a vytvořit z kardinálů Carla Pia a Gaspara Carpegny (1625–1714) jednu osobu. Viz Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 222, pozn. 31.

⁹⁹ List J. B. z Valdštejna A. Kircherovi z 11. září 1669. APUG, Fondo Kircheriano, 558, p. 54r.

o kanonikát při kapitule u sv. Jana Křtitele. Cestu k tomuto kanonikátu však zkomplikoval nárok tridentského kanovníka „pana de Abertis“, který pro sebe prebendu rezervoval.¹⁰⁰ O dalším průběhu jednání o vratislavský kanonikát se mi zatím mnoho zjistit nepodařilo. V roce 1670 Valdštejn odjel z Olomouce do Prahy a později se odebral do Vídně. V dopisech adresovaných A. Kircherovi o kanonikátu nepsal.¹⁰¹ Teprve v prosinci roku 1673 se v korespondenci mezi nimi opět Vratislav objevuje. Jako kanovník při chrámu sv. Jana Křtitele bývá Valdštejn pravidelně titulován již v roce 1672. V prosinci 1673 psal Kircherovi o tom, že se chystá na cestu do Olomouce a Vratislavi.¹⁰² Ve Vratislavi pobýval již v lednu 1674, kdy dosvědčoval, že poprvé navštívil kolegiální chrám sv. Kříže.¹⁰³ Jeho cesta pravděpodobně souvisela s těžkostmi, týkajícími se děkanátu při chrámu sv. Jana Křtitele, o nichž psal Valdštejn i do Říma. Zda se jednalo o otázku rezidence v místě děkanátu či o kumulaci beneficí, kterou opět řešila římská datarie,¹⁰⁴ není z listu příliš jasné.¹⁰⁵

O rok později psal státní sekretář papeže Klimenta X. Francesco Nerli (1636–1708)¹⁰⁶ vídeňskému nunciu Mariu Alberizzimu (1609–1680),¹⁰⁷ že nově nominovaný pražský arcibiskup požádal o podržení postu generálního velmistra křížovníků s červenou hvězdou, olomouckého kanonikátu a kantoriátu při kolegiální kapitule sv. Kříže ve Vratislavi. Ohledně děkanátu a s ním spojeného kanonikátu při kostele sv. Jana Křtitele psal, že mu zřejmě nebude možné vyhovět, neboť byl mezitím již rezervován pro nejmenované nepota kardinála d'Hasia, který tehdy ještě stále pobýval v Římě.¹⁰⁸ Za podržení vratislavského kanonikátu ve Valdštejnových rukou se tehdy přimlouval i Leopold I.¹⁰⁹

¹⁰⁰ List J. B. z Valdštejna A. Kircherovi z 3. října 1669. APUG, Fondo Kircheriano, 558, p. 53r.

¹⁰¹ Listy J. B. z Valdštejna A. Kircherovi z 21. ledna 1670 z Prahy a z 14. prosince 1670 z Vídně. APUG, Fondo Kircheriano, 559, p. 44r, 62r–63v. List J. B. z Valdštejna A. Kircherovi z 27. července 1671 z Vídně. Tamtéž, 560, p. 31r, 32v.

¹⁰² List J. B. z Valdštejna A. Kircherovi z 18. prosince 1673. APUG, Fondo Kircheriano, 565, p. 336r.

¹⁰³ Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 60–61, pozn. 4.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ List J. B. z Valdštejna z 23. května 1673. ASV, Segr. Stato, Vescovi 192, p. 168r–168v.

¹⁰⁶ Francesco Nerli byl státním sekretářem Klimenta X. v letech 1673–1676. Viz Re, Niccolo del: *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta.* Città Del Vaticano 1998, s. 89.

¹⁰⁷ Vídeňský nuncius v letech 1671 – 1675. Squicciarini, Donato: *Die apostolischen Nuntien in Wien.* Libreria Editrice Vaticana. Città del Vaticano 1999, s. 151–153.

¹⁰⁸ List F. Nerliho M. Alberizziimu z 3. srpna 1675. ASV, Segr. Stato, Germania 35, p. 585r–585v.

¹⁰⁹ List F. Nerliho M. Alberizziimu z 26. října 1675. Tamtéž, p. 613r–613v.

3 Pražský arcibiskup (1675–1681)

„Pán Ježíš nepovolal tě k tomu, abysi hodováním, zahálkou a veselými zábavami s přátely vzácný čas mařil, nýbrž povolal tebe, abysi pásal ovce jeho. Bud' tedy dobrým pastýřem. Pamatuj, že dobrý pastýř i život svůj dává za ovce své. Bdi pilně nad sebou, aby si důstojenstvím snad omámen v osidla pýchy a ďábla nezaběhl. Pomni, že pocta, kterouž tobě lidé činí, náleží úřadu tvému. Opatruj lidu, aby nebyl podloudným kacířstvím nakažen a kořisti ďáblou se nestal. Dohlížej na duchovenstvo, aby dbalo více spásy lidu, nežli vezdejšího zisku. Hleď na svoje rádce, aby z lakoty nepřevraceli soudu. Z rukou tvých požádá někdy Kristus Pán duši tobě svěřených.“¹¹

Ferdinand Matouš Sobek z Bílenberka zemřel 29. dubna 1675. Již týden nato metropolitní kapitula vyslovila přání, aby panovník prezentoval Jana Bedřicha z Valdštejna.² Císař jí vyhověl 18. května 1675 listem kardinálu Carlu Piovi.³ Presentaci převzal nuncius Mario Alberizzi, před nímž ve dnech 21.–27. června téhož roku stanuli Václav Bílek z Bílenberka, Jiří Ignác Pospíchal, Fabianus a Jesu Maria a Mikuláš Finck coby svědkové. Z nunciatury odešla vyřízená prezentace 8. července.⁴

Již v září měl Alberizzihó vystřídat nový nuncius a mělo se toho změnit o mnoho více. Na začátku října téhož roku přijel do Vídně Francesco Buonvisi (1626–1700), aby nastoupil ke svému téměř čtrnáctiletému úřadu.⁵ O rok později změň ještě přibylo – 22. července 1676 zemřel Kliment X. (1590–1676) a již 21. září téhož roku vzešel z konkláve úspěšně kardinál Benedetto Odescalchi jako Inocenc XI. (1676–1689). V polovině října zemřel Rudolf Maxmilián Schleinitz a na jeho místo byl prezentován Jaroslav Ignác Holický ze Šternberka, pro Hradec Králové po Valdštejnově presentaci do Prahy se ukázal být vhodným kandidátem Jan František Kryštof z Talmberka (1644–1698). Talmberka Leopold I. nominoval však až 15. ledna 1676,⁶ po konfirmaci Jana Bedřicha z Valdštejna pražským arcibiskupem (v druhé polovině prosince 1675).

Na českých stolcích tak proběhla doslova generační výměna, když na ně dosedli biskupové narození mezi lety 1642–1644, vrstevníci mladého císaře Leopolda I. (1640–1705).

Ke střídání došlo však i na postech v Osmanské říši, když v roce 1676 nastoupil do úřadu velkovezíra Kara Mustafa (1634/1635–1683). O rok později v Uhrách povstal Imre Thökoly (1657–1705).

Nuncius Mario Alberizzi pověřil již 24. května roku 1675 svěřícího biskupa Antonína de Sottomayora, aby přijal vyznání víry a biskupskou kapitulaci od čerstvě nominovaného

¹ Pravidla pro arcibiskupský úřad, sepsaná Janem Bedřichem z Valdštejna. Citováno dle Ekert, František: *Církev vítězná II*. Praha 1894, s. 490.

² APH, Archiv metropolitní kapituly, Capituli Pragensis preces, ut Joannes Fridericus comes de Waldstein eppus Reginohradecensis in aeppum Pragensem a caesare nominetur, karton 88, č. 53, sig. G x, VII, 37.,

³ SOA Praha, RAV, ič. 2495, kniha VIII, sig. VIII-I

⁴ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 186, c. 145–Pragen–Joannes Fridericus Comes a Waldstein, Episcopus Reginahradecensis.

⁵ Vídeňský nuncius v letech 1675–1689. Trivellini, Anna Maria: *Il cardinale Francesco Buonvisi, nunzio a Vienna (1675–1689)*. Firenze 1958, s. 4. Squicciarini, Donato: *Die apostolischen Nuntien in Wien*. Libreria Editrice Vaticana. Città del Vaticano 1999, s. 154–160; Ghisalberti, Alberto M. (dir.): *Dizionario biografico degli Italiani*. 15. Vol. Buffoli–Caccianemici. Roma 1972, s. 319–325, autor hesla G. De Caro.

⁶ Valdštejn pak 3. ledna 1677 provedl v katedrále sv. Víta konsekraci, schválenou papežem již 19. října 1676. Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803*. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 500, autor hesla *Aleš Zelenka*.

hodnostáře.⁷ Správou arcibiskupských statků byl Jan Bedřich z Valdštejna pověřen již v polovině června roku 1675.⁸ Paliu přijal z rukou vídeňského biskupa Wildericha von Walderdorffa (1669–1680) ke konci roku.⁹ Zbývala už jen slavnostní arcibiskupská primice a intronizace. K první z příležitostí vyhlásil papež Klement X. pro všechny účastníky odpustky. Ty se pak vztahovaly i na ty, jež se účastnili prvních arcibiskupských vizitací.¹⁰

Zatím nejstarší popsanou raně novověkou biskupskou intronizací v Čechách je nastolení litoměřického biskupa R. M. Schleinitze 25. května 1656.¹¹ O devět let později 29. července 1665 vjel do Hradce Králové se slavným průvodem Ferdinand Matouš Sobek z Bílenberka, který s podobnou slávou vstoupil i do Prahy. Valdštejn vjel do Prahy směrem od Kunratic 14. března 1676. Biskupská intronizace v Čechách do té doby přešla mnohé znaky té papežské v Římě, ale rovněž mnohé i z korunovačních ceremoniálů českých králů. Václav Bartůněk a nezávisle na něm i Petra Vokáčová popsali Valdštejnovu intronizaci velmi podrobně. Bohužel bez srovnávacího pohledu. K němu nemám dostatek materiálů ani já, a proto na podrobný popis a analýzu události v této práci rezignuji a odkazuji jednak na obě citované práce, jednak na budoucí výzkum, podpořený hlubším studiem intronizací ostatních českých biskupů.¹²

Po uvedení nového arcibiskupa do svatovítské katedrály zazněl hymnus *Te Deum laudamus* a po něm biskup samandrijský Tomáš Pešina z Čechorodu proslovil svou uvítací řeč, uvedenou slovy mešní antifony, vycházející z Izaiášova proroctví¹³ *Laetare Jerusalem*.¹⁴ Novým Jeruzalémem přitom nazývá katedrálu, jíž představuje jejího ženicha. Přitom využívá toho, že slovo *ecclesia* v latině znamená jak *kostel*, tak *církev* a *Jan* je tak ženichem obojího. Tím jménem jako by řekl již vše – pražská metropolitní katedrála zažila již osm Janů. Pešina je postupně všechny vypočítává – Jan I. (1134–1139), Jan II. (1226–1236), který prý odmítl

⁷ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 186, c. 145–Pragen–Joannes Fridericus Comes a Waldstein, Episcopus Reginahradecensis.

⁸ APH, Archiv metropolitní kapituly, Locumtenentes capitulo communicat Suam Majestatem neodenominatio aeppo Joanni Friderico Comiti de Waldstein administrationem temporalium provisorio modo attulisse, karton 89, č. 12, sig. 9 x, VII, 43.

⁹ ASV, Segretaria de Stato, Lettere di Vescovi e Prelati; Vescovi 62. List kardinálu Altierimu z 8. dubna 1676: „Doppo haver ricevuto il pallio dal Vescovo di Vienna ho fatto la mia entrata in questa metropole incontrato dal Clero e dalla Nobiltà del Regno con ogni magg^{re} dimostrazione di honore e di rispetto verso la santa Sede dalla quale tempo questo carattere; Jo ne do parte a Vestra Eminenza col riverente officio di questa lettera e la supplico di farmi godeo gli soliti segni della sua benigna professione alla quale hum^{te} mi raccomando e la mia Chiesa, e le baccio um^{te} le mani di Praga 8. Aprile 1676.“ Konfirmační bula je datována k 2. prosinci 1675. K tomu viz NA, APA L, ič. 302–308. Vlastní listina obsahující instrukce pro předání pallia je datována k 16. prosinci. Viz NA, APA L, ič. 310.

¹⁰ NA, APA L, ič. 312–313.

¹¹ SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, sig.: SB V/18

¹² Tištěný pořádek slavnostního průvodu při intronizaci Jana Bedřicha z Valdštejna 1676; SOA Praha, RAV, ič. 2500, sig. VIII-O. Biskupská intronizace v Čechách přešla mnohé znaky té papežské v Římě, ale rovněž mnohé i z korunovačních ceremoniálů českých králů. O královských korunovacích viz v české historiografii nově Hrbek, Jiří: Politický rozměr českých barokních korunovací. In: Malý, Karel – Soukup, Ladislav (eds.): Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918. Praha 2006, s. 192–214. O intronizaci Jana Bedřicha z Valdštejna píše velmi podrobně Václav Bartůněk, který však za nejstarší intronizační obřad považuje ten Sobkův v Hradci Králové. Viz Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 48–49; Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 223–224.

¹³ Izaiáš 66, 10–11. Radujte se s dcerou jeruzalémskou a jásejte nad ní všichni, kdo ji milujete! Veselte se s ní, veselte, všichni, kdo jste nad ní truchlivali. Budete sáti do sytosti potěšení z jejích prsů, budete s rozkoší pít plnými doušky z prsů její slávy.

¹⁴ Košetický, Evermod Jiří O.Praem.: Quodlibetica II., p. 267r–271v; Strahov, sig.: DG II 5. (Brevis Salutatio in Metropolitana Ecclesia sub Introductione reverendissimi ac celsissimi SRI Principis Joannis Friderici Archiepiscopi Pragensis (titul.) post decantatum hymnum *Te Deum laudamus*, dicta a decano ejusdem Ecclesiae Thoma Czechorod Episcopo Samandriensi. Dominica Laetare Anno 1676.); Viz též Strahov, sig.: BQ I 73/65. Viz k tomu rovněž Zelený, Václav Vladivoj: Tomáš Pešina z Čechorodu. Životopisná studie. Praha 1884, s. 151.

biskupskou tíru, Jan III. z Dražic (1258–1278), Jan IV. z Dražic (1301–1343), kardinál Jan V. Očko z Vlašimi (1364–1379), Jan VI. z Jenštejna (1379–1396) a Jan VII. Lohelius (1612–1622) mají být vzory Jana VIII. Bedřicha z Valdštejna.

Církevní otce a velké biskupy světa mu za vzor dávali klementinští jezuité ve velmi reprezentativním tisku s velkou podobiznou nového arcibiskupa nazvaném *Zodiacus*.¹⁵ Poctu vzdával skutečský děkan Tomáš Bernard Ignác Jelínek,¹⁶ Jan Felix z Brandensteinu¹⁷ a jistě mnozí další. Samotná analýza těchto tisků, tezí a rukopisů k poctě Jana Bedřicha z Valdštejna by vydala na samostatnou studii.

Ještě 19. března 1676 obnovil Valdštejn konsistoř a svým generálním vikářem ustanovil opět Václava Bílka z Bílenberka. Arcibiskupský kancléř Jan František Liepure a Bílek měli k ruce šest assessorů, šest advokátů, dále pak pět až deset prokurátorů, tři písaře a posla.¹⁸ Členové konsistoře vedle vlastní agendy arcibiskupského úřadu vyřizovali za Jana Bedřicha z Valdštejna i některá podání. Tak konsistorní assessor Hieronymus Pozzi (viz níže) byl jedním z vyslanců, kteří do Říma odjeli odevzdat a vysvětlit relaci ad limina. Tuto funkci často plnili i členové metropolitní kapituly. Tu kromě Bílka obývali Tomáš Pešina z Čechorodu (1629–1680), Christian Augustin Pfaltz, Jan Ignác Dlouhoveský de Longa Villa (†1707), Václav Ondřej Makarius z Merfelic (†1692), Pavel Theophil Proxa (1626–1693) a Michael Vojtěch Crusius de Craussenberk (†1676). Posledně jmenovaného nahradil v září téhož roku Václav Zbraslavský ze Svatova (1648–1688). Kanonikát metropolitní kapituly připisoval ke své tituluře i nový hradecký biskup Jan Kryštof František z Talmberku, který podobně jako jeho předchůdci velmi často pobýval v Praze. Jan Bedřich z Valdštejna dbal o to, aby kanovnické posty nezůstávaly dlouho vakantní. Metropolitní kanovníci často na zemském sněmu hájili právě jeho zájmy. Nejvýznamnější posty zastávali vedle Bílka Dlouhoveský (od roku 1679 světící biskup), Pešina a Pfaltz.¹⁹ Struktura vztahů a sestavení arcibiskupské konsistoře i metropolitní kapituly je však mnohem spíše otázkou pro další výzkum, který pravděpodobně přinese mnoho nového zvláště o významu posledního z jmenovaných.

Mezi první kroky mladého arcibiskupa patřila velká vizitace celé arcidiecéze, k níž vyzval vikáře prostřednictvím 42 otázek týkajících se stavu jejich farností a filiálék. I v tomto případě navazoval podle slov Václava Bílka z Bílenberka, který nunciovi Alberizzimu sdělil, že před smrtí Ferdinanda Matouše Sobka bylo vše k provedení vizitace již připraveno.²⁰

I vydání Bible svatováclavské, jež Jan Bedřich z Valdštejna fundoval, bylo znamením

¹⁵ *Zodiacus illustrium ecclesiae siderum seu virtutes infulatae clarissimorum duodecim orbis Christiani Antistitum reverendissimo et celsissimo Principi Domino Domino Joanni Friderico e comitibus de Waldstein Archiepiscopo Pragensi... postea quam is nuper Regni Bohemiae Communi Voto ac Plausu, ecclesiae Metropolitanae Archi-episcopalem Cathedram solemni pompa adiiisset. In aggratulationis faustae obsequii debiti argumentum a devotissimo reverendissimae ejus celsitudini Collegio Pragensi Societatis Jesu ad S. Clementem concinnatae et oblatae. Praeae 1676.*

¹⁶ *Silva ad Asylum Lapis ad Fundamentum, nempe Reverendissimus ac Celsissimus Princeps Dominus Dominus Joannes Fridericus a Waldstein ... a Magistro Thoma Bernardo Ignatio Gelynek Decano Skutecensi Poeta Laureato. ACCLAMATIO ad IESUM pro Celsissimo Principe. Programma: IESUS, Anagramma: VIS ES... Typis Litomisslensibus Ioannis Arnolti, Anno 1676.*

¹⁷ Univerzitní teze Jana Felixe z Brandensteinu na UK-F – 15 českých krajů vzdává hold arcibiskupu Janu Bedřichovi z Valdštejna; Melchior Küssel podle Antonína Martina Lublinského; NK, Sbirka univerzitních tezí, ič. Th 473. Spolu s bratry Karlem Ferdinandem a Františkem Augustinem byl Jan Bedřich z Valdštejna patronem jiné teze již roku 1672, když jim 26. března toho roku vzdal svůj hold Balthasar Tirchner. Viz SOA Praha, RAV, ič. 2501, sig. VIII-P Teze s Janem Bedřichem, Františkem Augustinem a Karlem Ferdinandem z Valdštejna.

¹⁸ Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 49.

¹⁹ Podlaha, Atonín: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora. Praeae 1912, s. 183–224.*

²⁰ ASV, Archivio della Nunziatura di Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati 186, c. 145–Pragen–Joannes Fridericus Comes a Waldstein, Episcopus Reginaehradensis.

kontinuity s předchozím archiepiskopátem.²¹ Práce na jejím textu započaly již na počátku 70. let 17. století. Vladimír Kyas a mnozí další předpokládají, že již mluvnice, vydané pozdějšími překladateli Bible svatováclavské v druhé polovině 60. let, byly vlastně přípravnými studii, kterými jejich autoři mapovali možnosti současné češtiny pro tak velký úkol. Jiří Konstanc (1607–1673) svůj Brus jazyka českého vydal již roku 1667.²² Na textu Nového zákona, který jako první ze svazků vyšel roku 1677, spolupracoval spolu s Matějem Václavem Šteyerem (1630–1692).²³ Jan Barner (1643 – 1708) se připojil k Šteyerovi později. Vydání celého díla se však nedožil ani jeden z nich, ani samotný Valdštejn. Šteyer po sobě zanechal nedokončený překlad starozákonního Joba. Další biblické knihy překládal již Jan Barner sám. Druhé dva svazky vyšly až v letech 1712 a 1715. Valdštejnova podpora se však nevztahuje pouze k prvnímu z nich.

Dědictví svatováclavské bylo založeno roku 1669 z peněz Marie Šteyerové, které měl původně zdědit její syn Matěj Václav.²⁴ Ten se však oněch 800 zlatých zřekl a spolu se svou matkou shromáždil celkem 1300 zlatých ve prospěch nadace, určené pro vydávání českých knih. Další peníze shromáždili Sobek, Valdštejn a později na vydání Starého zákona i jezuité Jan a Matěj Tannerové, Balbín, Jiří Crugerius, František Retz a další. Jan Bedřich z Valdštejna věnoval nadaci výtěžek z prodeje 2100 exemplářů Konstancova–Šteyerova překladu Nového zákona s přáním, aby byl použit na vydání jím iniciovaného a Šteyerem připravovaného Starého zákona.²⁵ Jiná fundace Jana Bedřicha z Valdštejna pro Dědictví svatováclavské pochází z roku 1692.²⁶ Valdštejn uvažoval prý i o rozšíření působnosti svatováclavského dědictví na jiné země Habsburské monarchie, maje přitom na mysli

²¹ O Biblii svatováclavské viz Šmaha, J.: Kralická Bible a vliv její na pozdější překlady biblí českých. ČČM 53/1879, s. 26–27; Bílý, J.: Zur Theologie der St.-Wenzels-Bibel. In: Rothe, H. – Scholz, F.: Biblia Slavica I/4.2 Svatováclavská bible. St.-Wenzels-Bibel. Teil 2: Nový zákon. Neues Testament, 1677. Kommentare. Paderborn–München–Wien–Zürich 2001, s. 605–618; Kopecný, M.: Die Heilige Wenzelsbibel als Quelle und Inspiration. Tamtéž, s. 619–622; Kuchařová, H. – Pokorný, P. R.: Die St.-Wenzels-Bibel im kulturhistorischen Zusammenhang. Tamtéž, s. 551–586; Vintr, J.: Bible Svatováclavská – Die Sankt-Wenzel-Bibel (Neues Testament 1677, Altes Testament 1712 und 1715) ihre Textgenese, Kommentare und Sprache. Tamtéž, s. 587–604; Bohatcová, M.: Die tschechischen gedruckten Bibeln des 15. bis 18. Jahrhunderts. Biblia Slavica I/9. Paderborn 1995, s. 1–182; Čapek, V.: Historie Bible. 3. vyd. Praha 1990; Kyas, V.: Česká bible v dějinách národního písemnictví. Praha 1997, s. 211–225; Vintr, Josef: Geneze textu české barokní bible Svatováclavské. Vladimíru Kyasovi k sedmdesátinám. LF 111/1988, s. 13–21; Vintr, J.: Die barocke Sankt-Wenzel-Bibel in der tschechischen Übersetzungs- und Kulturtradition. In: The Bible in Cultural Context. Brno 1994, s. 41–48; Vintr, J.: Jazyk české barokní bible Svatováclavské. Wiener Slawistisches Jahrbuch 38/1992, s. 197–212; Vintr, J.: Komentáře v české barokní bibli Svatováclavské. LF 117/1994, s. 87–95; Kopecný, M. (ed.): Bible svatováclavská. Evangelia. Brno 1991.

²² Vintr, J.: Lima linguae Bohemicae – To jest Brus jazyka českého Jiřího Konstanc z roku 1667. LF 115/1992. Supplementum II., s. 159–170; Vintr, J.: Pravidla označování kvantity vokálů v barokní češtině podle „Brusu“ Jiřího Konstanc z roku 1667. Pocta Dušanu Šlosarovi. Boskovice 1995, s. 36–45.

²³ Štejer, M. V.: Žáček aneb Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti. Ed. Nečas, D. – Stich, A. Praha 2001; Kroupa, J. K.: M. W. Stejer v zrcadle Catalogi triennales II. LF 107/1994, s. 316–318; Bohuslaj Balbini...Bohemia docta. Tractatus I-2. ed. P. Candidus a S. Theresia. Pragae 1777, T. I, s. 273; Bohuslaj Balbini...Bohemia docta. Pars I-III. ed. K. R. Ungar. Pragae 1776–1780, Pars II, s. 417–418; Havránek, B.: Mluvnictví české 17. století. In: Co daly naše země Evropě a lidstvu. Praha 1940; Menčík, F.: Dodatky a opravy k biografickým spisovatelů českých a starší české bibliografii. Matěj Štejer. ČČM 57/1883, s. 396–397; Vašica, J.: Věčný pekelný žalář. In: Týž: České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu. Praha 1995, s. 113–127; Valášek, M. – Wildová–Tosi, A. (eds.): G. B. Manni: Věčný pekelný žalář. Do češtiny převedl Matěj Václav Šteyer. Thesaurus absconditus V. Brno 2002. Tam viz i další literaturu.

²⁴ Sedlák, Jan Nepomuk: Dědictví sv. Václava (1669–1900). ČKD 42/1901, s. 38–41, 88–92, 153–158, 248–254, 302–309, 369–375.

²⁵ Svatoš, M.: Osobnost, život a dílo Matěje Václava Štejera Tovaryštvo Ježíšovo v podání jezuitských pramenů. In: Štejer, M. V.: Žáček aneb Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti. Ed. Nečas, D.–Stich, A. Praha 2001, p. CLI–CLXXVII.

²⁶ Valdštejnova fundační listina z roku 1692 bývá často mylně považována za zakládací. Jedná se však skutečně „pouze“ o novou fundaci pro již existující nadaci. Opis viz SOA Praha, RAV, kniha X., ič. 2613, sig.: X-U2.

především zpět získané uherské země, v nichž byl poměrně pevně zakořeněn protestantismus.²⁷

Z mnohých dedikací můžeme vyčíst, že Valdštejn byl nejen fundátorem, ale i inspirátorem mnoha dalších tisků. Tak podle předmluvy Postily katolické Matěje Václava Šteyera v rozhovoru s Jiřím Ignácem Pospíchálem poukázal pražský arcibiskup na nedostatek českých postil. Právě to se podle něj stalo podnětem k sestavení jedné z nejslavnějších barokních postil.²⁸ Podobně i Šteyerův kancionál je věnován právě Valdštejnovi.²⁹

Kontaktů s tzv. balbínovskou generací české literatury můžeme doložit velmi mnoho. Mnohem spíše než o zájem o literaturu tu však šlo o kulturní mecenát a přímou spolupráci vysokého duchovenstva se vzdělaným klérem na katolizaci země. Jen stěží lze u některých příslušníků tzv. balbínovské generace mluvit jako o spisovatelích v dnešním slova smyslu a bylo by křivdou omezovat Valdštejnův, Šternberkův či Talmberkův zájem pouze na tento druh umění. Vcelku tedy odmítám termín „balbínovská generace“ a spíše se kloním k tomu mluvit prostě o kultuře 2. poloviny 17. století, jež zdaleka nebyla pouze ve znamení Balbínova okruhu.

Vzápětí je však třeba přiznat hluboký zájem Jana Bedřicha z Valdštejna o Bohuslava Balbína samotného. Vedle Jana Tannera a Emanuela de Boye se v jeho korespondenci objevuje z českých jezuitů snad nejčastěji. Zřejmě v souvislosti se známou aférou okolo Balbínova spisu *Epitome rerum Bohemicarum* byl P. Bohuslav Balbín přesunut roku 1674 do Opavy. Ke konci roku 1676 byl Valdštejn mezi těmi, kdo se nejvíc zasloužili o jeho návrat do Prahy.³⁰ V roce 1680 během morové epidemie let 1679–1681 to byli opět právě Jan Tanner a Balbín, koho s sebou Jan Bedřich z Valdštejna, odvezl do bezpečí ducicovského zámku.³¹ Zde od flájského faráře P. Tomáše Hermanna získal Bohuslav Balbín ztracený rukopis historie klementinské koleje z ruky P. Jiřího Vara (†1582), který se ztratil při saské okupaci Prahy ve 30. letech 17. století.³² Opět to byl Bohuslav Balbín, komu světil Jan Bedřich z Valdštejna výchovu svého synovce Karla Arnošta z Valdštejna.³³

²⁷ Borový, Klement: Dějiny arcidiecéze pražské. Praha 1874, s. O konfesijní situaci v Uhrách na konci 17. století viz Schödl, Günther (hg.): Deutsche Geschichte im Osten Europas. Land an der Donau. Berlin 1995, s. 93–101; Winkelbauer, Thomas: Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter II. (Österreichische Geschichte 1522–1699). Wien 2003, s. 70–90. Tam viz i další literaturu.

²⁸ Šteyer, M. V.: Postila katolická na dvě částky rozdělená nedělní a sváteční, aneb Vejkladové na Evangelia, kteráž se podle řádu a obyčeje svaté římsko-katolické církve na každou neděli a na každý svátek v slavném Českém království a margkrabství Moravském zasvěcený přes celý rok čítají a v chrámě Božím na kázáních předkládají sprostnému křesťanskému lidu českého jazyka užívajícímu k spasitelnému naučení, duchovnímu prospěchu a potěšení... Praha v kolleji sv. Klimenta 1691.

²⁹ Šteyer, M. V.: Kancionál český, více než osm set a padesát písní na všecky přes celý rok slavnosti, neděle a zasvěcené svátky, pro všecky přes celý den obzvláštní časy, ráno, při mši, před i po kázání, před i po jídle, k nešporům a k večeru, naposledy pro všeliké potřeby, příhody a důležitosti za živé i za mrtvé v sobě obsahující, z nichž netoliko sprostý lid, ale také páni literáti a páni kantorové při službách Božích, v čas vystavování velebné Svátosti, na poutích, na jakékoli procesi a při pochovávání mrtvých, hojnost zpěvův na přepěkné staré i nové noty složených, mítí budou. Nyní v nově k potěšení a užívání pobožných křesťanů českého jazyka užívajících na světlo vydaný. Praha u Jiřího Černocho, léta Páně 1683.

³⁰ O tom viz Rejzek, Antonín: P. Bohuslav Balbín TJ, jeho život a práce. Praha 1908, s. 210; Kučera, Jan P. - Rak, Jiří: Balbín a jeho místo v české kultuře. Praha 1983. Tam viz i další literaturu.

³¹ Podrobněji o situaci v zemi za této epidemie viz Černý, Karel-Havlík, Jiří M.: Jezuité a mor. Praha 2008, s. 133–154. Tam viz i další literaturu.

³² O tom viz Kroess, Alois SJ: Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. Bd. 3. Die Zeit von 1657 bis zur Aufhebung der Gesellschaft Jesu im Jahre 1773. ed. Karl Forster SJ. Velehrad 1945. Text doposud nebyl zveřejněn. Za jeho zpřístupnění děkuji PhDr. Martinu Svatošovi, CSc., který spolupracuje na jeho edici.

³³ Květoňová-Klímová, Olga: Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou. ČČH 32/1926, s. 503.

V roce 1678 se sešel zemský sněm, aby jako každoročně jednal o císařských a zemských pohledávkách.³⁴ Země habsburského mocnářství se nacházely v akutním ohrožení, neboť v Uhrách povstal poprvé Imre Thököly.³⁵ Z jeho jednání vzešlo ustanovení daně z chleba, masa a ryb a jiných potravin, jež se vztahovala na všechny obyvatele, včetně duchovního stavu. Proti tomu vznesl pražský arcibiskup protest, v němž požadoval, aby toto rozhodnutí mohlo vejít v platnost až po schválení papežským stolcem.³⁶

Šel dokonce tak daleko, že mluvil o exkomunikaci *ipso facto*, odkazuje přitom na články papežské buly známé pod názvem *In Coena Domini*.³⁷ Jedná se o exkomunikační sentence, jejichž nejstarší znění pochází od papeže Řehoře IX. (1227–1241) z roku 1229. Bula však tehdy nesla název podle svého incipitu *Excommunicamus*. Pravidelně byla vyhlašována na Zelený čtvrtek, kdy si křesťané připomínají ustanovení večere Páně – odtud její pozdější označení. Od roku 1536 nesla nový incipit *Consveverunt*. Pius V. (1566–1572) z ní roku 1568 učinil integrální součást církevního práva. Od Sixta V. (1585–1590) ji známe pod incipitem *Pastoralis Romani Pontificis vigilantia* a definitivní znění jí dal Urban VIII. (1623–1644) v roce 1627. V tomto znění ji znal i Jan Bedřich z Valdštejna.³⁸ V roce 1869 ji formálně zrušil papež Pius IX. (1846–1878), ale její části přejal do nového kodexu církevního práva.

Exkomunikace byla vždy chápána jako trest dočasného charakteru, avšak v případě této buly podle ustanovení Benedikta XII. (1334–1342) z roku 1338 mohl viníka omilostnit pouze sám papež.

Bula obsahuje 20 článků, týkajících se především ochrany poutníků do Říma, vymezení církevních imunit a postižení trestem exkomunikace právě pro ty, jež by je

³⁴ V roce 1678 se konaly sněmy dva. První se sešel 20. prosince 1677 a trval až do 6. června 1678. Druhý sněm byl svolán na 9. prosince 1678 a uzavřen 17. dubna 1679. Číslo knihopisu 453 a 454.

³⁵ K tomuto povstání I. Thökölyho viz Mikulec, Jíří: Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka. Praha – Litomyšl 1997, s. 95; Kopčan, Vojtěch: Turecké nebezpečí a Slovensko. Bratislava 1986. Tam viz i další literaturu. Zatím v podstatě nevytěžený zdroj informací představují kartony uložené v Národním archivu ve fondu České dvorské kanceláře. Viz ČDK VII N 1, Nepřátelské vpády a opatření proti nim. Zřizování zemských komisariátů Čechy, Morava a Slezsko (v l. 1678 – 1682 vpády Maďarů pod Tokollym na Moravu a obranné opatření), ič. 1087, karton 891.

³⁶ NA, APA D 81/5, č. 1; č. kartonu 2362. O Valdštejnově opozici se ve svém dopise Humprechtovi Černínovi z 21. dubna 1678 zmiňuje i Adolf Vratislav ze Šternberka. Muk, Jan: Po stopách národního vědomí české společnosti pobělohorské. Praha 1931, s. 110.

³⁷ Dictionnaire de Droit Canonique contenant Tous les termes du Droit Canonique avec un Sommaire de l'Histoire et des Institutions et de l'état actuel de la discipline. Publie sous la Direction de R. Naz. Tome Deuxieme. Baccalauréat – Cathedratum. Paris 1937, heslo *Bulle in Coena Domini*, s. 1132–1136, autor hesla F. Claeys Bouúaert; Pfaff, K.: Beitrage zur Geschichte der Abendmahlsbulle von 16. bis 18. Jh. Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 38/1930, s. 23–67; LthK I, s. 35, heslo *Abendmahlsbulle*; autor hesla *Leisching, Peter*.

³⁸ Citujeme podle turínského edice. Jiné bullarium, obsahující tuto bullu, vlastnila strahovská knihovna již od roku 1651. Pfaff, K.: Beitrage zur Geschichte der Abendmahlsbulle von 16. bis 18. Jh. Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte 38/1930, s. 23–67; The Catholic Encyclopedia. Volume VII. New York 1910, heslo *In Coena Domini* viz www.newadvent.org; Dictionnaire de Droit Canonique contenant Tous les termes du Droit Canonique avec un Sommaire de l'Histoire et des Institutions et de l'état actuel de la discipline. Publie sous la Direction de R. Naz. Tome Deuxieme. Baccalauréat–Cathedratum. Paris 1937, heslo *Bulle in Coena Domini*, s. 1132–1136, autor hesla F. Claeys Bouúaert; LthK I, s. 35, autor hesla *Peter Leisching*; Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanum Pontificium. Taurinensis Editio locupletior facta Collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a s. Leone Magno usque ad praesens. Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. Theologiae et Ss. Canonum peritorum, quam SS. D. N. Pius Papa IX. Apostolica benedictione erexit auspiciante eminentissimo ac reverendissimo dno S. R. E. Cardinali Aloysio Bilio. Tomus XIII. Urbanus VIII. (ab ann. MDCXXIII ad ann. MDCXXXVIII). Augustae Taurinorum MDCCCLXVIII, p. 530–537; Edice, kterou vlastnil Strahovský klášter již od roku 1651 viz Bullarium Romanum novissimum a B. Leone Magno, usque ad SDN Urbanum VIII. Opus absolutissimum Laertii Cherubini Praestantissimi Iurisconsulti Romani, usque ad SDN Urbanum VIII. Opus absolutissimum Laertii Cherubini Praestantissimi Iurisconsulti Romani Tertio nunc editum a D. Angelo Maria Cherubino Monacho Casinensi Qui ut in altera Editione Quartum tomum perfecit. Bullarium Romanum novissimum sanctissimi Domini Nostri Urbani VIII. Roma 1638, p. 76–78, dnešní signatura BM I 13.

narušovali, a použití zbraní proti nevěřícím. Její 18. článek výslovně mluví o exkomunikaci těch, kteří ukládají duchovenstvu daně bez předchozího svolení hlavy církve.³⁹ Výnosy Urbana VIII. byly dostatečně známé a vzhledem k tomu, že se jedná o velmi starý úzus v církvi platný již dlouho, musel bulu znát i Leopold I. a pravděpodobně i ta část jeho ministrů, kteří prošli studiem práva. Přitom bod, na nějž poukázal Valdštejn, bula obsahovala nejpozději od Řehoře XIII., který ji revokoval v roce 1577 v rozsahu dvaceti článků.⁴⁰ Leopold I. tedy mohl počítat s tím, že se proti výnosu někdo ozve. Podle znění 18. článku se totiž exkomunikace vztahovala i na ty, jež by vybírání daní bez papežského souhlasu napomáhali nebo tomu nebránili. I přes to, že výslovně mluví o tom, že není možné ohlížet se na postavení dotyčného porušitele církevních privilegií, nepočítal zřejmě vůbec s tím, že by někdo skutečně šel tak daleko a výnos bully proti němu použil.⁴¹

Proti postupu duchovního stavu, zvláště pak proti samotnému arcibiskupovi se postavil podle samotného memoranda i sněmu předsedající Bernard Ignác z Martinic (1615–1685), který zpochybnil, že by měl pražský arcibiskup právo takto se protivit císařskému majestátu.⁴² Stal se tak prvním z císařských ministrů, kteří dočasně podle Valdštejnova mínění propadli *ipso facto* exkomunikaci. Stejný osud měl potkat i Františka Oldřich Kinského v roce 1684 a Adolfa Vratislava ze Šternberka (†1703) v 90. letech 17. století hned několikrát.

Nemalá část textu memoranda z roku 1678 je obhajobou arcibiskupova jednání, právě na základě dokumentů církevního práva – dekretů tridentského koncilu, bully *in Coena Domini* – a učení mnoha současných teologů. Duchovní stav podle memoranda rozhodně má právo postavit se za svá práva i v případě, že tím zpochybní práva královská. Na druhou stranu se duchovní stav v tomto směru zřiká plné odpovědnosti, když tvrdí, že ani nemůže dát svůj souhlas bez vědomí svaté stolice. Nejedná se tu o kategorické odmítnutí, ale arcibiskup požaduje, aby panovnický výnos kromě českého zemského sněmu uznal i papež. Tato obstrukce měla rozhodnutí podobně jako ty pozdější spíše oddálit, než úplně zamítnout. Vzhledem k mezinárodněpolitické konstelaci bylo více než pravděpodobné, že papež výnos o daních uložených i duchovenstvu potvrdí, když předtím dosáhne uznání své dotčené autority a odmítne porušování církevních imunit. Ostatně i později, i když často přímo o 18. článku bully *In Coena Domini* nemluvil, de facto odkazoval Valdštejn právě na něj, když několikrát opětovně u jiných dávek vyžadoval totéž.

Už v prvním z případů opozice proti císařským výnosům, manifestované na českém zemském sněmu, jde skutečně o hájení církevních imunit. V souladu s tímto pohledem je i fakt, že se Valdštejnovým vystoupením v březnu téhož roku zabývala i kongregace

³⁹ „§ 18. Quive collectas, decimas, talleas, praestantias, et alia onera clericis, praefatis, et aliis personis ecclesiast. ac eorum, et Ecclesiarum, Monasteriorum, et aliorum beneficiorum ecclesiasticorum bonis, illorumque fructibus, redditibus, et proventibus huiusmodi absque simili Rom. Pont. speciali, et expressa licentia, imponunt, et diversis etiam exquisitis modis exigunt, aut sic imposita, etiam a sponte dantibus, et concedentibus, recipiunt. Necnon qui per se vel alios directe, vel indirecte praedicta facere, exequi, vel procurate, aut in eisdem auxilium, consilium, vel favorem praestare non verentur, cuiuscumque sint praeeminentiae, dignitatis, ordinis, conditionis, aut status, etiam si Imperiali, aut Regali praeferantur dignitate, seu Principes, Duces, Comites, Barones, et alii potentatus quicumque etiam Regnis, Provinciis, Civitatibus, et Terris quoquomodo Praesidentes, Consiliarii, et Senatores, aut quavis etiam Pontificali dignitate insigniti. Innovantes decreta super his per sacros Canones, tam in Lateranensi novissime celebrato, quam Conciliis generalibus edita, etiam cum censuris, et poenis in eis contentis.“

⁴⁰ Bulla ve skutečnosti obsahuje celkem třicet paragrafů. Pouze dvacet z nich však obsahuje exkomunikační formule. Ostatní se týkají možnosti sejmouti exkomunikace a dalších ustanovení s aktem souvisejících.

⁴¹ Josef Pekař uvádí, že v souvislosti s tímto sporem napsal Leopold I. hraběti Cerninovi: „To je přespřiliš! To je přespřiliš,“ opakoval; „nedám si sahati svými vasaly na práva svá!“ Viz Pekař, J.: *Kniha o Kostu*. Ed. Ryantová, M. Praha 1998, s. 120.

⁴² NA, APA D 81/5, č. 1: č. kartonu 2362. Přitom nebyl protest Jana Bedřicha z Valdštejna proti císařské propozici na zemském sněmu něčím úplně novým. K obdobným kontroverzím docházelo již za arciepiscope Arnošta Vojtěcha z Harrachu. Viz kupř. Vystoupení A. V. Harracha proti daní z piva a vína v roce 1651. Catalano, Alessandro: *La Boemia e la Riconquista delle Coscienze*. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa Centrale (1620–1667). Roma 2005, s. 420–421.

ke konverzi a následně ponechán bez pastýřů a bez vzdělání. Možná náprava podle něj spočívá především v rekonstrukci farní sítě.

I v tomto ohledu je tak Valdštejn pokračovatelem snah svého slavného předchůdce, který během 50.–60. let 17. století několikrát poukazoval na nedostatek farních správců a hledal východisko z této situace.⁵⁰

Podle Valdštejna bylo dříve téměř 3000 duchovních správců; nyní je jich sotva třetina. Úkoly, jež dříve plnilo 10–12 kněží, musí nyní zvládnout jediný. Na mnoha místech tak lidé slyší mši jednou za rok a žijí a umírají v nevědomosti, jiní se scházejí v lesích, aby tam poslouchali kázání protestantských pastorů. Fakt, že misionáři z řad řeholníků aspoň o Velikonocích odcházejí do vsí, nemůže rozhodně uspokojit, neboť stálou duchovní správu nahradit nemohou.

Patronátní páni často tvrdí, že nejsou prostředky na vydržování kněží ve farní správě. Navíc často pozemky původně náležející farnostem vrchnosti připojili ke svému majetku či je rozdělili svým poddaným a nehodlají se jich opět ve prospěch stálé duchovní správy vzdát. Místo vlastní farní správy si vrchnosti čas od času zvou na svá sídla duchovní, kteří při té příležitosti dobrovolně obcházejí panství, aby přinesli Boží slovo i poddaným.

Valdštejn dále naráží na další nešvary – nepravidelné vyplácení desátků, neexistenci kostelních účtů; upozorňuje na to, že peníze a dávky, z nichž má být duchovní živ, se nijak neodvíjejí od výnosu půdy, což zvláště vzhledem k hospodářskému vzestupu země opravdu rekonstrukci farní sítě nijak neprospívá.

Patroni prý často převzali praxi z dob, kdy farnosti byly obsazeny nekatolickými pastory, kteří pracovali jako řemeslníci. Od vrchnosti tehdy dostávali jen jakousi podporu na vylepšení hmotné situace. Tam, kde se církve dovolává svých imunit, se jednání postoupené krajským hejtmanům nebo královským místodržícím uměle zdržuje, takže faráři nezbyvá než odejít, neboť nemá, z čeho by žil.

Další nesnáze způsobuje, že pro nedostatek kněží mládež v náboženství vzdělávají kantoři a varhaníci. Přitom je v poslední době stále častěji vybírají sami patronátní páni bez vědomí nebo dokonce i proti vůli farářů, čímž překračují pravidla stanovená za kardinála Harracha.

Ve správě církevního majetku dochází k častým chybám a únikům. Jeho správci ho spojují s obecním majetkem, čímž dochází k jeho dalšímu poškozování. Patronátní úředníci zabírají arcibiskupovi a jeho pověřencům, aby konali pravidelné vizitace a vrchnost ponechává kněžím svobodu pouze při výkonu bohoslužeb, udílení svátostí a při kázání. Na panství Buquoyů (Vyšší Brod) a Eggenbergů (Zlatá Koruna) jdou až tak daleko, že upírají jezuitům a cisterciákům jejich vlastnictví.⁵¹ Připojili církevní statky ke svým a církevní pokladny „pro větší bezpečnost“ ukryli na svých zámcích. Nejednou dokonce došlo k prodeji patronátního práva.

Nakonec vyzývá Valdštejn císaře, aby svou autoritou zakročil. Nemyslím si, že by toto memorandum šlo označit za jeden z kroků Valdštejnova opozičního konání. Často se ani nejedná o opozici proti císaři. Právě naopak velmi často hledá Valdštejn v císaři oporu pro své plány proti šlechtickým patronům, snaží se ho upozornit na nesprávné jednání jeho místodržících atp. Tímto tvrzením nechci z Valdštejna dělat žádného pochlebника císařského majestátu. Jeho rozhodnost a ráznost se projevila však až později a v souvislosti s jinými dokumenty, než bylo právě toto memorandum. Pravděpodobně právě memorandum z roku

⁵⁰ Viz Catalano, Alessandro: „Das temporale wird schon so weit extendiert, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740). In: Maťa, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas. Stuttgart 2006, s. 334–336; Catalano, Alessandro: La Boemia e la Riconquista delle Coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa Centrale (1620–1667). Roma 2005, s. 426–427.

⁵¹ K tomu viz mj. Ryantová, M.: Církevní patronát Eggenberků a Schwarzenberků na přelomu 17. a 18. století (1694–1730). Opera historica 5/1996, s. 617–638.

1678 navíc bylo podnětem k pozdější žádosti o nový způsob využití finančních prostředků, plynoucích z tzv. *Casa salis*, kterou Valdštejn předložil papeži ve své relaci ad limina (viz níže).

V letech 1679–1681 zasáhla české země morová epidemie.⁵² Pražská města si nebezpečí uvědomila již ve druhé polovině 70. let. První reagovala rada Starého Města, které sousedilo s městem židovským. Polští Židé hledali bezpečí právě tam. Staropražští konšelé, vyděšení přílivem uprchlíků, ale i zakotvenou představou, podle níž jedním z původců moru mohou být Židé, zakázali vpouštět cizí Židy a jiné "podezřelé" osoby do města. Česká dvorská kancelář vydala 5. listopadu 1677 nařízení pro hejtmany východočeských krajů, aby zajistili zemské hranice.⁵³

Od poloviny srpna roku 1679 si české místodržitelství dopisovalo s vídeňskými úřady, aby připravilo náležité přijetí císařského dvora prchajícího před morem z Vídně. Nejvyšší purkrabí Bernard Ignác z Martinic svolal zemské lékaře, aby potvrdili, že se v trojměstí nákaza zatím nerozšířila. Na to odpověděl císař listem, v němž oznámil záměr uchýlit se do Prahy.⁵⁴ Dvůr vyrazil směrem na Mariazell, kde prosil za odvrácení moru, odtud zpět do Vídeňského Nového Města (Wiener Neustadt), do Tullnu a na Baden.⁵⁵ Do Prahy dorazil proto až za měsíc. Nešlo o zbrklý útěk. První zastávkou bylo poutní místo, po něm následovala významná města monarchie, v nichž se dvůr okázale reprezentoval.

V Praze mezitím v kostelech zněly modlitby prosící o ochranu císaře a odvrácení moru. Kazatelé oznamovali, že se dvůr blíží, a povzbuzovali k horlivosti ve víře a v přípravách na uvítání.⁵⁶ Leopold I. do města vjel 23. září i s rodinou. Dvouletý arcivévoda Josef (1677–1711) zůstal v Brandýse nad Labem. Ve svatovítské katedrále dvě stě zpěváků vedených Janem Bedřichem z Valdštejna a jeho sbormistry zapělo *Te Deum*. Na den sv. Václava naopak císař poctil českého patrona v katedrále uvedením svatováclavského chorálu, který sám nově instrumentoval. Dvůr se usídlil z velké části na Malé Straně a Praha ožila dvorským ruchem, který jí dal zapomenout na hrozící nebezpečí.⁵⁷

První nemocní se objevili na konci září 1679 Na Františku, v Židovském městě a "v domečku na Újezdě". Nejvyšší purkrabí vyzval k sestavení morového řádu pro Prahu. Není známo, jak dlouho skutečně probíhaly práce na tomto dokumentu a je možné, že začaly již dříve a Martinic pouze vyzval císaře k jeho právnímu zaštitění. Tato varianta je mnohem pravděpodobnější, neboť nelze předpokládat, že by bylo možné vše zvládnout během čtyř dnů.

⁵² Mareš, František: Velký mor v letech 1679–1680. Sborník historický 1/1883, s. 397–419; Svátek, Josef: Dějiny Čech a Moravy nové doby III. Vladaření císaře a krále Leopolda I., Díl 2. Praha 1894, s. 123–149; Čáňová, Eliška: Mor v Čechách v roce 1680. Sborník archivních prací 31/1981, s. 265–337; Táž: Morová epidemie za nevolnického povstání 1680. in: Sborník referátů ze 4. severočeského symposia Povstání poddaného lidu v r. 1680. Česká Lípa 1981, s. 235–247; Maur, Eduard: Úvahy o moru roku 1680 v Kutné Hoře a okolí, in: Vojtěch Vaněk, – Jirí K. Kroupa (eds.): Antiqua Cuthna 1. Kutná Hora v době baroka. Praha 2005, s. 110–124; Svatoš, Martin: Jezuitské *Litterae annuae* a jejich podání náboženského života v Kutné Hoře v morovém roce 1680. Tamtéž, s. 167–196; Černý, Karel–Havlík, Jirí M.: Jezuité a mor. Praha 2008, s. 133–154. Tam viz i další literaturu.

⁵³ Schulz, Václav (ed.): *Přispěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531–1746*. Historický archiv, č. 20. Praha 1902, č. 101, s. 96–97, č. 102, s. 97, č. 103, s. 98.

⁵⁴ List přijatý 20. VIII. 1679. Záměr ještě několikrát potvrdil. NA Praha, Stará manipulace E 2/5.

⁵⁵ Podrobnější popis císařské cesty viz František Mareš, *c.d.*, s. 398.

⁵⁶ Koncept listu vydaného 6. IX. 1679; NA Praha, APA C 5, kart. 48.

⁵⁷ Podlaha, Antonín (ed.): Thomas Pessina, *Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680*. Pragae 1916, s. 91–2; Zelený, Václav Vladivoj: Tomáš Pešina z Čechorodu. Praha 1884, s. 160. Všechno těchto slavností se neúčastnil nuncius Francesco Buonvisi, který zůstal ve Vídni zdržen i samotného císaře, neboť věděl, že přesun dvora do Prahy jen oddálí jednání o budoucí válečné koalici mezi Ruskem, Polskem a říší. Viz listy Buonvisiho do Říma ze 17. srpna 1679–27. září 1679. Levinson, Arthur: *Nuntiatuiberichte vom Kaiserhofe Leopolds I. II. Teil* (1670, Mai – 1679, August). Archiv für österreichische Geschichte 106. Bd. Wien 1918, s. 723–726.

Nařízení vyšlo 3. října 1679 z moci Leopolda I. Z jeho ustanovení vzešla nová sanitní komise, která ho měla uvést do praxe.⁵⁸ Jejím komisařem se stal hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka. Odborný dozor v ní vykonávali Jan Jindřich Proxa (†1691), zemský lékař Karel Valentin Kirchmajer z Reichwitz (†1689) a děkan lékařské fakulty Jakub Forberger (†1682).

Na Nový rok rozšířili místodržící povinnost hlásit nemocné na všechna města království. Faráři a představení řeholních domů měli navíc podávat zprávy o stavu svých svěřenců. Valdštejn vydal 4. ledna 1680 tiskem nařízení, podle nějž měli představení denně zasílat zprávu o stavu nemoci v jeho správní oblasti ke konsistoři. Kromě počtu mrtvých, který hlásili již dříve, museli ode dne přijetí příkazu zaznamenat všechny nemocné. Museli uvést jejich stav a lékařskou diagnózu.⁵⁹ Ve fondu arcibiskupského archivu jsou pro Prahu tyto výkazy zachovány pro řeholní domy všech čtyř měst.⁶⁰

Pro Staré Město začali duchovní služby zajišťovat dva jezuité, na Novém dva františkáni od P. Marie Sněžné a dva kapucíni od sv. Josefa. Na Malé Straně působil jeden kapucín z hradčanského konventu a v lazaretu pracovali dva jezuité. Na Starém Městě nasazovali své životy i dominikáni od sv. Jiljí a další. Se vzrůstajícím ohrožením nastupovalo do práce víc řeholních bratří.⁶¹

Ve stejné době trávil Jan Bedřich z Valdštejna mnoho času na audiencích u Leopolda I. Tak Jiří Ignác Pospíchal 12. ledna 1680 píše: „*Byl jsem u knížete* (tj. arcibiskupa, *JH*), *který tyto dni audienci na 2 ? hodiny měl* (tj. u císaře, *JH*)“. Pak pokračuje latinsky: „*Videbitur cum tempore quo effectu, est intentio principis, ut modus praesens contribuendi tollatur et in futurum juxta taxam bonorum contribuant.*“⁶² Pospíchal místo toho navrhol, aby byla kontribuce vyměřena podle censu, tj. podle toho, kolik sami poddaní vlastně platili. O několik dní později píše: „*Byl jsem u svého knížete, byv povolán; říkal, že Jeho Veličenstvo chce čeliti mnohým zlořádům, které se do Čech vloudily, zvláště zmírniti vládu pánů nad poddanými a jiné některé věci, a proto abych sepsal na papír, co soudím, jak by se to mělo zaříditi.*“⁶³ O den později pak: „*Byl jsem u knížete, jenž dnes a včera a pro dobro obecné sepsal, co časem, dá-li Bůh na veřejnost vyjde. Já sám podal jemu své dobré zdání, jak by měli s poddanými páni zacházeti.*“⁶⁴ Popisovaná setkání se mohla vztahovat k jednáním spojeným s návrhy na řešení otázky poddaných, na kterou císaře již od podzimu roku 1679 upozorňovaly petice zasílané z nejrůznějších míst.⁶⁵ Role Jana Bedřicha z Valdštejna přitom není doposud nikde přesněji popsána. Běžně známé je pouze řešení, které nabídl svým vlastním poddaným, když obyvatelům Duchcova převedl robotní povinnosti na finanční dávky. Vnitřní správu města ponechal měšťanům a do městské rady vysílal pouze svého zástupce. Ve své kompetenci si ponechal pouze vyšší soudnictví, proti jehož verdiktu bylo odvolání pouze k apelačnímu soudu.⁶⁶

⁵⁸ Weingarten, Johann Jacob von: Codex Ferdinando-Leopoldinus. Praha u Karla Ferdinanda Arnolta z Dobroslavína 1701, s. 196–199. Řád a ustanovení 2, NA Praha, Stará manipulace, E 2/4.

⁵⁹ Arcibiskupský dekret, NA Praha, ŘK, Hrad F 5.

⁶⁰ *Consignatio Religiosorum durante peste mortuorum Pragae A. 1680; Extractus mortuorum ad ecc[lesi]as Pragae sepultorum ab adventu S. Caes[ar]e[ae] M[ajestatis] usque ad 28. 7br[is] a[n]ni 1680*, NA Praha, APA, C 142/6a, č. Kart. 2229.

⁶¹ Viz seznamy zemřelých duchovních shromažďované arcibiskupskou kanceláří. NA Praha, APA C 142 /6a, karton č. 2229; *Lit. an. 1679-1680*, ARSI, Boh, 103/I., s. 3. Matušíková, Lenka: Mor v Čechách roku 1680. in: Ponižení a odstrčení. Města versus katastrofy. Sborník příspěvků z 8. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy, konaného ve dnech 2. a 3. října 1990 a 13. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy ve dnech 3 a 4. října 1995. Praha 1998, s. 238-9.

⁶² Citováno dle Bělohávek, Václav P.: Jan Bedřich z Valdštejna. Od Karlova mostu–Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou 6, 1933, s. 62.

⁶³ 15. ledna 1680. Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ O nich viz kupř. Jaroslav Čechura, *Selské rebelie roku 1680*, Praha 1999. Tam viz i další literaturu k problematice.

⁶⁶ Koukal, Pavel: Duchcov v zrcadle dějin – Dux im Spiegel der Geschichte. Duchcov 2000.

kostele se nesmělo sloužit více než šest mší týdně. Koncept k arcibiskupské listině nařizující soukromé domácí pobožnosti, příkladný život a pozastavení kázání se datuje již k 29. květnu. Opatření měla platit do ústupu epidemie, ale nejpozději do Vánoc. Ještě téhož dne vznikl v arcibiskupské kanceláři druhý koncept vyhlášky, která upřesňovala formu soukromé pobožnosti na prosbu za odvrácení morové rány. Každé ráno v osm hodin měl zvon na věži svatovítské katedrály určit přesný čas. S prvním jeho tónem se měly rozeznit zvonice všech dalších kostelů po celé Praze. Dunění z chrámů vyzývalo Pražany, aby poklekli a pro Boží smilování se pětkrát modlili Modlitbu Páně a Zdravas Maria.⁸¹ Oba příkazy měli kazatelé zveřejnit v neděli 2. června.

Z Pardubic zaslal Leopold I. 21. dubna 1680 pražskému arcibiskupovi list, kde žádal o zapůjčení šesti až devíti tisíc na řádnou kvitanci ve prospěch vydržování pražského lazaretu. Valdštejn odpověděl, že je ochoten peníze půjčit ze solní pokladny, ale žádal prostřednictvím Buonvisiho o papežský souhlas. Císař nebyl spokojen a opakoval svou žádost s tím, že má požadovanou sumu vyplatit bez průtahů. Valdštejn, vědom si pravděpodobně toho, že by zde hazardoval s životy svých svěřenců, nakonec půjčil i bez papežského souhlasu. Leopold I. požádal o souhlas sám prostřednictvím kardinála Carla Pia státního sekretáře Alderana Cyba. Žádost opětoval hned 6. listopadu, protože původní částka byla vyčerpána velmi rychle.⁸² Při poptávce po dalších 6000 zl. však již „*se vší ohleduplností upozornil císařskou kancelář, že je jenom správcem solní pokladny, jejím disponentem je kongregace de propaganda fide.*“⁸³ Celková částka, vypůjčená ze solní pokladny pro tyto účely, činila 15 000 zlatých. Ještě na začátku roku 1683 tato pohledávka nebyla vrácena a císař požadoval půjčky nové.

Epidemie dosáhla svého vrcholu v letních měsících, kdy se města téměř vyliidnila. K poklesu počtu mrtvých docházelo až v druhé polovině července. Pokles počtu mrtvých pokračoval i v srpnu a v následujících měsících epidemie opadla úplně. Kázání a veřejné bohoslužby byly obnoveny nedlouho před Vánocemi.⁸⁴

Již na konci října 1680 žádala novoměstská rada, aby se vrátili královští místodržící a ostatní zemští úředníci, protože v Praze leží obchod i živnosti ladem a je v ní bída a hlad.⁸⁵ Císař dal 8. ledna 1681 pokyn k zahájení zasedání komorního soudu. Ten však zasedl až 21. dubna 1681. Menším úředníkům desk zemských byla povolena 23. ledna šestinedělní lhůta na obnovení činnosti. Postupně se vracela i větší část šlechty.

Na začátku roku 1681 vydal Leopold I. dekret, jímž upravoval pravidla zasedání duchovního stavu na zemském sněmu.⁸⁶ Od Obnoveného zřízení zemského, které uvedlo duchovní stav na zemský sněm, se mnohé změnilo. Ohledně pořadí jednotlivých duchovních zástupců na sněmu bylo v roce 1627 bylo vyhlášeno pouze, že „...osoby tyto duchovní biskupských korun užívající, společně při sněmích, též i jiných obecních zemských věcech, neméně než jako dotčený arcibiskup, vejvody a knížata předčítí a místa svá i hlasy jak před nimi, tak i před jinými pány míti mají. Arcibiskup pak primas tohoto království jmenován a jemu nejpřednější, a po něm, jestliže by žádného biskupa přítomného nebylo, nejbližší místo

⁸¹ Emanata anni 1680 a 1. januarii usque ad ultimam decembris, NA, APA C 5, kart. 49.

⁸² List Leopolda I. Carlu Piovi z 6. 11. 1680, NA, APA, karton 2877, sig.: D 174/1.

⁸³ List J. B. z Valdštejna F. Buonvisimu z 22. ledna 1681, NA, APA, karton 2877, sig.: D 174/1.

⁸⁴ Koncept k listině, kterou je arcibiskupská kancelář povolila, je datován k 19. prosinci. List z 19. prosince 1680, Emanata anni 1680, NA Praha, APA C5, kart. 49.

⁸⁵ Hammerschmid, Jan Florian: Prodrromus Glorae Pragenae. Vetero-Pragae 1717, p. 268, 661.

⁸⁶ Weingarten, Johann Jacob von: Codex Ferdinando-Leopoldinus. Praha u Karla Ferdinanda Arnolta z Dobroslavína 1701, n. 301, s. 207. K postavení duchovního stavu na zemském sněmu a k tomuto dekretu viz rovněž Urfus, Valentin: Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v prvé třetině 18. století. PHS 23/1980, s. 147–159; Bahlcke, Joachim: Geistlichkeit und Politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit. in: Bahlcke, Joachim – Bömelburg, Hans-Jürgen – Kersken, Norbert (Hrsg.): Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. - 18. Jahrhundert. Leipzig 1996, s. 161–186.

nejvyššímu převoru řádu rytířův maltejských v Království českém přede všemi jinými preláty náležití má⁸⁷ Kromě biskupů a maltézského velkopřevora měli na sněmu zasedat infulovani preláti, kteří drží statky zapsané v Deskách zemských. O třináct let později byla vydána Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského,⁸⁸ která článek o duchovním stavu dále specifikovala, když ze zasedání vyloučila světící biskupy a upřesnila postavení maltézského velkopřevora. Patent z roku 1681 specifikoval, že vedle biskupů a maltézského velkopřevora mají na sněmu zasedat probošt a zástupci metropolitní kapituly, v pořadí za nimi probošti vyšehradské a staroboleslavské kapituly. Všichni tito duchovní měli být pozvednuti „ad primam Classem“.⁸⁹ Do druhé třídy pak patřili vizitátoři benediktinského, cisterciáckého a premonstrátského řádu, přičemž výsadní postavení mezi nimi měl zaujímat vizitátor benediktinský. Za nimi měl zaujmout své místo opat kláštera na Karlově a emauzský opat. Třetí třídu pak tvořili ostatní infulovaní preláti spolu s děkanem vyšehradské kapituly.⁹⁰

V příštích letech měli duchovní na zemském sněmu tvořit velmi významný element. Přitom otázka pořadí jeho jednotlivých zástupců ustoupila v roce 1694 otázce, zda vůbec má duchovenstvo využívat možnosti zasedání na sněmu. Co k takové otázce české preláty vedlo, bude hlavní náplní dalších kapitol.

Pravděpodobně ještě z Duchcova zasílal 30. prosince 1680 Jan Bedřich z Valdštejna svou první arcibiskupskou relaci ad limina.⁹¹ Valdštejnův pověřenec Josef Casavechia ji doručil před kardinála Federica Baldeschiho Colonna (1625–1691), který byl prefektem kongregace koncilu v letech 1675–1691.⁹²

Svůj výklad pojal Valdštejn velmi zeširoka. Začal již u praotce Čecha. Bylo to však jen proto, aby promluvil o původu Čechů, jejich christianizaci a zřízení arcibiskupství. Podrobněji se zastavil až u stavu pražské arcidiecéze v roce 1378. Tehdy bylo podle jeho počtu v samotné arcidiecézi (tj. bez litomyšlské diecéze) 1883 farností, beneficíi nejružnějšího druhu okolo 3000 a arcibiskupský úřad se těšil vysoké autoritě. Později však situaci úplně proměnily husitské bouře. Roku 1413 nastoupil na arcibiskupský stolec Konrád z Vechty (1413–1431), který se roku 1421 zúčastnil Čáslavského sněmu a byl papežem Martinem V. (1417–1431) exkomunikován. Jana Rokycanu (1396–1471), zvoleného pražským arcibiskupem 21. října 1435, již Evžen IV. (1431–1447) odmítl akceptovat. Sedisvakance tak podle Valdštejna trvala 131 let (ne tedy od exkomunikace Konráda z Vechty, ale až od jeho smrti), než v roce 1561 na pražský stolec dosedl bývalý vídeňský biskup Antomn Brus z Mohelnice (1561–1580). Za tu dobu podle Valdštejna upadla do hereze celá země. Jen tři města setrvala po celou dobu

⁸⁷ Jireček, Hermenegild (ed.): *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého – Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*. Praha 1888, s. 36.

⁸⁸ Malý, Karel–Kučerová, Klára–Šouša, Jiří (edd.): *Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského*. in: Malý, Karel–Soukup, Ladislav (edd.): *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Praha 2006, s. 793–873. K duchovnímu stavu viz tamtéž, s. 825.

⁸⁹ V kapitole 5. pojednávám o patentu stanovujícím daň z hlavy, který rovněž rozděloval duchovenstvo na několik tříd. Z textu však vyplývá, že se jedná o třídy daňové, které nemusely přímo odpovídat třídám sněmovním. Vzhledem k tomu, že na tomto poli vnímání rozvrstvení duchovního stavu v 17. století výzkum snad ani nezapočal, nechávám tuto otázku otevřenou.

⁹⁰ Weingarten, Johann Jacob von: *Codex Ferdinandeo-Leopoldinus*. Praha u Karla Ferdinanda Arnolta z Dobroslavína 1701, n. 301, s. 207.

⁹¹ ASV, Congregazione del Concilio, Relaciones 666A. Relatio super statu Ecclesiae Pragensis A. 1680. K Valdštejnovým relacím ad limina viz Havlík, Jiří M.: *Relace ad limina ss. Apostolorum Jana Bedřicha z Valdštejna*. Bolletino del Istituto storico ceco di Roma, v tisku.

⁹² V letech 1665–1668 byl nunciem v Luzernu a později od roku 1675 až do své smrti byl prefektem Kongregace koncilu, K němu viz Fink, Urban: *Die Luzerner Nuntiatur 1586 – 1873. Zur Behördengeschichte Kongregace koncilu, K němu viz Fink, Urban: Die Luzerner Nuntiatur 1586 – 1873. Zur Behördengeschichte und Quellenkunde der päpstlichen Diplomatie in der Schweiz*. Luzern–Stuttgart 1997; Re, Nicollo del: *I cardinali prefeti della Sacra Congregazione del Concilio dalle origini ad oggi (1564 – 1964)*. in: *La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto centenario dalla fondazione (1564 – 1964)*. Studi e ricerche. Città del Vaticano 1964, s. 280.

při katolickém vyznání – Plzeň, České Budějovice a Týn nad Vltavou. K městům, převážně katolickým, počítá i Duchcov, který v 15. století patřil k míšeňskému vévodství a který byl během let 1421–1426 několikrát vyplněn husitským vojskem.

Po krátkých zmínkách o pražských arcibiskupech z let 1580–1675 pokračoval Valdštejn už samotným líčením současného stavu své arcidiecéze, přičemž výslovně upozornil kongregaci, aby si všimla rozdílů oproti době Karla IV.

O příjmech arcibiskupské komory přitom píše: „*Redditus horum omnium Bonorum consistunt in pura oeconomia rurali, et quia sunt in montanis proculque a se invicem, et a Residentia Pragensi, proximum hoc nempe dictum Launiovitz septem leucis bohemicis seu 35 milliaribus Italicis distant, detractis expensis, vix quatuor decim millia florenorum Rhenensium omnia simul sumpta annuatim in parato inferunt. Accedit illud grave incommodum, quid illa //12r Bona sine ulla differentia, aequalia onera circa militum stationes, exactiones tam civiles, quam militares cum Bonis Laicorum ferre debeant, et utinam divisio fieret aequalis, quia cum repartitiones fiant a potestate laica, ordinarie bona Ecclesiasticorum praegravantur. / Ditiones autem, et Civitates, atque territoria amplissima Archiepiscopatus Pragensis, quae fuerant tempore Caroli IV, sunt in manibus variorum Laicorum et per transactionem a Ferdinando II. initam cum Urbano VIII. videtur praeclosa spes unquam recuperandi.*“⁹³

Při popisu diecéze arcibiskup vycházel přímo z údajů, které zjistil v letech 1676–1677 z vizitací, které provedl formou 42 otázek položených farářům a děkanům po celé zemi.⁹⁴ Napočítal přitom pouze 569 obsazených farností. Přitom je dělil do čtyř různých skupin.

Do první náleží farnosti a beneficia na komorních panstvích. Zde právo nominovat oficiály náleží samotnému českému králi. K ní se tedy řadí i episkopáty. Ty jsou však zřejmou výjimkou. Protože na všech ostatních beneficiích nominaci neprovádí císař přímo. V této roli ho (zcela přirozeně) zastupují úředníci České dvorské kanceláře.⁹⁵

Druhou skupinu představují beneficia podléhající nominačním právem přímo arcibiskupovi, nacházející se přímo na arcibiskupských statcích. K připočítává i beneficia na statcích metropolitní kapituly, infulovaných prelátů z řádů benediktinů, premonstrátů, cisterciáků, augustiniánů kanovníků, kteří všichni na svých statcích rovněž požívají výhod patronátního práva. K nim patří i statky křižovníků s červenou hvězdou a Tovaryšstva Ježíšova. Jezuité navíc toto právo požívají na statcích původně světských, kde se jich jejich původní uživatelé v jejich prospěch vzdali.

Třetí skupinu tvoří beneficia nacházející se na šlechtických statcích, např. eggenberských, lobkovických, lichtenštejnských atd. K této skupině připočítává Valdštejn i statky univerzitní.

Do poslední skupině Valdštejn řadí farnosti, patronátním právem původně podléhající městským radám. Vzhledem k tomu, že v 16. století jich mnoho bylo nekatolických, převzal po Bílé hoře právo nominace k beneficiím přímo panovník, který jím pověřil kardinála Harracha. Po jeho smrti však panovník městským radám patronátní právo navrátil.

Z toho celkem snadno vyplývá, že arcibiskup má vliv pouze na menšinu beneficií své diecéze. Přesto si drží kontrolu nad tím, aby nebyl na farnost ordinován nikdo, kdo by neabsolvoval tříleté studium morální a kontroverzní teologie a nesplňoval představy o zbožném životě a dobrých mravech. Laičtí patroni však často nominují i osoby nehodné ordinace. Arcibiskup si proto ponechává právo na odmítnutí nominovaného a je třeba připočítat k dobru, že mnozí patroni si při výběru pomalu nechávají poradit samotnou konsistoří.

⁹³ ASV, Congregazione del Concilio, Relationes 666A. Relatio super statu Ecclesiae Pragensis A. 1680, p. 11v–12r.

⁹⁴ O tom viz podrobněji Stuchlá, Pavla: *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*. Praha 2004.

⁹⁵ ASV, Congregazione del Concilio, Relationes 666A. Relatio super statu Ecclesiae Pragensis A. 1680, p. 45r.

Za hlavní prostředek k tomu jak navrátit české věřící zpět "*ad unam catholicam*" považuje především zvýšení počtu farností a zvýšení vzdělanosti kněží. Do mnohých končím českého venkova totiž stále docházejí protestantští pastoři z Míšně, Lužice i odjinud.

Než přistoupí k tomu, aby objasnil, jak hodlá těchto cílů dosáhnout, vypočítává příčiny nedostatku kléru: První vidí v nedostatku vzdělávacích institutů pro jeho výchovu. Na mnohých místech to vede k tomu, že farnosti zůstávají dlouho neobsazené. Často totiž dojde k tomu, že počet ročně ordinovaných kněží, vzdělaných v jezuitském konviktu či arcibiskupském semináři,⁹⁶ sotva přesáhne počet za rok zemřelých kněží. Navíc jen málo mecenášů soustřeďuje podle Valdštejna svou dobročinnost právě pro účely studia. Je proto nutné zvýšit počet stálých fundací zaměřených právě na výchovu kléru a podpořit ty stávající.

Druhá příčina spočívá v tom, že příjmy kléru se často během předchozích dob rozptýlily, patroni je svévolně přivtělili ke svým vlastním.

Třetí pak spatřuje v přespřílišném počtu řeholníků. Sám pryč za šest let svého dosavadního působení ordinoval celkem 1314 kněží. Jen 114 z toho byli kněží světské, všichni ostatní řeholníci nejrůznějších řádů. Valdštejn zdůrazňuje, že nechce tímto tvrzením nijak znevažovat zásluhy řeholníků při výpomoci s farní službou či při katastrofách, podobných té právě minulé – morové epidemii.

Pro řešení zmíněných nesnází předestírá arcibiskup následující východisko. Žádá přímo papeže Inocence XI., aby v souladu s přáním císaře Leopolda I. peníze z *Casa Salis*, určené kongregací de propaganda fide pro zřízení třetího episkopátu, i svátostiny s tím související mohl využít pro rekonstrukci farní sítě. V posledních letech arciepiskopátu Ferdinanda Matouše Sobka z Bílenberka (1668–1675) dospěla k jednomu ze svých vrcholů jednání o zřízení českobudějovického biskupství. Uvažovalo se o tom, že by je obsadil biskup emauzského kláštera Antonín de Sottomayor (+1679). Ten se nakonec stal pražským světicím biskupem.⁹⁷ Podobně i Jaroslav Ignác Holický ze Šternberka byl o něco dříve nominován biskupem klatovským. Valdštejn ve své relaci otevřeně prohlašuje, že rezignuje na Harrachovy a Sobkovy snahy a nadále nebude usilovat o zřízení nových biskupství. Stav farností, zjištěný v letech 1677–1678, který ještě zhoršila morová epidemie, procházející Čechami od roku 1679, ho podle relace vede ke změně koncepce rekatolizace země. Místo příliš drahého a vzhledem k vleklým sporům s městy i šlechtou nepřilíživého zřizování dalšího biskupství chce obnovit farní síť. Valdštejnovy snahy o restauraci farní sítě jsou dostatečně známé. Vyslovená rezignace na nové biskupství však již ne tolik. Vlastně tak obrací koncepci Harrachovu, který chtěl farní síť nově zbudovat právě s pomocí čtyř nových biskupství, na jejichž zřízení vydal energii vskutku nemalou. Je také zajímavé, že všechny důvody, jež Valdštejn uvádí, jsou ryze praktické. Biskupství, které vlastně nemá co spravovat, protože Valdštejn uvádí, jsou zbytečně drahý "spás". Proto volí chybější farnosti, které by mu podléhaly, se mu jeví jako zbytečně drahý "spás". Proto volí postup opačný – nejdříve vybudovat fungující farní síť a teprve potom na ni stavět nová biskupství. K tomu je kromě peněz investovaných do výstavby farní sítě, třeba věnovat rovněž další prostředky na arcibiskupský seminář. Opět proto, že je levnější rozšířit seminář již existující než budovat v nové diecézi nový.

⁹⁶ Arcibiskupskému semináři se v této práci vůbec nevěnuji, ač činnost Jana Bedřicha z Valdštejna s ním spjatá, byla velmi významná. Odkazují proto na studii Iva Prokopa a disertační práci H. Kuchařové, kde je i přehled literatury k tématu. Prokop, Ivo: Vznik kněžského semináře se zvláštním přihlédnutím k dějinám pražského arcibiskupského alumnátu do roku 1783. in: In omnibus caritas. Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy svazek IV. K počtům devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002, s. 485–545; Kuchařová, Hedvika: Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637–1785) a strahovští premonstráti jako profesori na pražském arcibiskupském semináři. Disertační práce na FFUK pod vedením prof. PhDr. Josefa Petráně, CSc. Praha 2005.

⁹⁷ Antonín de Sottomayor (okolo 1612–1679) byl dříve opatem ve Vídni, později právě v Emauzích, císařským radou. V roce 1675 přijal svěcení jako titulární biskup selymbrijský a světicí biskup pražský. Tento úřad zastával až do své smrti. Gatz, Erwin-Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648–1803. Berlin 1990, s. 473.

Přítom hledá důležitou podporu u císaře, který jediný může svou autoritou podpořit snahy arcibiskupa o urovnání patronátních záležitostí. Peníze by měly být převedeny na roční census, splácený právě ve prospěch rekonstrukce farní sítě, přičemž dohled nad tímto censem by pomáhali provádět královští komisaři. Přesto základním disponentem tohoto fondu zůstává i podle Valdštejnova a evidentně i královského návrhu nadále svatá stolec.⁹⁸

Peníze ze solní pokladny měly však posloužit i na jiné účely. Již v červnu roku 1679 povolil Inocenc XI. na návrh vídeňského nuncia Buonvisiho půjčku ve výši 100 000 zlatých v souvislosti s morovou epidemií právě z těchto zdrojů⁹⁹ na účely financování obrany proti Osmanské říši a vytváření koalice, která by se jí v budoucnu dokázala postavit.¹⁰⁰ Peníze měly být vráceny původně do dvou let. Události však vrácení sumy oddálily a naopak si vyžádaly nové půjčky a nové sliby.

⁹⁸ ASV, Congregazione del Concilio, Relationes 666A. Relatio super statu Ecelesiae Pragensis A. 1680, pp. 49v-52r

⁹⁹ Oněch 100 000 zlatých bylo původně určeno na postavení arcibiskupské residence v Praze. Zda byl Buonvisiho návrh v souladu s Valdštejnovými představami, nevím. Nejstarší korespondenci mezi nimi znám z roku 1681. V relaci ad limina se Valdštejn zmiňuje o tom, že nadále pokračuje v práci, nyní již však z vlastních prostředků. Přítom předpokládá, že bude s palácem hotov do roka. Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644-1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters 14. Bd. 2. Abt. Innozenz XI., (1644-1700). Freiburg im Breisgau 1930, s. 781. ASV, Congregazione del Alexander VIII., Innozenz XII. (1676-1700). Freiburg im Breisgau 1930, s. 781. ASV, Congregazione del Concilio, Relationes 666A. Relatio super statu Ecelesiae Pragensis A. 1680, p. 12r. K vlastní přestavbě arcibiskupského paláce, která se oproti Valdštejnovým původním představám poněkud protáhla, viz Kropáček, Jiří: Arcibiskupský palác v Praze. Kostelní Vydří 2003. Materiály k tomu viz NA, APA, ič. 4182, kart. 2871, sig.: D173/1-3. Tam viz i materiály k staršímu případu spojenému ještě s arcibiskupem Matouše Ferdinanda z Bilenberka, ohledně vrácení starší obligace do solní pokladny, včetně Sobkových odkazů solní pokladně a jeho dědictví vůbec.

¹⁰⁰ Trivellini, Anna Maria: Il cardinale Francesco Buonvisi, nunzio a Vienna (1675-1689). Firenze 1958, s. 59-60.

4 Turecká válka a spory v letech 1682–1686

„Poroučím všelikou při svou spravedlivému Pánu Bohu. Pro jeho čest a slávu nebudu se štítiti ani lopotné práce ani nátiskův od kohokoli přicházejících. Pane Bože, zde pal a řež, tam ale ušetři mne. Nic mne neodloučí od lásky Kristovy.“

V sedmdesátých letech 17. století se Osmanská říše celkem nepokrytě připravovala na nový velký útok západním směrem. Objevilo se mnoho dohadů o tom, kam že má příští turecká expanze směřovat. Ty nejpravděpodobnější mluvily pro Benátky, Uhry, Polsko a Rusko. Rusko však záhy z možností vypadlo, neboť v roce 1681 uzavřela Osmanská říše s tímto státem mír. Kam přesně bude osmanská armáda směřovat se však nevědělo přesně ani v první polovině roku 1683, kdy už byla turecká vojska na pochodu.

Na začátku léta roku 1682 vyrazil turecký serdar (vrchní vojenský velitel) budinský paša Uzun Ibrahim do pole. K němu se zanedlouho připojili kuruci Imre Thökölyho a směřovali na severozápad. Zanedlouho padly Košice, následovaly Prešov a Levoča a v září i dlouho se bránící Fiľakovo. 16. září byl Thököly podle východního ceremonálu slavnostně korunován králem Orta Madžaru. Sultán mu slíbil pomoc proti Habsburkům, právo svobodné volby protestantského panovníka a mnohá privilegia pro protestantské vyznání. Novopečený král si vybudoval svůj dvůr v Košicích. Jeho oddíly při rabování nejednou zamířily až na Moravu a do Slezska.²

V neutěšené situaci léta 1682 habsburská vojska stála pořád ještě na Rýně. Na východ se Leopold I. rozhodl poslat vyslance Albrechta hraběte Capraru (1630–1685) s ukolem dojednat prodloužení vasvárské mírové smlouvy z roku 1664.³ Ta měla vypršet roku 1684. Turci však předložili nesplnitelné podmínky a nijak před Caprarou netajili své mohutné

¹ Cituji podle Ekerta z jednoho z dopisů z roku 1684“. Viz Ekert, František: *Církev vítězná II*. Praha 1894, s. 491. V této kapitole nehledejte údaje o tom, jak velká část z výdajů na turecké války připadala na české země, respektive na český klérus. Údaje jsou sice známé rovněž jen parciálně – běžně uváděná čísla vycházejí častěji z ustanovení, jež částky požadovaly, než z účtů samotných, a ještě častěji duchovenské dávky nezahrnují a omezují se na ty, které schválil český zemský sněm. Patenty a breve, o něž v následujícím textu půjde, často nespádaly pod pravomoc českého zemského sněmu, breve dokonce ani pod pravomoc české dvorské kanceláře. Pro kvantum materiálů, vztahujících se vůbec k průběhu a způsobu vybírání těchto dávek, jsem se však rozhodl nechat vlastní finanční stránku věci stranou a zabývat se nejprve touto věcnou. Pro hrubý přehled o této otázce odkazuji na dosavadní literaturu k tématu. Winkelbauer, Thomas: *Pro hrobu přehled o této otázce* odkazuji na dosavadní literaturu k tématu. Winkelbauer, Thomas: *Ständefreiheit und Fürstenmacht*. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter. Teil 1. Wien 2003, s. 493–515; Týž: *Nervus rerum Austriacarum. Zur Finanzgeschichte der Habsburgermonarchie um 1700*. in: Maťa, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740 Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*. Stuttgart 2006, s. 179–216; Pekař, Josef: *České katastry 1654–1789 se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. Praha 1932, s. 38–56. 69–71. 77, 90–93, Tomek, Wacław Władiwoj: *Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II*. Praha 1868, s. 36–59; Šmerda, Milan: *Bitva o Vídeň roku 1683 a české země*. Historické štúdie 28/1985, s. 109–117; Klíma, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 86–101. K tzv. Druhému bernímu rule, či Druhému rustikálnímu katastru Františka Oldřicha Kinského viz rovněž Bumba, Jan: *České katastry od 11. do 21. století*. Praha 2007, s. 25–6.

² Více o tom Vlnas, VII: *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*. Praha–Litomyšl 2001, s. 28–62; Mikulec, Jiří: *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha–Litomyšl 1997, s. 129–155. K okolnostem osmanského tažení na Vídeň existuje nepřehledné množství literatury, shromážděné a zhodnocené hned několika bibliografiemi. Viz Sturminger, W.: *Bibliographie und Ikonographie der Türkenbelagerung Wiens 1529 und 1683*. Graz–Köln 1955; Czeike, F. (red.) - Abrahamowicz, Z. - *Der Türkenbelagerung Wiens 1529 und 1683*. Graz–Köln 1955; Czeike, F. (red.) - Abrahamowicz, Z. - *Der Türkenbelagerung Wiens 1529 und 1683*. Graz–Köln 1955; Czeike, F. (red.) - Abrahamowicz, Z. - *Die Türkenkriege in historischer Kopčan, V. - Kunt, M. - Morosi, E. - Močamin, N. - Serban, C. - Teplý, K.: Die Türkenkriege in historischer Forschung*. Wien 1983; Abrahamowicz, Z.: *La Campagna Turca contro Vienna del 1683 vista dopo i tre secoli*. *Römische Historische Mitteilungen* 26, 1984, s. 279–287; Kopčan, Vojtěch: *Turecké nebezpečnostvo a Slovensko*. Bratislava 1986; Velmi zajímavé informace k tomu nabízí též NA, ČDK, Morava a Slezsko (1680–1750), ič. 1087, sig.: VII N 1, karton 892.

³ Svou misi A. Caprara vykonával ve dnech 11. dubna 1682 – 7. dubna 1683. Viz Bittner, Ludwig – Gross, Lothar: *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden*. I. Bd. (1648–1715). Berlin 1936, s. 172.

zmiňovaný patent stát precedents? Již 15. října píše vídeňský nuncius kardinál Francesco Buonvisi do Říma, že ho navštívil vídeňský biskup Emerich Smelli (1681–1685), aby ho ve jménu jeho majestátu informoval o hrozcím nebezpečí a o nutnosti rychlé pomoci. Podle něj císař přislíbil omezit i vlastní výdaje, aby tak zaručil dostatek prostředků na ochranu křesťanstva. I to však podle něj je málo. Proto právě prostřednictvím Emericha Smelliho požádal Buonvisiho, aby se obrátil o pomoc k papeži. Buonvisi se prý vyjádřil, že nebude váhat a vyhoví, s podmínkou, že se mu dostane již dlouho žádané satisfakce právě kvůli častému překračování církevních imunit. Obzvláště mu vadilo chování rakouského kancléře Johanna Paula Hochera (1616–1683) vůči jeho osobě.⁹ Nakonec ale přece Buonvisi uznal, že Habsburská monarchie se ocitla ve skutečném ohrožení a Sinelliho a císařovo přání splnil a obrátil se na Inocence XI. se žádostí o svolení ke zdanění majetku duchovenstva.¹⁰

V tu chvíli však nebyl Buonvisi plně obeznámen s textem. Když ho četl, zarazila ho na něm zřejmě táž věc, kvůli níž s ním nebyl spokojen pražský arcibiskup. V přípravných jednáních byl totiž Buonvisi informován v tom smyslu, že patent bude jmenovitě od duchovenstva požadovat jednoprocenní dávku z jeho statků jako dobrovolnou. Potom by totiž podle jeho názoru nebyla církevní privilegia ohrožena. Patent zněl ale jinak. Když o tom psal papežskému státnímu sekretáři Alderanu Cybovi do Říma, ještě nevěděl jak se rozhodnout. Na jednu stranu zvažoval postavit se na stranu opozičního duchovenstva, na druhou považoval za nutné získat peníze na odpor proti tureckému nepříteli. Požadoval alespoň na císařské tajné radě prohlášení zmírňující ostrý tón patentu.¹¹

Opatrný ale smířlivý tón se z Buonvisiho jednání vytratil poté, co si císař se svými ministry nechal předvolat představitele duchovenstva, s výjimkou zebraých řádů, aby je přiměl k respektování patentu v jeho původní podobě. Buonvisi si stěžoval jak u Sinelliho, tak u Hochera a tentokrát to byl on, kdo mluvil o tom, že se podobné jednání může stát precedents pro ostatní panovníky.¹²

Události nabíraly stále ostřejší spád a k dalším střetům došlo na počátku prosince, kdy se jaly zemské úřady patent provádět. Kardinál Buonvisi 6. prosince psal Alderanu Cybovi, že se jaly duchovní stav požaduje jasné vyjádření, zda souhlasí s postupem císařských úředníků po něm duchovní stav požaduje jasné vyjádření, i když jeho trpělivost ukazovala své meze. či nikoli. Buonvisi se stále snažil vyjednávat, i když jeho trpělivost ukazovala své meze. Podle zmiňovaného listu si byl ale vědom své role – vyslanec – tedy někoho, kdo nejedná za sebe, ale za své nadřízené – a požádal o stanovisko přímo papeže a jeho státního sekretáře.¹³

Přímo na papeže se 12. prosince 1682 obrátil i Jan Bedřich z Valdštejna s listem, v němž shrnoval záporné stanovisko opozice vůči jednání císařských úředníků.¹⁴ Valdštejn ve věci císařského patentu svolal synodu. Z jejího jednání vzešly tři námítky. Zprvč braj oprávněně Valdštejn porušení církevních imunit jako vlastní újmu. Rozhodování o duchovním stavu na území Českého království skutečně náleželo *secundum jus provinciale* do jeho kompetence. Druhá námítka se vztahovala na způsob vyžadování zvláštní kontribuce.

⁹ Mezi Johannem Paulem Hocherem a kardinálem Buonvisim panovala skutečná animozita. Jinde o něm napsal doslova: „Oltre quello, che VE mi avvisa haver scritto l'imperatore al Padre Slavata Generale de Carmelitani Scalzi sopra la sua Cesarea determinazione di riparare gl'eccessi commessi dal Capitano di Pisino, e di rimuoverso dalla carica, ho invitato questa settimana incontro da Monsignor Vescovo di Vienna, che tale fosse la mente di SM, ritardata dal Cancelliere Hocher, sempre pieno di difficolta, e di longhezze. Et adesso instero per l'esecuzione, e di tutto avvisero. L'EV, alla quale profondam te m'inchino." List Buonvisiho kardinálu Cybovi ze 4. dubna 1683. ASV, Segret. Stato, Germania 207, p. 252r.

¹⁰ Héyret, Marie: P. Marcus von Aviano OMCAP. Sein Briefwechsel nach dem Hauptinhalt und den geschichtlichen Zusammenhängen. Bd. II. Der Römisch-deutsche Kaiser Leopold I. Und P. Marcus (1680 – 1699). München 1938, s. 34–35.

¹¹ Tamtéž, s. 35–36. List z 22. října 1682.

¹² Tamtéž, s. 36. List z 29. října 1682.

¹³ ASV, Segret stato, Germania 205, Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1682, p. 836r–837r.

¹⁴ NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, sig.: D 81/4, č. kart. 2361. Na konci listopadu byl Jan Bedřich z Valdštejna přímo ve Vídni. Píše odtamtud do Prahy svému kancléři Janu Františkovi Liepurovi. NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, č. kart. 2004.

Král patent vydal *jure regio*. Z hlediska všech ostatních stavů se to jeví jako přirozené, ale z hlediska stavu duchovního nikoli. Zatřetí duchovní stav považuje současnou praxi za porušování církevních imunit. Je si však vědom hrozícího nebezpečí a chápe vyslovenou potřebu nových prostředků na vyzbrojení vojsk, stavbu hradeb a valů atd. Hledá proto způsob, jak přispět z vlastních prostředků, a přitom nedopustit zasahování královského práva na *patrimonium Christi*.

Jde tu mimo jiné o to, že světská vrchnost má právní prostředky k vybírání berní na svých statcích, zatímco duchovní by se dostala do nepříliš šťastné situace, kdy bude po svých poddaných vyžadovat splátky pod církevními tresty, neboť jinými donucovacími prostředky obvykle nedisponuje. S tím si nevěděl rady ani Valdštejn a klade tuto otázku přímo k úsudku Svaté stolice. V tomto případě jde podle mého názoru spíše o obstrukci než o skutečnou bezradnost. Nešlo o zdaleka první příležitost, kdy se sahlo ke zdanění církevního majetku pro válečné účely. I Valdštejn zřetelně usiloval o to, aby se formulace patentu změnila, původní z 9. října byl stažen a vydán nový, kde by císař žádal o dobrovolný příspěvek od duchovního stavu a nehrozil tresty při nerespektování svých požadavků. Mnohem spíše šlo o problém procedurálního charakteru. Musel si být vědom skutečnosti, že od roku 1670 je kurie nakloněna finančním potřebám panovníků, kteří žádají peníze na boj s Vysokou Portou. Klement X. vyhlásil dva jubilejní roky (1670 a 1675) na úmysl obrany proti Osmanské říši v květnu roku 1676 povolil zdanění polského duchovenstva a Inocenc XI. podporoval Jana III. Sobieského v boji proti Portě již jako kardinál.¹⁵ Byl tu sebemenší důvod předpokládat, že by se tentokrát choval jinak? Další vývoj fakt, že Valdštejnovi nešlo o osvobození kléru od povinnosti platit, ani o to, že by nevěděl, jakým způsobem vlastně vybírat daně od kléru, jen dokazoval.

Z Říma se Valdštejnovi dostalo odpovědi téměř až za dva měsíce. Na začátku února do Prahy přibily dva listy datované k 16. lednu 1683.¹⁶ První z listů chválil Valdštejnovo stanovisko a odhodlání, v němž se nebál postavit se za církevní privilegia i samotnému císaři. Druhý list napsal Valdštejnův římský agent Josef Casavechia po své audienci u papeže. Inocenc XI se prý k celé věci vyjádří prostřednictvím listů předaných kardinálovi Buonvisimu. Nejde o to, že by chtěl opomenout Valdštejnovu autoritu, ale problém se týká kléru ve všech dědičných zemích.

Císařští ministři urgovali vyplácení duchovenských dávek již od začátku prosince.¹⁷ Valdštejn však ve shodě s postojem vídeňského nuncia čekal na papežské breve, jež v celé věci udělá jasno. Ani císař nelenil s obesláním papeže ohledně svých záměrů. V jeho zájmu se do Říma odebral Jiří Adam z Martinic (†1714).¹⁸

Když císařský dvůr trval na tom, že není možné čekat na papežsky souhlas, protože vývoj na jihovýchodě jde příliš rychle kupředu, navrhnul kardinál Buonvisi řešení, které bylo použito již v roce 1664 při stejném nebezpečí.¹⁹ Tehdy byl nuncius Carlo Caraffa jr. (1611–1680)²⁰ zplnomocněn, aby v dědičných zemích nechal sepsat kostelní zlato a stříbro. To pak

¹⁵ Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* 14. Bd. 1. Abt. Innozenz X., Alexander VII., Klemens IX. und X. (1646–1676), Freiburg im Breisgau 1929, s. 627–633.

¹⁶ NA, APA. Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, sig.: D 81/4. c. kart. 2361.

¹⁷ Tamtéž, listy z 3. a 19. prosince 1682.

¹⁸ K tomu viz list Buonvisiho Cybovi z 18. října 1682. ASV, Segret. Stato, Germania 205, Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1682, p. 706r–707r. K Martinicovi viz Maťa, Petr: *Svět české aristokracie*. Praha 2004, s. 473–474, 859–861; Garms–Cornides, Elisabeth: *Scene e attori della aristokracie*. Praha 2004, s. 473–474, 859–861; Garms–Cornides, Elisabeth: *Scene e attori della aristokracie*. Praha 2004, s. 473–474, 859–861. in: Signorotto, Gianvittorio–Visceglia, Maria *rappresentazione imperiale a Roma nell'ultimo Seicento*. in: Signorotto, Gianvittorio–Visceglia, Maria *rappresentazione imperiale a Roma nell'ultimo Seicento*. „Teatro“ della politica europea. Roma 1998, s. 509–535.

¹⁹ List A. Cybovi ze 17. ledna 1683. ASV, Segret. Stato, Germania 207, p. 33r–34r.

²⁰ Papežským nunciem ve Vídni byl Carlo Caraffa jr. v letech 1658–1664. Squicciarini, Donato: *Die apostolischen Nuntien in Wien*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1999, s. 143–145. Tam viz i další literaturu.

bylo s výjimkou samotných liturgických předmětů zpeněženo. Tímto způsobem se podařilo získat 100 000 zlatých, které tak duchovenstvo přispělo na boj proti Turkům.²¹ Na tento návrh císařští ministři prý odpověděli, že to řeší problém odporu duchovenstva. Mezitím se však resistance rozrostla i mezi laické poddané.²²

Inocenc XI. byl rovněž zaskočen způsobem, kterým císař peníze po duchovenstvu žádal. Svolal proto kongregaci deseti kardinálů, s níž došel k tomu, že vzhledem k nouzi je nutné přikročit k duchovenským dávkám, ale je nutné vyloučit, aby se podobné jednání stalo precedentem. Proto trval na požadavku, vysloveném jak Buonvisim tak Valdštejnem, aby byla změněna formulace patentu z října roku 1682. Přesto ještě svolil ke zvláštní dávce v celkové výši 500 000 zlatých od kléru v dědičných zemích²³ a sám přispěl 200 000 korun a 50 000 zlatých.²⁴

To ale příliš předbíháme událostem. V lednu 1683 došlo teprve k příslibům. Na začátku února vyhlásil Inocenc XI. odpustky za modlitby za vítězství nad Turky.²⁵ Do konce března se podařilo vytvořit základ protiturecké válečné koalice. K Leopoldovi I. se připojili Jan Jiří III. Saský a bavorský krufiřt Maxmilián II. Emanuel. Jako poslední se díky valnému přispění papežského nuncia Opizia Pallavicina a Karla Ferdinanda z Valdštejna přidal polský král Jan III. Sobieski.²⁶ Koalice byla tedy hotova. Vztahy mezi papežskou stolicí a císařským dvorem však stále ještě skřípaly. Ještě v dubnu 1683 nebyl vydán nový patent o duchovenské dávce. Císařská strana nadále naléhala, aby duchovenstvo ukončilo své obstrukce. Leopold I. poslal dokonce list kardinálu Carlu Piovi (1622–1689) a prosil ho, aby ho předal přímo papeži. Ten však po poradě s Alderanem Cybem usoudil, že císařovo přání nesplní. Státní sekretář mu prý přímo řekl, že se papež k listu vyjádří nespíš tak, že se to sotva bude císaři líbit a jen to přinese nové nesnáze. Pio proto dopis neodevzdal, za což se omluvil v listě císaři 7. dubna 1683.²⁷

Jan Hartvík z Nostic se pokusil nabídnout smírné řešení sporu, avšak Buonvisi mu na jeho nabídky odpověděl, že sotva budou mít nějaký účinek. Úpravy, jež Nostic navrhoval,

²¹ Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters 14. Bd. 1. Abt. Innozenz X., Alexander VII., Klemens IX. und X. (1646–1676). Freiburg im Breisgau 1929, s. 379–380.

²² O odporu „laiků“ se mi nic konkrétnějšího zjistit zatím nepodařilo. Kardinál Buonvisi v květnu 1683 píše opět Cybovi: „Sopra il proposito dell'angustia del Denaro dissi a SM che i suoi Ministri la cagionavano in gran parte, perche se havessero chiesto subito il Concenso Pontificio per l'imposizione dell'uno per cento, fatta con forme insolite, e con modi non piu praticati, si sarebbe subito conceduto, e si sarebbe tolta di mezzo l'opposizione delli Ecclesiastici di Boemia, seguitata poi anche da i laici.“ ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 337r. Viz též citováno v německém překladu u Héyret, Marie: P. Marcus von Aviano OMCAP. Sein Briefwechsel nach dem Hauptinhalt und den geschichtlichen Zusammenhängen. Bd. II. Der Römisch-deutsche Kaiser Leopold I. Und P. Marcus (1680–1699). München 1938, s. 46.

²³ O tom viz níže. Breve ohledně této dávky však na sebe dalo čekat až do srpna 1683. Viz NA, APA, Uěty dávek vybraných papežem od duchovních na válku s Turky 1683–1698, ič. 2137, sig.: B 68/6.

²⁴ Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters 14. Bd. 2. Abt. Innozenz XI., Alexander VIII., Innozenz XII. (1676–1700). Freiburg im Breisgau 1930, s. 781–782; Bojani, Fritz de: Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 1680–1684. Premiere Partie: Affaires politiques. Rome–Paris 1912, p. 592–633.

²⁵ NA, APA L, ič. 322

²⁶ K sestavení této koalice viz především Kalista, Zdeněk: Čechové, kteří tvořili dějiny světa. Praha 1939, s. 165–176; Borromeo, Agostino: La direttrice della politica antiotomana della Sata sede durante il pontificato di Innocenzo XI (1676–1689). Römische Historische Mitteilungen 26, 1984, s. 303 – 330; Braubach, Max: Graf Dominik Andreas Kaunitz (1655–1705) als Diplomat und Staatsmann. In: Fichtenau, Heinrich – Zöllner, Erich: Beiträge zur neueren Geschichte Osterreichs. Wien-Köln-Graz 1974, s. 225–242; Broucek, P. u. a.: Der Sieg bei Wien 1683. Wien–Warszawa 1983; Leitsch, Walter: Römische Historische Mitteilungen 26, 1984, s. 267–277 a další.

²⁷ Héyret, Marie: P. Marcus von Aviano OMCAP. Sein Briefwechsel nach dem Hauptinhalt und den geschichtlichen Zusammenhängen. Bd. II. Der Römisch-deutsche Kaiser Leopold I. Und P. Marcus (1680 – 1699). München 1938, s. 45.

totiž neodpovídaly jeho nárokům. Bohužel zatím nevím, na co Buonvisi přesně ve svém listě narážel. Hartvík navíc nedlouho poté zemřel, a protože šlo zřejmě o jeho iniciativu, věc dále nepokročila.²⁸

V druhé polovině dubna konečně dorazila papežská breve.²⁹ První z nich nařizovalo duchovenstvu splácet dávku 500 000 zlatých (tzv. nová sbírka), druhé obsahovalo příslib nové půjčky a zisk z prodeje Janovic nad Úhlavou (viz níže) a třetí zástavu kostelního stříbra. Buonvisimu se teď dokonce podařilo u císaře prosadit změnu formulace v patentu, ač se mu to ještě 18. dubna jevilo nemožným.³⁰ Duchovenské dávky se konečně měly stát dobrovolným darem, vyžádaným u papežské kurie.³¹ To už ale sultán Mehmed IV. vyrazil z Drinopole směrem na Bělehrad, aby tu 13. května předal velení plně do rukou svého velkovezíra Kary Mustafy.

Téměř během celého roku 1682 zasedal český zemský sněm pod předsednictvím velmistra maltéžského řádu Ferdinanda Ludvíka Libštejnského z Kolovrat (1658–1701).³² Jeden z nejdelších sněmů celého 17. století projednával mimo jiné církevní záležitosti. Poté, co v roce 1681 papež schválil pražským arcibiskupem v relaci ad limina podanou žádost o nový způsob využití peněz ze solní pokladny, bylo třeba pozměnit způsob financování kolatúr a farností. Byla rozpuštěna stará generální komise a vytvořena nová, do níž byli na sněmu zvoleni za duchovní stav Václav Bílek z Bílenberka a probošt staroboleslavské kapituly Jan Alexius Čapek (1640–1684), za panský stav nejvyšší dvorský sudí Jan Jiří Jáchym Slavata (1638–1689) a hejtman Nového města Pražského Václav Karel Čabelický ze Soutic (+1687), z rytířského stavu podkomoří Jan Petr Hubryk z Hennersdorfu a místokomorník Petr Mikuláš Straka z Nedabylic. Městský stav zastupovali radní Starého města Pražského Václav Salomon Friedecker a radní Nového města Pražského Nathanael Perlener.³³

Tato komise měla spravovat nově založený fond a vyřizovat případy týkající se patronátního práva a kolatúr. Komise ještě téhož roku předložila své návrhy na urychlení rekonstrukce farní sítě. Osmanská armáda, která se blížila z jihovýchodu, však slibný vývoj zvrátila. Solní pokladna měla posloužit jako zdroj peněz na válku.

Druhé ujednání zemského sněmu konaného v roce 1682, které autora této práce zaujalo, se týkalo císařské žádosti ke stavům, aby přispěli z vlastního měšce do císařské komory Stavové totiž celkem neočekávaně této žádosti nevyhověli. Když se sněm 23. prosince rozcházel, byly tedy vztahy mezi mnohými českými pány a císařskou stranou zřejmě nepříliš vřelé. Jan Bedřich z Valdštejna nebyl jediný, kdo se toho roku postavil nějakému císařskému výnosu.

²⁸ List Buonvisiho Cybovi z 18. IV. 1683. ASV, Segret. Stato, Germania 207, p. 273r–v.

²⁹ Buonvisi psal Cybovi, že císař Leopold je přijal se slzami radosti v očích. Viz Pastor, Ludwig: *c.d.*, s. 785. Průvodní list k samotným breve, adresovaný Buonvisimu měl rovněž povahu důležitého dokumentu. Buonvisi byl ustanoven jejich vykonavatelem a byly mu v něm dány příslušné pokyny a pravomoce k jejich provádění. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, sig.: D 81/4, č. kart. 2361. Pro usnadnění orientace v různých příspěvcích od duchovenstva, o nichž se bude v dalším textu mluvit připojuji v příloze č. 1 tabulku, kterou jsem našel vevázanou do svazku nunciaturní korespondence z roku 1686. Viz Nota de Brevi conceduti da NS per sussidio della Guerra contro il Turco. ASV, Segret. Stato, Germania 212, p. 58r–v.

³⁰ List Buonvisiho Cybovi z 18. IV. 1683. ASV, Segret. Stato, Germania 207, p. 273r–v.

³¹ List Buonvisiho Cybovi z 25. IV. 1683. ASV, Segret. Stato, Germania 207, p. 296i.

³² Sněm zasedal od 13. února do 23. prosince 1682. K němu viz tištěné artikule (knižopis č. 457), archiválie uložené v NA, SM, sig. L 34, č. kartonu 1311. Poznámky J. V. Šimáka v AAVČR (Osobní pozůstalost uložené v NA, SM, sig. L 34, č. 119). K Ferdinandovi Ludvíkovi Libštejnskému z Kolovrat viz mj.: Mžuková, J. V. Šimáka, karton 14, č. 119). K Ferdinandovi Ludvíkovi Libštejnskému z Kolovrat viz mj.: Mžuková, J. V. Šimáka, karton 14, č. 119). K Ferdinandovi Ludvíkovi Libštejnskému z Kolovrat viz mj.: Mžuková, J. V. Šimáka, karton 14, č. 119). K Ferdinandovi Ludvíkovi Libštejnskému z Kolovrat viz mj.: Mžuková, J. V. Šimáka, karton 14, č. 119).

³³ Marie: Šlechta ve službách diplomacie III. Dánsko, Polsko, Německo, Francie, SMOM. Praha 2001, s. 19n. Vzhledem k brzkému úmrtí Jana Alexia Čapka a později i Václava Karla Čabelického ze Soutic a Jana Jiřího Jáchyma Slavaty bylo třeba po určité komisi doplnit novými členy – byli jimi Karel Maxmilián Lažanský (1658–1695) a Jan Pavel Walderode z Eckhausu. Avšak ani poté nebyla komise úplná. V roce 1700 na zemském sněmu dokonce padl návrh na její znovuzřízení. Svátek, Josef: Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha III. Vladaření císaře a krále Leopolda I. Díl II. Praha 1894, s. 312–314.

V dubnu roku 1682 byl vydán navíc výnos, podle nějž mělo být každoročně pro potřeby farního fondu vyplaceno 7390 zlatých z císařské pokladny.³⁴

Když se sněm již 9. února 1683 opět sešel a na předsednické křeslo zasedl Bernard Ignác z Martinic a opět se jednalo o komisi spravující peníze, poskytnuté ze solní pokladny, byla u výnosu poznámka, že císař potřebuje peníze již na jiné věci.³⁵ Zažádal o půjčku ze solní pokladny pro potřeby císařské armády a dvora. Jan Bedřich z Valdštejna však trval na tom, aby byly využity pro rekonstrukci farní sítě a hledal jinou cestu. Objevil ji jednak v návrhu komise, která se jala hledat alternativní prostředky, které by mohly zaručit peníze pro nové farnosti i v případě, že by solní pokladna byla využita jinak. Arcibiskupství pražské od roku 1674 vlastnilo statek Janovice nad Úhlavou. Ferdinand Matouš Sobek z Bilenberka je tehdy koupil pro fundaci Klatovského biskupství. Když Jaroslav Ignác ze Šternberka, původně nominovaný právě do Klatov, nastoupil do Litoměřic a padly plány na západočeské biskupství, staly se automaticky arcibiskupským statkem, jehož účel však nebyl zatím plně vyjasněn.³⁶ Teď se jevila pro Janovice nová možnost. Místo fundace klatovského biskupství měly zajistit výnosy z jejich půdy peníze pro obnovu a výstavbu farností v arcibiskupství pražském. Valdštejn tento návrh však příliš neuspokojil. Trval na svém a vedle peněz ze solní pokladny navrhnul prodej Janovic. Tím by se mohlo podařit rychle získat okolo čtyřiceti až padesáti tisíc zlatých, které by alespoň zčásti sanovaly císařské požadavky, čímž by se snad ušetřilo více peněz určených pro farnosti.³⁷ Buonvisi se v souladu s nařízeními státního sekretáře Cyba stavil nejprve proti a doporučoval, aby se český klérus podvolil a splatil dávky stanoveným způsobem.³⁸

Kardinál Cybo si přímo od Valdštejna vyžádal bližší informaci o Janovicích. Podle něj byl statek, ležící nedaleko hranic s Bavorskem, neustále vystaven nejrůznějším tažením vojsk. Proto výtěžky, jež z něj plynuly, byly velmi bídné, často dokonce žádné. Po zmíněných taženích zbylo v Janovicích jen málo vesničanů a mnohé domy jsou stále ještě v troskách (*affato desolato*). Proti Janovicím mluvila i samotná vzdálenost od Prahy, ale i od ostatních arcibiskupských statků.

Zřejmě vzhledem ke zkušenostem s návratností císařských půjček navíc žádal Valdštejn dvorskou komoru o záruky a o konzultaci celé věci s papežskou stolicí. Ve stejném dopise Valdštejn vysvětluje i své důvody, proč odmítá zapůjčit peníze ze solní pokladny jen tak beze všeho. Zaprvé byly tyto peníze na přání samotného císaře určeny na nové farnosti. Jelikož ani on sám nechce, aby se tento proces zpomaloval, je třeba zajistit, aby pro příště bylo peněz dostatek tím, že by se tyto peníze investovaly do nemovitostí či byly obráceny v daně z nich. Za druhé pak je třeba stanovit krátký termín na splacení dluhu. Při jeho nesplnění by pak splatná částka narostla o úrok 5%. Pojištěna měla být i cena, za níž má být

³⁴ Vlastní dekret o této povinnosti se mi najít nepodařilo. Valdštejn však o něm několikrát píše kardinálu Cybovi v souvislosti s půjčkou ze solní pokladny, o níž bude řeč níže. Podle jeho tvrzení měl být dokument vydán 13. dubna 1683. Viz ASV, Lettere di Vescovi e Prelati, Vescovi 69 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1683, p. 174r–175r.

³⁵ Sněm se konal ve dnech 9. února – 26. května 1683. K němu viz tištěné artykuly (knihopis č. 458) a archivní materiály, uložené v NA, SM, sig. L 34, č. kartonu 1311.

³⁶ Již v roce 70. letech na tomto statku leželo velké množství dluhů. Ke statku patřila janovická tvrz, pivovar, městečko, dvůr, vesnice Ondřejovice se dvorem a vesnice Rohozná. Sedláček, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 9. Domažlicko a Klatovsko 3. vyd. Praha 1996, s. 136–145; Kuča, Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. Díl (H–Kole). Praha 1997, s. 564–567; Ulovec, Jiří: Hrady, zámky a tvrze Klatovska. Praha 2004, s. ; Čadkova, Iva – Zahradníková, Magda (eds.): Berní rula 25. Kraj plzeňský. Díl III. Praha 2003, s. 809–813; NA, DZV 409, K 3; NA, SM, Janovští z Janovic – majetkové záležitosti; sig.: J 2/1–6 karton 930, ič. 1503. Zde jsou uloženy i dokumenty vztahující se k prodeji Janovic Ferdinandovi Matoušovi Sobkovi z Bilenberka z let 1673–1674.

³⁷ První známý dokument pochází z 25. února 1683. Jedná se o list kardinála Buonvisiho Valdštejnovi, z nějž je však patrné, že o věci Valdštejn již dříve uvažoval. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, sig.: D 81/4, kart. 2361.

³⁸ List Buonvisiho Valdštejnovi z 25. února 1683 a list Buonvisiho Cybovi z 28. února 1683. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, sig.: D 81/4, kart. 2361; ASV, Segr. Stato, Germania 207, s. 142r–v

prodán statek na jihozápadě Čech – Janovice.³⁹

Výška půjčky dosáhla 148 242 zlatých a dvůr se 21. dubna 1683 zaručil podpisy samotného císaře, prezidenta dvorské komory a jeho sekretáře pod tři podmínky: Peníze byly mnohonásobně pojištěny na císařském majetku v českých zemích a výtěžcích z nich. Vraceny měly být do roka po ukončení války s Turky a císař se zavazuje uhradit úročnou částku ve výši 5%, pokud papež tuto splátku nepromine. Navíc se císař zavazuje i k navrácení patnácti tisíc zlatých, vypůjčených v době moru.⁴⁰ Ohledně Janovic Valdštejn nadále čekal na pokyny svaté stolice.

Prodej již byl schválen a mohl započít.⁴¹ V dopise z 25. dubna Buonvisi píše Cybovi, že je třeba jej uspišit, neboť turecké vojsko se již dalo do pohybu a ohrožení Vídně se stalo aktuálním nebezpečím. Bylo proto potřeba definitivně shromáždit veškeré peníze pro umožnění dostavby vídeňského opevnění, financování polského vojska atd.⁴²

Na počátku června koupil Janovice za 48 000 zlatých Vilém Albrecht Krakovský z Kolovrat (1600–1688), který je připojil ke svému panství Dešenice. Proti částce zaplacené za Janovice, která měla být převedena samotným kupcem do čtrnácti dnů dvorské komory, byla pražskému arcibiskupství podle dřívějších ujednání podstoupena každoroční „daň“ ve výši 5% ceny Janovic, odvedená ze solní pokladny pro účely rekonstrukce farní sítě. Přitom Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka za Janovice kdysi zaplatil 32 360 zlatých a v letech 1677–1683 přinesly výnosy z tohoto statku do solní pokladny 8527 zlatých. Výnos z prodeje byl tak výhodný pro všechny strany. Císař získal 48 000 zlatých, jež potřeboval k okamžitému užití, Kolovrat rozšířil své panství o nový statek, jež mohl vzhledem k blízkosti Dešenic být spravován mnohem pružněji, než by to mohla provádět arcibiskupská komora, a arcibiskupství získalo příslib stálého příjmu. K roku 1683 si mohl Jan Bedřich z Valdštejna gratulovat, že se mu podařilo z Janovic vytěžit alespoň více než třetinu jejich původní kupní ceny.⁴³

Kara Mustafa zatím dorazil z Bělehradu do chorvatského Osijeku, kam přibyli vojáci vyslaní z Moldavy a Valašska, Michal Apafi s pluky ze Sedmihradska i samotný král Orta Madžaru Imre Thököly. Další zastávkou obrovské osmanské armády byl Stoličný Bělehrad, kde ji čekal budínský paša Ibrahim a tatarský chán Murad Giraj s dalším i ozbrojenci. Zde konečně Kara Mustafa vyhlásil to, co již bylo dávno veřejným tajemstvím. Potvrdil, že armáda směřuje ke zlatému jablku–Vídni. Když se masa osmanského vojska, čítající podle

³⁹ List ze 6. března 1683. ASV, Segr. Stato, Lettere di Vescovi e Prelati, Vescovi 69 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1683, p. 83r–84v.

⁴⁰ „Io. La detta obligatione non e solam^{te} ipotecata sopra tutti effetti regii in questo regno general^{te}, ma di piu sono costituite Ipoteche speciali sopra l'officio Regio del Sale, sopra l'officio che chiamano, Steurambt, dove si pagano le contributioni militari, sopra il datio del vino e della biera, ed ultimam^{te} anco sopra l'officio del Rendambt, che e' il piu chiaro e sicuro di tutti.

2do. Contiene la promessa di restituire detto Capitale in termine //159v d'un'anno al piu tardi doppo finita la guerra presente col Turco.

3o. Sua M^{ta} promette di pagare anco li interessi di cinque per cento, quando che non fossero rilasciati da Sua Santità.

4o. Sua M^{ta} promette di piu di restituire quei quindici mila fiorini, che furono imprestati nel tempo di peste, come gia ne ho informato Vestra Eminenza, quando che sua Beatitudine parimente non li volesse passar come spesi a beneficio commune de'poveri impestati, conche spero haver esattam^{te} compito, quanto l'Eminenza Vestra m'haveva ordinato in nome di Sua Santità.“ List z 24. dubna 1683. ASV, Segr. Stato, Lettere di Vescovi e Prelati, Vescovi 69 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1683, p. 159r–v; NA, APA, kart. 2877, sig. D 174/1, č. 11. K témuž viz rovněž list kardinála Buonvisiho z 25. dubna 1683. ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 314r–v; Viz rovněž Obligace císaře Leopolda I. z 17. dubna 1683 k solní pokladně. NA, APA, ič. 4182, sig.: D173/3, kart. 2871

⁴¹ List Buonvisiho Valdštejnovi z 25. dubna 1683. NA, APA, kart. 2877, sig.: D 174/1.

⁴² List Buonvisiho Cybovi z 25. dubna 1683. ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 296r.

⁴³ List Jana Bedřicha z Valdštejna kardinálu Cybovi z 12. června 1683. ASV, Segr. Stato, Lettere di Vescovi e Prelati, Vescovi 69 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1683, p. 236r. K tomu viz teč dva listy kardinála Buonvisiho Cybovi z 20. a 27. června 1683. ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 440r, 463r.

různých odhadů až 180 000 hlav posunula k Rábu, nastala ve Vídni hotová panika. Z Vídně, která tehdy čítala na devadesát tisíc obyvatel, uprchla téměř třetina lidí. V bázni před tureckým vojskem útočiště za hradbami města našlo až 20 000 osob.⁴⁴ Mezi těmi, kdo odešli z města, byli i císař Leopold I. (7. července 1683) a vídeňský nuncius Francesco Buonvisi. Poslední dopis kardinála Buonvisiho zasílaný z Vídně je datován ke 4. červenci 1683, 8. července píše již z Kremže, o dva dny později z Melku, 12. července z Enže. Zde se zřejmě odpojil od císařského dvora a jeho kroky směřovaly na východ Čech do Broumova, kam dorazil nejpozději 25. července 1683. Osmanská armáda zatím 14. července uzavřela Vídeň v kleštích. V Broumově pobyl až do 11. srpna 1683. Jako poněkud podezřele bleskový se jeví následující přesun do Pasova, který trval pouhé dva dny. Na konci srpna 1683 byl Buonvisi v Linci, kde setrval téměř celý rok – až do 13. srpna roku 1684.⁴⁵

V polovině dubna světil Inocenc XI. Buonvisimu široké pravomoce v oblasti výkonu papežských výnosů, týkajících se peněz na turecké války.⁴⁶

Již na začátku května 1683 psal Buonvisi Cybovi, že se bojí, aby se papežský souhlas s dobrovolnými dávkami kléru nestal precedentem pro další podobná jednání. Dokonce mluvil o tom, že by takový dar mohl císař požadovat ode všech stavů, duchovní přitom nevyjímaje, každým rokem, zvláště když si nemůže být jeho výsost jistá, jak dlouho bude válka trvat. Proto požadoval, aby císař založil zvláštní fond na financování a vyživování vojska, aby na kontribucích a dobrovolných dávkách neležela tak velká zátěž. Přitom v každém případě by měl požadavek příspěvku od duchovenstva doprovázet papežský souhlas. Buonvisi také doufal, že bude možné větší část požadovaných prostředků sanovat z peněz bohatých beneficíí, která mají přebytek.⁴⁷ Už tehdy se totiž jednalo o nové dávce. Emerich Sinelli znovu připomínal způsob, jakým pomohlo duchovenstvo v předešlé válce mezi Habsburskou monarchií a Osmanskou říší. Alexandr VII. tehdy zastavil část církevního majetku právě pro tyto účely. Inocenc XI. se však k podobnému kroku zdráhal odhodlat, protože by došlo k souběhu dvou požadavků. Ten nový měl být navíc mnohem vyšší. Mluvílo se o 500 000 zlatých, vybraných od duchovenstva v dědičných zemích habsburského domu. Tentokrát se však počítalo s tím, že by byla částka podrobněji konzultována s duchovenstvem samotným, které by se tak mohlo podílet na způsobu jejího rozdělení a splácení. V případě, že by tentokrát někdo odmítal zaplatit, kolik mu ukládala povinnost, dostal by trest v podobě několikanásobné pokuty (Buonvisi mluvil dokonce o desetinásobku), která měla být rozdělena na tři části – jedna měla připadnout soudci, druhá vojenskému fondu a třetí na podporu nejchudších duchovních.⁴⁸

Na konci května roku 1683 psal císař opět do Říma, aby požádal o vyhlášení nové dávky. Sám vyhlásil opět jednoprocenní daň nad svými poddanými a papeže žádal, aby do dávky zahrnul i duchovenstvo.⁴⁹ Papež císařovo přání vyslyšel 3. července.⁵⁰ Tak byl

⁴⁴ Vlnas, Vít: *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*. Praha–Litomyšl 2001, s. 39–40, pozn. 39–41.

⁴⁵ Datováno podle listů odesílaných kardinálu Cybovi. Viz ASV, Segr. Stato, Germania 207, Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1683, p. 490v, 496r, 500r, 504v, 507r, 512r, 574r, 576v, 648r; ASV, Segr. Stato, Germania 208, Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1684, p. 669r–670v. Krátkodobý pobyt v Broumově podle mých informací nebyl zatím nikdy popsán. Zatím mi není známo ani to, kde Buonvisi v Broumově bydlel. Ubytování u místních benediktinů se jeví jako nejvýš pravděpodobné, ale prozatím nepotvrzené. Buonvisi o své cestě v dopisech z léta 1683 mluví. I tyto informace se jeví jako velmi zajímavé, zvláště z hlediska reprezentace papežských vyslanců na jejich cestách.

⁴⁶ NA, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turií 1683–1698, ič. 2137, sig.: B 68/6.

⁴⁷ List Buonvisiho Cybovi z 2. května 1683. ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 337r–338r.

⁴⁸ List Buonvisiho Cybovi z 16. května 1683. ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 364r–v.

⁴⁹ List Buonvisiho Cybovi z 30. května 1683. ASV, Segr. Stato, Germania 207, p. 395r. Opis císařova dopisu papeži z 29. května 1683 viz ASV, Segr. Stato, Germania 744, Elenco dei documenti sulle contribuzioni degli ecclesiastici di Germania dal 1676 al 1700, p. 19r–22v.

⁵⁰ Viz příloha č. 1.

vlastně ukončen spor o patent z října 1682. Z původně císařem *jure regio* vyžadované dávky se stal tak zvaný papežský “desátek”. Tento termín se jeví jako mírně řečeno nepřesný, protože daň neodpovídala desetina z majetku. Většinou odpovídala setině z přiznaného majetku, u některých farností pak byla částka určena podle jiného klíče. Budu proto nadále používat tehdejší terminologii a mluvit o setinové dani (*centesimus nummus, centesima*).

Kardinál Buonvisi po svém příjezdu do Broumova psal Janu Bedřichovi z Valdštejna, že mu právě přišlo zmocňující breve ohledně dávky, vztahující se na jezuity, maltéžské a německé rytíře a doufá, že již začalo vybírání setinové daně. Události dostaly rychlý spád. Turecké vojsko oblehlo Vídeň, a proto, píše Buonvisi, je třeba uvést v platnost breve týkající se nové sbírky (*nuova collèta*)⁵¹, požadující celkem 500 000 zlatých od duchovenstva z dědičných zemí. Než však bude možné k tomu přistoupit, je třeba urychlit výběr dosavadních daní a co nejdříve předložit soupis kostelního stříbra a církevních pokladů. Ještě ani v tu chvíli nebylo přesně dáno, jak bude tohoto soupisu použito. Zda budou z takto získaných drahých kovů vyraženy mince, či zda budou poklady a náčiní prodány či zastaveny. Pro urychlení plateb Buonvisi Valdštejna zplnomocnil, aby ve svých podřízených diecézích – litoměřické a královéhradecké – zajistil výběr 50 000 zlatých, které měly posloužit jako záloha částky, která se na arcidiecézi vztahovala z nové sbírky z dědičných zemí (*nuova collèta*). Dopis ve stejném smyslu napsal Buonvisi i biskupům v Olomouci a Vratislavi. Ve vratislavské diecézi požadovaná částka činila 30 000 a v olomoucké 20 000 zlatých.⁵²

Valdštejn odpověděl poměrně záhy. S výběrem setinové daně již započal. Za tímto účelem ustanovil dva výběrčí – Christiana Augustina Pfaltze a vizitátora české premonstrátské provincie P. Hyacinta Hohmana.⁵³ Stále ještě ale neobdržel kopii papežského breve z dubna 1683, a není tedy úplně jasné, jakým způsobem má být dávka splacena – má-li zachovat postup požadovaný patentem, nebo zvolit jiný. Ohledně závdavku 50 000 zlatých nabízel Valdštejn přímou obligací svých statků či zástavu kostelního stříbra v příslušné výši. Vzhledem k jiným povinnostem se na zálohu nové sbírky nedostává prostředků. Přesto se Valdštejn zavázal, že žádanou zálohu splatí, neboť si plně uvědomuje hrozící nebezpečí.⁵⁴ Téhož dne zaslal svým sufragánům příkaz, aby i oni začali se shromažďováním peněz.⁵⁵ O tři dni později psal opatům do Oseka, Broumova, Kladruhu, ke sv. Janu pod Skalou a do Sázavy a představeným ve Staré Boleslavi, Třeboni a Borovanech, aby stanovili způsob, jímž by měla být splacena požadovaná částka, zastavená na kostelním stříbře.⁵⁶

Téhož dne adresoval Inocenc XI. císaři Leopoldovi dopis, v němž potvrdil příslib nové sbírky.⁵⁷ Aby podpořil odhodlání císařských vojsk i všech křesťanů, vyhlásil v těchto dnech Inocenc XI. také jubileum na vyprošení Boží pomoci proti tureckému nepříteli.⁵⁸

⁵¹ Zatímco ona starší daň se objevuje obvykle pod termínem *centesima* či *centesimus nummus*, tato nová je obvykle nazývána prostě *collèta*.

⁵² List Buonvisiho Valdštejnovi z 26. července 1683. NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, kart. 2004. Pokyn k tomuto jednání spolu se svěřenými fakultami zaslal Inocenc XI. Buonvisimu zřejmě na začátku července. Svědčí o tom list Inocence XI. Leopoldovi I. z 3. července 1683, došlý do císařské kanceláře 21. července. Viz NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, kart. 2361, sig.: D 81/4, č. 3, kde viz i kopii Buonvisiho listu z 26. července.

⁵³ K němu viz Čermák, Dominik K.: Premonstráti v Čechách a na Moravě. Praha 1877, s. 93–96.

⁵⁴ List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu ze 4. VIII. 1683. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, kart. 2361, sig.: D 81/4, c. 3.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Berthier, Franz Joachim Joseph (ed.): Innocentii papae XI epistulae ad Principes. 2. Bd. Roma 1895, p. 114–115.

⁵⁸ Bula z 11. srpna 1683. Viz Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanum Pontificium. Taurinensis Editio locupletior facta Collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a s. Leone Magno usque ad praesens. Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. Theologiae et Ss. Canonum peritorum, quam SS. D. N. Pius Papa IX. Apostolica benedictione erexit auspiciante emō ac revmo dno S. R. E. Cardinali Aloysio Bilio. Tomus XIX. Innocentius XI. (ab ann. MDCLXXVI ad ann. MDCLXXXIX). Augustae Taurinorum MDCCCLXX, n. CXXVIII., p. 501–504.

Z Pasova, nedlouho před odjezdem do Lince, poslal Buonvisi Valdštejnovi další list s příloženými kopiemi dvou breve a s doplňujícími vysvětleními, jakým způsobem mají být peníze shromážděny. První z obou breve se týkalo císařského patentu z října 1682, druhé pak nové sbírky. Současně s tím oceňuje, že se Valdštejn již začal zajímat o anticipaci k nové sbírce a slibuje přesnější informace. Zatím je třeba zastavit takové množství kostelního stříbra, které by vystačilo na stanovenou částku 50 000 zlatých, a částku pak poukázat přímo nejvyššímu komořímu Gundakarovi z Dietrichsteinu.⁵⁹ Kdyby to bylo nutné, má obejít i nejvyššího purkrabího. Ze snah duchovenstva musí být patrné, že dělá vše, co je v jeho silách, aby zachránilo Vídeň a spolu s ní Habsburskou říši.⁶⁰

Valdštejn zatím oznámil své zmocnění ke shromáždění *centessimy* jezuitskému provinciálovu Bartoloměji Christeliovu (1624–1701),⁶¹ který v několika málo dnech shromáždil peníze ze všech statků Tovaryšstva. Pověřil ho přitom, aby na 29. srpna sezval do Prahy většinu prelátů z království, aby je seznámil s novými dárkami. Buonvisimu Valdštejn přislíbil, že peníze budou shromážděny v požadovaném termínu.⁶² V dalším listě Valdštejn píše o tom, že začal s výběrem dávek od pražských prelátů a řeholníků. Pokud jde o ně, doufá, že se podaří peníze odevzdat do týdne. Obavy má ale, co se týče farností v okolí města. Faráři zde žijí často jen z desátků z úrody, které vesničané platí kvůli své chudobě značně nepravidelně. Nejbližší termín těchto splátek navíc připadá až na konec října. Některé faráře může takový požadavek uvrhnout do stavu nouze. Proto Valdštejn žádal Buonvisiho, zda by nemohl v takových případech dávku přepočítat a zmenšit.⁶³

Buonvisi trval na tom, že nikoho z platební povinnosti výjmout nelze. Pokud by se někdo zdráhal přiznat výši svého majetku podle stanoveného způsobu (viz výše), či v přiznávacím listě klamal, hrozil nuncius, že zakročí v plné moci samotného papeže. Valdštejnově žádosti tak vyhověl pouze v tom, že ho pověřil, aby pro novou sbírku podle svého uvážení rozhodl, jakým způsobem má být vyměřena.⁶⁴ O pár dní později se Buonvisi přece jen rozepsal více a na Valdštejnovy námitky odpověděl o trochu vstřícnějším tónem. Breve k patentu z října 1682 se dotýká výslovně všech biskupů, opatů, rektorů, držitelů beneficí a všech ostatních duchovních, tedy i farářů a administrátorů farností z řad řeholníků, ale i farností bez duchovní správy. Přitom u těch, kteří nemají stálý příjem, je třeba přistoupit ke zvláštnímu opatření – spočítají se výnosy za posledních deset let a na jejich základě se stanoví průměrný příjem. Teprve z tohoto základu má být vypočítána suma, kterou mají jednotlivé farnosti zaplatit. Ve stejném dopise děkoval Buonvisi Valdštejnovi za čerstvou splátku 10 000 zlatých, převedených do rukou nejvyššího komořího.⁶⁵ V dopise z 15. září Valdštejn psal, že již vyhlásil povinnost platby nad všemi farnostmi v království podle instrukce, kterou mu Buonvisi předal.⁶⁶

⁵⁹ Nejvyšším komořím byl Gundakar hrabě Dietrichstein od roku 1675. V roce 1684 byl povýšen na knížete. Úřad držel do roku 1690, kdy ho převzal bratr pražského arcibiskupa Karel Ferdinand z Valdštejna, který úřad držel až do roku 1702.

⁶⁰ Do Prahy dorazil list 27. srpna 1683. NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, kart. 2004, sig.: C 103/2. Opis breve, týkajícího se nové sbírky, je datován zřejmě chybně k 23. srpnu. Breve muselo být vydáno dříve, neboť prostě není možné, aby o něm Buonvisi věděl ještě týž den. Viz NA, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky 1683–1698, ič. 2137, sig.: B 68/6.

⁶¹ Provinciálem byl od 6. prosince 1682 do 13. ledna 1686. Životopisné údaje a literaturu o něm viz Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773. Praha 1986, s. 49–51.

⁶² List Valdštejna Buonvisimu z 28. srpna 1683. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, kart. 2361, sig.: D 81/4, č. 3.

⁶³ List Valdštejna Buonvisimu z 1. září 1683. Tamtéž.

⁶⁴ List Buonvisiho Valdštejnovi ze 3. září 1683. NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, kart. 2004, sig.: C 103/2.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ K rukám nejvyššího komořího přitom dorazilo dalších 10 000 zlatých a do konce týdne měly přijít další splátky. Jejich výše se měla vyšplhat až na 75 000 zlatých. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, kart. 2361, sig.: D 81/4, č. 3.

V okolí Vídně se zatím věci daly do pohybu. Město vzdorovalo jednomu útoku za druhým. Od druhé poloviny léta se u Tullnu shromažďovala armáda Svaté ligy. Od července se císařský hlavní stan zaobíral plány, jak Vídní odpomoci od její zátěže a připravoval strategii hlavního střetnutí. K tomu se schylovalo v první polovině září. Od Tullnu se vojska hnula 9. září směrem k Vídni. O tři dni později stanula armáda pod hlavním velením Jana III. Sobieského a Karla Lotrinského na pahorcích nad Dunajem, odkud je již Vídeň na dohled. Bitva, k níž došlo 12. září 1683, byla velkým vítězstvím císařských zbraní – vítězstvím Jana III. Sobieského, jehož zdravila osvobozená Vídeň jako svého osvoboditele.⁶⁷

Válka s Osmanskou říší tím však neskončila. Naopak. Spolu s tím se ukázalo, že císařské požadavky let 1682–1683, vztažené na duchovní, zdaleka nebyly poslední. Jan Bedřich z Valdštejna k 6. říjnu 1683 vyhlásil novou sbírku.⁶⁸ Nemělo však zůstat jen u ní. Císařským mandátem z 22. října svolal Leopold I. nový zemský sněm. České stavy se sešly 26. listopadu 1683, aby rokovaly téměř po celý rok. Jednání, které skončilo až 1. prosince 1684, provázela často velmi zjitřená atmosféra. Konfrontace byly tentokrát mnohem ostřejší a nebezpečnější než v předchozích letech.⁶⁹

4.1 Exkomunikace Františka Oldřicha Kinského?⁷⁰

Císařská propozice přednesená na českém zemském sněmu požadovala dávkou z vlastního měšce ve výši 250 000 zlatých od všech zemských stavů.⁷¹ V únoru 1684 přijala arcibiskupská kancelář císařský reskript, který ukládal duchovenstvu povinnost podílet se na zvláštní dani určené pro potřeby nového tažení proti osmanskému vojsku.⁷² Byli pod ním podepsáni František Oldřich Kinský a Karel Maxmilián Lažanský. Valdštejn opět protestoval. Reskript totiž opět, jako už kolikrát, postrádal papežský souhlas.

Konfrontace se tentokrát odehrávala přímo na české půdě. Císařské stanovisko hájil František Oldřich Kinský a Valdštejn jeho obhajobu chápal mnohem spíše jako jeho osobní iniciativu než jako prosazování císařského mandátu. Těžko říct, zda byl Kinského tón zněl ostřeji než Hocherův o necelé dva roky dříve, určitě však bezprostředněji. Nový nejvyšší kancléř byl již tehdy známý svým razantním vystupováním, s nímž prosazoval své zájmy. Buonvisi dokonce tváří v tvář Kinskému uvažoval o rezignaci na svůj post.

Reskript z 10. února 1684 vyzýval pražského arcibiskupa, aby se připojil k ostatním stavům. Duchovní stav totiž jako jediný při hlasování o zvláštní dani z vlastního měšce

⁶⁷ K tomu v české historické literatuře doposud nejpodrobněji Vlnas, Vít: Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka. Praha–Litomyšl 2001, s. 49–53, 61–64; Mikulec, Jiří: Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka. Praha–Litomyšl 1997, s. 129–155.

⁶⁸ NA, APA, Papežsky desátek na válku proti Turkům 1683–1690, 1716–1717, kart. 2361, sig.: D 81/4.

⁶⁹ Svolávací mandát i materiály k jednání sněmu viz NA, SM, sig. L34, Český zemský sněm 1684, č. kartonu 1311. Tisk viz č. knihopisu 495.

⁷⁰ Materiály pro velmi ostrou konfrontaci let 1684–1685 jsou uloženy často v několika opisech, které se jen parciálně kryjí, na několika různých místech. Nejvíce jich obsahují kartony arcibiskupského archivu č. 2361 a 2362, v nichž jsou uloženy materiály k mnoha různým sporům o právo panovníka vypisovat duchovenské dávky z let 1678–1716. V citacích, které na následujících stránkách uvádím, nevypisuji zdaleka všechny opisy jednotlivých dokumentů. Vzhledem k tomu, že se většinou nijak významně neliší, nepovažuji za nutné je uvádět. Viz NA, APA, kartony 2361–2362, sig.: D 81/4–D 81/7. Několik málo dopisů, vztahujících se k této konfrontaci, je uloženo i v kartonu č. 2004, který obsahuje rozsahlou složku korespondence mezi Janem Bedřichem z Valdštejna a kardinálem Buonvisim. Viz NA, APA, karton č. 2004, sig.: C 103/2.

⁷¹ NA, SM, sig.: L 34, karton 1311

⁷² NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5, č. 10. Copia Rescripti Caesarei ad ArchiEpiscopum Pragensem Joannem Fridericum, ubi Caesar petit subsidium a Clero pro bello Turcico; Item diplices Copiae Rescripti Caesarei ad Commissarios Regios Statibus Regni in causa subsidii Turcici proponend: ac etiam literae ad suam Sacram Caesaream Majestatem, ubi ArchiEpiscopus Pragensis petit sibi admitti, ut consensum Pontificium pro ejusmodi collectione inter Clerum secundum Concilia et Canones exigere possit cum literis ad Nuncium Apostolicum in eadem causa.

protestoval a vyjádřil svůj nesouhlas především s formulací propozice⁷³ Žádost české dvorské kanceláře se nesešla s úspěchem. V polovině dubna Valdštejn vystoupil na sněmu s svoláním, jímž odmítl souhlasit s vyhlášením takové zvláštní dávky a poukázal přitom na to, že na duchovenstvo českých zemí se již vztahuje povinnost shromáždit 150 000 zlatých z papežské dávky uložené habsburským dědičným zemím. Později opustil jednání sněmu a odjel nejprve na své panství do Duchcova a později do Lince, aby navštívil papežského nuncia Francesca Buonvisiho,⁷⁴ následovala další opatření, která ho měla přivést k poslušnosti. Nový císařský reskript vydaný 7. května upozornil na fakt, že splátka papežské dávky byla prozatím odložena a že císař může požadovat zvláštní příspěvky bez ohledu na tyto skutečnosti. Reskript rovněž upozorňoval, že svou separací od ostatních zemských stavů se duchovní stav dostal do zvláštní pozice, která hrozí jeho odloučením od zemského sněmu.⁷⁵

V polovině května Valdštejn na zemském sněmu přednesl řeč, jejíž text o den později připojil k listu, který napsal kardinálovi Buonvisimu.⁷⁶ Na jednání sněmu vyrazil z Duchcova, jakmile se dozvěděl, že hrozí zákrok proti duchovnímu stavu. Jeho osobní opozice ohrozila vůbec pozici duchovenstva na sněmu. Podle výkladu vedoucího sněmu⁷⁷ totiž překročil 11. článek Obnoveného zřízení zemského, který přikazuje všem obyvatelům království, aby v případě ohrožení země, přispěli císaři pomocí, jež on bude požadovat.⁷⁸ 12. května byl císařský reskript čten veřejně na jednání sněmu, 13. května večer byl Valdštejn v Praze. Dále Valdštejn pokračuje: „*Domenica et hieri se trattato meco in privato con preghiere, minaccie, et tutte raggioni possibili (che non voglio scrivere a VE per non teriarla piu) accio io cedessi alla volonta cosi precisa dell'augustissimo padrone, gia che la mia oppositione non poteva produrre altro effetto che l'indignatione di Cesare, contro di me, e di tutto l' Clero, che si saria fatta l'esecutione sopra li beni Ecclesiastici non ostante tutta la mia oppositione, ma jo che nella mia coscienza sempre ho trovato, che non si pero senza lessione dell' immunita Ecclesiastica, rigettare affatto il consenso Pontificio, qui est lapis offensionis ...*“⁷⁹ 16. května proto přednesl na sněmu svou obhajobu. Reagoval na to, že byl označen za neústupného pohrdlivého nepřítele a hájil se proti tomu, že musí bránit práva církve sobě svěšené. Svého času se ostře postavil proti zvláštní sbírce 220 000 zlatých s tím, že dle církevního práva, pod nějž spadá, mu nezbyvalo než protestovat, nechtěl-li se vystavit trestu exkomunikace.⁸⁰ Opět totiž bylo podle něj zcela opomenuto, že je třeba se nejdříve obrátit na papeže o svolení, a pak teprve požadovat duchovenské dávky. Jakmile bude papežský souhlas ležet u kardinála Buonvisiho, nebude dále otálet a nejenže odsouhlasí požadovanou zvláštní sbírku, ale přispěje

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ List Janu Františkovi Liepurovi ze 4. května 1684 zaslal arcibiskup z Lince. Byl to zřejmě poslední den jeho pobytu zde, protože již 13. května přijel Valdštejn do Prahy opět z Duchcova. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2.

⁷⁵ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5, č. 10. Viz též NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/6.

⁷⁶ Lectum in publicis Comitibus die 16. Mai 1684. Tamtéž. List Jana Bedřicha z Valdštejna kardinálovi Buonvisimu ze 17. května 1684 viz NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7. Německé znění Valdštejnova svolání viz NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/6. Celé ho cituje ve své disertaci Petra Vokáčová. Viz Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 236–237, pozn. 87.

⁷⁷ Není úplně jasné, koho má Valdštejn na mysli – zda Jana Františka z Vrtby, Václava Vojtěcha ze Šternberka či Jana Petra Hubryka z Hennersdorfu, které sněmovní artikule uvádějí jako předsedající sněmu. Kinského kupodivu nikoli. O tom mluví vždy jako o Cancelliere di Boemia.

⁷⁸ Viz O povinnosti obyvatelův království Českého v věcech války se dotýkajících – články A XI. a A XII. Jireček, Hermenegild (ed.): Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého – Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627. Praha 1888, s. 18–21.

⁷⁹ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7. List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu do Lince ze 17. května 1684.

⁸⁰ Valdštejn ve svém projevu z 16. května mluvil o starším vystoupení. Bohužel nám není jasné, kdy přesně vystoupil Valdštejn se svými protesty. Ve všech citovaných dokumentech se však mluví o tom, že to bylo nedávno (medesimo tempo). Zcela určitě to ale bylo před 25. dubnem, kdy o tom píše Buonvisi z Lince Cybovi do Říma. Viz ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 332r–v.

svým dílem k jejímu shromáždění.⁸¹ Tou dobou, jak Valdštejn věděl a ve své řeči také zmínil, již měl nuncius Buonvisi papežský souhlas k dispozici.

Všichni přítomní zástupci duchovenstva se postavili za Valdštejnovo stanovisko, které znamenalo podřízení se královské vůli jen zdánlivě. Postavili se za autoritu svaté stolice a spolu s ní za církevní privilegia. Podříditi se mínili až ve chvíli, kdy budou vědět, že nuncius Buonvisi má v ruce příslib papežského souhlasu – tedy ve chvíli, kdy budou splněny jejich podmínky. Valdštejn se však musel hájit, že nechtěl zaútočit na císařský majestát, jehož je od narození věrným vazalem. Mohl přitom doufat v Buonvisiho podporu.

Začal boj mezi pražským arcibiskupem a nejvyšším kancléřem království Františkem Oldřichem Kinským, který volal Valdštejna ke zodpovědnosti. Ten však o věci nenapsal pouze do Lince. Nedlouho poté adresoval další list přímo do Říma kardinálu Cybovi.⁸² Na jeho začátku připomínal případy let 1678, 1679 a 1682–1683, kdy zaštitěn papežskou autoritou vzdoroval vyhlášení dávek, vztahujících se i na duchovní stav. V tomto roce pak bylo zahájeno nové tažení a spolu s ním nejvyšší kancléř Českého království František Oldřich Kinský znovu uplatnil královské právo k vybírání daní z církevního majetku takovým způsobem, který podle Valdštejna, vyžadoval předchozí schválení svatou stolicí. Valdštejn celou věc oznámil kardinálovi Buonvisimu, který do Lince za Valdštejnovy přítomnosti svolal v té věci poradu. Na ní se kromě nuncia a Valdštejna sešli někdy na přelomu dubna a května vídeňský biskup Emerich Sinelli, Vilém Albrecht Krakovský z Kolovrat, Adam Matěj hrabě Trautmannsdorf, František Oldřich Kinský a „další čtyři“. Kinský se prý odvážil zpochybnit samotný církevní majetek v Čechách, který podle něj nemá povahu *Patrimonium Christi* a nevztahují se na něj proto církevní imunity. Český král podle něj má i na církevní půdě neomezenou moc a duchovní jsou povinni beze všeho odporu následovat jeho příkladů. O těchto názorech se Valdštejn vyjádřil, že velmi připomínají učení Wiclyfovo a Husovo, zavržené na kostnickém koncilu. Konference podle samotného Valdštejna žádný další výsledek, ani přímé odsouzení Kinského stanoviska nepřinesla. Nedlouho poté následovaly již zmíněné reskripty ze 7. a 8. května. Po svém vystoupení na českém zemském sněmu se Valdštejn obrátil opět na Buonvisiho s prosbou o zprostředkování při obhajobě proti odsouzení, které nad ním oba reskripty vynesly. Přímě ke dvoru se obrátil 17. května. V závěru dopisu prosil Valdštejn Cyba, aby o všem zpravil Inocence XI. Sám si ale nepřál, aby jeho kontroverze přerostla v konfrontaci mezi císařem a papežem.

Buonvisi mezitím žádal zpřesnění informací a dodání dalších podkladů, i když jak psal, si uvědomoval, že není možné ztrácet čas.⁸³ Valdštejn mezitím napsal relaci o sporu adresovanou přímo císaři, kde se hájil tím, že privilegia duchovního stavu v Čechách jsou zaručena nejen církevním právem, ale i královskými výnosy od 13. století až po Ferdinanda II.⁸⁴

Ke konci května psal opět Buonvisimu.⁸⁵ Opět přitom zdůrazňoval, že mu nejde o to, aby duchovenstvo nevyhovělo císařským požadavkům vůbec, ale o věc procedurální.

⁸¹ Papežský souhlas již měla kancelář vídeňské nunciatury k dispozici. Valdštejn jeho text doposud neznal, ale o tom, že se tam nachází, věděl.

⁸² List J. B. z Valdštejna A. Cybovi z 20. května 1684. NA, APA, karton 2362, sig. D 81/6. O této konfrontaci viz rovněž stručněji Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdě pokoře... Brno 2007, s. 235–239.

⁸³ List Buonvisiho Valdštejnovi z 25. května 1684. NA, APA, karton 2362, sig. D 81/6.

⁸⁴ List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 27. května 1684. Historická argumentace byla vsutku velmi podrobná a značně erudovaná. Vlastní text relace adresované císaři viz Kancelář Prezidenta republiky – Archiv Pražského hradu, fond Archiv Metropolitní kapituly, Joannis Friderici archiepiscopi informatio ad Imperatorem de statu religionis (imprimis de oppressionibus per contributiones) 1684, Prag, sig. XCII, 38. Začíná již od privilegia majus. Vzhledem k rozsahu komentáře, který by vyžadovala, ji ponechávám stranou. Navíc v české historiografii chybí kompendium, s jehož pomocí bych mohl sledovat všechny dokumenty, jež má Valdštejn na mysli, a problematika vyžaduje rozsáhlé studium zabírající se něčím, co nebylo podstatou sporu v roce 1684. Není mi známo, kdo byl vlastním autorem textu této arcibiskupské relace. Valdštejn v mnoha dalších konfrontacích mnohé body své argumentace opakuje. U častěji zmiňovaných bodů se tak zastavím o něco později, abych nyní nenarušoval strukturu textu.

⁸⁵ List Buonvisimu z 31. května 1684. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 7.

Požadavek papežského souhlasu chápe pouze jako záruku zachování církevních privilegií, nečeká, že by papež svůj souhlas odmítl, natožpak že by výši dávky požadované od duchovenstva nějak snížil. Papežský souhlas byl zřejmě přítom podmíněn nezbytnou nutností této dávky.⁸⁶ Právě z toho důvodu jej zatím Valdštejn neakceptoval a žádá o stanovisko kardinála Buonvisiho k otázce, zda může panovník žádat dávky od duchovenstva bez papežského souhlasu, nenachází-li se ve stavu bezprostřední nouze a není-li pomoc bezpodmínečně nutná k záchraně země.

Odpovědí na tyto požadavky byla latinská rozprava *Tractatus de Contributionibus Cleri nempe An liceat principibus has ei imponere pro diversitate necessitatum, inconsulto Summo Pontifice?*⁸⁷ Ta na sebe však ještě dala nějakou dobu čekat. Události se zatím pohnuly kupředu.

Buonvisi splnil Valdštejnovu žádost a rozhodl se nepublikovat papežské breve, tykající se právě oněch sporných duchovenských dávek. Přesto byl bezradný ještě v polovině června. Přestože ho Valdštejn o všem informoval a poslal mu dokonce kopii svého listu císaři, necítil se dostatečně informován, aby mohl posoudit, zda došlo k výslovnému porušení církevních privilegií a zda má tedy Valdštejn dávku platit či ji odmítnout. Proto se obrátil na kardinála Cyba s prosbou o jeho vlastní úsudek.⁸⁸

V polovině června Kinský urgoval splátku. Opět přitom nedělal žádný rozdíl mezi jednotlivými stavy a připomínal, že duchovní stav je povinen podřídit se rozhodnutí sněmu, kde byl přehlasován ostatními třemi stavy. Valdštejn, doufající v Buonvisiho podporu,⁸⁹ opět protestoval s tím, že se duchovenstvo podřídí pouze s požadovaným papežským souhlasem. Den na to mu byl doručen dekret české dvorské kanceláře z 13. června 1684.⁹⁰ Podle něj se musí podřídit duchovní stav výnosu schválenému většinou – všemi třemi ostatními stavy, mimo jiné pro počet hlasů, které dohromady tvoří. Dále prohlašuje, že duchovenstvo i samotný arcibiskup jsou ve svých privilegiích omezeni tím, že zároveň podlehají královskému majestátu a státním nařízením, a měli by se tedy připojit k ostatním stavům. Dalším důvodem by prý mělo být i to, že je Valdštejn od narození poddaným císařovým a jako takový by mu měl být věrný. Proti tomu však Valdštejn v dopise Cybovi namítal, že z titulu své funkce je odpovědný papeži. To mu velí vzdorovat všem výhrůžkám české kanceláře. Ve stejném dopise prosil Valdštejn o radu a podporu, aby mohl pevně setrvávat na svých pozicích.⁹¹ O čtrnáct dní později ho v jeho přesvědčení utvrdila odpověď kardinála Cyba na dopis z 20. května, kde státní sekretář Inocence XI. bez obalu označil Kinského jednání za skandální, ničemné a kacířské (*scandalosa, iniqua, et ereticale proposizione del Cancelliere di Boemia Conte Kinski*). Po poradě s Inocencem XI. napsal Buonvisimu, aby nepřednášel císaři další stížnosti ani nepožadoval satisfakci kvůli Kinského jednání. Odsudek takového jednání musí být jasný a nesmlouvavý. Je třeba vyjádřit jasné stanovisko, a proto Cybo podpořil Valdštejna v jeho úmyslu vynést církevní tresty nad kymkoli, kdo by se odvážil dotknout církevních privilegií.⁹²

⁸⁶ Valdštejn již 16. května 1684 při svém projevu před českým zemským sněmem naznačil, že ví o příslibu papežského souhlasu, který měl kardinál Buonvisi k dispozici. Nám se však nepodařilo znění takového příslibu objevit. První fakulty k výběru papežských dávek pro kardinála Buonvisiho z roku 1684 známe až ze srpna.

⁸⁷ NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4. Opis téhož s drobnými odlišnostmi se nachází pod jiným názvem ve společnosti mnoha různých dalších stanovisek. Buonvisi ani Cybo evidentně nebyli jediní, na koho se Valdštejn obrátil. Viz *Resolutio tam in Jure Civili et Canonico, quam Sanctus Patribus et aliis constitutionibus et fundata super quaestione, utrum liceat Principibus Christianis, contributiones pro necessitatibus diversitate variabiles, Clericis, et eorum bonis imponere inconsulto summo Pontifice*, NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5, č. 2.

⁸⁸ List z 13. června 1684 ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 486r–487r.

⁸⁹ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/6. List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi z 10. června 1684.

⁹⁰ Dekret adresovaný přímo Valdštejnovi z 13. června 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5, č. 10. Viz též SOA Praha, RAV, kniha II., ič. 2445, sig.: II-L3.

⁹¹ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7. List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi ze 17. června 1684.

⁹² NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7. List kardinála Cyba Valdštejnovi ze 17. června 1684. Do Prahy tento

V polovině července se takto posílen obrátil Valdštejn na Buonvisiho, aby mu byl nápomocen při zvrácení exekuce nad církevními statky a při vyhlášení církevních cenzur.⁹³ V rozhodující chvíli však Buonvisi dochází k jiným závěrům než Valdštejn. Protože se jedná o dávku, schválenou stavy, nevyžadovanou *jure regio*, nejeví se mu možné porušovat řád věci v Království českém. Navíc se tak běžně děje v mnoha státech Německa, v Polsku. Podle Buonvisiho se má duchovní stav podřídít faktu, že byl na sněmu přehlasován.⁹⁴ Kinský slíbil, že podá vysvětlení všeho, co doposud ve věci podnikl. Poté, co Buonvisi dostal dopis od Valdštejna, kde arcibiskup mluví o tom, že hrozba exekuce církevního majetku nabývá každým dnem na aktuálnosti, Kinskému Buonvisi napsal, aby zastavil exekuci církevního majetku aby nemusel Valdštejnovi nařídít provedení církevních trestů. Kinský tentokrát odpověděl s tím, že nepodá vysvětlení, neboť mu to císař bez předchozí porady zakázal. Pokud se týče církevních trestů, nevidí k nim jediný důvod.⁹⁵ Buonvisi chtěl celou věc konzultovat přímo s císařem, avšak necítil se natolik zdrav, aby mohl opustit Linec a vydat se za ním do Vídně. Nicméně věc se mu jeví v novém světle celkem nesmyslná, protože pokud by se postupovalo podle Valdštejnem požadované logiky, muselo by se o papežský souhlas žádat každým rokem. V tomto případě totiž podle Buonvisiho má skutečně pravdu Kinský, když tvrdí, že se nejedná o zdanění „statků Kristových“ (*Patrimonio di Christo*). Jde o to, že kontribuci mají odvádět poddaní na všech statcích – tedy i na statcích patřících duchovenstvu. V takovém případě ale nejde o zdanění duchovenstva, ale o zdanění poddaných, což může panovník rozhodovat, jak se mu zlíbí (*quanto li piace*).⁹⁶ O několik dní později konzultoval Buonvisi s císařem, který mu sdělil, že nařídil dobrovolnou dávku z vlastního měšce vrchnosti, aby nebyli zatíženi „chudí poddaní“, kteří nemohou dát více, než mají. Duchovenstva se tak celá věc dotkla pouze nepřímou jako člena zemského sněmu. Navíc protest prý proslovil arcibiskup za sebe osobně. Duchovní stav se k němu jako celek nepřidal, neboť již pochopil, jakou by mohl utrpět škodu tím, že by se oddělil od ostatních stavů.⁹⁷

Valdštejn však s tímto míněním nesouhlasil. Velmi důrazně se postavil proti Kinského zpochybnění povahy církevního majetku v Čechách. Podle něj nelze brát v úvahu analogie z německých zemí či Polska, kde mají duchovní své statky v držení s povinností platit daně v případě nebezpečí. V Čechách je však duchovenská držba svobodná, neboť klérus v království nevlastní půdu, ale fundace, které slouží pro obživu kněží a provozování bohoslužeb. Podle ustanovení Ferdinanda II. nejsou, jak Valdštejn připomíná, čeští duchovní feudálními vasaly, ale privilegovanými poddanými krále.⁹⁸

Tentokrát Buonvisimu neposlal krátkou noticku, ale dvacetistránkový dopis, v němž se snaží svůj názor dopodrobna vyložit.⁹⁹ Kromě již zmiňovaného rozdílu mezi českým a německým duchovenstvem,¹⁰⁰ požadoval „svobodu projevu“ (*libertas votorum*) na zemském

list dorazil až 5. července. Zda s ostrým stanoviskem A. Cyba vůči Kinskému, který hájil císařské požadavky nějak souvisel fakt, že státní sekretář Inocence XI. přijímal tajně francouzskou penzi, je spíše otázkou. Viz Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644 1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters 14. Bd. 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 757.

⁹¹ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/4. List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 15. července 1684. Podobně viz i list téhož Cybovi z 15. července 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/6.

⁹² ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 601r–v.

⁹³ ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 592r–593r. List Buonvisiho Cybovi z 28. července 1684.

⁹⁴ ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 595r–596v. Kopie listu Buonvisiho Valdštejnovi z 23. července 1684; Podobně se vyjadřuje i v listu z 1. srpna adresovaném přímo Cybovi, kde tvrdí, že mu Valdštejn neposkytl dostatečné důkazy o tom, že by byla porušena církevní imunita. Bez nich se neodvažoval vystoupit proti císaři. Tamtéž, p. 625r.

⁹⁷ List Buonvisiho Cybovi z 1. srpna 1684. Tamtéž, p. 625r–v.

⁹⁸ ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 601r–v. Viz též NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/4. List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 29. července 1684. Zde se Valdštejn odvolával zřejmě přímo na Obnovené zřízení zemské – jeho články vztahující se k duchovnímu stavu A XXIV–XXVI. Viz Jireček, Hermenegild (ed.): Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého. Praha 1888, s. 34–39.

⁹⁹ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/4. List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 29. července 1684.

¹⁰⁰ O polském se Valdštejn nevyjadřoval, přiznal že jeho situaci nezná.

sněmu. Právě proto přednesl svou řeč před shromážděným sněmem, aby neurazil královský majestát. Zemský sněm považoval Valdštejn za platformu pro možnou opozici a v tom, co následovalo, viděl možnost jejího ohrožení. Dále nepovažoval za logické, že by se měl klérus podřizovat rozhodnutí světských stavů ve věci, která se dotýká jeho zvláštních privilegií. Vzhledem k tomu by totiž bylo velmi snadné duchovní stav o všechna jeho privilegia připravit. Proto se již dvakrát v takovém případě (v letech 1678 a 1679) odvolal k vyšší instanci a žádal, aby na něj bylo ustanovení daně vztaženo pouze se souhlasem Svaté stolice.

Kinský podle Valdštejna navíc chybně interpretoval císařskou propozici, když ji vyložil tak, že by se netýkala duchovních ale jejich poddaných. Správný výklad stanovuje, že má daň platit každý ze svého majetku podle specifik vlastních poddaných. Valdštejn si sám spočetl rozdíl mezi výnosem z duchovského panství a z arcibiskupských statků a musel konstatovat, že je nutné obojí rozlišit a každé zdanit jiným způsobem. Není totiž možné, aby duchovní, kteří pobírají maximálně 3000 ročně platili stejně jako ti, jejichž renta činí 12 000 a více. Proto žádá, aby tento fakt byl při rozdělení dávky vzat v úvahu. Přitom za příklad diferencovaného přístupu při výběru zvláštních císařských dávek uváděl příspěvek z vlastního měšce ve výši 270 zlatých, který odvedli právě na Valdštejnův návrh v roce 1680 s císařským souhlasem pouze vyšší stavy.¹⁰¹ Kinský však tentokrát takový návrh nepřijal. Znamenalo by to totiž specifikaci – a tedy úpravu – císařské propozice, na což odmítal přistoupit. Přitom ve Slezsku byl zvláštní přístup k duchovnímu stavu uplatněn. Ze zvláštní povahy českého církevního majetku (*patrimonium Christi*) podle Valdštejna zvláštní přístup přímo vyplýval.

Dopis Buonvisimu došel až po vydání papežského patentu, jímž byl zplnomocněn ve věci vybírání duchovenské almužny pro účely financování vojenských lazaretů, zřizovaných pro nemocné a raněné v turecké válce.¹⁰² Teprve na začátku srpna se přitom Buonvisi vrátil z Vídně a dostal vysvětlení i z druhé strany – od císaře i od Kinského.¹⁰³ Vyjádřil se přitom v tom smyslu, že pokud hlavní potíže spočívá ve způsobu, jakým mají duchovní dávku splatit, doporučuje, aby duchovenstvo samo předložilo sebranou částku přímo nejvyššímu dvorskému komořimu jako dobrovolnou dávku.¹⁰⁴ Chtěl tak zřejmě Kinského obejít a dokázat, že duchovenstvo se nevzpírá císaři, ale neústupnému jednání královského úředníka, který požaduje, aby byl dodržen striktně jím navrhovaný postup, a je přitom „papežštější než papež“ (resp. císařštější než císař).

O nedlouho později Buonvisi zpravoval o Valdštejnově i Kinského vykladu Cyba. Psal, že bude potřebovat více času, aby obě stanoviska porovnal a vše zvážil. Situace je přese všechno jednání a přípisy ohledně urychlení a způsobu splátek značně vyostřená – Kinský stále hrozí (i když zřejmě již méně důrazně) exekucemi proti duchovnímu stavu a Valdštejn církevními cenzurami. Je tak třeba vše pečlivě rozvážit, aby Buonvisi svým jednáním spíše nepřilil olej do ohně.¹⁰⁵

Ve stejné době psal Cybovi i Valdštejn.¹⁰⁶ Teprve teď mu totiž přišel list, kterým Cybo

¹⁰¹ Diferenciace splátek v roce 1680 vzešla velmi pravděpodobně skutečně z osobních Valdštejnových audiencí u císaře, který byl tou dobou přítomen v Praze. O těchto audiencích se několikrát zmiňuje ve svém deníku Pospíchal. Přitom mluví i o zvláštních koncepcích, které Valdštejn předkládal a které měly ušetřit poddané a chudší duchovenstvo od platební povinnosti. Tehdy se na podobě Valdštejnových návrhů podílel i sám Pospíchal. Přesto pro parciálnost dochování jeho deníku není známo nic podrobnějšího. O tom, že by se nějak angažoval ve sporech let 1682–1686 zatím rovněž nic nevím.

¹⁰² *Litterae Patentes ex Ordinatione Sanctissimi Domini Nostri Domini Innocentii Huius Nominis Papae XI. pro Coligenda Eleemosyna ad Subveniendum Militibus in Bello Turcico sauciatis, aut alia infirmitate laborantibus per Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Nuncium Apostolicum Lincii die 1. Augusti Anno 1684. publicatae. Item genuina annotatio collectae in hac archidioecesi Pragensi huiusmodi Eleemosynae* Viz NA, APA, i. č. 2137, sig.: B 68/6. Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky (1683–1698). Průvodní dopis k tomuto patentu viz List Buonvisiho Valdštejnovi z 1. srpna 1684. NA, APA, sig.: C 103/2, karton 2004.

¹⁰³ První se bohužel odehrálo ústně, Kinského vysvětlení se nepodařilo objevit

¹⁰⁴ List Buonvisiho Valdštejnovi ze 3. srpna 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2.

¹⁰⁵ List z 8. srpna 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 647r–v.

¹⁰⁶ List Valdštejna Cybovi z 5. srpna 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

pověřil Buonvisiho, aby poskytl Valdštejnovi pomoc při obraně církevních imunit a jeho vlastní autority, a podpořil ho, aby se nebál použít církevních cenzur proti komukoli, kdo by se pokusil jedno nebo druhé ohrozit.¹⁰⁷ Pražský arcibiskup zpravoval papežského sekretáře o mezitím proběhnuvších událostech. Potvrdil, že s pomocí kardinála Buonvisiho se mu podařilo zabránit hrozící exekuci. Hájil se ale proti obvinění, že by včas nepodal potřebné doklady svědčící o porušování církevních privilegií. Podporu mu tehdy poskytl i Bernard Ignác z Martinic, který mu zprostředkoval přístup k dokumentům svědčícím o zvyklostech a způsobech platících v Českém království a při jednáních na zemském sněmu. O několik dní později Valdštejn psal z Duchcova Cybovi znovu. Situace se opět přiostrčila. Valdštejn dostal tajnou, leč jistou informaci (*notizia privata, ma certa*), že nejvyššímu purkrabímu přišel ode dvora příkaz, aby vyzval duchovní z celého království distancovat se od postojů svého arcibiskupa a dokázat tak loajalitu svému panovníkovi. Opět měly zaznít výhrůžky vyloučením duchovního stavu z jednání zemského sněmu a exekucí církevního majetku.¹⁰⁸

Konečné stanovisko svaté stolice, vzešlé z porad mezi Alderanem Cybem a Inocencem XI., zaslal římský státní sekretář Valdštejnovi 2. září 1684.¹⁰⁹ Inocenc XI. potvrdil Buonvisiho doporučení, aby české duchovenstvo zaplatilo částku, jež se ho dotýká, přímo nejvyššímu komořímu. Přitom se má zachovat podle papežských breve, která má k dispozici kardinál Buonvisi.¹¹⁰ O několik dní později již Buonvisi informoval Cyba o tom, že se s Valdštejnem shodli na dalším jednání. Doufá, že teď konečně bude zahájeno splácení duchovenské dávky formulované teď jako dobrovolný dar přímo k rukám nejvyššího komořího. Psal mimo jiné: „*Le difficoltà di negoziare in questa Corte sono maggiori di quello, ch'io sappia descrivere, perche l'Imperatore e troppo buono, non ci e primo Ministro, che supplica, et i Cancellieri vogliono ampliare la loro giurisdizione, e sostenere le violazioni dell'immunita, e piu si strepita, manco si ottiene, come dimonstrano le continue durezze, che irritano poi Dio, che sospende con tanta ruvina gl'acquisti, che si speravano in otto giorni; Sua Maesta promette l'emenda a me, et a i buoni Religiosi, che parlano con liberta, e non se ne vede l'effetto, et io mi crucio senza profitto.*“¹¹¹

Zde se patrně dotýká jednání Kinského. Ve svém úsudku se zřejmě příliš nemýlil. Valdštejn v odpovědi na Buonvisiho list ze 14. září musel konstatovat, že Kinský opět dosáhl dalších úspěchů.¹¹² Nové císařské reskripty totiž zakázaly nejvyššímu komořímu přijmout peníze přímo z rukou duchovenstva a Valdštejn se měl podvolit původním pravidlům.¹¹³ Pokud se nepodřídí do šesti týdnů, mělo proti němu být zahájeno soudní stíhání. Valdštejn to označil za útok přímo na svou osobu. Pravděpodobně nebyl příliš daleko od skutečnosti. Část kléru se totiž zřejmě nechala zlomit výhrůžkami, které Valdštejn zmiňoval v dopise Cybovi z 11. srpna, a tvrdila souhlasně se světskými stavy, že Valdštejn chtěl uzurpovat právo vybírání dávek od kléru. Podle pravidel stanovených zemským sněmem totiž měla dávku vybrat komise sněmem jmenovaná. Ta ji pak měla předložit nejvyššímu komořímu za všechny stavy najednou. Valdštejn se rozhodl, že zůstane pevný a setrvá na svém stanovisku. Prosil o podporu jak u Buonvisiho tak u Cyba. „*Královské právo se hotoví rozdupat každého, kdo se nechová podle jeho představ,*“ napsal ve svém listě Cybovi, kterého žádal, aby o všem zpravil papeže a podpořil ho v jeho neústupnosti.¹¹⁴

¹⁰⁷ List Cyba Valdštejnovi z 8. července 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5.

¹⁰⁸ List Valdštejna Cybovi z 11. srpna 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹⁰⁹ Buonvisiho o tom zpravoval již ke konci srpna. List A. Cyba Buonvisimu z 26. srpna 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 58, p. 399v–400r.

¹¹⁰ Tři listy kardinála Cyba Valdštejnovi z 2. září 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/5. K témuž se vztahují i dopisy kardinála Buonvisiho ze 7. a 14. září 1684. Viz NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2. List ze 14. září 1684 viz rovněž AVA, FA Harrach 220 – Korespondence Ferdinanda Bonaventury I. Harracha s kardinálem Buonvisim z let 1684–1699.

¹¹¹ List Buonvisiho Cybovi z 10. září 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 736r–v.

¹¹² List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 23. září 1684. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 7.

¹¹³ Císařský reskript ze 16. září 1684. V Praze byl přítomný 22. září. Viz NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹¹⁴ „*Il jus Regium vuole calpestar tutti, che non fanno a modo suo.*“ List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi

Buonvisi referoval o nových událostech Cybovi se smutkem. I pro něj spočívala přítom hlavní vina na Kinském, který vše obrátil opět proti Valdštejnovi a jemu samotnému, když označil jejich postup za porušení královského práva a opovážlivost arcibiskupa. Buonvisi podal stížnost a žádal vysvětlení tohoto postupu. Vídeňský biskup Emerich Sinelli prohlásil, že Kinského postavení je tak pevné, že se sám kancléři neodváží postavit. Proto se obrátil Buonvisi přímo na císaře, aby hájil Valdštejna, že nejednal z nějaké svévole, ale podle jeho pokynů. Navíc argumentoval tím, že na konci července, dříve než psal Valdštejnovi, o svých úmyslech s Kinským diskutoval. Nakonec na Buonvisiho úmysl Kinský s mlčením přistoupil, když předtím vázal svůj souhlas naprostou výjimečností takového postupu. Podle Kinského však přesáhli Valdštejn s Buonvisim únosnou mez, když do celé záležitosti angažovali papeže. Došlo to dokonce tak daleko, že bylo Buonvisimu řečeno, aby se nepletl do veřejných záležitostí. Buonvisi proto radil Valdštejnovi, aby nedával Kinskému další záminky k přímému útoku, který by tentokrát znamenal otevření soudního procesu, jímž český kancléř pražskému arcibiskupovi hrozil. Sám se cítil bezradný, neboť jednání na císařském dvoře nepřinášelo mnoho výsledků.¹¹⁵

Ke konci září zaslal císař Leopold I. dopis nejvyššímu purkrabímu Bernardovi Ignácovi z Martinic list, jímž ho pověřil, aby nadále sledoval Valdštejnovo konání a zabránil dalším protestům, jež by se pražský arcibiskup proti královskému majestátu dopustil.¹¹⁶ Petra Vokáčová ve své disertaci považuje tento dopis Leopolda I. za doklad zhoršení vztahu Leopolda I. vůči Valdštejnovi a klade to do souvislosti se smrtí Františka Augustina z Valdštejna.¹¹⁷ Toto usouvztažnění považuji za nepodložené, neboť vztah Leopolda I. k pražskému arcibiskupovi v předešlých měsících zatím, kromě reskriptů, vydaných z jeho moci během jara a léta toho roku, není možné z ničeho podrobněji sledovat. Pod zorným úhlem reskriptů se navíc situace jeví tak, že není důvod se domnívat, že by se po srpnu 1684 nějak zhoršila. Doklady poukazují mnohem spíše na dlouhodobější kontroverzi. Kromě toho se nepodařilo doložit ani to, že by se František Augustin z Valdštejna v událostech roku 1684 nějak angažoval. Vyloučené to není, ale ani já, ani Petra Vokáčová k tomu doklady nemáme. František Augustin z Valdštejna navíc nebyl jediným „lobbystou“ svého nevlastního bratra. Mezi dalšími lze kromě Francesca Buonvisiho, i když ten se jeví zprvu jako poněkud zdrženlivější, jmenovat i kupříkladu fra Hippolita da Pergine.¹¹⁸

Buonvisi Valdštejnovi odepsal o něco později. Doporučil mu, aby zatím neobesílal konferenci, která byla svolána do Kladska. Na ní se měli sejít vyslanci Valdštejna, olomouckého a vatislavského biskupa, aby jednali jako zástupci duchovenstva Českých zemí o splátce papežské dávky 75 000 zlatých.¹¹⁹ Jednání s císařem však zůstávalo bezvýsledné, Buonvisi ale Valdštejna ujišťoval, že dělá vše pro jeho ospravedlnění.¹²⁰

Mezitím byl 27. září 1684 Valdštejn přímo obviněn z překročení *jus regium supremum*. Valdštejn se přitom hájil, že nevybíral peníze o své vůli svým jménem, ale že k tomu byl pověřen jím a svatou stolicí jako správce solní pokladny. Navíc je třeba vzít v úvahu, že konfrontace, kterou Kinský vede, není v tuto chvíli zaměřena jen proti němu ale de facto i proti svaté stolici. Opět i dopise Cybovi potvrdil své odhodlání bránit autoritu svého úřadu a svaté stolice i hrozbami církevními tresty. Považoval totiž Čechy za hlavní sloup římské církve. Zvláště pro blízkost nekatolických krajín bylo pro něj nemyslitelné tolerovat takové urážky. Místodržící však nyní oponovali, že on sám nemá pravomoc uvalit církevní tresty, neučiní-li tak nejdříve kardinál Buonvisi z moci papežského nuncia. Valdštejn také

z 23. září 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹¹⁵ List Buonvisiho Cybovi z 1. října 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 793r–794v.

¹¹⁶ List Leopolda I. B. I. z Martinic z 27. září 1684. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4.

¹¹⁷ Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 238.

¹¹⁸ Viz níže.

¹¹⁹ Tato konference se nakonec sešla až na začátku roku 1685. Viz NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/8.

¹²⁰ List Buonvisiho Valdštejnovi z 5. října 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2. Viz též AVA, FA Harrach 220 – Korespondence Ferdinanda Bonaventury I. Harracha s kardinálem Buonvisim z let 1684–1699.

věřil v to, že předsedající sněmu Bernard Ignác z Martinic nepřikročí k realizaci postihů vztahujících se na postavení duchovenstva na sněmu.¹²¹ Upozorňoval na nutnost zákroku, protože dojde-li k exekuci církevních statků, bude-li na něm moci uplatňovat své právo nejen král, ale i světské stavy, pozbude své povahy *patrimonia Christi*.¹²²

Patenty, které nařizovaly krajským hejtmanům provedení exekuce proti českému kléru, vyšly krátce před polovinou října.¹²³ Valdštejn žádal místodržící, aby od jejího provedení ustoupili a 15. října započalo duchovenstvo splácet dávkou daňovému úřadu (*Steurambt*) podle původního výkladu propozice. Patenty týkající se exekuce byly nicméně dále šířeny.¹²⁴ Valdštejn předpokládal, že se podaří peníze složit do desíti dnů.¹²⁵ Pokud se týče arcibiskupských statků a jeho osoby, čekal Valdštejn na vyjádření dvora, neboť poslední dekrety týkající se výběru duchovenských dávek se o něm výslovně nezmiňovaly. Buonvisi, který od začátku měsíce vystupoval na Valdštejnovu obranu, se stále nedočkal žádného vyjádření dvora. A Valdštejn stále očekával instrukce ohledně použití církevních trestů proti těm, jež urazili autoritu svatého stolce. Nejvyšší komoří Gundakar kníže Dietrichstein zatím naléhal na Buonvisiho, aby byla již svolána zmiňovaná konference celého kléru Českého království. Buonvisi však ve shodě se svým původním záměrem její svolání oddaloval na dobu, kdy bude vyřešena Valdštejnova kontroverze.¹²⁶

Částečné odpovědi na stížnosti, jež Buonvisi podával často prostřednictvím Emerica Sinelliho proti postupu české kanceláře se Buonvisimu dostalo ke konci října, kdy ho plně podpořil papežský státní sekretář Alderano Cybo.¹²⁷ Česká dvorská kancelář stále trvala na stanovisku, že duchovní stav neutrpěl ve věci žádané dávky žádnou újmu.¹²⁸ Valdštejn odpověděl s rozhořčením a znovu připomínal, že není možné, aby kompetence „nižších stavů“ království dosahovaly na *patrimonium Christi*, a že ve věcech týkajících se přímo jeho není duchovní stav nijak zavázán podřídit se názoru většiny.¹²⁹ Buonvisi začínal ztrácet trpělivost. V dopise z 9. listopadu Valdštejnovi psal, že odmítá dále jednat s Kinským, protože nesnese jeho tvrdost. Předstoupil proto znovu přímo před císaře, ale opět ničeho nedosáhl, protože císař se „plně spoléhá na své ministry“, kteří by prý nepřednesli jeho majestátu návrh, který by rozzlobil papeže. Buonvisi mu připomněl breve, podle něž je povinen obrátit se na papeže s prosbou o souhlas v případě, že požaduje dávky od stavů, mezi něž je zahrnut stav duchovní. Nakonec byl 6. listopadu vydán dekret, podle něž se duchovní stav jako celek opět stal plnoprávným členem zemského sněmu, pod podmínkou, že bez dalších průtahů připojí k placení dávkou schválené většinou sněmu.¹³⁰ Valdštejn odepsal, že doufal, že již nic

¹²¹ Snad přitom Valdštejn spoléhal i na vzájemnou nenávisť, která mezi Kinským a Martinicem panovala. Viz Maťa, Petr: Svět české aristokracie. Praha 2004, s. 361.

¹²² List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu ze 4. října 1684. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 7; List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi ze 7. října 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹²³ List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi ze 14. října 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹²⁴ List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi ze 21. října 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹²⁵ List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu ze 16. října 1684. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 7.

¹²⁶ Nicméně se započalo s přípravami. Jan Bedřich z Valdštejna 16. října oznamoval Buonvisimu, že již zaslal dopisy do Olomouce a Vratislavi, aby domluvil přesný termín jednání. Tamtéž; List Buonvisiho Valdštejnovi z 19. října 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2.

¹²⁷ Dva listy A. Cyba Buonvisimu z 21. října 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 38, p. 421r–422r; 423v–424r.

¹²⁸ List Buonvisiho Valdštejnovi z 26. října 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2.

¹²⁹ List Jana Bedřicha z Valdštejna ze 4. listopadu 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹³⁰ List Buonvisiho Valdštejnovi z 9. listopadu 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2; Buonvisi nebyl jediný, kdo o Kinském soudil takto. Tak v roce 1690 ve své relaci psal benátský vyslanec Frederigo Corner Kinského povahu slovy: „natura rigida e severa contrariandosi l'applauso“ („povaha tuha a prisna, odmítající potlesk“). Jako tvrdého a neústupného ho popisuje i Zdeněk Kalista, podle něž citují Cornerovu charakteristiku. Podobné charakteristiky viz Schulte, Aloys: Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden und der Reichskrieg gegen Frankreich 1693–1697. I. Bd. Heidelberg 1901, s. 233–236. Známy je koneckonců i mnohokrát citovaný rodinný obrázek. Kinský podle svého vlastního zápisku ve svém deníku dostal do křížku se svou ženou hraběnkou z Ursenbecku a za výsměch jeho češtině jí uštědřil „několik šťouchanců“. Viz Kalista, Zdeněk: František Oldřich Kinský z Vchynic a Tetova. in: týž: Čechové, kteří tvořili dějiny světa. Z historikova skicáře o XVI. a XVII. věku. 2. vyd. Praha 1999, s. 158; Muk, Jan: Po stopách národního

podobného číst nikdy nebude. Považoval nový dekret za opětovné porušení ustanovení vyplývajících ze smlouvy o solní pokladně, ale i z Obnoveného zřízení zemského.¹³¹ Podle nového dekretu pak české místodržitelství vydalo pokyny, aby kraje přistoupili k obstavení příjmu vzpírajícího se duchovenstva do výše sněmem stanovené částky. Valdštejn učinil, jak sám píše, poslední pokus a zaslal místodržícím protest.¹³² Ti mu však poslali protest zpátky s nařčením, že opět zasahuje do *jus regium*.

Proti posledním krokům české dvorské kanceláře protestoval tentokrát písemně i Buonvisi. Odvolával se přitom na to, že mu papež zásah přikázal a on nadále může vystupovat pouze jako prostředník.¹³³ K papeži si Valdštejnovy stížnosti našly cestu především díky jeho korespondenci s Alderanem Cybem, který v odpovědích na arcibiskupovy listy nejednou potvrdil rozhořčení Inocence XI. nad Kinského jednáním.¹³⁴

Buonvisi opět Valdštejna hájil, že jednal pouze podle jeho rad. Vyjádřil se, že tvrdost Kinského je pod úrovní diplomatické ohleduplnosti, kterou vyžaduje nuncius. Papeže prý velmi roztrpčilo, že Kinský nevzal vůbec v úvahu, jak mnoho se až doposud staral o příspěvky na císařskou armádu. Při svých útocích se Kinský dotknul nejednou papežské autority, přičemž překročil meze přijatelnosti. V současné době Kinský spíše živí napětí, než aby se snažil nějak vyhovět vstřícnému jednání, jež mu nuncius nabízel. Jako kancléř sice opravdu musí hájit *ius regale*, měl by ale respektovat i povinnost svatého stolce bránit *ius divinum*, z něhož se odvozují imunity církve. Buonvisi císaře prosil, aby zastavil nařízenou exekuci a svolil arcibiskupovi postupovat podle propozic stanovených papežem. Papež ani v nejmenším nechtěl poškodit *jus regium*, stejně jako Buonvisi doufá, že Kinský nechtěl poškodit *jus divinum*, jehož ochrana a výklad papeži náleží. Nuncius proto jménem papežovým prosí, aby při řešení sporu v Čechách s vzal císař všechny tyto okolnosti v úvahu.¹³⁵

Ještě téhož dne vyšel nový císařský reskript, který připravoval uzavření již téměř rok jednajícího zemského sněmu.¹³⁶ Sněm pak byl uzavřen k 29. listopadu 1684.¹³⁷ O necelých čtrnáct dní později, 12. prosince, se sešel sněm nový. Jednání o Valdštejnově případu mělo být zakončeno zároveň. Nestalo se tak, neboť mezitím proběhla exekuce některých arcibiskupských a statků oseckého kláštera. Valdštejn opět hrozil církevními tresty. Když byla vznesena námitka, že nemají účinnost, protože se neopírají o papežské breve, ale pouze o přípisy kardinála Cyba, obrátil se Valdštejn přímo na něj a žádal ho, aby tyto námitky papeži přednesl.¹³⁸ Tehdy se nechal zlomit již i Matěj Tanner,¹³⁹ který bez protestu složil

vědomí české společnosti pobělohorské. Praha 1931, s. 119.

¹³¹ List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 15. listopadu 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹³² Listy Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu a Cybovi z 18. listopadu 1684. Tamtéž. Text tohoto protestu se zatím nepodařilo objevit. Valdštejn v obou listech píše, že zaslal jeho kopii. Ve fondech vídeňské nunciatury jsem ho však neobjevil. Je ale možné, že se nachází v archivu Kongregace de propaganda fide, jejímž prefektem Alderano Cybo byl, či někde uprostřed „emanat“ pražského arcibiskupského archivu.

¹³³ Pokyn k nové stížnosti na postup české kanceláře vyplývá mimo jiné z listu A. Cyba Buonvisimu z 11. listopadu 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 38, p. 431v–432r.

¹³⁴ Viz listy Alderana Cyba Janu Bedřichovi z Valdštejna z 21. října, 4., 11. a 18. listopadu 1684. Poslední z dopisů již plně souzní s Buonvisiho memorandem. ASV, Segret. Stato, Lettere dei Vescovi e Governatori 194, Minute di lettere scritte a diversi Vescovi, Governatori e Prelati dal 1684 al 1699, p. 28r–29r; 34r–v; 35r; 37r–v; 41r–v.

¹³⁵ Toto memorandum přeposlal Buonvisi o den později i Valdštejnovi. Copia di Memoria presentata dal Signor Cardinale Buonvisi alla Maesta del Imperatore sotto li 22. novembre 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2; Bartůněk, Václav: *Op. cit.*, s. 57.

¹³⁶ NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹³⁷ Podle sněmovních artikulů by bylo třeba uvést datum 1. prosince. V dopise Buonvisimu však Valdštejn píše o 29. listopadu, kdy zřejmě bylo poslední sezení. List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 2. prosince 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹³⁸ Listy Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu a Cybovi z 2. prosince 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

¹³⁹ Matěj Tanner byl v letech 1682–1686 rektorem jezuitské klementinské koleje. Viz Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773.*

požadovanou dávku za klementinskou kolej k rukám berního úřadu. Byl zatím zproštěn povinnosti shromáždit peníze od českého duchovenstva, neboť se podařilo vrátit celou částku nahromaděnou v arcibiskupské pokladně. Kvitoval to s povděkem, neboť mu tato povinnost nepřinesla nic než zášť a pomluvy o hrabivosti duchovenstva. Čekal však na další pokyny jak se zachovat tváří v tvář probíhající exekuci a zda má bránit duchovním, aby následovali Matěje Tannera a podvolili se vůli místodržících. V podobné situaci se nacházeli i další duchovní. Valdštejnovi se doposud nepodařilo najít jediného vyslance, kterého by mohl poslat do Kladska, aby jednal se zástupci olomoucké a vratislavské diecéze, protože se prelátí báli opustit své statky.¹⁴⁰

Kopii posledního dopisu, v němž psal Valdštejn o probíhající exekuci, zaslal Buonvisi kardinálu Cybovi s dalšími informacemi¹⁴¹ a s kopií své odpovědi Valdštejnovi.¹⁴² Dále se spolu se Sinellim pokoušeli zasáhnout ve Valdštejnův prospěch, avšak marně.¹⁴³ Buonvisi sice dosáhl slibu budoucího zastavení exekuce, avšak kritizoval, že se doposud nepřistoupilo k činům. I on začal uvažovat o použití církevních trestů, avšak raději se dále spoléhal na diplomatická jednání a rozhovory, neboť sáhnout k exkomunikaci by znamenalo výrazně zhoršit své postavení papežského vyslance.

Valdštejn zatím zaslal další protest k rukám Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat. V nové propozici pro zemský sněm na rok 1685 se však opět dočetl o žádosti o novou dávku 250 zlatých z vlastního měšce a mohl se celkem oprávněně obávat, že Kinský bude postupovat stejně a bude opět vyžadovat zdanění kléru na základě souhlasu světských stavů. V lednu 1685 navíc zemřel Bernard Ignác z Martinic. Oznámil proto vše začerstva Cybovi, aby to přednesl papeži, a očekával od něj instrukce, jak se zachovat tentokrát.¹⁴⁴

Na vánoční vigílii psal Buonvisi Valdštejnovi, že Kinský konečně dokázal svou oddanost papeži, když zastavil exekuci církevního majetku. Otevřela se tak cesta ke smíru a byla umožněna jednání o papežské kontribuci, chystaná na příští rok do Kladska.¹⁴⁵

V kladské jezuitské koleji se zástupci pražské arcidiecéze, vratislavské a olomoucké diecéze sešli v polovině února. Pražskou arcidiecézi zastupovali Christian August Pfaltz, plaský opat Ondřej Troyer (1648–1699)¹⁴⁶ a Hyacint Hohman.¹⁴⁷ Na druhém sezení bylo

Praha 1986, s. 465–467.

¹⁴⁰ List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 9. prosince 1684. NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7. Viz též ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 751r–752r.

¹⁴¹ List Buonvisiho Cybovi ze 17. prosince 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 745r–v.

¹⁴² List Buonvisiho Valdštejnovi ze 17. prosince 1684. ASV, Segret. Stato, Germania 208, p. 746r–747v. Viz též NA, APA, karton 2004, sig.: C103/2.

¹⁴³ Věcí se od konce listopadu zabývala také kongregace pro imunity církve. V jejich aktech jsem ale bohužel žádné dokumenty vztahující se k této kontroverzi doposud neobjevil.

¹⁴⁴ Listy Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi ze 16. prosince 1684 a z 13. ledna 1685. NA, APA, karton 2362, sig.: 81/7.

¹⁴⁵ List Buonvisiho Valdštejnovi ze 24. prosince 1684. NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2.

¹⁴⁶ Opatem v Plasech byl Troyer v letech 1681–1699. K němu viz Podlaha, Antonín (ed.): Sběrka pramenů církevních dějin českých stol. XVI. - XVIII. Č. 4/I. Chronici Plassensis privati. „Tilia Plassensis“ inscripti a F. Mauritio Vogt, SOCist. Plassii professo exarati pars tertia. II. Benedicti Scheppel (cum continuatione aliorum) De abbatibus monasterii Plassensis et De monasterii Plassensis professis. Z rukopisů kláštera Oseckého. Praha 1909, s. 66–76; 81–102, 135–137. Bredl, Sigismund OCist.: Die Superioren und Rectoren des St. Bernards-Colleg's vom Jahre 1662 bis 1785. Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und dem Cistercienser-Orden. 15/1894, s. 90–94. Týž: Cistercienser-Professoren im erzbischöflichen Seminare zu Prag. Tamtéž, s. 297–306.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 85–86. Zde je o jednání v Kladsku jen krátká informace: „Hoc pariter anno quaedam contributio pecunaria a Leopoldo caesare clero Bohemiae, Moraviae et Silesiae in subsidium contra potentiam Turcarum indicta fuit. Tres igitur inter hasce provincias necessaria proportionaliter facienda fuit repartitio. Promptior ad hoc Boemia, prompta et Moravia, verum non ita Silesia. Unde ut quantocyus opus deduceretur in effectum, commissio facta est, et conventio partium decreta Glacii, in loco, quo et Silesitae, et Moravi, et Boemi commodius congregari et super quaesito convenire possent. Convenerunt itaque commissarii de Clero Silesitico, et Moravico, et de clero Boemico delegatus commissarius d. Abbas Andreas Trojer, abbas Plassensis. Diu ibi disceptatum opponentibus sese commissariis Silesiae, atque eo penitus deventum, ut partes re imperfecta pararent discessum. Idem ergo d. Abbas Plassensis optime prospiciens futuris, ea sua

ujednáno rozdělení splátek podle výše příjmů jednotlivých diecézí. Pražská arcidiecéze vykázala příjmy ve výši 382 946 zlatých, olomoucká 162 000 zlatých a vřatislavská 227 745 zlatých. Podle toho byla dávka ve výši 225 000 zlatých rozdělena následujícím způsobem: pražská arcidiecéze měla složit 111 426 zlatých, olomoucká 47 207 zlatých a vřatislavská 66 366 zlatých. Hohman, Troyer a Pfaltz nechtěli těmto propočtům věřit. Přišlo jim zvláštní, že by pražská arcidiecéze měla o tolik vyšší příjmy než obě ostatní. Žádali proto, aby byla předložena ke kontrole přiznání příjmů všech diecézí. Přitom se ukázalo, že chyběla přiznání příjmů některých českých institucí (pražských farářů, piaristických kolejí a několika dalších).¹⁴⁸ Zástupci pražské arcidiecéze proto požádali o propuštění z porady, aby mohli nedostatky napravit. Nakonec se však přece podařilo pražským vyslancům požadovaný doplatek snížit na 28 000 zlatých. Zbývající část přislíbili zaplatit dva preláti, které autoři relace bohužel nejmenují.¹⁴⁹

Mezitím se na zemském sněmu sešel duchovní stav oslaben o vyjednávače, z nichž se však později připojili Ondřej Troyer a Hyacint Hohman.¹⁵⁰ Jan Bedřich z Valdštejna referoval Cybovi, že sněm pod vedením nového nejvyššího purkrabího Adolfa Vřatislava ze Šternberka (1627–1703) probíhá zatím poklidně. Hned na jeho začátku podalo duchovenstvo proces proti opětovnému opomenutí žádosti o papežský souhlas a hrozbě opakování kontroverzí předešlého roku. Valdštejn však tentokrát ve shodě se Šternberkem doufal, že se podaří uspokojit císařský požadavek a zároveň zachovat nedotčená privilegia českého duchovenstva. Na začátku ledna vystoupil Valdštejn veřejně s protestem proti exekuci, která byla provedena na arcibiskupských statcích.¹⁵¹ Do Vídně byl vyslán zvláštní posel, jenž měl poskytnout vysvětlení Valdštejnova postupu v minulém roce a požadovat jeho ospravedlnění. Valdštejn sám na celou věc pohlížel optimisticky.¹⁵² Se zadostiučiněním konstatoval uklidnění situace i Inocenc XI., když Leopoldovi I. přislíbil novou dávku z třetiny příjmů církevních statků v dědičných zemích.¹⁵³ Když o měsíc později Valdštejn poukazoval na extrémní zatížení své

prudencia, providentia et dexteritate, ne malam sibi Silesitae facerent sequelam, rationum adducto pondere apud vacillantem peroravit partem, ut omnino ad quaesitum consensum commissarios Silesiae tandem non tam inducere, quam cogere videretur. Unde idem d. Abbas apud omnes ubique magnam sibi comparavit auctoritatem, dignus profecto, qui in rebus arduis aliis saepius ageret arbitrium, commissarium et definitorem, uti et infra videbimus.“

¹⁴⁸ V jednom ze svých dopisů se Valdštejn Buonvisimu k této parciálnosti přiznával.

¹⁴⁹ Všem třem diecím dohromady se již podařilo shromáždit 150 000 zlatých (pražské 75 000, olomoucké 30 000 a vřatislavské 45 000). Hlavním předmětem jednání byla vlastně výše doplateků k těmto částkám, které byly vybírány předběžně. V jednom ze svých listů Valdštejn spočítal, že z částek (25 000 zlatých) vyplývajících z jus regium, schválené většinou stavů, a 75 000 zlatých, plynoucích z papežské kontribuce) jemu samotnému náleží splatit dohromady 6 500 zlatých. To podle něj činilo polovinu ročních příjmů z arcibiskupských statků a fundací. K tomu nepřipočítával dávky, jimiž byl povinen coby majitel světských panství (Duchcov atd.). *Relatio actorum in Commissione Glacii, per Deputatos Celsissimi Principis Archiepiscopi Pragensis et Dominorum Episcoporum Olomucensis et Vřatislaviensis, ratione ducentorum viginti quinque millium florenorum Rhenensium, quae Sua Sanctitas per Nuntium Apostolicum Cardinalem Bonvisium his tribus Provinciis imposuit ex aequo repartientorum, celebrata die 20. Februarii A. 1685.* NA, APA, karta 2362, sig.: D 81/8; List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 23. září 1684. NA, APA, karta 2361, sig.: D 81/4, č. 7.

¹⁵⁰ Za tuto informaci děkuji Petru Mařovi, který mi zpřístupnil své výpisky z Desk zemských stavovských.

¹⁵¹ List Buonvisiho Cybovi ze 7. ledna 1685. ASV, Segret. Stato, Germania 210, p. 9r. O vlastním nastolení nového purkrabího zpravovala vídeňská nunciatura do Říma až na konci ledna v jedné ze souhrnných zpráv, pod nimiž není Francesco Buonvisi přímo podepsán. Podle pozdější souhrnné zprávy odjel Šternberk z Vídně po svém jmenování až na začátku února. Viz listy vídeňské nunciatury státnímu sekretariátu z 28. ledna a 4. února 1685. Zde se také píše o návratu Karla Ferdinanda z Valdštejna z jeho polské mise. ASV, Segr. Stato, Germania 210, p. 71r–72r, 80r–81r.

¹⁵² List Jana Bedřicha z Valdštejna Cybovi z 10. února 1684. NA, APA, karta 2362, sig. D 81/7.

¹⁵³ O tento přislíb se velkou měrou zasloužil kardinál Carlo Pio, který na audienci u Inocence XI. v polovině ledna podal zprávu o velkých ztrátách císařské armády v minulém roce i o snaze Leopolda I. ve válce proti Osmanské říši pokračovat. List Inocence XI. Leopoldovi ze 3. února 1685. Berthier, Franz Joachim Joseph (ed.): *Innocentii papae XI epistulae ad Principes*. 2. Bd. Roma 1895, p. 212; Héyret, Marie: P. Marcus von Aviano OMCAP. Sein Briefwechsel nach dem Hauptinhalt und den geschichtlichen Zusammenhängen. Bd. II. Der Römisch-deutsche Kaiser Leopold I. Und P. Marcus (1680 – 1699). München 1938, s. 134.

diecéze,¹⁵⁴ ještě o této připravované splátce nevěděl. Žádal Buonvisiho, aby poprosil císařské ministry o poshovění. Nehodlal nijak brzdit výběr dávky, ale poukazoval na to, že duchovním v diecézi se nedostává peněz.¹⁵⁵ Většinu požadované částky se podařilo shromáždit až v dubnu.¹⁵⁶ Přitom však nebyl duchovní stav jediný, kdo se nacházel ve stavu finanční nouze a splácel požadované dávky pomalu.¹⁵⁷

V polovině dubna dorazil metropolitní kanovník Václav Ondřej Macarius z Merfelic (+1692)¹⁵⁸ do Říma s novou relací ad limina, kterou Valdštejn koncipoval v únoru 1685.¹⁵⁹ Ani zde si Valdštejn neodpustil, aby jmenoval Kinského jako původce hned několika konfrontací s duchovenstvem. Z relace totiž vyplývá, že k nějakým střetům mezi oběma politiky došlo již v roce 1683 v souvislosti s patentem z října roku 1682. Konfrontaci v Čechách však tehdy do velké míry zastínila kontroverze mezi Buonvisim a Johannem Paulem Hocherem. Ke střetu Valdštejna s Kinským v roce 1683 jsem neobjevil dostatek pramenů. V roce 1684 tak kontroverze nabrala nové obrátky, když Valdštejn sáhl ke hrozbám a zřejmě i vyhlášení církevních trestů nad Kinským a některými dalšími královskými úředníky, které ovšem nejmenuje. Jak už víme, byly jeho tyto tresty prohlášeny za neplatné.

O co vlastně ve sporu šlo? V rétorice dobových pramenů se mluví o *jus regium supremum*, které hájil František Oldřich Kinský, o *imunitas et privilegia Ecclesiastica* a *jus Divinum*, za nimiž stáli Valdštejn, Buonvisi, Alderano Cybo a Inocenc XI. Několikrát se mluví také o *libertas votorum* na zemském sněmu, kterou hájil opět Jan Bedřich z Valdštejna, proti *jus regium supremum* a *potestas absoluta* (sic!). V tomto případě se však nejednalo o to, že by byl Valdštejn jediným zastáncem práva zemského sněmu neschválit císařskou propozici, ani o to, že by hájil svobodu projevu na zemském sněmu obecně. Jako hlava duchovního stavu vystupoval za zachování pravidel de facto procedurálního charakteru. Odmítal se podříditi většinově schválenému rozhodnutí zemského sněmu i královskému majestátu. Nebojoval za svobodu projevu či hlasování a nebyl „pokrokový“. Jeho postoj představoval právě naopak konzervativní stanovisko, které mohlo být do určité míry nebezpečné mimo jiné tím, že na průtazích, jež způsobil, závisely peníze pro císařské vojsko, které bojovalo s nepřítelem, jenž ani ne před rokem ohrozil kraje nepříteli vzdálené.

Valdštejnovi přitom zřejmě nezáleželo na pozdržení splátek. V jednom z dopisů Buonvisimu Alderano Cybo dokonce vyzdvihuje Valdštejnovy zásluhy o vojenský lazaret, na něž na rozdíl od jiných duchovních, přispěl částkou 1250 zlatých¹⁶⁰ Zda však v tu chvíli patřil k horlivým zastáncům pokračování války s Osmanskou říší, není úplně jasné.

Diecéze však žila v letech 1681–1684 i jinými záležitostmi. Valdštejn píše, že nechal

¹⁵⁴ Měla splatit v krátké době celkem 78 000 zlatých – 25 000 zlatých požadovaných a splacených v minulém roce, 25 000 zlatých podle nové propozice a 28 000 zlatých z papežské kontribuce.

¹⁵⁵ List Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu z 10. března 1685. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 3.

¹⁵⁶ V listě Buonvisiho Valdštejnovi z 18. března 1685 píše Buonvisi o memorandu, které mu 11. března zaslal Jaroslav Ignác ze Šternberka. Zatím mi není známo, čeho se memorandum týkalo. Tato otázka vyžaduje další hledání ve Státním oblastním archivu Litoměřice. O memorandu se mluví ještě několikrát v korespondenci mezi Buonvisim, Valdštejnem a Cybem. Všude jde ale jen o náznaky a bez textu samotného zůstává mnoho nejasností, které by text této práce spíše zatížily. Není rovněž vyloučeno, že i fondy litoměřického biskupství obsahují parciálně korespondenci o této záležitosti mezi Buonvisim a Šternberkem. Viz NA, APA, karton 2004, sig.: C 103/2. Korespondenci týkající se proseb o přímlyvy, kterými měl Buonvisi zajistit, aby císař toleroval opožděné splátky viz listy Buonvisiho Valdštejnovi z 18. března, 8. a 19. dubna 1685 a listy Jana Bedřicha z Valdštejna Buonvisimu ze 10., 24. března a 11. a 13. dubna 1685. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 3 a 7; Tamtéž, karton 2004, sig.: C 103/2.

¹⁵⁷ List Jana Bedřicha z Valdštejna z 13. dubna 1685. NA, APA, karton 2361, sig.: D 81/4, č. 7.

¹⁵⁸ Svým poselstvím do Říma byl Macarius pověřen již 27. ledna 1685. Ze své mise se vrátil 9. července téhož roku. Podlaha, Antonín: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanæ ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*. Pragae 1912, s. 218–219

¹⁵⁹ Potvrzení návštěvy vydala kongregace koncilu ke dni 17. dubna 1685. Valdštejn ke svému podpisu pod relací připojil datum 20. února 1685. ASV, Congr. Concilio, Relationes Dioecesium, Praga, 666A.

¹⁶⁰ List A. Cyba Buonvisimu z 10. března 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 38, p. 488v–489v.

vytisknout katechismy v českém a německém jazyce v několikatisícovém nákladu.¹⁶¹ Podle arcibiskupského příkazu pak měl být katechismus distribuován ve všech školách, všem vesnickým kantorům a duchovním správcům. Duchovním správcům navíc přikázal, aby o svátcích a nedělích vyučovali katechismu mládež obojího pohlaví svolanou k výuce do kostelů. Za uplynulé čtyři roky se podařilo vysvětit 158 světských a 298 řeholních kněží, obnovit 15 farností a 5 kapliček a zřídit 2 nové kláštery, 7 farností, 7 nových bratrstev a kapliček dokonce padesát. Dále se podařilo dovést k proslovení katolického vyznání víry 382 lidí a pokřtít 17 židů, 1 anabaptistu a 3 Turky. Kongregace koncilu byla se zprávou velmi spokojena.¹⁶² Horší to bylo již s finanční bilancí, kterou arcibiskupství mohlo vykázat. Podle jednoho pramene z dubna 1685 činila výše příjmů za poslední desetiletí téměř 58 000 zlatých. Výdaje však tuto částku převyšovaly – narostly totiž do výše 60 130 zlatých.¹⁶³

V polovině ledna roku 1685 psal Buonvisi do Říma, že císaře upozornil, aby propříště nenechával natolik volnou ruku svým ministrům.¹⁶⁴ Když Valdštejn upozornil na opětovné opomenutí zvláštního přístupu k duchovenstvu při nové propozici na příspěvek z vlastního měšce, vyzval Buonvisi ve Vídni přítomného kardinála Carla Pia, aby mu byl nápomocen při nápravě. Ke konsensu dospěli velmi brzy, neboť se ukázalo, že se tentokrát jednalo o Kinského opomenutí a snad nikoli o zlý úmysl.¹⁶⁵ K splácení dávky z vlastního měšce tak přibyl dodatek o dobrovolnosti daru od českého duchovenstva velmi záhy. Valdštejnova obhajoba se zprvu setkala s novými protesty ze strany císařských ministrů. Buonvisi opět předložil vysvětlení svého postupu, který ne vždycky souzněl s Valdštejnovými názory. Bohužel mi není znám konkrétní výsledek těchto snah.¹⁶⁶ Naposledy se o této satisfakci zmiňuje Alderano Cybo ve svém dopise Buonvisimu. Václav Ondřej Macarius z Merfelic mu při své návštěvě Říma předal zprávu o tom, že arcibiskup byl ospravedlněn.¹⁶⁷

Vše se zdálo být v pořádku. Od dubna začaly čeští duchovní s podáváním příznání a odváděním dávek podle „třetinové“ daně, schválené papežským souhlasem ze 3. února 1685. Nad shromážděním této dávky měli dohlížet Francesco Buonvisi spolu s biskupem Vídeňského Nového města Leopoldem Kollonitschem.¹⁶⁸

V druhé polovině června předložili nejvyšší dvorský hofmistr Ferdinand z Dietrichsteinu a prezident říšské dvorské rady Wolfgang hrabě Oettingen Buonvisimu projekt císařského nového mandátu k duchovenským dávkám. Tento dokument však neobsahoval Buonvisim i papežem požadovanou formulaci. Slova *Mandamus et praecipimus* měla být doplněna vyjádřením obsahujícím papežské svolení a klausili o dobrovolnosti

¹⁶¹ Mezi lety 1681–1684 vyšlo hned dvě česká vydání Canisiova katechismu. Valdštejn má na mysli to z roku 1681, vydané u Jiřího Černocho. Viz čísla knihopisu 1429, 1434. Ke Canisiovým katechismům v českých překladech viz Vašica, Josef: Kanisiovy katechismy. in týž: České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu. Praha 1938, s. 128–137, 303–305. Ke Canisiovým katechismům obecně Braunsberger, O.: Entstehung und erste Entwicklung der Katechismen des seligen Petrus Canisius aus der Gesellschaft Jesu. Freiburg im Breisgau 1893; Barbera, M.: Il libro di catechismo e S. Pietro Canisio. La Civiltà Cattolica 86/1935, s. 449–460; Berndt, R. (ed.): Petrus Canisius SJ (1521–1597). Humanist und Europäer. Berlin 2000; Begheyn, Paul: Petrus Canisius en zijn catechismus. De geschiedenis van een bestseller – Peter Canisius and his catechism. The history of a bestseller. Nijmegen 2005.

¹⁶² List kongregace koncilu Valdštejnovi z 12. května 1685. ASV, Congr. Concilio, Libri litterarum Visitationum Sacrorum liminum, p. 309v–310r.

¹⁶³ Haupt Extract der geschlossenen zehnjährigen Rechnung über Ertzbischoflichen Verlassenschaft zu Prag a die mortis, der ist von dem 29. aprilis 1675, bis 29. aprilis 1685...NA, APA, ič. 4182, kart. 2871, sig.: D173/1–3.

¹⁶⁴ List Buonvisiho Cybovi ze 14. ledna 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 210, p. 17r.

¹⁶⁵ List Buonvisiho Cybovi z 21. ledna 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 210, p. 40r–v.

¹⁶⁶ List Buonvisiho Cybovi z 11. února 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 210, p. 89r–90v.

¹⁶⁷ List A. Cyba z 28. července 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 38, p. 573r–574r. I Alderano Cybo v tomto listě velmi chválil Valdštejnovy zásluhy o obnovu pražské arcidiecéze.

¹⁶⁸ Viz tištěný soubor dokumentů vztahujících se ke „třetinové“ dani. NA, SM, ič. 1089, karton 835, sig.: G 72/10, Příspěvek duchovenstva na Turky 1/3 majetku. Výpočty i splátky dávek viz tamtéž.

splátek. Nuncius Buonvisi se vyjádřil, že je horší než všechny minulé.¹⁶⁹ Tentokrát odložil diplomatickou opatrnost a prohlásil, že vláda propadla exkomunikaci a samotný císařský majestát je pošpiněn. On sám teď v síle buly *In Coena Domini* a podle instrukcí, předávaných mu Alderanem Cybem, hrozil vyhlášením církevních trestů. Přesto váhal s jejich provedením a poukazoval v korespondenci s Cybem na příklad francouzského tribunálu, kde zůstalo rovněž jen u hrozeb. Do nových kontroverzí se zapojil i Jan Bedřich z Valdštejna, zdá se však že až na počátku července. Tehdy se v dopise Buonvisiho Cybovi píše, že mu sekretář dvorského kancléře zaslal dopis, v němž byla opět zpochybněna jeho autorita.¹⁷⁰ O několik málo dní později odpověděl Valdštejn Leopoldovi I. na jeho list z 9. června, kterým ho žádal o další půjčky,¹⁷¹ zamítavě s odkazem na nedostatek finančních prostředků.¹⁷²

Marco d'Aviano, který se snažil Buonvisiho rozhořčení mírnit, zpravoval o všem přímo Leopolda I., aby zabránil nebezpečným kontroverzím. Ani Aviano však nebral věc na lehkou váhu a velmi důrazně císaře vyzýval, aby se snažil ji vyřešit.¹⁷³ Leopold I. ho ve své odpovědi uklidňoval, že neměl nijak v úmyslu dotknout se papežské autority. „*Glauben Sie mir, es war nicht übel gemeint, wenn die Sache so gehandhabt wurde, wie dies nicht nur während meiner bereits langjährigen Regierung üblich war, sondern auch unter der Regierung meines Durchlauchtigsten Herrn Vaters, eines so eifervollen Fürsten, über den sich kein Papst und kein Nuntius je beklagt hat. Übrigens, mein Pater, steht alles sehr gut.*“¹⁷⁴

Na začátku roku 1686 přijal Alderano Cybo z rukou agenta Jan Bedřich z Valdštejna nový protest proti porušování církevních imunit, k němuž v Čechách došlo. Cybo prosil Buonvisiho, aby se snažil co nejdříve věc urovnat.¹⁷⁵ Buonvisi odpověděl rozsáhlým listem na začátku února s tím, že nevěděl, že císař opět žádá na českých stavech zvláštní daň z vlastního měšce na turecké války. Zdá se ale, že Valdštejnova houževnatost samotného Buonvisiho již unavovala, když o něm napsal, že „*Monsignor Arcivescovo volesse sempre oppuorsi a gl'interessi Cesarei.*“ Buonvisi přiznal, že je těžké posoudit, zda měli duchovní i tomto případě následovat svého arcibiskupa. Tentokrát totiž sněm propozici schválil se souhlasem duchovního stavu.¹⁷⁶ Valdštejn sám se sněmu nezúčastnil.¹⁷⁷

¹⁶⁹ List Buonvisiho Cybovi z 24. června 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 210, p. 484r–485v.

¹⁷⁰ List Buonvisiho Cybovi z 8. července 1685. ASV, Segr. Stato, Germania 211, p. 18r–19v.

¹⁷¹ List Leopolda I. J. B. z Valdštejna z 9. června 1685. NA, APA, ič. 4874, karton 3608, sig.: F 8/1-2.

¹⁷² List J. B. z Valdštejna Leopoldovi I. z 16. července 1685. Tamtéž.

¹⁷³ List Marca d'Aviano císaři z 2. října 1685. Héyret, Marie: P. Marcus von Aviano OMCAP. Sein Briefwechsel nach dem Hauptinhalt und den geschichtlichen Zusammenhängen. Bd. II. Der Römisch-deutsche Kaiser Leopold I. Und P. Marcus (1680–1699). München 1938, s. 142–145.

¹⁷⁴ List Leopolda I. Marcovi d'Aviano z 21. října 1685. Tamtéž, s. 145.

¹⁷⁵ List A. Cyba Buonvisimu z 12. ledna 1686. ASV, Segr. Stato, Germania 38, p. 637v.

¹⁷⁶ List Buonvisiho Cybovi ze 3. února 1686. ASV, Segr. Stato, Germania 212, p. 64r–65r.

¹⁷⁷ Není zapsán v seznamu relátorů za duchovní stav. Z českých biskupů se ho tentokrát zúčastnil pouze Jan František z Talmberka. Desky zemské stavovské č. 7 a 8.

5 Kardinálem? 1686–1690

V roce 1686 se situace uklidnila a zdála obracet k lepšímu. Podnícen úspěchy na východě, císař začal uvažovat, co všechno je možné z nich vytěžit. Mezi jiným se jevila možnost získat v Římě větší vliv nominací nového prorakouského kardinála. Bylo již na čase. V roce 1682 zemřel kardinál d'Hasia a doposud se nenašel jeho rovnocenný nástupce. Je dost možné, že nebýt jeho smrti, jel by roku 1682 do Říma o daních na turecké války vyjednávat právě on. Již v roce 1682 se kalkulovalo s tím, že by d'Hasiu nahradil nějaký Valdštejn. Jedná se však mnohem spíše o Františka Augustina, který byl tou dobou skutečně kardinálem *in spe Suae Majestatis*.¹

Inocenc XI. sice jmenoval kardinály za svůj dlouhý pontifikát pouze dvakrát, ale přesto se mu podařilo touto hodností poctit velké množství lidí. Celkem jich bylo 43. Při první z konsistoří, která se konala 1. září 1681, byli jmenováni mimo jiné Francesco Buonvisi (v nepřítomnosti, kardinálský klobouk přijal ve Vídni), či Antonio Pignatelli del Rastrello (1615–1700), budoucí papež Inocenc XII. Při druhé konsistoři, konané 2. září 1686, významných jmen padlo mnohem více.² Kardinálové nominovaní Inocencem XI. se z větší části zformovali do uskupení, které dostalo přívlastek *zelanti* (horliví) a o němž se tradovalo, že před politickými zájmy upřednostňuje zájmy ryze náboženské a jeho členové se jen velmi těžko dají nějakou ze zneprátených stran koupit. Ve stejný den, kdy Karel Lotrinský dobyl Budín, mohlo mezi 27 kardinály padnout i Valdštejnovo jméno. Pokud by se tak skutečně stalo, přiřadil by se Valdštejn velmi pravděpodobně právě k *zelantům*.

Když císař Leopold I. uvažoval o tom koho navrhnout papeži na kardinálský klobouk, obrátil se o radu ke svému duchovnímu důvěrníkovi fra Hippolitovi da Pergine (narozen 1643). V jeho odpovědi stojí Jan Bedřich z Valdštejna na prvním místě. Jako druhého navrhuje fra Hippolito biskupa Vídeňského nového města Leopolda Kollonitsche (1631–1707)³ a na třetím místě je brixenský biskup Bartolomeo Gradenigo (1636–1698).⁴ Přitom doporučuje, aby nový kardinál pobýval přímo v Římě, aby tam mohl lépe prosazovat císařské zájmy.⁵ Výsledek byl jiný. Z doporučení fra Hippolita si vzal Leopold I. k srdci jedině Kollonitschovo jméno. Ani jeho však neposlal do Říma, ale do uherského Rábu. Na jeho místo ve Vídeňském novém městě nastoupil františkán Christoph. Royas y Spinola (1626–

¹ Bojani, Fritz de: Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 1680–1684. Premiere Partie: Affaires politiques. Rome–Paris 1912, s. 32.

² Nominovanými byli Giacomo de Angelis (1610–1695), polský nuncius Opizio Pallavicino (1632–1700), pařížský nuncius Angelo Maria Ranuzzi (1626–1689), Maxmilian Gandolph von Künburg (1622–1687), Verissimo de Lencastre (1615–1692), Marcello Durazzo (1633–1710), Orazio Mattei (1621–1688), bl. Marcantonio Barbarigo (1640–1706), Carlo Stefano Anastasio Ciceri (1616–1694), Leopold Karl von Kollonitsch (1631–1707), Etienne Le Camus (1632–1707), Johannes von Goes (1612–1696), Augustyn Michal Stefan Radziejowski (1645–1705), Pier Matteo Petrucci (1636–1701) Pedro de Salazar Gutiérrez de Toledo (1630–1706), Wilhelm Egon von Fürstenberg (1629–1704), Jan Kazimierz Denhoff (1649–1697), benediktnin José Sáenz de Aguirre (1630–1699), oratorián Leandro Colloredo (1639–1709) Fortunato Ilario Carafa della Spina (1630–1697), Domenico Maria Corsi (1633–1697), Giovanni Francesco Negroni (1629–1713), Fulvio Astalli (1655–1721), Gasparo Cavalieri (1648–1690), Johannes Walter Sluse (1628–1687), Francesco Maria de' Medici (1660–1711) a Rinaldo d'Este (1655–1737). The Cardinals of the Holy Roman Church <http://www.fiu.edu/~mirandas/consistories-xvii.htm>. Stav odkazu 29. 3. 2008

³ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 234–236, autor hesla *Alfred Kolaska*; Maurer, Josef: Cardinal Leopold Graf Kollonich, Primas von Ungarn. Sein Leben und sein Wirken. Innsbruck 1887.

⁴ Bartolomeo Gradenigo prošel zajímavou kariérou v církevní hierarchii severní Itálie. Biskupem v Brixenu byl v letech 1682–1698. Později byl však pro dlouhou nepřítomnost ve své diecézi suspendován. Ritzler, Remigius OFMConv. - Sefrin, Pirmin OFMConv.: Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, sive Summorum pontificum – SRE Cardinalium, ecclesiarum antistitum series. Volumen quintum. A pontificatu Clementis PP. IX (1667) usque ad pontificatum Benedicti PP. XIII (1730). Patavii 1952, s. 127, 168, 370.

⁵ Coreth, Anna: Fra Hippolito da Pergine und Kaiser Leopold I. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv 31/1978, s. 89.

1695)⁶ Nebylo to poprvé, kdy fra Hippolito spoléhal na pražského arcibiskupa. Konečný císařův úsudek však byl odlišný i v druhém případě. Šlo o výchovu Josefa I. Fra Hippolito doporučoval Franze Ferdinanda Rummela von Pfrentsche, který podle jeho informací měl úzké vazby na Valdštejna. Na začátku listopadu 1685 se výchovy malého arcivévody ujali jezuité P. Franciscus Franzin (1645–1703)⁷ a P. Ferdinand Waldhauser (1641–1707).⁸ Ani v jednom případě neznáme pohnutky, jež vedly císaře Leopolda k rozhodnutí. Přesto však pochybují, že by to mohlo mít hlubší spojitost s Valdštejnovou „opozicí“.

V tomto období se rovněž zvětšuje počet dokladů o stycích mezi Janem Bedřichem z Valdštejna a Janem Tannerem.⁹ Od roku 1685 se již pravidelně v popisu Tannerových povinností v catalogi breves Tovaryšstva Ježíšova vyskytuje údaj o tom, že byl osobním zpovědníkem pražského arcibiskupa. Proč si z pražských jezuitských domů Valdštejn vybral právě jeho? Styky s jezuitským řádem bychom mohli stejně dobře nebo lépe ilustrovat na podpoře Svatováclavského dědictví a s ním spojeného Matěje Václava Šteyera, Matěje Tannera, Bohuslava Balbína a dalších.¹⁰ Jana Tannera však znal Valdštejn minimálně od roku 1658, kdy byl jeho učitelem na filosofické fakultě pražské univerzity a vychovatelem.¹¹ V roce 1661 předsedal i jeho disertační disputaci. Později se s ním mohl setkat, avšak jejich styky v době Valdštejnova olomouckého kanonikátu nemáme doloženy. Ani ve složkách, které se vztahují k obvinění Jana Tannera z hereze není jediný Valdštejnův dopis, ani na obranu dřívějšího vychovatele, ani proti němu. Od roku 1675, kdy Tanner sídlil v Praze a Jan Bedřich z Valdštejna se stal arcibiskupem, můžeme jejich styky sledovat poměrně dobře – máme dochované doklady o Valdštejnově podpoře Tannerových knížek, osobní korespondenci marginálně nebo vůbec. Opět tedy nacházíme jen minimum dokladů o tom, že by měl k arcibiskupovi nějak blíž než kupříkladu Šteyer. V katalozích Tovaryšstva Ježíšova let 1668–1689 je navíc funkce *confessarius archiepiscopi Pragensis* uvedena až v roce 1688. Až do té doby byl podle nich Tanner jedním z hlavních zpovědníků klementinské koleje,

⁶ Nominován na biskupství ve Wiener Neustadt byl Spinola již 27. července 1685, potvrzení od papeže se však datuje až k 3. květnu 1687. Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon.* Berlin 1990, s. 397–398, autoři hesla *Erwin Gatz* a *Alfred Kolaska*.

⁷ Lukács, Ladislaus SJ: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1551–1773).* Pras I. Romae 1987, s. 366. Sommervogel, Carlos–Backer, Aloys de: *Bibliothèque de la Compaigne de Jésus.* 3. Tomme. Bruxelles–Paris 1894, s. 952; Stöger, Joannes SJ: *Scriptores provinciae Austriae SI.* Viennae 1855, s. 87.

⁸ Coreth, Anna: *Fra Hippolito da Pergine und Kaiser Leopold I.* Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv 31/1978, s. 82; K Ferdinandovi Waldhauserovi viz Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: *Životopisný slovník pražské univerzity.* Praha 1986, s. 495–497. Coreth, Anna: *Fra Hippolito da Pergine und Kaiser Leopold I.* Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv 31/1978, s. 82.

⁹ Ke stycům s Janem Tannerem a k Valdštejnovým zpovědníkům vůbec viz Havlik, Jiří M.: *Zpovědníci Jana Bedřicha z Valdštejna.* In: Valentová, Kateřina – Kuchařová, Hedvika – Čornejová, Ivana (edd.): *Locus Pietatis et Vitae,* v tisku. K němu viz především Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773.* Praha 1986, s. 463–465.

¹⁰ O podpoře Svatováclavského dědictví svědčí např. SOA Praha, RAV, ič. 2613, kniha X., sig. X-U2 – opis listiny, kterou Jan Bedřich z Valdštejna nakladatelský podnik fundoval. Mimo toho může být dokladem styků i text dedikace Kancionálu českého. Šteyer, Matěj Václav: *Kancionál český.* Praha 1683. O stycích s Balbínem svědčí zase mimo jiné i Valdštejnovy zásahy ve prospěch jeho *Epitome* v roce 1676 a to, že mu světil dohled nad výchovou svého synovce. Viz Rejzek, Antonín: *P. Bohuslav Balbín TJ, jeho život a práce.* Praha 1908, s. 210.

¹¹ Co vlastně znamená funkce šlechtického vychovatele v polovině 17. století, nám mimochodem také není úplně jasné. Kupříkladu Jan Tanner byl v době Valdštejnova studia současně ještě vychovatelem bratří Václava Vojtěcha a Jana Norberta ze Šternberka. Jan Tanner působil na pražské univerzitě tehdy poprvé od roku 1657 až do roku 1663. Jan Bedřich z Valdštejna absolvoval malostranské gymnázium, odkud odešel na pražskou univerzitu právě v roce 1658. Viz SOA Praha, RAV, k. 15, ič. 196 (20. I. 1668–Václav Zimmermann, SJ–rektor pražské univerzity, potvrzuje studia Jana Bedřicha z Valdštejna na filosofické fakultě a doporučuje ho olomoucké kapitule).

stejně jako P. Vilém Frölich, žádné výsadnější označení prostě nenacházíme.¹² V červenci 1689 také zaslal Jan Tanner řádovému generálovi Thyrzovi Gonzálezovi (generálem 1687–1705) dopis, v němž vyjádřil názor, že by duchovní péče o arcibiskupa měla být svěřena někomu jinému. González v odpovědi píše, že nebude snadné o něčem takovém Valdštejna přesvědčit. Slíbil však, že věc prokonzultuje s provinciálem Janem de Waldtem (1632–1705).¹³ Co Tannera vedlo k jeho názoru, není jasné.¹⁴

V letech 1679 a 1680 vycházela česká i německá vydání Svaté cesty z Prahy do Staré Boleslavi, běžně Janu Tannerovi připisované. Pod dedikací je však podepsán dlouholetý zpovědník císařovny Eleonory Jan Evangelista Tanner (+1680)¹⁵, který tou dobou skutečně spolu s císařským dvorem v Praze sídlil a také zde zemřel. Je tedy možné, že v některých ohledech u tohoto tisku došlo v odborné literatuře k záměně dvou různých příslušníků téhož řádu.¹⁶ Dedikace jiného spisku o Panně Marii, připisovaného J. B. Tannerovi, již uvádí tohoto jezuitu jako zpovědníka Valdštejnova, je však až z roku 1685.¹⁷ Na druhou stranu blízké kontakty s pražským arcibiskupstvím máme již z roku 1668, kdy to byl právě Jan Tanner, kdo byl pozván, aby držel slavnostní kázání při pohřbu Jana Viléma Libštejnského z Kolovrat (1667–1668).¹⁸ Doklady o jeho vlivu na Valdštejna máme již z roku 1681, kdy se Jan Tanner pokoušel zprostředkovat smír mezi ním a Friedrichem Wolffem,¹⁹ který nakonec toho roku

¹² Archivum Romanum Societatis Jesu, Roma, Bohemia, sig. Boh 90/II. (Catalogi breves 1668–1689). Vlastní katalog k r. 1688 a označení za arcibiskupského zpovědníka viz tamtéž, p. 636v.

¹³ Jan Waldt byl provinciálem od 28. července 1689 do 16. června 1693. Čornejová, Ivana – Fechtnerová, Anna: Životopisný slovník pražské univerzity. Praha 1986, s. 493–495.

¹⁴ List řádového generála Thyrza Gonzálezze Janu Tannerovi z 20. srpna 1689. González tu odpovídá na list Jana Tannera z 16. července, kde to Tanner měl podle jeho slov tvrdit. ARSI, Boh 5/I, Epistolae Generalium 1688–1695, p. 25r.

¹⁵ V jeho elogiu se o ničem takovém nemluví. Archivum Romanum Societatis Jesu, Roma, Austria 131/II. Necrologia 1665–1685, p. 930–931. Dokladem pro autorství Jana Bartoloměje Tannera je právě jeho elogium. Viz Annuae collegii Societatis Jesu Pragae ad S. Clementem ad annum 1694. In Annuae Litterae Provinciae Bohemiae Societatis Jesu ad annum 1692–1695. Národní knihovna, sig.: XXIII C 105/12, p. 387R–394V. Nebylo by to ovšem poprvé, kdy elogista zaměnil dva různé lidi. Tak viz u Jana Malobického a Václava Schwertffera s obrazem Panny Marie Piekarské. Havlík, Jiří M.: *Jan Malobický a jeho Dům věčnosti*. Studia Comeniana, v tisku; Černý, Karel–Havlík, Jiří M.: *Jezuité a mor*. Praha 2008, s. 98–100, 150.

¹⁶ Tanner, Jan: *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě...* Praha 1679, č. Knihopisu 16056. I. ýž: Heiliger Weeg von Prag nacher Alt-Buntzlau... Prag 1680. V prvním vydání je dedikace pro Jana Ignáce Dlouhovského, v počtu k jeho nastolení na biskupský stolec milevitánský (titulární biskupství). Všechny ostatní dedikace jsou však směřovány již k císařovně Eleonoře a Leopoldovi I. K vyznění celého dílka ve vztahu k panovnické rodině viz Ducreux, Marie Elizabeth: *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*. ČČH 95/1997, s. 585–620. V tomto kontextu je třeba zdůraznit, že se i u tohoto textu jedná spíše o příklad propagandy panovnického rodu a jeho oslavy v duchu *pietas austriaca* a vládce země.

¹⁷ Starší doklad zatím neznám. František Martin Pelcl ve shodě s elogiem za Jana Tannera uvádí rok 1675. Ze kterého materiálu vyčetla rok 1683 Anna Fechtnerová, mi bohužel známo není. Navíc skutečnost, že prameny, které mají za úkol evidovat a poznačit funkce jednotlivých členů řádu – Catalogi breves – tuto funkci z nám neznámého důvodu opomněly, se nám jeví sice možná, ale zvláštní. Tanner, Jan: *Oratio de Immaculata conceptione Beatissimae Virginis Dei Genitricis Mariae, super Psalmum 86*. Pragae in Basilica Teinensi ... Anno Domini 1685. 9. Decembris. Pragae 1685; *Elogium Jana Tannera viz Annuae Collegii ad S. Clementem Pragae Anni 1694*. in: *Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Jesu anni 1691–1695*. NK, sig.: XXIII.C.105/12, p. 387v–380v.

¹⁸ Tanner, Jan: *Oratio funebris in solemnibus exequiis Joannis Guilelmi archiepiscopi Pragensis*. Olomouc 1668.

¹⁹ Litevský rodák P. Friedrich Wolff von Lüdinghausen (1643–1708) působil v české provincii od svého vstupu do Tovaryšstva Ježíšova v roce 1659. Jeho druhý pražský pobyt v letech 1678–1681 tedy ukončil nějaký spor s arcibiskupem. Zatím bohužel není známo, o co šlo. Od roku 1682 byl pak činný v politice rakouského dvora jako člen doprovodu Leopolda I. V tomto textu tak vystoupí ještě mnohokrát. Osobnost F. Wolffa by si zasloužila vlastní pozornost. O něm viz Kulak, Teresa – Pater, Mieczyslaw – Wrzesinski, Wojciech: *Historia uniwersytetu wroclawskiego*. Wroclaw 2002, s. 18, 20–24; Hoffmann, H.: *Zur Vorgeschichte der Breslauer Jesuitenuniversität*. Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens 68/1934; Mandziuk, J.: *Historia Kosciola katolickiego na Slasku*. II. Czasy reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontreformacji 1520 – 1724. Warszawa 1995; Rabe, Carsten: *Alma Mater Leopoldina 1638–1811*. Kolleg und Universität

odešel z Prahy do Olomouce.²⁰ O co tehdy šlo, není známo.

Detailní pohled na činnost Jana Tannera – zpovědníka nám nabízí až relace o arcibiskupově smrti z pera Antidia Dunoda.²¹ Jedná se o doklad z konce života obou účastníků. Tanner je na Duchcov povolán, jakmile si kající uvědomí naléhavost situace, v níž se nachází – onemocněl podle tehdejší diagnózy neštovicemi. V tomto případě však již Jan Tanner nevystupuje jako hlavní zpovědník. Generální zpověď Valdštejn v posledních dnech svého života odevzdal do rukou „otce kapucína“, Daniela z mosteckého konventu.²² Tentýž „otec kapucín“ vysluhuje arcibiskupovi svátosti nemocných a umírajících a doprovází lékaře. Jan Tanner je tu zobrazen spíše jako exhortátor. Spolu s Dunodem a „otcem kapucínem“ arcibiskupa povzbuzuje v jeho boji s nemocí. Víme, že marně; nemocný podle Dunodovy zprávy od začátku trval na tom, že zemře. Zatímco autor relace pečuje o Valdštejna asi jako zdravotní bratr (tráví s ním velké množství času, podává mu lékaři předepsané léky, bdí u jeho lože...), Jan Tanner je volán právě, aby ho duchovně posiloval a vedl. Proč nehraje hlavní roli, která mu z titulu jeho úřadu zřejmě náleží? Dunod popisuje Tannera jako jednadsmesátiletého starce se sípavým hlasem, kterého Valdštejn snad ani nemohl slyšet. Arcibiskupův duchovní vůdce svého kajícíka přežil jen o pět měsíců. Detailnější ani mladší popis činnosti tohoto dvorního zpovědníka bohužel nemáme.

Rok 1689 s sebou přinesl hned několik smutných zpráv. Když na podzim roku 1688 vtrhla francouzská vojska do Rýnské Falce, zformovala se proti Francii válečná koalice a od února 1689 musel Leopold I. kalkulovat s válkou na dvou frontách.²³ Východní otázka sice již byla sporným bodem při diskusích mezi tzv. východní a západní stranou na vídeňském dvoře, avšak válka přesto pokračovala. V únoru toho roku ztroskotala jednání o mír s Vysokou Portou²⁴ a o rok později padl Bělehrad po necelých dvou letech opět do tureckých rukou. Šťastnou zprávu o osvobození Mohuče koncem léta 1689 zhořkla informací o smrti Inocence XI. (12. srpna 1689).²⁵ Proces blahoslovení tohoto papeže začal již za Klimenta XI. (1700–1721) a pozastaven byl především pro námitky francouzského dvora. Úspěšný konec

der Jesuiten in Breslau. Köln – Weimar – Wien 1999; Fechtnerová, Anna: *Rectores Collegiorum Societatis Jesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad Annum MDCCLXXIII iacentum. Pars II.* Pragae 1993, s. 521–522, č. 16. a 18; Fechtnerová, Anna – Čornejová, Ivana: *Životopisný slovník pražské univerzity.* Praha 1986, s. 522–524; Duhr, Bernhard: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge. Vol. III.* Freiburg im Breisgau 1921, s. 800–812; Duhr, Bernhard SJ: P. Friedrich Wolff und seine Bemühungen für die Erwerbung der preussischen Königskrone. *Zeitschrift für katholischen Theologie* 41/1917, s. 21–51; Fleischer, Manfred P.: *Father Wolff: The Epitome of a Jesuit Courtier.* *The Catholic historical Review* 64/1978, s. 581–613; Fleischer, Manfred P.: *Lebensbeschreibungen, Quellenbestand und Nachruf des Paters Wolff.* *Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau* 19/1978, s. 279–311. Fleming, Willy: *Geschichte des Jesuitentheaters in den Länder deutschen Zunge.* Berlin 1923, s. 117; O'Neill, Charles E. SJ – Domínguez, Joaquín Maria SJ (eds.): *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús. IV. Vol. Piatti – Zwaans.* Roma – Madrid 2001, s. 4048–4049.

²⁰ List jezuitského generála Gian Paola Olivy českému provinciálovi Václavu Sattenwolffovi z 29. února 1681. ARSI, Boh 4/II., *Epistolae Generalium*, p. 224r.

²¹ Košetický, Jiří Evermod: *Quodlibetica V.*, p. 326v – 377v, *Královská kanonie premonstátů na Strahově*, sig. DG II 8.

²² Berghauer, Jan Tomáš: *Proto-Martyr Poenitentiae.* Augsburg–Graz 1737, s. 124–128.

²³ K tomu viz především Schulte, Aloys: *Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden und der Reichskrieg gegen Frankreich 1693–1697. I. Bd.* Heidelberg 1901, s. 40–81.

²⁴ Na mírových jednáních a vytváření zahraniční politiky habsburské říše měl značný podíl právě František Oldřich Kinský. Ohledně tohoto bodu mezi ním a vídeňskou nunciaturou panoval souhlas. O „východní frakci“, která měla zájem na pokračování války s Osmanskou říší, a mírových jednáních v letech 1688–1689 viz Höbelt, Lothar: *Die Sackgasse aus dem Zweifrontenkrieg: Die Friedensverhandlungen mit den Osmanen 1689.* *MIÖG* 97/1989, s. 329–380; Kalista, Zdeněk: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa. Z historikova skicáře o XVI. a XVII. věku.* Praha 1939, s. 157–163. Mírových jednání se za císařskou stranu mimo něj účastnili ještě Ernst Rüdiger von Stahrenbreg, Theodor Heinrich Alet von Strattmann a Antonio Carafa.

²⁵ Přehled událostí roku 1689, jež trápili v tom roce vídeňský dvůr, viz Vlnas, Vít: *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka.* Praha-Litomyšl 2001, s. 92–97.

této beatifikace přinesl až pontifikát Pia XII. v roce 1956.²⁶

V srpnu 1689 bylo naživu 62 kardinálů, kteří mohli ovlivnit novou volbu. Deset z nich bylo mimo Řím.²⁷ Pařížský nuncius Angelo Maria Ranuzzi (1626–1689) zemřel cestou do věčného města na konci září, Francesco Buonvisi zůstal ve Vídni, Johannes von Goes (1612–1696)²⁸ dorazil příliš pozdě. Ti všichni mohli volbu zvrátit. Ve hře byla jména dominikána Raimonda Capizucchiho (1615–1691), Gregoria Barbariga (1625–1697), největší naději však od začátku měl Pietro Vitto Ottoboni (1610–1691),²⁹ představitel skupiny *zelantů*. Tato skupina se deklarovala jako následovníci Inocence XI., když odmítala brát ohledy na politické zájmy mocných. Ludvík XIV. takového kandidáta však odmítal. Také Leopold I. by byl rád viděl na papežském trůně někoho jiného. Ve své instrukci, kterou předal svému výjimečnému vyslanci na konkláve Antonu Florianovi knížeti z Liechtensteinu, vyslovil obavy z volby profrancouzského papeže. Tak označil kupříkladu Alderana Cyba. Francesca Buonvisiho spolu s Federicem Baldeschim Colonou (1625–1691)³⁰ považoval za “neklidné hlavy, jichž je třeba se obávat”. Oba se mu zdáli příliš energičtí a naplnění dalekosáhlými plány. Nejlepší volbu by viděl v kardinálu Carlu Barberinim (1630–1704).³¹ Ten i přes císařovo přání však ani jednou nebyl označen jako *papabile*. Podle další instrukce ze 7. září 1689 měl Liechtenstein podporovat volbu Ottoboniho jen z nouze.³² Ani příjezd kardinála Goesse do Říma 6. října 1689 již volbu nezvrátil. Právě toho dne Římem totiž znělo *Habemus papam*. Pietro Vitto Ottoboni dosedl na papežský stolec jako Alexandr VIII.

Již 8. října 1690 zpravoval Liechtenstein Leopolda I., že Alexandr VIII. svolal do Říma své nepoty a 7. listopadu přijal teprve třiatřicetiletý Pietro Ottoboni (1667–1740)³³ kardinálský klobouk a spolu s ním i velký vliv na dění v Římě i na vztahy s Vídni. Vedení státního sekretariátu se ujal jiný nepot – Giambattista Rubini (1642–1707).

Liechtenstein se ihned ucházel o audienci, na niž na začátku listopadu 1689 nový papež vyslovil všeobecný příslib pokračování subsidií na válku proti Osmanské říši. Když mu

²⁶ Romana beatificationis et canonisationis ven. servi Dei Innocentii papae undecimi... Romae 1713; V roce jeho beatifikace vyšly také reprezentativní práce o jeho životě. Viz Papàsogli, Giorgio: Innocenzo XI (1611–1689). Sommo Pontefice dal 1676 al 1689 elevato all'onore degli Altari nel 1956. Roma 1956; Miccinelli, C.: Il grande pontefice Innocenzo XI. (1611 – 1689). Cenni biografici. Citta del Vaticano 1956. Podrobnou informaci o něm s bibliografií viz Enciclopedia dei Papi. Innocenzo VIII. – Giovanni Paolo II. Roma 2000, s. 368–389, autor hesla *Antonio Menniti Ippolito*; Caravale, Mario (dir.): Dizionario biografico degli Italiani. 62. Vol. Iacobiti – Labriola. Roma 2004, s. 478–495, autor hesla *Antonio Menniti Ippolito*.

²⁷ O konkláve roku 1689 viz Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 1047–1050; Bischoffshausen, Sigismund von: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof (1689–1691). Stuttgart–Wien 1900, s. 1–53.

²⁸ O něm viz Obersteiner, Jakob: Die Bischöfe von Gurk. Bd. 1. (1072–1822), Klagenfurt 1969, p. 404–419; Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 153 – 155, autor hesla *Peter G. Tropper*.

²⁹ O něm viz Enciclopedia dei Papi. Innocenzo VIII. – Giovanni Paolo II. Roma 2000, s. 389–393, heslo Alessandro VIII., autor hesla Armando Petrucci; Ghisalberti, Alberto M. (dir.): Dizionario biografico degli Italiani. Vol. 2. Roma 1960, s. 215 – 219, autor hesla Armando Petrucci.

³⁰ O něm viz v kapitole 3.

³¹ Carlo Barberini přijal kardinálský klobouk již v roce 1653 z rukou Inocence X. Stal se římským prefektem. Za svůj život se účastnil dohromady šesti konkláve. O něm nejvíce viz ve studiích Gaetana Platani. Viz především Platania, Gaetano: Polonia e Curia romana. Corrispondenza del lucchese Tommaso Talenti segretario intimo del Re di Polonia con Carlo Barberini protettore del Regno (1681 – 1693) nella collana *Acta Barberiniana*. Viterbo 2004; Týž: Polonia e Curia romana. Corrispondenza Sobieski–Barberini (1681–1696). Viterbo 2007.

³² O záměrech Leopolda I. ohledně papežské volby v roce 1689 a relaci předané Liechtensteinovi viz Héyret, M.: P. Marcus von Avigno OMCA. Sein Briefwechsel nach dem Hauptinhalt und den geschichtlichen Zusammenhängen. Bd. II. Der Römisch-deutsche Kaiser Leopold I. Und P. Marcus (1680–1699). München 1938; Bischoffshausen, Sigismund von: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof (1689–1691). Stuttgart–Wien 1900, s. 1–53.

³³ Stal se vicekancléřem Alexandra VIII. O něm viz Moroni, Gaetano: Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni. Vol. L. Venezia 1851, s. 73–74.

to ale později připomněl, opáčil, že papežská pokladna je téměř prázdná, protože během sedisvakance se mnoho peněz ztratilo. Ani Goess a Kollonitsch neuspěli o mnoho více. Paradoxně se o papežské subsidie na turecké války zasadil nejvíce Ludvík XIV., když podporoval v kandidatuře na kardinálský purpur biskupa z Beauvais Toussainta de Forbin-Janson (1631–1713), jednoho ze signatářů galikánských článků z roku 1682. Liechtenstein dostal pokyn vznést proti tomu protest, v němž byl tento muž označen za spoluvíníka osmanského útoku na Vídeň, a není snad přece možné, aby někdo takový nosil kardinálský klobouk. Ostatně i Inocenc XI. označoval Forbina-Jansona za tureckého preláta.³⁴ Protest pozvedl i kardinál Leandro Colloredo (1639–1709) s argumentem, že Janson svou účastí na francouzském koncilu roku 1682 propadl exkomunikaci.³⁵ Ludvík XIV. usiloval o purpur pro něj již za Klementa X. a Inocence XI., ale zvláště Inocenc XI. ho energicky odmítl. Alexandr, aby dosáhl podpory pro Forbina, povolil 500 000 zlatých vybraných od kléru v dědičných zemích. Kromě toho povolil ještě půjčku ze solní pokladny ve výši 90 000 zlatých.³⁶ Internuncius Francesco Tucci uvedl papežské breve týkající se dávky 500 000 zlatých v platnost v druhé polovině roku. Kardinál Ottoboni mu kladl na srdce, aby připomněl pražskému arcibiskupovi, olomouckému biskupovi a dalším, aby nežádali žádný odklad a jali se breve naplnit co nejdříve.³⁷

Císař to však nechtěl přijmout jako zadostiučnění proti nominaci Forbina na kardinála a trval na svém. Jako kompenzaci požadoval i nominaci vlastního pretendenta. Ve Vídni byla kvůli Forbinovi a subsidiím ustanovena zvláštní komise. Ta se usnesla, že papežské subsidie přijme, ale že ty nemají co dělat se sporem o Forbina. Císař si stál nezlomně na svém i vůči pokusům Alexandra VIII. o satisfakci. Dokonce tím podvázal znovuobsazení vídeňské nunciatury. Toussaint de Forbin-Janson byl kardinálem skutečně jmenován 13. února 1690. Vídeňskou nunciaturu po Buonvisiho dobrovolném odchodu z Vídně (listopad 1689) převzal jeho sekretář opat Francesco Tucci.³⁸ Ten ji pak jako internuncius vedl až do smrti Alexandra VIII. Leopold I. svou hrozbu splnil.³⁹ Vstřícný postoj vůči Ludvíkovi XIV.

³⁴ Forbin-Janson se podílel na ovlivňování situace v Polsku v zájmu Ludvíka XIV. již od r. 1674. Jeho angažovanost a francouzské peníze dosáhly volby Jana III. Sobieského v roce 1674, míru v Zuravně roku 1676 a pokoušely se zvrátit uzavření válečné koalice proti osmanské říši. Za kardinálský klobouk pro něj se přimlouval i Jan III. Sobieski. Kardinál D'Estrées za Forbin-Jansona agitoval již při první kardinálské nominaci za Inocence XI. v roce 1681. Viz Bischoffshausen, Sigismund von: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof (1689–1691). Stuttgart–Wien 1900, s. 73; Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 964–965.

³⁵ Tamtéž, s. 74.

³⁶ O ní jsem našel zatím nepříliš jasné zmínky v několika listech z roku 1690. I tato částka měla být vrácena do roka po ukončení války. Bischoffshausen o této částce píše, jako by se jednalo o zvláštní zdanění Čech, což vzhledem k tomu, že se oněch 500 000 zlatých mělo shromáždit z dědičných zemí, zní poněkud zvláštně. Tuto rozporuplnou informaci po něm přebírají i Marie Héyret a další. V dopise Pietra Ottoboniho Francescovi Tuccimu ze 4. února 1690 se píše o listu Jana Bedřicha z Valdštejna, který se ve věci angažoval. O tom, že se jednalo o peníze ze solní kasy svědčí list Ottoboniho Tuccimu z 18. března téhož roku. Zatím není ale jasné, jakým způsobem. Předně jsem procházel akta z let 1682 – 1686 a 1691 – 1695, protože se mi doposud nepodařilo tyto záležitosti dostatečně objasnit. Viz ASV, Segret. Stato, Germania 39, p. 350v–351r, 362r–v; též listy z dubna 1690. ASV, Segretaria di Stato, Vescovi 80, p. 30r, 31r.

³⁷ List Pietra Ottoboniho F. Tuccimu z 27. září 1690. ASV, Segret. Stato, Germania 40, p. 370r–v.

³⁸ Opat Francesco Tucci byl tou dobou už velmi zkušeným zastupcem papežského stolce. Doposud však vždy své úřady zastával pouze po krátká období mezi nástupy plnohodnotných nunciů. Vídeňská internunciatura se protáhla na zdaleka nejdelší období. Předěšlé vyslanecké mise vykonával v období 18. prosince 1672 – 1. dubna 1673 v Kolíně nad Rýnem, 28. srpna 1675 – 25. prosince 1675 ve Varšavě, 1. října 1689 – 27. ledna 1690 v Augsburgu a poslední ve Vídni ve dnech 11. listopadu 1689 – 21. dubna 1692. Poslední dvě mise byly souběžné. Byl věrným následovníkem Francesca Buonvisiho, který prošel stejnou cestou, když vykonával své poslání nuncia postupně v Kolíně, Varšavě a ve Vídni. Vždy po něm vyčkával příjezdu nového nuncia a poté po nějaké době následoval zřejmě za ním. Více se mi o něm zjistit nepodařilo. Bittner, Ludwig – Gross, Lothar: Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden 1. Bd (1648–1715). Berlin 1936, s. 381–384.

³⁹ O vztazích mezi Vídni a Římem v letech 1689–1691 viz Bischoffshausen, Sigismund von: Papst Alexander

v otázce kardinálského klobouku pro Forbina-Jansona ani vděk za francouzský podíl na konkláve přitom neznamenal, že by se uzavřel spor o regály francouzského krále nad francouzskou církví. Na konci svého pontifikátu Alexandr VIII. vydal breve *Inter Multiplices*, v němž výslovně odsoudil rozšiřování regálního práva i Deklaraci francouzského duchovenstva z roku 1682.⁴⁰

Od roku 1690 se v řádové korespondenci Tovaryšstva Ježíšova⁴¹ častěji v souvislosti s Janem Tannerem a Janem Bedřichem z Valdštejna objevuje nová tematika – kanonizační procesy Mariny de Escobar⁴² a Luíse de la Puente (1554–1624).⁴³ Oba Jan Tanner a zdá se, že i Valdštejn, sledovali velmi bedlivě a je možné, že v materiálech, jež se jich týkají, v budoucnu objevíme více. Luís de la Puente patřil k mnoha ctitelům Božského srdce Ježíšova a angažování obou českých kněží je tak možná spojeno i s tímto kultem.⁴⁴

V roce 1665 P. Andrea Pinto Ramírez publikoval první díl spisku *Vida maravillosa de la Venerable virgen dona Marina de Escobar*.⁴⁵ Knížce hrozilo zapsání na index, protože mystika, o níž mluvila, vzbudila ve své době silnou opozici. Jan Tanner tehdy sepsal na obranu tohoto spisku práci nazvanou *Disertatio paraenetico-apologetica in mirabilem vitam b. Virginis Mariae de Escobar*. V roce 1690 vyšla Tannerova obhajoba i v italské Neapoli.⁴⁶ V druhé polovině dubna poprvé píše řádový generál Janu Tannerovi, že chválí jeho snahu o dokázání zjevení, která prožila dodnes jen pověstí svatá Marina de Escobar. Ve stejném listě však musel Tannera zklamat, že zatímco beatifikace Luíse de la Puente byla stvrzena, věc Mariny de Escobar se zdržela právě pro potřebu prozkoumat Tannerovu knihu.⁴⁷ V květnu 1691 pak González psal Tannerovi, že na konci dubna obdržel dobrozdání o jeho knize od jednoho učence, kterého bohužel nejmenuje. Psal také, že se zasadí, aby jedním z revizorů nového vydání byl i Matěj Tanner (1630–1692). Ten by měl dát první dobrozdání, po něm se k věci měli vyjádřit ostatní cenzoři ustanovení provinciálem Waldtem. Spolu s těmito informacemi zaslal González Tannerovi rozsáhlou informaci o probíhajících

VIII. und der Wiener Hof (1689–1691). Stuttgart–Wien 1900. K otázce subsidií a obsazení vídeňské nunciatury viz zvláště s. 102–107.

⁴⁰ K tomu viz kupříkladu Blét, Pierre: *Le clergé du Grand Siècle en ses assemblées (1615–1715)*. Paris 1995.

⁴¹ ARSI, *Epistolae Generalium 1688–1701/I.* = 1688–1695, sig.: Boh 5/I.

⁴² K Marině de Escobar viz ASV, Congregazione dei Riti, Processi 3621, Marina de Escobar

⁴³ K Lusidovi de la Puente viz materiály v ASV, Congregazione dei Riti, Processi 3481–3495, Ludovicus de Ponte; dále se nachází 17 svazků v ARSI. K samotné kanonizaci došlo v roce 1714. Kanonizační materiály z velké části v roce 1924 publikoval C. M. Abad. Abad, C. M.: *Sumario bibliografico de las obras del V. P. Luis de la Puente*. Valladolid 1924. Kromě toho viz další literaturu: Caraffa, Filippo (dir.): *Bibliotheca Sanctorum*. X. Pabai–Rafols. Roma 1968, p. 1243–1245, autor hesla *André Rayez*; Sommervogel, J. Carlos: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. VI. Bruxelles–Paris 1895, coll. 1271–1295.

⁴⁴ K dějinám tohoto kultu v Čechách 17. století je vyvádáno zatím poměrně málo. Mikulec, Jiří: *Srdce jako patrocinium barokních bratrstev*, in: Kaiserová, Kristina – Mikulec, Jiří – Šebek, Jaroslav (edd.): *Srdce Ježíšovo. Teologie – symbol – dějiny*. Sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2000. Ústí nad Labem 2005, s. 113 – 124; Preiss, Pavel: *Cor Iesu dulcissimum, miserere nobis*. Několik poznámek k historii a ikonografii kultu Srdce Ježíšova, *Tamtéž*, s. 171–183; Linka, Jan–Kvapil, Jan: *Daniel Ignatius Nitsch a svatý František Xavorský v objetí Boží lásky*. *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, v tisku; Linka, Jan: *Tisíce srdcí v jednom velikém životě*. Česká literatura, v tisku. Za nahlédnutí do obou posledních publikací vděčím Janu Linkovi.

⁴⁵ Druhý díl vyšel v roce 1673. Knížka je známá i v německém překladu Bartoloměje Christelia z roku 1701. Viz Pinto Ramírez, André: *Wundersames Leben des ehrwürdigen Vallitoletanischen Jungfrauen Marina de Escobar aus dem, was sie selbst auff ihrer geistlichen Vätern befehle verzeichnet zusammen getragen durch RP Ludovicum de Ponte als ihren Beichtvater spanisch beschreiben, aus dem spanischen in lateinische Sprach von RP Melchiore Hanel übersetzt, endlich ins teutsche überbracht*. Prag 1700–1701.

⁴⁶ Tanner, Jan: *Disertatio paraenetico-apologetica in mirabilem vitam b. Virginis Mariae de Escobar sex libris comprehensas a R. P. Ludowico da Ponte...* Pragae 1672. V druhém vydání knížka vyšla v roce 1690 v Neapoli. Viz Sommervogel, J. Carlos: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. VII. Bruxelles–Paris 1895, coll. 1857.

⁴⁷ List Thyrza Gonzálezze Janu Tannerovi z 22. dubna 1690. ARSI, Boh 5/I., *Epistola Generalium 1688–1695*, p. 46r–v.

beatifikačních procesech i spolu s několika dokumenty, včetně jednoho listu Daniela Papebrocha (1628–1714).⁴⁸ V létě téhož roku dosáhl Tanner úspěchu. González psal, že klementinská tiskárna může začít s tiskem jeho práce o Luisovi de la Puente *Pretiosa sensa*.⁴⁹ V Římě se navíc zlepšila situace, když 4. října 1691 zemřel hlavní oponent beatifikace Mariny de Escobar Federico Baldeschi Colonna a na jeho místo v Kongregaci ritu nastoupil Leandro Colloredo. Tehdy také González distribuci *Pretiosa sensa* v zahraničí.⁵⁰

Na Gonzálezův příkaz pak Tanner rozšířil svůj krátký životopis Luise de la Puente, připojený k *Pretiosa sensa*, a po jeho smrti byl vydána pod názvem *Prudentia eximii ascetae venerabilis Patris Ludovici de Ponte e SJ*.⁵¹ V Římě pak získaly knihy Jana Tannera cenného přímluvce v osobě promotora fidei Kongregace ritu Prospera Lorenza Lambertiniho (1675–1758), pozdějšího papeže Benedikta XIV., který se roku 1714 zasadil o jejich schválení.⁵²

Ačkoli se tak zdálo, neměla být diecéze ušetřena dalších výdajů. V listopadu 1690 byl vydán patent o dani z hlavy, týkající se beze zbytku všech obyvatel Českých zemí. Patent sám poskytuje velmi zajímavé informace nejrůznějšího druhu. Tak zaprvé tato daň měla progresivní charakter – povinná dávka byla odstupňována podle honosnosti a majetku každého obyvatele, nikoho (krom samotného panovníka) nevyjímaje. Celkem patent vypočítává třiasedmdesát daňových tříd, přitom vlastní kapitolu tvoří duchovenstvo, které je děleno na 21 tříd, a Židé, rozdělení na 6 tříd. Nejvyšší daň 1000 zlatých přitom platila světská a duchovní knížata první „částky“ (*erste Class*). Pokud někdo patřil svým postavením do několika tříd najednou, platil pouze nejvyšší ze splátek, které by se na něj mohly vztahovat. Není zatím bohužel známo, podle čeho se řídilo zařazení do jednotlivých částek – pravděpodobně šlo o rozdíl v majetku či platech, avšak kde byla hranice, není z patentu samotného jasné. Srovnání, o něž se pokouší Otto Placht a z nichž vyvozuje bohatství českého kléru, jsou podle dosavadních zjištění o majetkovém zabezpečení a příjmech farností rovněž poněkud lichá.⁵³ Rovněž tvrzení o výhodnosti celibátu v tomto ohledu je poněkud nepřesné. Placht uvádí, že světský kněz musel odvádět stejnou částku i za svou manželku a

⁴⁸ List Thyrsa Gonzálezu Janu Tannerovi z 26. května 1691. ARSI, Boh 5/I., Epistola Generalium 1688–1695, p. 80r, 80v–81r.

⁴⁹ List Thyrsa Gonzálezu Janu Tannerovi ze 4. srpna 1691. ARSI, Boh 5/I., Epistola Generalium 1688–1695, p. 86r. Jedná se o knihu *Pretiosa sensa, et coelestia lumina, nec non piae quaedam meditationes, documenta ac orationes... Ludovici de Ponte... primum hispanice iterato, dein italicae edita, nunc in latinum conversa opera RP Aureliani de Baenst... quibus breve ejusdem venerabilis viri vitae, ac nonnularum virtutum compendium... praefixit P. Joannes Tanner... Praegae 1691*. Tisk se poněkud protáhl. González se angažoval v jeho urychlení. Ke konci roku pak chválil velmi zdařilou práci Tannerovu i pražské jezuitské tiskárny. Viz listy Thyrsa Gonzálezu Janu Tannerovi z 10. listopadu a 22. prosince 1691. ARSI, Boh 5/I., Epistola Generalium 1688–1695, p. 95v–96r, 98v–99r.

⁵⁰ Kniha měla vyjít v šesti stech výtiscích. List Thyrsa Gonzálezu Janu Tannerovi ze 3. listopadu 1691. ARSI, Boh 5/I., Epistola Generalium 1688–1695, p. 94r–v.

⁵¹ Tanner, Joannes: *Prudentia eximii ascetae venerabilis Patris Ludovici de Ponte e SJ. In examinandis, ac approbandis venerabilis virginis Marinae de Escobar Divinis Revelationibus relucens, et vindicata*. Praegae 1698.

⁵² Caraffa, Filippo (dir.): *Bibliotheca Sanctorum*. X. Pabai–Rafols. Roma 1968, p. 1243–1245, heslo *Puente, Luigi de la*, autor hesla *André Rayez*. K Benediktovi XIV. viz *Enciclopedia dei papi*. Vol. 3. Roma 2000, s. 446–461, autor hesla *Mario Rosa*; *Anuario Pontificio per l'anno 2004*. Città del Vaticano 2004, p. 19.

⁵³ K životním poměrům a sociální stratifikaci českého světského kléru viz Kukanová, Zlataše: *Ke struktuře světského kléru v Čechách na počátku 17. století*. *Paginae historiae* 1/1993, s. 46 – 71; Stuchlá, Pavla: *Prachatický vikariát 1676 – 1750*. *Vybrané otázky církevní správy*. Praha 2004; Novotný, Miroslav: *Duchovní*. in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.): *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007, s. 111–138; Pumpr, Pavel: *Hospodaření farního kostela v Pištině v letech 1641–1700*. in: *Celostátní studentská vědecká konference – Historie 1999*. Olomouc 1.–2.12.1999. Olomouc 2000, s. 107–126; Řezníček, Michal: *Záduší a jeho správa v Ledečském vikariátu v 17. a první čtvrtině 18. století*. ČNM–A 173/2004, č. 1–2, s. 51–82; Zahradník, Pavel: *Obraz boleslavského vikariátu ve vizitačních protokolech z let 1670 a 1696*. *Paginae historiae* 13/2005, s. 106–139; Kůrka, Pavel B.: *"Urozenost, ctnost, krása i umění. Za nic nestojí, když peněz nejní"*. *Správa a majetek záduší kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku*. *Pražský sborník historický* 34, 2006, s. 93–126.

děti. Pouhým nahlédnutím do patentu zjistíme, že ženy a děti všech daňových tříd s výjimkou vdov a sirotek platily polovinu, respektive čtvrtinu daně, kterou byl povinen splácet jejich muž, respektive otec. Navíc je třeba brát v úvahu to, že žena přinášela do domácnosti své věno. Placht při své srovnání navíc vychází z patentu a nikoli z účtů a příznání. Patent byl totiž v různých jazykových mutacích vydán i v ostatních dědičných zemích habsburského domu a nemluví tak specificky o poměrech v Čechách, ale souhrnně v celém dědičném habsburském panství. Skutečné poznání poměrů vyžaduje podrobný výzkum vlastních splátek, na který teprve čekáme.⁵⁴

Duchovenstvo patent oslovoval takto: „*Co se duchovního stavu osob dotýče (jakžto o nich pochybovati neráčíme), že oni respectu realium in hoc frangenti, poněvadž královského a knížecího zemského přichránění v čas nynější obtížné dvojnásobní války požívají větším dílem z královských, markrabských a knížecích prostředkův svůj počátek základ a vzrůst vzali a obecné dobré, chrámy Páně i celé země s jich obyvateli před machometskou zůřivostí zachovati přísluší z vlastního pohnutí a dobrý vůle jich, k tomu co na jich osoby toliko na místě nějaké pomoci vysazeno jest, volně přistoupí a beze všeho průtahů na sobě dobrý příklad učiní, vzláště že tato pomoc s tou, kterou jeho Svátost papežská povoliti ráčili, žádného společenství nemá...*“⁵⁵ Opět tedy císař přikročil ke zdanění kléru bez papežského souhlasu. Na druhou stranu je tu ale řeč o vlastním pohnutí a dobré vůli. Je to snad možné chápat jako kompromisní řešení ze strany císaře, které mělo zažehnat eventuální protesty ze strany duchovního stavu? Těžko soudit. Je dost dobře možné, že práce na nařízení byly započaty ještě před vlastní exekucí papežských breve, týkajících se dávky 500 000 zlatých.⁵⁶ Valdštejn prosil za oprostění od této povinnosti, vzhledem k permanentním výdajům českého kléru na tyto účely a vzhledem k papežské dávkě. V odpověď byl právě on pověřen výběrem daně od českého kléru s pravomocí upravit v jednotlivých případech její výši.⁵⁷ V reakci na to vyzval Valdštejn duchovní své diecéze, aby mu zaslali dobrozdání, zda mohou a chtějí splatit dávkou, která jim z titulu jejich postavení náleží, aby mohl případně upravit výši splátky.⁵⁸

Ke snížení dávek skutečně došlo. Jen pro příklad uvedme, jak tomu bylo u českých biskupů. Podle ustanovení patentu měli biskupové platit následovně: „*knížata důchovní v první částce 1000 fl.; v druhý částce 500 fl., biskupové, jenž knížata nejsou v první částce 400 fl., v druhý 200*“.⁵⁹ Jan Bedřich z Valdštejna odvedl 500 zlatých, litoměřický biskup Jaroslav Ignác ze Šternberka pouhých 150 zlatých a hradecký biskup Jan Kryštof z Talmberka 200 zlatých.⁶⁰ Nejbohatší český klérus se tedy svorně přiřadil s výjimkou broumovského opata, jemuž však bylo 300 zlatých prominuto,⁶¹ k druhé částce. U méně bohatých

⁵⁴ Placht, Otto: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. Století. Praha 1957, s. 258–259.

⁵⁵ NA, Sběrka patentů, PT 653: 1690, listopad 10. Vídeň. Leopold I. nařizuje obyvatelům Království českého, Markrabství moravského a Horního i Dolního Slezska s ohledem na hrozící nebezpečí turecké a francouzské daň z hlavy každého obyvatele.

⁵⁶ Francesco Tucci k výkonu tohoto papežského breve pristoupil až ve druhé polovině roku. Viz list Pietra Ottoboniho F. Tuccimu z 27. září 1690. ASV, Segreteria di stato, Germania 40, p. 370r–v.

⁵⁷ List J. F. Liepura Valdštejnovi ze 14. ledna 1691. SOA Praha, RAV, ič. 2580, sig.: IX-O2, č. 3. Různé dopisy litoměřickému biskupovi Jaroslavovi ze Šternberka. List není adresován, ale z jeho textu, i následujících dokumentů vyplývá, že byl skutečně určen Valdštejnovi a nikoli Šternberkovi.

⁵⁸ „Ideo omnes et singulos hortamur, commonemus, et respective etiam demandamus, ut quivis vicarius omnes et singulos tam curatos, quam sacellanos intra commissum sibi territorium existentes, absque omni mora ad se citet, necessitate iisdem ferventer repraesentet, et quantum quivis juxta classes in iisdem patentibus expressas, vel saltem iuxta suas facultates contribuere velit et possit, Nobis cum nominibus singulorum quantocujus transmittat, ut juxta aequum et justum taxam cuius determinare possimus.“ Arcibiskupský dekret z 20. ledna 1691. NA, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky 1683–1698, ič. 2137, sig.: B 68/6.

⁵⁹ Podrobněji viz přílohy č. 2 a 3.

⁶⁰ *Consignatio, quis et quantum titulo huiusmodi extraordinarii subsidii ad bellum contra Turcas prosequendum ex státu ecclesiastico secundum proprias oblationes contulerit.* NA, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky 1683–1698, ič. 2137, sig.: B 68/6.

⁶¹ Broumovský opat složil 500 zlatých. Vzhledem k tomu, že byl *praelát neb probošt s conventem a kapitolou* v

jednotlivců, zvláště u řeholníků se postupovalo poněkud jinak. Již z litery patentu vyplývá, že konventy a kláštery byly chápány přibližně jako právnické osoby a platy byly odváděny pouze jejich představenými (v případě, že představeným konventu byl infulovaný prelát) nebo prostě za celý klášter. Celkem český klérus okolo 15 000 zlatých.⁶²

V polovině ledna 1691 psal Jan Bedřich z Valdštejna svou předposlední relaci ad limina.⁶³ Do Říma ji doručil jindřichohradecký probošt a člen arcibiskupské konsistoře Geronimo Pozzi, původem Ital. V metropolitní kapitule bylo pouhých osm kanovníků, kteří podle Valdštejnových slov byli příliš zaneprázdnění na to, aby mohli vyrazit do Říma. Samotný arcibiskup tou dobou byl angažován ve výběru 103 000 zlatých plynoucích z papežské dávky 500 000 zlatých z dědičných zemí.⁶⁴ Vedle toho je duchovenstvo povinno se podílet na dávce z hlavy požadované od listopadu 1690 císařem. O stavu v diecézi arcibiskup soudil, že se mnohé nezměnilo (relace samotná má pouhé dva listy). Zhoršila se situace světského kléru a bylo třeba se obávat, že pro nedostatek peněz a celkové vyčerpání arcidiecéze se zastaví obnova farní sítě. V posledních letech se také zvýšil počet tajných kazatelů, přicházejících z Uher, Lužice i Saska, kteří na svých cestách docházejí až do Prahy. Velký počet neobsazených farností jejich činnosti jen napomáhal. Peníze, určené pro tyto účely kdysi Inocencem XI., byly vydány na podporu válečných akcí na východě říše. Přesto se prý podařilo obnovit dvacet mimopražských farností.

Za posledních pět let (1685–1690) se podařilo ordinovat celkem 630 kněží, většina z nich však byli řeholníci. Byly zřízeny čtyři nové kláštery a pět nových kaplí. Podařilo se obrátit 203 kacířů, pokřtít 140 Turků a 28 Židů.

Svou stručnou zprávu Valdštejn končí provoláním: „*Plura quidem, in favorem fidei et Religionis, in hoc Regno fieri potuissent, nisi crudele bellum, multas piorum fidelium intentiones intervertisset; Divina Bonitas faxit! Ut pax et concordia Principum Christianorum reviviscat, in excidium Sectae Mahometanae!*“⁶⁵

⁶² první částce náleželo mu splatit až 800 zlatých. Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ ASV, Congr. Concilio, Relationes Dioecesium, Praga, 666A.

⁶⁵ Podle instrukcí převzatých od F. Tucciho měl Valdštejn do konce roku 1690 shromáždit 50 000 zlatých, které měly být urychleně splaceny císaři a bavorskému kurfiřtovi pro válečné účely. Ohledně zbytku naléhal Tucci na rychlost splátky (*quanto piu presto sara possibile*). Viz list Tucciho Valdštejnovi ze 4. ledna 1691. NA, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky 1683–1698, ič. 2137, sig. B 68/6. Tam viz i účty vztahující se ke splácení této dávky.

⁶⁶ Tamtéž, Relatio 1691, p. 2v.

6 Spory z let 1691–1694

Když chtěl v roce 1691 Jan Bedřich z Valdštejna celkem v souznění s dobovým antisemitismem¹ obnovit starý církevní zákon, podle něhož Židé nesměli bydlet spolu s křesťany, otevřela se další kapitola jeho sporů se státní mocí. Místodržící totiž jeho opatření zrušili. Valdštejn v odpověď pohrozil církevními tresty. Exkomunikace jako by se mu stala konstantním tématem, k němuž se měl vracet až do konce svého života. Nejčastějším terčem byl přitom Adolf Vratislav ze Šternberka, jehož příchod do úřadu nejvyššího purkrabího kdysi Valdštejn spojoval s nadějami na urovnání vztahů mezi duchovenstvem, ostatními stavy a českou dvorskou kanceláří.

Na začátku března k sobě Šternberk povolal rektora staroměstské koleje P. Václava Sattenwolffa, aby se pokusil zabránit vyhlášení exkomunikace. Podle Antonína Podlahy mu měl sdělit, že následujícího dne má být exkomunikační formule čtena z kazatelen. Pokud přitom nechce Sattenwolff na sebe a na celé Tovaryšstvo přivolat hněv císaře Leopolda, nemá arcibiskupův dekret přijímat a na kazatelně má o exkomunikaci mlčet. Místodržící stvrdili toto napomenutí i písemným dekretem. Samotnému arcibiskupovi pak sdělili, že exkomunikaci může vyhlásit pouze se svolením českého krále. Aby zabránili lidovým bouřím, které by mohly nastat po vyhlášení exkomunikace nad nejvyšším purkrabím, byly ztrojnásobněny hlídky a vojsko bylo v pohotovosti. Všechno napovídalo tomu, že ani tentokrát neberou státní úředníci Valdštejnovy hrozby na lehkou váhu a že ani pro tentokrát Valdštejnovi nechybí odhodlání je realizovat. Následujícího dne však arcibiskup žádný dekret, jímž by své hrozby uvedl v čin, nevydal.²

Reflexe těchto událostí z římské strany nám bohužel chybí. Řada dochovaných listů, jež posílal opat Francesco Tucci Pietrovi Ottobonimu a jež se podařilo objevit, končí 4. února, kdy se zřetelně o věci ještě nemluvilo. Na začátku února 1691 totiž zemřel Alexandr VIII. Je tak možné, že pražské události počínajícího jara 1691 zastínilo římské konkláve. Tucci však posílal své dopisy dál. Podle poznámky v příslušném svazku nunciaturní korespondence jsou ale uloženy na jiném místě, pravděpodobně ve fondu Spogli či Archivio Consistoriale, které zatím zůstaly stranou dosavadního bádání.³

Když 1. února 1691 Alexandr VIII. zemřel, sjížděli se do Říma kardinálové ze všech koutů Evropy. Na začátku konkláve jich bylo přitomno pouhých osmatřicet. Ostatních dvaatřicet bylo mimo Řím. Přestože se sjížděli poměrně rychle (už na začátku března se hlasování účastnilo dvaadesát členů kardinálského sboru), volba se protáhla na vůbec nejdelší rokování 17. století. Leopold I. do ní vkládal velké naděje. Vůdcem španělsko-císařské strany byl Francesco Maria de' Medici (1660–1711), který hájil říšské zájmy již v roce 1689 i později roku 1700. Jeho rivalem, zástupcem francouzské strany, byl opět César d'Estrées (1628–1714). Císařská strana se spojila s Flaviem Chigim a kardinály Innocence XI., mezi nimiž byla i vlivná skupina *zelantů* vedených Leandrem Colloredem. Kardinálové Alexandra VIII. se pod vedením Pietra Ottoboniho připojili k francouzské straně a spolu s nimi i kardinálové Altieri a Barberini. Strany přesto netvořily jednotná uskupení, i uvnitř

¹ O tom viz Prokeš, Josef: Der Antisemitismus der Behörden und das Prager Ghetto in nachweissenbergischer Zeit. Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik 1/1929, s. 41–262; Podlaha, Antonín: Úřední zakročení proti tištění a šíření talmudských knih židovských v Čechách r. 1699. SHK 1/1900, s. 104–108.

² Podlaha, Antonín: Z dějin katolické reformace v Čechách v XVII.–XVIII. století. SHK 2/1901, s. 25–31, 163–167; Placht, Otto: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století Praha 1957, s. 246.

³ „Dopo li due di febraro 1691 essendo succeduta la sede vacante per la morte della S. mem. a d'Alessandro Ottavo, tutte le lettere venute da Nuntio durante la vacanza sono rimaste nelle mani del Signore Abate Passionei, Segretario del Sacro Collegio.“ Viz ASV, Segretaria di Stato, Germania 218, p. 67r. Panem opatem Passioneim je míněn sekretář kardinálského kollegia Guido Passionei (+1730), který úřad zastával v letech 1671–1700. Viz Re, Niccolò del: La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta. Citta Del Vaticano 1998, s. 143.

nich vznikaly rozpory. Přestože se síly zdály vyrovnané, se byla císařská strana silnější než francouzská. Leandro Colloredo navrhnul na post příštího Kristova náměstka Gregoria Barbariga, jehož jméno figurovalo již v předchozím konkláve. Vedle něj měli šanci ještě mimo jiné i Antonio Pignatelli (1615–1700),⁴ Francesco Buonvisi a Alderano Cybo.

Na počátku března byla z Vídně odeslána instrukce, která Barbarigovu kandidaturu zamítala. Leopoldovo přání však strana *zelantů* nerespektovala a Barbariga z volby nevyloučila. Císařský majestát utrpěl další ránu. Proti Barbarigovi se však postavila francouzská strana, nicméně plně tuto alternativu nevyloučila žádná ze stran a *zelanti* trvali na svém. Obě se snažily kardinála zavázat mnohými sliby za přistoupení na jeho kandidaturu, až zbožný Barbarigo raději z kandidatury odstoupil sám. Po něm se objevilo velké množství nových jmen, z nichž největší naději měl na konci dubna navržený Antonio Pignatelli. I v květnu však boj pokračoval a návrhy se začaly hemžit i jmény mimo kardinálské kolegium. Francouzská strana dokonce začala kalkulovat s kandidaturou Toussainta de Forbin-Janson. Těžko chápat hlasování na přelomu května a června, kdy ho skutečně několik členů sboru volilo, jinak než provokaci vůči rakouské straně. Na konci června se opět oživila Pignatelliho kandidatura a v noci z 11. na 12. července byl konečně zvolen nový papež. Bývalý vídeňský nuncijský kardinál byl nominován za Inocence XI., a tak byl přijatelný jak pro *zelanty*, tak pro císařsko-španělskou stranu. Francouzská frakce jeho kandidaturu vzdorovala do posledního dechu, ale nakonec kapitulovala. Jen šest *zelantů* pořád vkládalo naději v Barbariga.⁵

Nová řada korespondence mezi vídeňskou nunciaturou a papežským státním sekretariátem začíná až 22. července. I tyto listy však zasilal ještě Francesco Tucci, i když je už adresoval Fabriziovi Spadovi, který se 14. července stal novým státním sekretářem. Inocenc XII. zaslal seznam kandidátů na vídeňskou nunciaturu Leopoldovi I. již 25. srpna 1691. Antonia Tanaru (1650–1724) vídeňský dvůr přijal až po několika měsících. Do svého úřadu nastoupil titulární damažský biskup v polovině března 1692.⁶ Valdštejnovi to sdělil Inocenc XII. osobně ještě před Tanarovou faktickou nominací.⁷

V roce 1691 nominoval Inocenc XII. na vyšehradský kanonikát Jana Konstantina Kostanického. Událost by byla celkem bezvýznamná, kdyby se nesesetkala s ostrým protestem Jana Bedřicha z Valdštejna a malou aférou, která do Čech přivedla nunciaturního sekretáře a dosavadního internuncia Francesca Tucciho.⁸ Na totéž místo byl totiž kapitulou zvolen Valdštejnův pretendent Vilém Etzweiler. Na Fabrizio Spadu se Kostanický s protestem proti jednání kapituly obrátil již na konci července 1691. Fabrizio Spada přednesl stížnost Inocenci XII., který na ní reagoval právě již zmiňovanou nominací.⁹ Kostanický psal i přímo Leopoldovi I., aby ho požádal o investituru.¹⁰ V listopadu 1691 psal Fabrizio Spada internuncijskému Tuccimu, že Inocenc XII. požaduje podrobný výklad k celé události.¹¹

Na tuto žádost odpověděl Jan Bedřich z Valdštejna 23. ledna 1692 rozsáhlým dopisem Franciscovi Tuccimu, který pak internuncijs v opise zaslal k rukám státního sekretáře. V něm

⁴ K němu viz nejnověji Caravale, Mario (dir.): *Dizionario biografico degli Italiani*. 62. Vol. Iacobiti–Labriola. Roma 2004, s. 495–500, heslo *Innocenzo XII.*, autor hesla *Renata Ago*.

⁵ Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X bis zum Tode Innozenz' XII.* (1644–1700). 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 1073–1079.

⁶ Vídeňským nunciem byl Tanara až do konce roku 1695, kdy ho Inocenc XII. jmenoval kardinálem. Vídeň opustil na počátku roku 1696. Squicciarini, Donato. *Nunzi apostolici a Vienna*. Città del Vaticano 1999, pp. 147–148.

⁷ List Inocence XII. Janu Bedřichovi z Valdštejna z 11. března 1691. ASV, Epistolae ad Principes 80, p. 163v–164r. Tanara do úřadu nastoupil k 15. březnu.

⁸ Spolu s ní šlo ještě o případ Jana Ferdinanda Pisteria, který souvisel s johanitskou komendou na Zderaze. *Zprávy o tom, co se dělo tam*, jsou však zatím natolik fragmentární, že by líčení případu bylo nesrozumitelné.

⁹ List Fabrizia Spady Kostanickému bez data. ASV, Segret. Stato, Germania 223, p. 74v–75r.

¹⁰ List Jana Konstantina Kostanického Leopoldovi I. přijatý 20. října 1691. ASV, Segret. Stato, Germania 223, p. 74v.

¹¹ List Fabrizia Spady Franciscovi Tuccimu z 10. listopadu 1691. ASV, Segret. Stato, Germania 39, p. 566r.

se Valdštejn rozepisuje o dějinách kapituly od jejího založení v roce 1088,¹² kdy byla zřízena Vratislavem II. (vládl v letech 1061–1092) jako exemptní, tedy vyňatá z pravomocí pražského biskupa a podřízená přímo tomu římskému.¹³ Podle jeho relace probošta, který tehdy měl zároveň hodnost českého kancléře, nominoval český panovník, děkan byl vybírán kanovníky ve svobodné volbě. Kanovníckých prebend bylo při kapitule dvanáct. Husitská bouře podle jeho relace neminula ani vyšehradskou kapitulou, která musela hájit i svůj poslední statek na Žitenicích. Kanonikát, o nějž běží, byl zřízen až za arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu, jako jediný rezidenční. O ostatních bylo tehdy rovněž rozhodnuto pro špatný stav kapituly tak, že s výjimkou děkana a probošta budou ostatní kanovnícké prebendy pouze titulární (rozhodnutí se přitom týkalo i staroboleslavské kapituly a kapituly u Všech svatých na Pražském hradě), kteří mají *Jus vocis active et passive in Electionibus, ubi antea fuit jus eligendi*. Děkanem kapituly byl v roce 1691 zvolen Jan Václav Benol,¹⁴ který dříve držel právě onen rezidenční post. Tou dobou bylo pouhých sedm kanovníků. Kapitulou se tedy rozhodla, aby byly zbylé prebendy doplněny. Termín volby byl určen na 9. července 1691. Ten den bylo zvoleno celkem pět kanovníků a Vilém Etweyler byl jedním z nich. Papežská volba byla rozhodnuta až tři dny poté. Pro Etweylera navíc hlasovali všichni zúčastnění. Inocenc XII. tak vlastně do volby ani zasahovat nemohl.

Jan Konstantin Kostanický podle Valdštejna usiloval i o post kapitulního děkana. Ukázalo se, že pozice Jana Václava Benola je neotřesitelná, neboť i on byl zvolen jednohlasně a navíc již jeho volbu potvrdil Leopold I. svým dekretem. Kostanický se nevzdal a zaútočil na Etweylerovu pozici. Ohledně toho žádal i samotného Valdštejna o doporučení. Arcibiskup se však postavil za svého pretendenta, bývalého duchovského děkana a dlouholetého rektora arcibiskupského semináře. Kostanickému se podařilo dosáhnout vydání memoriálu, který prohlašoval Etweylerovu volbu za nekanonickou, neboť na sebe onen rezidenční kanonikát prý měl vázat duchovní péči, které Etweyler pro svou neznalost češtiny nebyl schopen. Valdštejn spolu s kapitulou kontroval, že duchovní služba se váže k děkanátu a nikoli k rezidenčnímu kanonikátu, který je plně svobodný, a vzhledem k tomu, že podléhá právu volby, nemůže své pretendenty žádným způsobem protěžovat ani on, ani papež.¹⁵ Kostanický dokonce pro své protesty proti právoplatnosti volby skončil ve vězení, když byl obviněn ze zfalšování papežského breve.¹⁶ Tucci si evidentně vzal věc za svou a snažil se ji rozřešit i po nástupu nového nuncia. Dokonce za tím účelem byl na jaře roku 1692 v Praze.¹⁷ Ukázalo

¹² Kapitulou byla podle tradice založena 9. května 1070. Stavba kostela se však protáhla a byla dokončena pravděpodobně až o deset let později. Valdštejn zde vychází z Hájka. Viz Flajšhans, Václav (ed.): Václava Hájka z Libočan Kronika česká. II. Praha 1923, s. 420–423.

¹³ O Vyšehradské kapitule viz Hammerschmidt, Jan Florian: *Gloria et Majestas Sacro-Sanctae Regiae, exemptae, et nullius diocesis, Wissehradensis Ecclesiae SS. Apostolorum Petri et Pauli. Vetero-Pragae, Typis Collegii Archiepiscopalis Pragensis in Collegio S. Norberti, per Wolffgangum Wickhart, Anno 1700*; Glückselig, Legis: *Geschichten und Alterthümer der böhmischen Burg und Felsenstadt Wischehrad, und der dasigen Collegiatkirche zu st. Peter und Paul. Prag–Leitmeritz 1853*; Nechvátal, Bořivoj–Huber, Jiří–Uhde, Milan (reds.): *Královský Vyšehrad. Praha 1992*; Urfus, Valentin: *Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684–1760) Děkan královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Kostelní Vydří 1997*; Vaníček, Vratislav: *Vratislav II. Praha 2004*; Kotous, Jan: *Portréty vyšehradské kapituly. Knižnice Vyšehradské kapituly 3. Kostelní Vydří 2007*; Nechvátal, Bořivoj–Huber, Jiří–Kotous, Jan (reds.): *Královský Vyšehrad II. Praha 2001*; Nechvátal, Bořivoj–Huber, Jiří–Kotous, Jan (reds.): *Královský Vyšehrad III. Praha 2007*. Bláhová, Marie–Profantová, Nad'a–Frolík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české. Praha 1999, 426–428, 717*; Žemlička, Josef: *Čechy v době knížecí. Praha 2007, s. 99, 460. Tam viz i další literaturu.*

¹⁴ Jan Václav Benol byl kanovníkem zvolen v roce 1666 a instalován byl spolu s Tomášem Pešinou a Františkem Ferdinandem Tshedikem 2. dubna 1668, rezidenčním kanovníkem byl potvrzen 16. října 1669. Viz Hammerschmidt, Jan Florian: *Gloria et Majestas Sacro-Sanctae Regiae, exemptae, et nullius diocesis, Wissehradensis Ecclesiae SS. Apostolorum Petri et Pauli. Vetero-Pragae, Typis Collegii Archiepiscopalis Pragensis in Collegio S. Norberti, per Wolffgangum Wickhart, Anno 1700, p. 609–611.*

¹⁵ List Jana Bedřicha z Valdštejna F. Tuccimu z 23. ledna 1692. Francesco Tucci přeposlal Valdštejnův list bez dalšího komentáře 3. února 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 223, p. 71r–74v.

¹⁶ List F. Tucciho F. Spadovi z 3. března 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 223, p. 175r.

¹⁷ List A. Tanary F. Spadovi ze 4. května 1692. Tamtéž, p. 307r–v.

se, že Kostanický je recidivista, který již jednou pod jménem Jan Wilenský falšoval dekret kongregace koncilu.¹⁸

Toho roku do Prahy zavítal i slavný kapucín bl. Marco d'Aviano. Na kazatelně v metropolitním chrámu přednesl i jedno ze svých kázání. Chtěl tehdy vystoupit i na kazatelnu v kapucínském řádovém kostele u sv. Josefa, avšak posluchačstvo, které přilákal, se do kostela nevešlo a padre Marco musel kázat před ním.¹⁹ Bylo to jeho charismatem, pověstí, nebo se sešli všichni duchovní, co v Praze byli, a celá vlašská obec? Padre Marco podle všech dosavadních informací kázal výhradně italsky, i když je dost možné, že uměl i německy. V květnu 1692 pozval Jan Bedřich z Valdštejna Marca d'Aviana do Prahy, aby tu strávil několik dní.²⁰ O jeho pražských pobytech je zatím známo pramálo.

V listopadu 1691 vydal Leopold I. znovu patent o dani z hlavy. Nebyl však stejný jako ten předchozí. Formulace týkající se duchovenstva se proměnila: „...oni doufanlivě z ohledu a povážení toho, poněvadž královského a knížectvího zemského přichránění obzvláště v čas nynější obtížné dvojnásobní války požívají, též větším dílem z královských, markrabských a knížectvích prostředkův svůj základ a vzrust vzali, přitom také vše obecné dobré, chrámy Páně, jich samých i celé království a země před mahometskou zuřivostí a ukrutností chrániti a zachovati přísluší, z vlastního pohnutí a dobré vůle jich k tomu, co na jich osoby toliko respectu realium a držení statkův pozemských na místě nějaké pomoci vysazeno jest, volně přistoupí a beze všeho průtahu na sobě stavu světskému dobrý příklad učiní.“²¹ O papežském svolení ani slova, stejně tak ani o vydáních, které již klérus poskytoval. Nebylo to totiž zdaleka všechno.

Císař v roce 1691 požádal zemské stavy, duchovenstvo z toho nevýjímaje, o půjčku návratnou po šesti letech s pětiprocentním úrokem.²² Po arcibiskupovi byla požadována dávka ve výši 15 000 zlatých a menší požadavky se vztahovaly i na oba ostatní české biskupy a některé opaty. Vedle toho opět byla požadována dávka z vlastního měšce ve výši 220 000 zlatých.

V druhé půli dubna 1692 napsal Jan Bedřich z Valdštejna rozsáhlý dopis přímo k rukám Inocence XII. a jeho státního sekretáře. Mluvil přitom nejen za sebe, ale i za svou kapitolu, biskupství v Hradci a v Litoměřicích.²³ Všem opět hrozila nová konfiskace statků. Vzhledem k předešlým dávkám a oběma papežským sbírkám, které se Čech týkaly, byly pokladny českého kléru značně vyčerpány. Valdštejn navíc musel zadlužit část svého panství. Proto se obrátil na Václava Vojtěcha ze Šternberka (1643–1708), zmocněného v této věci, s tím, že nemůže císařovým požadavkům vyhovět. Císař však na svém požadavku trval a požadoval splátku z arcibiskupských statků. Valdštejn odpověděl, že se v té věci musí obrátit ke svatému stolci o svolení. Valdštejn však nebyl jediný, kdo nebyl schopen sanovat císařské požadavky. V podobné nouzi se nacházela i řada dalších duchovních, ale i světských pokladen.

Císař se proto 14. února 1691 obrátil na zemský sněm s novou propozicí,²⁴ v níž

¹⁸ Listy A. Tanary F. Spadovi z 18. května 1692 a F. Tucciho A. Tanarovi bez data. Tamtéž, p. 364r–v, 365r–366r.

¹⁹ Rabas, Vavřinec: Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století. Praha 1937, s. 149.

²⁰ List A. Tanary F. Spadovi z 8. června 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 223, p. 423r. Carmignano di Brenta, Arturo Maria P. a cura di: P. Marco d'Aviano. Corrispondenza Epistolare. I. Vol. Ecclesiastici. Abano Terme–Veneto 1986.

²¹ NA, Sbírka patentů, PT 655.

²² Z tištěných sněmovních artikulů se dozvídáme, že původně měla být částka ve výši 650 000 zlatých, svolená již sněmem konaným ve dnech 22. listopadu – 3. dubna 1691, stavům zpět splacena v letech 1692–1697. Avšak již sněm v letech 1691–1692 svolil odložení splátek. To se pak opakovalo ještě několik dalších let. Knihopis č. 469, p. XVIII–XIX.

²³ List J. B. z Valdštejna adresovaný F. Spadovi a papeži Inocencovi XII. z 23. dubna 1692. ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 133r–138v.

²⁴ AAVČR, Osobní pozůstalost Josefa Vítězslava Šimáka, č. 119 Sněmy české (výpisy z literatury 17. stol., 1660–1710, Kastl.), karton 14.

požadoval, aby požadovaná suma byla rozdělena podle modelu Berní ruly, u níž výše dávek vyplývala z množství, ale i kvality vlastněné půdy. Jednání na sněmu bylo velmi zdoluhavé a plné protestů především ze strany duchovenstva, protože velmi zaváhlo opakováním událostí z roku 1684. Na jeho konci *creature di corte* (tak je nazývá Valdštejn) prosadili odložení splacení půjčky 650 000 zlatých opět bez ohledu na odpor duchovního stavu.²⁵ Ten byl opět přehlasován ostatními třemi stavy.²⁶

Valdštejn tehdy požádal nového císařského zpovědníka jezuitu Francesca Menegattiho (1631–1710)²⁷, aby Leopoldovi I. předal dopis, v němž celou věc vyložil, a požadoval na něm satisfakci. Odpověď však Valdštejna zřejmě poněkud zaskočila. Menegatti psal, že se rozhodl dopis císaři nepředat, neboť nelze doufat, že by z toho byl nějaký užitek. Podle jeho soudu navíc nelze mluvit o církevních trestech, není-li k nim žádný důvod. Podle jeho úsudku je právo požadovat po kléru stejné povinnosti jako po ostatních vrchnostech božským právem (*fas*) jeho majestátu.²⁸ I Menegatti soudil, že církevní majetky spadají plně pod královskou moc. Své mínění dokládal tvrzením jezuita Petra Waddinga (1583–1644): „*Quia non solent in Romano Imperio Bona, quae dantur Ecclesiis amortisari, sive exire a potestate Principis Saecularis, et transire quasi in manum mortuam. Imo cum Principes adverterent Ecclesiasticos difficiles, in sustinendis oneribus communibus, vetuerunt, ne compararent Bona immobilia, nisi sub conditione, ut manerent taxabilia, ut ante fuerunt.*“²⁹ Vzhledem k tomu Menegatti soudí, že nedošlo k porušení církevních imunit.

Valdštejn si na Menegattiho doporučení Waddingův traktát přečetl a došel k závěru, že Waddingovy vývody nelze vztahovat na církevní majetky v Čechách. Rozvinula se velmi zajímavá a dlouhá diskuse mezi Menegattim a Michaelem Arnoštem Beerem (†1695), duchovním litoměřické diecéze, který se ujal úkolu shromáždit dostatečné množství argumentů pro vyvrácení Menegattiho výkladů.³⁰ Za Menegattiho názory se tehdy postavil i

²⁵ Zprávy o průběhu jednání na sněmu probíhajícími ve dnech 22. listopadu 1690–3. dubna 1691, čerpám pouze ze zmiňovaného Valdštejnova dopisu. Nic podrobnějšího se mi ani v samotných sněmovních aktech objevit nepodařilo. Zřejmě však tentokrát přímo na sněmu neprotestoval ani on ani ostatní biskupové, protože v seznamu jeho účastníků žádný z českých biskupů nefiguroval. Duchovní stav tu byl zastoupen pouze osmi relátory: Byli to velkopřevor maltéžského řádu Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolovrat, metropolitní kanovník Jan Ignác Dlouhoveský, Pavel Theofil Proxa, Řehoř Jiří Kriegelstein a opatí Vít Seipel, Václav Luňák, Didacus de Clamero a Maurus Roučka. Viz NA, Desky zemské stavovské č. 7 a 8.

²⁶ Latinský výklad událostí, zasláný Valdštejnem J. I. Holickému ze Sternberka. SOA Praha, RAV, kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N1.

²⁷ Francesco Menegatti se Leopoldovým zpovědníkem stal právě v roce 1691. K němu viz Lukács, Ladislaus SJ: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1551–1773)*. Pars II. Romae 1988, s. 995; Duhr, Bernhard: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*. München 1921, s. 788n.; Sommervogel, Carlos SJ: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. Tome V. Bruxelles–Paris 1894, s. 904; O’Neill, Charles E. SI - Domínguez, Joaquín M.a SI: *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús*. III. Vol. Roma–Madrid 2001, s. 625, autor hesla *H. Platzgummer*. Tam viz i další literaturu.

²⁸ List Francesca Menegattiho J. B. z Valdštejna z 1. dubna 1691. ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 139r–140v.

²⁹ Wadding, Peter: *Tractatus de Contractibus, in genere et in specie*. Graz 1644, s. 750. Problematiky se ve Waddingově spisu týká rozsáhlá pasáž nazvaná *Disputatio IX. de Tributis et vectigalibus*. Samotné argumenty, na něž Menegatti poukazoval, viz především *Dubium octavum. Quid in praxi circa hoc punctum sit licitum vel illicitum? § 3. Quomodo Steurae, quae in Imperio solvuntur a clericis excusari possunt? Viz tamtéž*, s. 711–754. K bývalému kancléřovi pražské univerzity viz O’Dea, Paul: *Father Peter Wadding SJ. Chancellor of the University of Prague 1629–1641*. *Studies. An Irish quarterly review* 30/1941, s. 337–348; Sommervogel, Carlos–Backer, Aloys de: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. Tome VIII. Bruxelles–Paris 1898, s. 928–931.

³⁰ *Argumenta P. Menegatti in Compendio. Alterum scriptum, in quo eadem argumenta egronuntur, et refutantur, est Maneum. Item Conceptio: An Christus fuerit, et consequenter papa sit Dominus, et Rex temporalis in totum Orbem? Ab aliquo jesuita elaborata; Discursus apologeticus in quo prefutatur Doctrina P. Menegatti Religiosi Societatis Jesu. Author scripti est Michael Ernestus Beer JU Doctor, Decanus capituli, et Vicar. Generalis, ac Officialis P. Mae Dni Episcopi de Sternberg*. SOA Praha, RAV, ič. 3289, sig. I-25/16, karta 24. *Tractatus de contributionis cleri nempe An liceat principibus has ei imponere pro diversitate necessitatum, inconsulto sum(m)o Pontifice? Sine dato*. NA, APA, Papežský desátek na válku proti Turkům

jiný jezuita - P. Friedrich Wolff von Lüdinghausen. Zatím se bohužel podařilo najít jen zlomek z této korespondence, a proto se tu jejímu průběhu nemohu věnovat podrobněji.

Svobodu církevních statků v Čechách dokazoval pražskému arcibiskupovi mimo jiné dekret Ferdinanda III. z roku 1654, který zbavoval duchovenský majetek povinnosti zdanění podle Berní ruly. Podle Valdštejnových slov navíc všichni teologové, jimž věc předložil k posouzení, ať byli jakéhokoli stavu či řádu (*senza escludere quegli della Società di Giesu*), potvrdili, že je třeba se v případě zdanění duchovenského majetku či jiné obígate duchovenstva ze strany laické moci obrátit na papeže s žádostí o souhlas.³¹

O věci si Valdštejn nejpozději od dubna 1692 korespondoval i s litoměřickým biskupem Jaroslavem Ignácem Holickým ze Šternberka, který se nacházel v ještě větší nouzi než on. Valdštejn ovšem kladl otázku jinak. Nejde o to, jakou částku mají zaplatit, ale o věc principiální – jestli totiž může být laickými stavy duchovnímu vůbec nějaká dávka být uložena, a to i přes jeho protesty a bez papežského svolení. Již na začátku dubna byl pevně rozhodnut předložit otázku opět svatému stolci a bez jeho pokynů nic dalšího nepodnikat.³²

Vzhledem k tomu, že se církevní instituce vzpíraly platbě, byla o svatém týdnu³³ uvalena exekuce na statky biskupů litoměřického a královéhradeckého, metropolitní kapituly, kláštera sv. Jiří na Pražském hradě a krumlovského arciděkanství.³⁴ Ve svém listě Inocencovi XII. a státnímu sekretáři Fabriziou Spadovi Valdštejn žádal, aby jeho agentovi v Římě Josefu Casavechiovovi předal pokyny, jak v takové situaci jednat.³⁵

Odpovědi se Valdštejnovi dostalo až v červnu, kdy Inocenc XII. vyzval vídeňského nuncia Antonia Tanaru, aby mu byl nápomocen při řešení nastalé krize.³⁶ Tanara odpověděl na začátku července prosbou o přesnější informace o dalším vývoji sporu.³⁷ Požadavky vznášené na duchovní stav zatím narostly kvůli nové dani ve výši 326 000 zlatých. Byli jmenováni pověřenci, kteří měli sepsat všechny příjmy duchovních, aby z nich mohla být splacena požadovaná část sumy, týkající se kléru.³⁸

Na konci srpna přijal státní sekretář Fabrizio Spada memorandum od Jaroslava Ignáce Holického ze Šternberka.³⁹ Samotný text se zatím obejvit nepodařilo. Je jasné pouze to, že k jeho koncipování se odhodlal Šternberk již na začátku června 1692.⁴⁰ Šternberk v něm vylíčil stav své diecéze především s ohledem na dávky, jež musí vyplácet již od roku 1683 kvůli zvláštním kontribucím a daním určeným pro účely války na Východě. Pokud se týče exekuce, která byla uvalena na jeho statky a příjmy, upozorňoval na to, že paralyzuje nejen jeho samotného, ale i činnost semináře, dotovaného z příjmů ze solní pokladny, které byly rovněž obstaveny, a misionářů, vysílaných biskupem. Papeže proto prosil, aby se přimluvil

1683-1690, 1716-1717, sig.: D 81/4, č. kart. 2361.

³¹ List J. B. z Valdštejna adresovaný F. Spadovi a papeži Inocencovi XII. z 23. dubna 1692. ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 136r.

³² List J. B. z Valdštejna J. I. Holickému ze Šternberka z 9. dubna 1692. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N1. Podobně i v následujícím listě z 20. dubna. Tamtéž.

³³ Svatý týden byl toho roku ve dnech 30. března (květná neděle) – 6. dubna (neděle zmrtvýchvstání).

³⁴ Tamtéž, p. 137r–v.

³⁵ List J. B. z Valdštejna F. Spadovi z 23. dubna 1692. ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 144r.

³⁶ Breve Inocence XII. J. B. z Valdštejna z 21. června 1692. ASV, Epistolae ad Principes 80, p. 204v–205r. Viz též SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3. K tomu také list F. Spady J. B. z Valdštejna z 21. června 1692. Tamtéž. List F. Spady A. Tanarovi z 21. června 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 39, p. 702v–703r. K témuž viz i list J. B. z Valdštejna J. I. Šternberkovi z 24. června 1692. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N5.

³⁷ List A. Tanary J. B. z Valdštejna z 6. července 1692. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3. Viz též list A. Tanary F. Spadovi z 6. července 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 224, p. 13r.

³⁸ List J. B. z Valdštejna Spadovi ze 14. července 1692. ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 229r–v. Reakce byla tentokrát rychlejší. Spada znovu Tanaru žádal o větší angažovanost ve věci českého kléru již na počátku srpna. List F. Spady A. Tanarovi z 9. srpna 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 39, p. 728v–729r.

³⁹ List F. Spady A. Tanarovi z 30. srpna 1692. ASV, Segret. Stato, Germania 39, p. 734v, 737r.

⁴⁰ List J. B. z Valdštejna J. I. Holickému ze Šternberka z 5. června 1692. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

u císaře za zrušení uložené sekvestrace. Ani ta totiž nemůže podle jeho názoru uspokojit poslední císařský požadavek. Jediné, co zbývá, je podle něj prodej či zástava takového množství biskupských statků, aby se podařilo získat 2 000 římských *scudi* na účely splacení posledních dávek.

Nedlouho předtím poslal Jaroslav Ignác Holický ze Šternberka nové informace přímo k rukám Antonia Tanary. Exekutor, který byl přidělen k litoměřickému s biskupství, prý začal biskupské příjmy, jež měl obstarávat, zpronevěřovat ve svůj prospěch. Šternberk se proti tomu postavil a exekutor začal vyhrožovat tresty za odpor proti výkonu nařízené exekuce. V tom ovšem spočívalo další překročení církevních imunit, protože biskupové doposud nespádali pod civilní soudy. Doposud se nad Šternberka jako nad církevního činitele postavily pouze světské stavy zemského sněmu a exekuce byla uvalena z moci císařského reskriptu, ale že by se musel biskup zodpovídat před světským soudem? Šternberk se odmítal podřídit obojímu. Prosil proto opět Tanaru, aby se obrátil se stížností jak na císaře, tak na papeže, aby věc rozsoudili.⁴¹ Tanara o věci informoval Kinského a požadoval po něm vysvětlení.⁴² Ten po rozhovoru s císařem odpověděl, že zmíněné excesy prošetří a napraví a pokusí se rovněž zmírnit výši dávek, jež nejsou církevní instituce s to splácet. Tanarovi se však přes vynaloženou snahu nepodařilo dosáhnout odvolání exekuce.⁴³ Nejvyšší kancléř stále namítal, že výsledek jednání na zemském sněmu následující postup císařské moci odpovídal od nepaměti vžitým pravidlům, platných v dědičných zemích habsburského domu. Vzhledem k tomu se prý také slezský, moravský a rakouský klérus podřídil rozhodnutí tamních stavů a platí bez odporu. Podle něj rovněž není nutné prodávat církevní statky. Stačí pouze omezit výlohy, které se z nich sanují. Upozorňoval přitom na nebezpečí hrozící z východu a upřednostňoval ho před vnitřními potřebami diecézí.⁴⁴

Ve druhé polovině září koncipoval Valdštejn rozsáhlou relaci přímo k rukám Fabrizia Spady a Inocence XII. Připojil k ní i memorandum, sestavené jako kritický komentář k výše citovanému Kinského dopisu, adresované vídeňskému nunciovi A. Tanarovi. V něm upozorňuje na to, že všechny dosavadní snahy o odvrácení sekvestrace byly marné. Před dalším postupem je proto podle něj třeba uvážít, zdali právo českého krále v daném případě nekонтastuje s právem nejvyšším – *jus divinum*, které se vztahuje i na hmotné záležitosti (*temporalia*). Staví se proti Kinského názoru o starých zvycích a zákonech a uvádí vlastní historickou argumentaci, opět počínaje *privilegiem maius*, přes jeho potvrzení Karlem IV., sedisvakanci a neštěstí jí způsobená, sekvestraci církevních statků králem v to počítaje. Opět se vrací k argumentu ze sporů v osmdesátých letech – článku Obnoveného zřízení zemského týkajícího se duchovního stavu *A XXIV*. Z ustanovení *A XXVI*. O neodcizování statků duchovních opětovně Valdštejn vysuzuje, že církevní statky v Království českém jsou *patrimonium Christi*.⁴⁵ Pokud jde o pravomoc českého krále povolit jejich prodej či zástavu, naráží podle Valdštejna na ustanovení církevního práva, že není možné povolit prodej *sine magna necessitate, vel majore utilitate* bez souhlasu Svatého Stolce. Opětovně připomíná dosavadní velká vydání českého kléru v souvislosti s válkami na Východě. Vzhledem ke

⁴¹ List J. I. Holického ze Šternberka A. Tanarovi z 27. srpna 1692. SOA Praha, RAV, kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

⁴² Listy A. Tanary Šternberkovi z 28. a 31. srpna 1692. Tanara tu reagoval mnohem spíše na Šternberkův list z 19. srpna, o němž se později Šternberk zmiňuje. Měl být údajně podrobnější. V procházených materiálech se jej ale najít nepodařilo. Tamtéž.

⁴³ List A. Tanary J. B. z Valdštejna ze 7. září 1692. Tamtéž.

⁴⁴ List F. O. Kinského Valdštejnovi ze 4. září 1692. Tamtéž.

⁴⁵ „Nebo ačkoliv nekatolické patroni jakoby takové od předkův jich učiněné nadání sobě zase přivlastňovati anebo jiným způsobem odcizovati mohli, mocí téhož juris patronatus právo se jmiti domnívali: nic méně patrná a povrchu ležící věc jest, že poněvadž dotčení předkové, od nichž jaký kostel aneb klášter vystaven a nadán byl, toho, co k tomu dali, jsou se zbavili, a tak po vykonané již fundati a nadání vlastnost toho nikoliv jim, anebo dědicům a budoucím jich, nýbrž předně Pánu Bohu, a potom k témuž kostelu, anebo řádu, na které skrze nadání, poslední vůli a jiným způsobem přiveden jest, přináleží...“ Jireček, Hermenegild (ed.): Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého – Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627. Praha 1888, s. 36–38.

stávající situaci prý zbývá jen, aby buď papež svolil k prodeji církevních statků, anebo budou muset čeští duchovní pro nedostatek základních potřeb, nutných k životu, opustit své kostely a vyrazit hledat živobytí jinde (*noi per mancanza del tutto necessario abandoniamo le Nostre Chiese, et andiamo altrove a cercare il vitto*).⁴⁶

Přestože Tanara nadále usiloval o vyslyšení Valdštejnových argumentů, události se až do prosince příliš nepohnuly. Antidius Dunod, Antonio Tanara i další se snažili dosáhnout zmírnění břemene, otázky dostala k posouzení kongregace pro církevní imunity, která měla předat stanovisko císařskému vyslanci v Římě.⁴⁷

V Čechách se mezitím v polovině listopadu opět sešel zemský sněm, aby projednal nové propozice českého krále. Po tříleté absenci (od sněmu v roce 1690) na něj dorazil i Jan Bedřich z Valdštejna, aby už podruhé od roku 1684 dal jasně najevo stanovisko českého duchovního stavu. Na začátku prosince přednesl před shromážděnými stavy protest proti soustavnému opomíjení církevních privilegií. Text vlastního protestu se zatím bohužel nepodařilo objevit. O jeho obsahu tak máme informace pouze z císařského reskriptu z 31. prosince, který na něj odpovídal.⁴⁸

Roku 1692 se rozpoutala největší a poslední z Valdštejnových kontroverzí. K obavám z dalších ústrků a pokračování sekvestrace církevního majetku se Valdštejn přiznal již v listu Fabriziou Spadovi z 12. listopadu roku 1692.⁴⁹ Patent, proti němuž se pražský arcibiskup rozhodl protestovat, byl tou dobou již vlastně běžnou záležitostí. Šlo o opětovnou revokaci patentu z roku 1690, vyhlašujícího daň z hlavy. Na začátku prosince však zřejmě jeho trpělivost vypršela, když na zemském sněmu vystoupil s provoláním, v němž odsoudil patenty, stanovující daň z hlavy, jako jasné porušení církevních imunit. Císař se rozhodl daň z hlavy předložit ke schválení zemskému sněmu. Adolf Vratislav ze Šternberka však císaři odpověděl, že může císař vyhlásit sám o sobě *jure regio*. Sněm navíc potvrdil výnosy týkající se dávky ve výši 326 390 zlatých a tím i další akty související se sekvestrací církevního majetku. Valdštejn prý téhož dne dorazil na sněmovní jednání a opět mluvil o exkomunikaci, již *ipso facto* propadli ti, kteří prosazovali přijetí a uplatňování královského nařízení nerespektujícího, že pokud jde o duchovní stav, je nutné nejprve žádat papežské svolení. Duchovní, kteří s předlohou souhlasili, byli prý zkorumpováni (*mercenarii*) a nejsou dobrými duchovními. Tentokrát na sněmu přímo odmítl vysluhovat svátostmi nejvyššímu purkrabímu a vyzval, aby se o propozici hlasovalo znovu.⁵⁰

Sněm, trvající ve dnech 13. listopadu 1692 až 16. dubna 1693 měl mít dusnou atmosféru, která vyvrcholila obstrukcí duchovního stavu na dalším sněmu. Přestože Valdštejnovy protesty zdaleka nebyly novinkou, státní úřady byly jeho vystoupením z 1. prosince doslova šokovány. Odpovědi se arcibiskupovi dostalo císařským reskriptem z 31. prosince 1692. „*Dejme tomu, že jste v duchovních záležitostech hlavou Vám svěřené církve a že každému poslušnému členu sněmu ponecháváme svobodu slova, nemůžeme (přesto) dovolit, abyste se považoval také za hlavu duchovního stavu v časných záležitostech. Nemůžeme dovolit, aby usnesení členů duchovního stavu záviselo na Vašem soukromém uvážení, tím méně pak, aby usnesení většiny celého sněmu mělo být znovu prodiskutováno, zpochybněno nebo docela rozvráceno a jednotliví členové za to kárání a ohrožování neoprávněnou exkomunikací. Toto jednání Vám vytýkáme a napříště Vás žádáme, abyste*

⁴⁶ List J. B. z Valdštejna F. Spadovi z 23. září 1692 s příloženými listy Inocenci XII., A. Tanary Valdštejnovi ze 7. září 1692, F. O. Kinského Valdštejnovi ze 4. září 1692 a J. B. z Valdštejna Tanarovi z 23. září 1692. Tamtéž. Viz též ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 380r–386r.

⁴⁷ List Antonia Seporihho generálnímu vikáři litoměřické diecéze Michaelu Arnoštu Beerovi z 15. listopadu 1692. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

⁴⁸ Podlaha, Antonín: Excerpta ex Francisci Barton scripto "Phosphorus auctus." Praha 1915, s. 56–59. Opisy císařského dekretu z 31. prosince 1692 viz SOA Praha, RAV, Kniha II, ič. 2432, sig. II-X2; Tamtéž, Kniha VIII., ič. 2494, sig.: VIII-H.

⁴⁹ List J. B. z Valdštejna F. Spadovi z 12. listopadu 1692. ASV, Segret. Stato, Vescovi 82, p. 439r.

⁵⁰ Tamtéž. O tomto vystoupení viz i Bartůněk, Václav: Jan Bedřich z Valdštejna. Praha 1978, s. 57.

od podobných nepřipustných řečí a počinů upustil.⁵¹

Z textu císařského reskriptu vyplývalo, že vina opět leží na samotném pražském arcibiskupovi. Valdštejn skutečně vnesl do jednání nepříliš regulérní postup, zavánějící velmi ostrým nátlakem, který v zásadě odmítal svobodu hlasování. Pokud by kdokoli po Valdštejnově vystoupení při novém hlasování císařskou propozici schválil, musel brát v úvahu, že se tím vystavuje nebezpečí církevních trestů. Ani císařská propozice však nemluvila příliš spravedlivě, když tvrdila, že Valdštejn překračuje svoje pravomoci a vyvíjí nátlak nejen na duchovní stav. Vzhledem k dalšímu jednání duchovního stavu totiž nelze předpokládat, že by se nechal tak plně ovlivnit Valdštejnovým vystoupením a připojil se k despotickému stanovisku svého vůdce. Na zemském sněmu let 1692–1693 se účastnilo celkem čtrnáct relátorů za duchovní stav (včetně Valdštejna). Kolik z nich bylo přítomno na prvním zasedání sněmu, bohužel nevíme. Jestliže se samotný Valdštejn dostavil až později, je možné se domnívat, že spolu s ním dorazili později i další, kteří s Valdštejnovým stanoviskem souhlasili. Rovněž jen stěží lze chápat fakt, že na následujícím sněmu se Valdštejnovi na odpor postavil maltézský velkopřevor Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolovrat, jako čin, jímž by chtěl Libštejnský bojovat za svobodu hlasování na zemském sněmu. Jen těžko můžeme chápat tehdejší termín *libertas votorum* vzhledem k současnému kontextu. Valdštejnův projev na začátku prosince 1692 byl vystoupením, které se stavělo na skutečné svobodě projevu,⁵² vyplývající však z autority jeho úřadu. Naproti tomu svým obsahem svobodu projevu (tedy hlasování) do velké míry vylučoval, když nesouhlas se svým

⁵¹ Zde cituji Bartůňkovu parafrázi císařského reskriptu. Originál zní poněkud košatě, avšak pro další kontext jej *in extenso* uvádím zde v poznámce: „Nun lassen wir zwar gnädigst zu, dass Dero Andacht *in spiritualibus* ein Vorsteher und Haupt seiner anvertrauten Kirchen seye und bleiben mögen; gleichwie aber Wir zwar jederzeit sowohl Dero Andacht, als einem jedwederm unserm treuehorsamsten Standesglied die Freiheit der Stimmen *pro suo* Interesse frey zu reden gnädigst anberaumbt haben, auch Sie insgesamt und einen jeden derbey zu erhalten gnädigst gemeinet seynd, also können Wir gleichwohlen Dero Andacht nicht gestatten, das Sie wegen des Ihro bei solchen Versammlungen gebührenden Vorsitzes oder auch wegen des in denen *seorsivis deliberationibus* Unsers geistlichen Standes in Unserem Erb-Königreich Böhmeimb führenden Directorii sich vor ein Haupt des erst gemelten geistl. böhm. Standes *in temporalibus* (welche *praerogativ* und Hoheit denen regierenden Königen in Böhmeimb allein, und sonst niemandem gebühret) achten, der mit ebenmässiger Freiheit, welche Dero Andacht *in particulari* haben mag, *per omnia* gleich gehabtten Mitstände freier Stimmen sich zu bemächtigen, solche von Dero Andacht *privato sensu* dependirend zu machen, ja auch was in gemeldter Particular-Deliberation des geistlichen Standes *per majora* abgehandelt oder geschlossen, noch minder aber, was in der General-Versammlung der sämmtlichen Stände durch gleichfalls ausgefallene Majora schon beliebt und für gut befunden worden, Dero Andacht unter vorerwähnten praetextibus von neuen zu disputieren, ungewöhnlich- und wiederholte Umfrag zu ziehen, oder auch gar umzustossen, und noch viel weniger wegen der von Dero Andacht particular Meinung *votando* eröffneten *dissensus* jemanden aus deren Geist- oder weltlichen Standesgliedern mit unanständigen und injuriosen Beschuldigungen anzugreifen oder zu bezüchtigen; wie in gleichen Unsern angesetzten kais. und königl. Landes-Directorem mit unbefugten *Excommunicationibus* öffentlich zu bedrohen, berechtiget sein, oder mit Bestand einigen Rechtens etwas solches praetendiren könnte. Und sintemahlen alles dieses wider die kundbahre Landes-Verfassung Unsers Erbe-Königreichs, auch der Stände selbst eigener Freiheit laufet, und nicht anderst, als unbefugte Excessen seind, also haben Wir solches Dero Andacht *ratione praeteriti* hirmit vorhalten, *ratione futuri* aber dieselbigen gnädigst und väterlich ermahnet haben wollen, von derlei unzulässigen Reden und Beginnen sich ins Künftige zu enthalten, und Uns zu einem abgenöthigen Personal-Vornehmen keinen Anlass zu geben, sondern in gebührender Bescheidenheit und Freisamkeit *pro suo* Interesse frei, jedoch *modeste* zu reden, und gegen seinesgleichen *in temporalibus* Mitständen sich in gebührenden *Terminis* der wohlanständigen Ehrerbietung zu halten.“ Podlaha, Antonín: Excerpta ex Francisci Barton scripto "Phosphorus auctus." Praha 1915, s. 57–8; SOA Praha, RAV, ič. 2432, kniha II., sig.: II-X2; SOA Praha, RAV, ič. 2494, kniha VIII., sig.: VIII-H. K tomu viz rovněž bez předchozích souvislostí Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 243–248. V jejím vylíčení sporu let 1692 – 1694 zjevně chybí informovanost o angažování nuncia Tanary a papežského státního sekretáře F. Spady, když tvrdí, že se v něm Řím od Valdštejnových kroků distancoval. Přítom aktivita Říma i vídeňského nuncia je snadno doložitelná i z korespondence uložené v Rodinném archivu Valdštejnském, který Vokáčová jinak procházela velmi dopodrobna.

⁵² Záměrně v tomto kontextu nepoužívám termín *svoboda slova*, protože toto sousloví má mnohem širší sémantický rozsah.

stanoviskem de facto podmiňoval exkomunikací. Císařský dekret svobodu projevu popřel rovněž, když arcibiskupa za jednání napomínal. Vzhledem k autoritě jeho církevního úřadu by totiž nebylo ani vhodné přikročit k ostřejšímu postihu jeho jednání. Valdštejnova manifestace navíc měla mnohem hlubší důvody, než se v dosavadní literatuře ukazovalo. Je třeba vzít v úvahu i to, že císař, který odpírá suverenitu duchovní hlavy *in temporalibus*, upírá pražskému arcibiskupovi jedno z privilegií, které považoval za nezcizitelné. V době, o níž je řeč, *temporalia*, *spiritualia* a *politica* nebyly striktně oddělitelné oblasti života, zvláště připomeneme-li skutečnost, že mnozí duchovní chápali český církevní majetek jako *patrimonium Christi*.

Jednání o člancích vztahujících se k mimořádné turecké dani se nakonec protáhla natolik, že část z nich byla odročena na další sněmovní jednání.

V polovině prosince psal Antonio Sepori litoměřickému generálnímu vikáři Michaelu Arnoštovi Beerovi dopis plný naděje. Papež totiž podle jeho informací potvrdil, že v Čechách byla porušena církevní privilegia odsouzením způsobem a sdělil toto své stanovisko i císařskému velvyslanci v Římě.⁵³ Přesné vyjádření kongregace pro imunity církve však Valdštejn neznal ještě ani na začátku roku 1693.⁵⁴

Sekretář kongregace pro imunity církve Msgr Vallemanni jednal o jejím rozhodnutí s kardinálem Johannem von Goes (1612–1696) a císařským sekretářem baronem de Chartnet. Fabrizio Spada o tom Antoniu Tanarovi referoval na počátku března. Odpověď byla rozdělena na několik kapitol. První z nich se týkala postavení duchovního stavu na zemském sněmu. Bylo totiž otázkou, zdali se musejí podřídit rozhodnutí ostatních stavů. Kongregace na ní odpověděla negativně – tedy v souladu s Valdštejnovým názorem. „Svoboda“ stanoviska duchovního stavu vyplývala i z názoru, že duchovenstvo musí hájit církevní privilegia. I pokud by tak učinili, je jejich rozhodnutí neplatné, neboť ohledně takových případů, které se přímo církevních privilegií dotýkají, je třeba obracet se nejprve na papeže s žádostí o jeho souhlas. Termín *svoboda* je tu dán do uvozovek, protože je opět třeba upozornit na rozdílnost diskurzů. V tomto případě totiž jde na jedné straně o privilegium nerespektovat sněmovní většinou schválené stanovisko a na druhé straně nutnost brát ohled na papežský souhlas, bez něž by duchovenstvo de facto jednání o daňových záležitostech na sněmu mělo bojkotovat, protože se k němu nemůže vyjádřit relevantním způsobem.

Další kapitola se týkala otázky, zdali duchovenstvo platilo vždy shodně se světskými vrchnostmi. Odpověď byla dvojsečná. Pokud šlo o daně, jež měli platit poddaní, sídlící na církevních statcích, neviděla kongregace žádný rozdíl. Pokud však šlo o zvláštní daně ukládané duchovenstvu přímo z jeho vlastních příjmů, bylo stanovisko poněkud jiné. Kongregace je opět striktně podmínila papežským souhlasem. Poslední případ, kdy se duchovenstvo mělo podřídit sněmovní většině, byl opět zcela jasně odsouzen.

Na argument „o dědičných zemích“, který použil Kinský a před lety se jím nechal svést i Buonvisi, odpovídala kongregace opět ve shodě s Valdštejnem. Říšští biskupové vlastní své statky jako léna (*feudi*), která plně podléhají rozhodnutí příslušných zemských sněmů. I tam však je jejich povinnost podvázána jejich souhlasem. Kongregace vyjádřila nesmlouvavý nesouhlas s tím, že by k čemukoli mohlo být duchovenstvo světskou mocí donuceno. Všechny dávky, jež duchovenstvo odvádí, musí být dobrovolným darem a nemohou být na něm jako takové vynucovány. V otázce sekvestrace statků byla kongregace rovněž proti názoru, že by se mělo všem neplatičům měřit stejným metrem, především vzhledem k dobrovolnosti daru a tomu, že duchovní nepodléhali stejné jurisdikci jako laici. Ostře se postavila i proti úvahám o vyloučení duchovního stavu ze zemského sněmu. Trval na zachování jeho předního postavení na jednání stavů. Souhlas s císařskými požadavky pak Fabrizio Spada v rozhovoru s kardinálem Goesem a Chartnetem podmínil zrušením sekvestrace církevního majetku. Na závěr listu vyjádřil Spada naději, že věc bude snad

⁵³ List A. Seporihovo snad Šternberkovi z 12. prosince 1692. SOA Praha, RAV, kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

⁵⁴ ASV, Congr. Immunità Eccl., Acta, Ann. 1693, gennaio–aprile.

vyřešena alespoň do té doby, než skončí vyslanecká mise Antonína Floriána z Liechtensteinu (1656–1721). Jeho očekávání se nepotvrdila úplně, a to ještě Spada netušil, že Liechtenstein Řím opustí až v srpnu následujícího roku.⁵⁵ V listě Janu Františkovi Liepurovi z 29. června si Valdštejn rozhodnutí kongregace pro imunity církve chválil. O dění ve Vídni se podobně vyjádřit nemohl.⁵⁶

V druhé polovině března 1693 psal metropolitní kanovník Christian August Pfaltz Jaroslavovi ze Šternberka o novém vystoupení Jana Bedřicha z Valdštejna na sněmu. 16. března opět protestoval proti novému návrhu splátky 326 390 zlatých a vyjádřil se, že nezbude-li mu nic jiného, bude vzdorovat až do října (tj. zřejmě do svolání nového sněmu). Sněm opět duchovenstvo přehlasoval a arcibiskup opět protestoval proti podřízení se sněmovní většině.⁵⁷ Přestože sekvestrace nebyla zrušena ještě ani o měsíc později,⁵⁸ trval stále Valdštejn na svém.

Na začátku dubna se Tanara na Valdštejna obrátil se znepokojením. Setkal se totiž s námitkami, které arcibiskup znal již z císařského reskriptu z konce prosince minulého roku. Podle nich totiž část duchovního stavu s propozicí souhlasila. Tanara proto požadoval po arcibiskupovi vysvětlení.⁵⁹ Valdštejn opět odpověděl, že u prvního hlasování nebyl přítomen. Při novém hlasování, k němuž nakonec došlo, souhlas s propozicí vyjádřil jediný zástupce duchovního stavu. Navíc upozorňoval, že mnohým duchovním, rytířům, téměř všem pánům a měšťům byla dávka prominuta a v současné chvíli se týká pouze několika jedinců. Valdštejn navíc upozorňoval, že ani souhlas jednoho z duchovních nijak nezpochybnuje jeho stanovisko, neboť se týká imunit církve, jejichž překročení je podvázáno papežským indultem. O rozhovorech mezi Goesem, Chartenetem, Vallemanim a Spadou zdá se ještě nevěděl.⁶⁰

V druhé polovině května dosáhl Antonio Tanara uspořádání konference o záležitostech českého kléru za přítomnosti Leopolda I. Na ní se však setkal s odporem Františka Oldřicha Kinského, který prohlásil, že císař se nehodlá nechat pohnout k odvolání exekuce, neboť by tím potvrdil, že postup českých stavů byl neoprávněný. Opět zazněl argument o tom, že duchovenstvo ostatních zemí se podřídilo rozhodnutí zemských stavů a platí spolu se světskými stavy, aniž by žádalo schválení z Říma. Navíc připojil, že výhradním interpretem zemského práva v této otázce je pouze český král.⁶¹

Ještě i v létě si Valdštejn zoufal nad mizivými výsledky jednání mezi císařským dvorem a nunciaturou na jedné straně ale i mezi kongregací pro církevní imunity a císařskými vyslanci v Římě s na straně druhé.⁶² Odsudek jednání císařských ministrů vůči českému kléru zdá se vídeňský dvůr nebral vůbec na vědomí. Valdštejn už od druhé poloviny června pobýval

⁵⁵ List F. Spady A. Tanarovi ze 7. března 1693 s opisem vyjádření kongregace pro imunity církve. ASV, Segret. Stato, Germania 42, p. 112v–119r. K problematice konfliktů mezi kurií a Liechtensteinem viz Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII.* (1644–1700). 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 1144–1150.

⁵⁶ List J. B. z Valdštejna J. F. Liepurovi z 29. června 1693. NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, č. kart. 2004.

⁵⁷ List Ch. A. Pfaltze J. I. ze Šternberka z 19. března 1693. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

⁵⁸ Znovu o situaci českého kléru zpravoval kongregaci pro imunity církve 14. dubna 1693. ASV, Congr. Immunità Eccl., Acta, Ann. 1693, gennaio-aprile.

⁵⁹ List A. Tanary Valdštejnovi z 1. dubna 1693. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

⁶⁰ Valdštejn ho nejmenuje. Zmiňuje se pouze o tom, že se hlasování již neúčastnil Pavel Theophil Proxa, který zemřel 2. ledna 1693. Valdštejnovi se podařilo zmobilizovat pět ze šesti kanovníků metropolitní kapituly. Na jednání sněmu se dostavil i nově zvolený Daniel Ignác Mayer z Mayernu. Absentoval pouze spolu s ním na začátku března instalovaný Matěj Macht z Löwenmachtu. List J. B. z Valdštejna A. Tanarovi z 8. dubna 1693, Tamtéž. Ohledně obsazení metropolitní kapituly viz Podlaha, A.: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora.* Praga: 1912, s. 183–224.

⁶¹ Listy A. Tanary F. Spadovi z 23. května a 11. července 1693. ASV, Segret. Stato, Germania 225, p. 392r–v, 543r–546v.

⁶² List J. B. z Valdštejna J. F. Liepurovi z 13. července 1693. NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, č. kart. 2004.

na Duchcově a část agendy týkající se probírané kontroverze za něj přebíral arcibiskupský kancelista Jan František Liepuro. Jan Bedřich z Valdštejna mu plně důvěřoval a ve svých instrukcích pro něj se často omezoval jen na základní obecné pokyny k memorandům a listům, které Valdštejn dostával od vídeňské nunciatury či přímo z Říma. Část jednání se také odehrávala při osobních setkáních s jednotlivými duchovními. Tak Valdštejn píše v jednom z listů Liepurovi o jakési neshodě, kterou na toto téma měl s Ondřejem Troyerem. Oba zasvěcení věděli, o co šlo, a Valdštejn se o tom více nerozepsal. Liepurovi posílal bianco podepsané listy, aby arcibiskupský kancelista Valdštejnovým jménem jednal s nunciem přímo.⁶³

Na začátku srpna již většina duchovenstva císařské pohledávky splnila, pouze Šternberk, metropolitní kapitula a Valdštejn stále vzdorovali. I arcibiskup nabízel případné ústupky výměnou za udržení pozice českého kléru na zemském sněmu, ale byl k nim rozhodnut pouze s vědomým svolením z Říma.⁶⁴ O krocích, jež obě strany podnikaly mezi srpnem až listopadem, excerpované prameny mlčí.

Na začátku listopadu odeslal Valdštejn prostřednictvím kajetánského generálního prokurátora a assessora pražské arcidiecézní konsistoře Gian Battisty Crucianiho d'Ascoli svou poslední relaci ad limina.⁶⁵ Je ze všech zdaleka nejstručnější, to však lze přičítat tomu, že od té minulé uběhlo tentokrát necelé tříletí.⁶⁶ O průběhu sekvestrace církevních statků se vyjadřuje jen velmi stručně s podotknutím, že stanovisko kongregace pro církevní imunity bylo císařským dvorem ignorováno. Světský klérus již dvouletou kontroverzí a obstavením majetků opět značně utrpěl a rekonstrukce farní sítě se opět opozdila. Podařilo se sice vysvětit 289 nových kněží, avšak kromě jednasemdesáti byli všichni řeholníci. Světskému kléru tak přibýlo pouhých šest duchovních, neboť za stejnou dobu jich pětadesát zemřelo. Byly zřízeny tři řeholní domy (dva františkánské a jeden piaristický), dva nové kostely, tři nové farnosti a dva nové filiální chrámy.

Cruciani relaci předložil až v polovině ledna následujícího roku. I sekretář kongregace tentokrát doufal v brzký mír, který by zažehnal finanční nouzi duchovenstva i další poškozování církevních imunit.⁶⁷

Mezitím už začalo nové zasedání zemského sněmu, které se mělo do českého dějepisectví zapsat novou, ale jedinou častěji zmiňovanou obstrukcí českého duchovenstva.⁶⁸ Když došlo na císařské požadavky mimořádné přírážky a daně z hlavy, opětovně žádosti o zvláštní sbírku ve výši 326 390 zlatých a „extraordinární turecké sbírce“,⁶⁹ duchovní stav

⁶³ Listy J. B. z Valdštejna J. F. Liepurovi z června a července 1693. Tamtéž.

⁶⁴ Listy J. B. z Valdštejna Tanarovi z 22. července 1693 a Ch. A. Pfaltze Šternberkovi ze 3. srpna 1693. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

⁶⁵ Relace ad limina z 5. listopadu 1693. ASV, Congr. Concilio, Relationes 666a.

⁶⁶ Termín byl stanoven kongregací koncilu již na začátku roku 1692. ASV, Congr. Concilio, Libri litterarum Visitationum sacrorum liminum 18, p. 23v.

⁶⁷ List kongregace koncilu Janu Bedřichovi z Valdštejna z 16. ledna 1694. Tamtéž, p. 109v–110r.

⁶⁸ O něm viz Čelakovský, Jaromír: Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých a spor měst Hory Kutné, Plzně a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě. ČČM 43, 1869, s. 115–157; Kalousek, Josef: České státní právo. Praha 1892, s. 487–494; Maťa, Petr: Česká aristokracie 1500–1700. Praha 2004, s. 510; Urfus, Valentin: Stát a církev v návrhu na revisi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století. PHS 23/1980, s. 147–159; Urfus, Valentin: Stavovská opozice pražského arcibiskupa a spor pražských šlechticů s jezuitou – dvě epizody z protireformační Prahy. DP 9/1991, s. 475–485; Urfus, Valentin: K finanční pravomoci českého sněmu v druhé polovině 17. století. PHS 15/1971, s. 95–112; Bahlcke, Joachim: Geistlichkeit und Politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit. in: Bahlcke, Joachim – Bömelburg, Hans-Jürgen – Kersken, Norbert (Hrsg.): Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. - 18. Jahrhundert. Leipzig 1996, s. 161–186; Maťa, Petr: Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády? In: Ptak, Marian J. (ed.): Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku. Opole 2000, s. 49–67.

⁶⁹ V pozici to byly body 4, 5 a 6. V usnesení pak viz Knihopis č. 471, p. VIII–XI, XVIII–XIX.

započal svou nejslavnější obstrukci. Šlo o to, že propozice byla znovu předložena bez ohledu na stanovisko kongregace pro imunity církve a bez vyjádření císařského dvora k celé kontroverzi, kterou tyto požadavky způsobily. Významným se stalo zvláště vystoupení pražského arcibiskupa a s ním i většiny duchovního stavu v lednu 1694. Když Christian Augustin Pfaltz informoval litoměřického biskupa o obsahu propozice, která byla na sněmu čtena 7. prosince 1693, považoval císařské požadavky za neakceptovatelné (*intolerabilis*).⁷⁰ Na tomto stanovisku setrval i po projednávání propozice, doprovázeném ostrou kontroverzí mezi panským a duchovním stavem, která v zápětí propukla.⁷¹ Již v polovině prosince na jednání sněmu duchovenstvo prohlásilo, že zaslalo stížnost papeži i císaři proti vymáhání souhlasu s požadavky, které není s to sanovat jinak než prodejem či zástavou statků. Stížnost k císaři duchovní vypracovali na odděleném jednání v podobě deklarace, již požadovali, aby propozici doplnilo papežské svolení k prodeji či zástavě církevního majetku.⁷² Zástupci ostatních stavů o tom nechtěli ani slyšet a argumentovali královským právem s tím, že pouze na jeho základě, tedy bez papežského souhlasu, je možné požadovat po duchovenstvu daně. Adolf Vratislav ze Šternberka dodával, že o papežský souhlas s prodejem či zástavou statků se už usilovalo několikrát a marně. Duchovní stav se hájil, že jakmile dostane papežské svolení prodeje církevních statků, připojí své hlasy k ostatním stavům.⁷³ Druhý stav trval na původní podobě propozice⁷⁴ a pohrozil, že v případě pokračování obstrukcí se jménem nejvyššího purkrabího obrátí na císařský dvůr, aby jednání duchovenstva posoudil. Valdštejn se proti tomu ohradil: „*Im nahmen des Herrens, wir haben nichts als ihre Mayestät dienst und das gemeine Beste vor Augen...*“⁷⁵ Panský stav nicméně i nadále trval na tom, aby se mu duchovní podřídil. Duchovenstvo to odmítlo spolu s přímou účastí na jednání celého sněmu.⁷⁶ Následujícího dne nejvyšší purkrabí prostřednictvím poslů vyzýval všechny duchovní k návratu na jednání. Zvláštní úspěch si Adolf Vratislav ze Šternberka sliboval u vizitátor premonstrátského řádu Víta Seipela, na něhož se obrátil se zvláštním slibem přízně u dvora, kam se Seipel chystal na jednání ohledně řádového majetku. Strahovský opat však odpověděl, že se nemůže dostavit, protože nemůže sám reprezentovat celý duchovní stav či dokonce jeho jménem hlasovat. Když nejvyšší purkrabí neuspěl, vyslal do Vídně posla s podrobnou relací o událostech konce roku. Duchovní stav se rozhodl ke stejnému kroku a sestavil vlastní relaci, pod níž všichni v Praze přítomní zástupci prvního stavu připojili svůj podpis, pouze maltézský velkopřevor sice s jednáním svého stavu souhlasil, ale podepsat relaci se zdráhal.⁷⁷

V novém roce přišla odpověď na relaci nejvyššího purkrabího, v níž císař vyžadoval, aby se jednání o propozici urychlilo a duchovní stav, aby se připojil k jednání a dal k propozici svá vota. Valdštejn si vyžádal reskript o svolání stavů a teprve poté, co z něj dostal výpis, se dostavil do sněmovní místnosti. Když sněm po dlouhém přemlouvání a argumentování válečnou nouzí k hlasování přece jen 18. ledna přistoupil, zvedl se duchovní stav jako jeden muž a jednání sněmu opustil. Schůze pak byla rozpuštěna. Druhého dne bylo duchovenstvo vyzváno, aby se na jednání sněmu vrátilo, aby mohlo pokračovat projednávání dalších článků propozice. Klérus svou účast podmínil tím, že se nebude jednat o třech článcích týkajících se mimořádných tureckých dávek. Jednání se opravdu uskutečnilo, ale

⁷⁰ List Ch. A. Pfaltze J. I. Šternberkovi ze 7. prosince 1693. SOA Praha, RAV, ič. 3289, karton 24, sig.: I-25/16.

⁷¹ List Ch. A. Pfaltze J. I. Šternberkovi z 20. prosince 1693. SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, SB II/45.

⁷² Votum duchovenstva, o němž je řeč, můžeme shledat v množství opisů. *Declaratio seu Votum Status Ecclesiastici*. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-O2; Viz rovněž *Annales Strahovienses*. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 479v–483v.

⁷³ List J. I. Dlouhoveského J. I. Šternberkovi z 20. prosince 1693. Tamtéž. Viz též List J. B. z Valdštejna J. I. Šternberkovi z 19. prosince 1693. SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, SB V/11.

⁷⁴ *Responsum a statu baronum super Declaratione Status Ecclesiastici factum*. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-O2.

⁷⁵ List J. B. z Valdštejna J. I. Šternberkovi z 19. prosince 1693. SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, SB V/11.

⁷⁶ Deklarace duchovenstva v odpověď na výzvu panského stavu. Viz *Annales Strahovienses*. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 484v–485v.

⁷⁷ Tamtéž, p. 485v–486r.

když na inkriminované články došlo, arcibiskup znovu protestoval a preláti vzápětí opustili jednání. Tentokrát však jeden z nich zůstal na místě. Byl to maltézský velkopřevor Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolovrat. Sněm tak v jednání pokračoval a všechny tři články odsouhlasil.⁷⁸

Valdštejn zřejmě i nadále očekával odpověď na stížnosti, předložené vídeňskému nunciovi Tanarovi. Předpokládal, že bude dořešena otázka, zda se musí duchovní stav v otázkách, které se dotýkají církevních imunit, opravdu podřizovat přehlasování laickými stavy. Doufal, že císařský dvůr konečně zaujme stanovisko k názorům, které podpořila většina českého kléru, kongregace pro imunity církve, papežský státní sekretář Fabrizio Spada a koneckonců i samotný Inocenc XII. Marně.

Po obstrukci duchovního stavu bylo jednání zemského sněmu přerušeno až do 4. března. V polovině března referoval o pražských událostech Antonio Tanara do Říma. Po událostech, k nimž v Praze došlo na přelomu let 1693–1694, se sešla konference, jíž se účastnil i on sám a na níž bylo rozhodnuto, že vystoupení části českého kléru mělo povahu *crimen laese majestatis*. Samotná konference měla za výsledek reskript, který byl čten na zahájení nového zasedání sněmu. Ten duchovenstvu výslovně přikázal, aby se na jednání sněmu vrátilo a propozici hlasovalo se třemi ostatními stavy.⁷⁹ Duchovní stav se podle něj dopustil porušení zemských zákonů *sub poena laesae Majestatis*. Reskript výslovně zamítl, že by duchovní stav disponoval nějakým zvláštním privilegiem, jímž by se v otázkách mimořádných dávek vyčleňoval ze zemského sněmu a mohl si nárokovat zvláštní projednávání či dokonce přímou exempci z takových požadavků. Obnovené zřízení zemské podle znění reskriptu zapovědělo samostatné jednání stavů běžné v dřívější sněmovní praxi a ustanovilo, aby sněm schvaloval císařské propozice. Duchovenstvo tak porušilo Obnovené zřízení zemské hned dvakrát, když nejdříve odmítalo na jednání sněmu dorazit a poté i vyjádřit svá dobrozdání *affirmative vel negative* ke článkům propozice a podřídit se většině při sněmovním hlasování.

„Ačkoliv pak stav kněžský ze sněmu vystoupiti se opovážil, čímž na sobě speciem alicujus illicitae factionis, ne-li seditiois a neposlušnost toho, co leges patriae žádají, ukázal; nemá takové vystoupení jeho žádného oučinka míti, neboť na čem se tak tři stavové snesli, toho stav kněžský podniknouti musí pod uvarováním exekuce, a kdež stav kněžský předstírá, že výnosem svých statkův k takovýmž žádaným daním postačiti nemůže, tedy i ten při tom užívaný modus agendi přímo odporuje statutům zemským, dle nichž nikdo opovážiti se nesmí bez našeho rozkazu, nechť by se to čeho koliv dotýkalo, písemně neb ústně při uvažování propozice naší čeho přednáseti. Kdyby byl stav kněžský před osobou naší předstíranou nemožnost náležitě prokázal, byli bychom se snažili v těžkosti jeho mu spomoci. Nyní však, když stav kněžský takovým jednáním svým nenapravitelnou škodu nám, publico, vlasti své i celému křesťanstvu způsobil ... ponecháváme při sobě nad původy takového obmeškání dle potřeby rozsudek vynesti, však napomínáme je otcovsky, aby více si neosvojovali právo v jednání sněmovní vkročovati a je zdržovati; jakož nařizujeme všem čtyřem stavům král. čes., aby formu práva veřejného, jakž v Obnoveném zřízení zemském obsažena, ne pouze quoad rem, ale quoad modum agendi vždy zachovávali a ničeho se proti ni nedopouštěli.

A ačkoliv bychom proti osobám stavu kněžského dosti příčin měli se vši přísností dle ustanovení Obnoveného zřízení zemského zakročiti, tedy jim přece jich vysoce těžké přečinění z přirozené milosti naší odpouštíme a jsme k nim té milostivé naděje, že oni nejen resoluci naší na snesení stavův k předešlým postulatům na patričním místě vyslyší, ale jeden každý z nich své svobodné suffragium punctatim k ní oznámí; an bychom jinak k uhájení královských práv našich a k strestání těch, kteříž by se opovážili zřízení zemské zločinně rušiti

⁷⁸ Reskript císaře Leopolda I. z 26. února 1694. Cituji podle Čelakovský, Jaromír: Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých a spor měst Hory Kutné, Plzně a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě. ČČM 43, 1869, s. 150–153.

⁷⁹ Annales Strahovienses. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 488r.

k nim se vši přísností přikročiti musili.

*Poněvadž pak jsme zpozorovali, že arcibiskup se též in temporalibus pro capite status ecclesiastici považuje a ctí, my pak ani jemu arcibiskupovi, ani komu jinému dovoliti nemůžeme, by se za hlavu alicujus status vydával a od jiných za ni držán byl, neboť my každé stavovské osobě při sněmích obecních svobodu hlasu neobmezeně ponechati chceme, a tak při všeobecné rovnosti stavův salva majestate nostra regia nikdo jiný mimo nás, panujícího krále hlavou stavův buď všech neb některého stavu in particulari býti nemůže. Rovněž nikterak dopouštěti se nemá, by arcibiskup proti jasnému znění zřízení zemského extra locum publicum et consuetum v domě svém neb vůbec in alio loco privato s ostatními praelaty se scházel, rotíroval, mínění a náhledy vyměňoval, svobodná jich vota takto praeoccupíroval a jménem kněžstva ve sněmě se ohlašoval, nýbrž on jedině pro suo jure personali své mínění oznamovati má. Rovněž nemá praelátům nadále dovoleno býti, aby oni své hlasy a přímlyvy arcibiskupovi svěřovali a jeho ústy oznamovati dali, nýbrž dle zřízení zemského má každý k propositi svou přímlyvu sám od sebe činiti a druhému v to vkračovati, jako i skrze jiného votum své přednášeti moci nemá.*⁸⁰

Za svobodu hlasování se tentokrát postavili čeští místodržící a císař Leopold I. Přímou arcibiskupa nařkli, že jednání duchovenstva zmanipuloval a osoboval si právo být jeho hlavou a mluvčím. Zatímco arcibiskup nárokoval svobodu hlasování pro duchovní stav a argumentoval inkompetencí světských stavů ve věci církevních privilegií, čeští místodržící a jejich ústy Leopold I. hájili právo každého relátora na vlastní názor. Přesto nelze považovat jednání zemských ministrů za „demokratičtější“ než to Valdštejnovo. V tomto bodě totiž zřetelně došlo ke střetu mezi dvěma výklady Obnoveného zřízení zemského a zároveň ke střetu zemských zákonů (vykládaných nejvyšším kancléřem) a církevního práva. Duchovní stav se tu opět odvolával na potřebu papežského souhlasu k ukládání daní kléru. Církevní právo a výklad zemských zákonů, jaký předložil Jan Bedřich z Valdštejna, mohly přitom sloužit k obhajobě jednání duchovního stavu a zažehnat nebezpečí úplné subordinace duchovenstva státní moci. Výklady Františka Oldřicha Kinského naopak při užití argumentace *libertatis votorum* mohly vést právě k ní. Navíc na jednu stranu hájily práva českých stavů, na druhou stranu právě stavovská privilegia měla vést k uplatnění královské moci. Jednání kléru bylo kriminalizováno a tento fakt eventuální opozici ať už uvnitř kteréhokoli stavu jistě příliš naděje nepřidával. Podobné obstrukce použili v devatenáctém století čeští poslanci – česká historiografie pro ni vytvořila termín *pasivní politika*. V souvislostech 90. let 17. století byl však jednorázový akt pasivní politiky a jednání ve zvláštním „stranickém výboru“ chápán jako *crimen laese majestatis*. Podle Valdštejna se v této otázce však nacházel duchovní stav v bezvýhodné situaci. Tím, že by byl po vůli výkladům zemského práva, jež předložil Kinský, zřekl by se zároveň své povinnosti hájit právo církevní a dopustil by se sám *crimen laese immunitatis Ecclesiae*. Opět je tedy třeba upozornit, že není možné jednání ani jedné ze stran chápat současnou optikou prostou podobných překážek.

Když 4. března 1694 zástupci duchovního stavu vyslechli císařský reskript z 26. února, opět na protest proti postupu královské moci zemský sněm opustili. Analista strahovského kláštera zaznamenal, že tehdy ze sněmu kromě odešli všichni duchovní – Valdštejn, litoměřický biskup Šternberk, zástupci metropolitní kapituly, opati Václav Jan Luňák z Karlova (opatem 1684–1712), Maurus Roučka z kláštera sv. Mikuláše na Starém Městě (opatem 1683–1714), Diego Cambero (1628–1703) z Emau⁸¹ a vyšehradský děkan Jan

⁸⁰ Tamtéž, s. 151–152.

⁸¹ Představeným emauzského kláštera byl Canbero v letech 1678–1700. V roce 1700 rezignoval a zemřel ve Vídni. Naposledy o něm viz Štěpánek, Pavel: Španělská etapa Emauzského kláštera. In: Benešová, Klára – Kubínová, Kateřina: Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy. Soubor statí věnovaných znovuootevření chrámu Panny Marie a sv. Jeronýma benediktinského kláštera Na Slovanech opatství Emauzy 21. dubna 2003. Praha 2007, s. 125–151.

Václav Benol.⁸² Pro takový případ měl Adolf Vratislav ze Šternberka k dispozici ještě jeden reskript. Ten, narozdíl od předchozího neodpouštěl. Podle něj byl každý člen duchovního stavu, který by setrval v opozici nebo by se k protestu připojil, suspendován ode všech prerogativ, včetně toho, které ustanovovalo právo zasedání na zemském sněmu, a ode všech *temporalii*. Vzhledem k tomu, že už nebylo účelné číst reskript veřejně, přednesl ho všem zúčastněným duchovním na audienci přímo v jejich rezidencích sekretář nejvyššího purkrabího.⁸³

Jan Bedřich z Valdštejna odmítl, že by se podřídil takovému způsobu jednání. Premonstrátský vizitátor Vít Seipel (opatem 1690–1711)⁸⁴ na osudném sněmu nebyl přítomen, neboť odjel vyjednávat o záležitostech řádového majetku do Vídně. Když tam předstoupil před nejvyššího kancléře Království českého Františka Oldřicha Kinského, nemohl uvěřit tomu, co slyšel. Kinský ho obvinil ze spoluúčasti a vztáhl na něj reskript o *suspensi ab administratione temporalium, aliisque praerogativis*.⁸⁵ Seipel, který byl přítomen pouze na několika málo jednáních zemského sněmu let 1693–1694 a podle tvrzení strahovského analisty příliš nechápal, co se děje, vznesl poníženou žádost o vynětí z trestu, právě pro nepřítomnost na posledním zasedání, z něhož postihy koneckonců vyplývaly. Pokud by se tam duchovní stav podřídil, nic by se přece nestalo a nikdo by se o druhém reskriptu z 26. února nemusel dozvědět. Odpovědí bylo odpuštění, poté co se dostaví před krále a osobně ho odprosí. Na začátku dubna tak stanul Vít Seipel přímo před Leopoldem I., který ho trestu zprostil.⁸⁶

V Čechách se mezitím projednávalo, jakým způsobem má být naplněna litera rozsudku nad duchovními. Ve věci byl angažován apelační soud a jednání o provedení sekvestrace se protahovala. Na sněm se s výjimkou maltézskeho velkopřevora už však až do jeho uzavření 10. května žádný duchovní nedostavil.⁸⁷ Tanara se tentokrát ujal iniciativy a sám chtěl tyto informace sdělit bez nějakých průtahů do Říma.⁸⁸ Fabrizio Spada si plně uvědomoval vážnost situace. Ale právě z toho důvodu nechtěl, aby se jednalo zbrkle a Tanaru instruoval, ať si vyžádá podrobnější informace.⁸⁹ Než mohl Tanara dostat Spadovu odpověď, referoval znovu. Podařilo se mu totiž kontaktovat nějakého řeholníka, který byl v permanentním korespondenčním styku s Valdštejnem. Na popud tohoto nejmenovaného řeholníka se Tanara obrátil na císařského zповědníka F. Menegattiho, aby s ním věc projednal. Menegatti se postavil za stanovisko císařských ministrů a navrhnul, aby byl do Prahy poslán nějaký zprostředkovatel. Tanarovi nezbylo než se obrátit přímo na Valdštejna.⁹⁰ Ten zatím vyslal do Říma svého agenta, aby o všem informoval Inocence XII. osobně a očekával pokyny od něj.⁹¹

⁸² Annales Strahovienses. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 496r.

⁸³ Tamtéž. Opis císařského reskriptu o *suspensi ab administratione temporalium, aliisque praerogativis* z 26. února 1694 viz tamtéž, p. 496r–497v.

⁸⁴ K němu viz Čermák, Dominik K.: Premonstráti v Čechách a na Moravě. Praha 1877, s. 96–102.

⁸⁵ Annales Strahovienses. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 497v–498r.

⁸⁶ Tamtéž, p. 500v.

⁸⁷ Tamtéž, p. 501r–508v.

⁸⁸ List A. Tanary F. Spadovi ze 13. března 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 333r–337v.

⁸⁹ List F. Spady A. Tanarovi z 27. března 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 315r–v.

⁹⁰ Je možné, že oním nejmenovaným řeholníkem byl císařský teolog barnabita Gian Paolo Pallavicini, který byl v častém styku s Antidiem Dunodem. List A. Tanary F. Spadovi z 27. března 1694 a list A. Tanary J. B. z Valdštejna z 14. dubna 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 403r–404v, 545r.

⁹¹ List A. Tanary F. Spadovi z 20. dubna 1694. Tamtéž, p. 445r–v. Vlastní text memoranda se bohužel objevit nepodařilo. Krátký výklad událostí, možná z Valdštejnovy ruky, připojil Spada k jednomu z dopisů Tanarovi, avšak zda se skutečně jedná o ono memorandum, je spíše otázkou (viz list F. Spady A. Tanarovi z 24. dubna 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 327r, 329r–v). Vůbec v následujícím chybí řada dopisů, zvláště mezi Valdštejnem a Tanarou. V dále citované korespondenci se také mluví o řadě listů, jež Valdštejn zaslal Tanarovi coby přílohy svých dopisů, aby podrobněji vysvětlil vše, co se v Praze dělo. Kde se všechny tyto dokumenty nacházejí, je prozatím předmětem dalšího bádání.

V polovině dubna se s Janem Bedřichem z Valdštejna setkal P. Friedrich Wolff von Lüdinghausen TJ, tehdy děkan teologické fakulty ve Vratislavi. Na jaře roku 1694 přijel do Prahy, aby se pokusil o prostředkování smírného řešení. Předložil Valdštejnovi návrh memoranda, které měl arcibiskup adresovat císaři. Text vysvětloval pozici českého kléru, žádal odpuštění a prosil o opuštění od dalších podobných požadavků, vztahovaných na duchovenstvo.⁹² Wolff od listopadu minulého roku pobýval na císařském dvoře a mnohé přesvědčil, že by právě jeho jednání s Valdštejnem mohlo přinést východisko.⁹³

Valdštejn předloženému textu příliš nedůvěřoval, neboť Wolff v něm spoléhal na císařovu shovívavost (*clemenza cesarea*), s níž měl Valdštejn již po deset let nepříliš dobré zkušenosti. Jako doklad pro svou nedůvěru uváděl už tolikrát zmiňovaný postoj Leopolda I.: „*in puncto doctrinae, an videlicet Rex Bohemiae, de Jure Regio directo, vel per viam statuum laicorum, possit extraordinarias contributiones, supra bona Ecclesiastica, ex se libera, et non feudalia, imponere, inconsulto Romano Pontifice.*” Valdštejn nadále trval na tom, že není povinen respektovat takové autoritářské praktiky, popírající církevní právo. Wolffův projekt předložil Tanarovi k posouzení a ten ho poslal k nahlédnutí i Spadovi.⁹⁴

O jednání s Friedrichem Wolffem psal Valdštejn Jaroslavu Ignáci Šternberkovi rozsáhlý dopis. Wolff zcela zřetelně vyzýval Valdštejna k umírněnějšímu postupu. Valdštejn si při pravděpodobně vřelé debatě neodpustil několik útoků jak na Adolfa Vratislava ze Šternberka, tak na Francesca Menegattiho. Wolffův tón však nebyl o nic méně osobní.⁹⁵

Spada ve svém listě Tanarovi vyjádřil naději, že Wolffovo prostředkování povede k urovnání sporů mezi duchovenstvem a královskými místodržícími.⁹⁶ Téhož dne psal Tanara, který byl v korespondenčním styku i s Wolffem, Valdštejnovi dopis, v němž Valdštejna nabádal, aby udělal vše, co by mohlo usnadnit cestu ke smíru, včetně toho, že by se o své vůli připojil ke kontribuci. Omlouval se přitom i za to, že ze svého úřadu nemůže v této věci mnoho vykonat.⁹⁷ Ve svém listě Spadovi psal Tanara, že na žádost o vysvětlení událostí na zemském sněmu mu Valdštejn zaslal memorandum určené papeži, doplněné ještě o pět dalších dopisů. O jejich obsahu i adresátech bohužel Tanara mlčí. Ohledně jednání mezi Wolffem a Valdštejnem se ukázalo, že Wolff jednal z vlastní iniciativy bez instrukcí od císařského dvora. To opět zpochybnilo oprávněnost nadějí na to, že jeho návrhy budou mít u Leopolda I. úspěch.⁹⁸

Na konci května Inocenc XII. vydal breve v odpověď na memorandum Jana Bedřicha z Valdštejna, kde chválil zbožnost a odvahu pražského arcibiskupa. „*Tristati plane maiorem in modum sumus intelligentes ex literis fraternitatis tuae* (tj. Valdštejnových, JMH) *angustias, in quibus, una cum Bohemiae Regni Ecclesiasticis constitutus es; non enim ipsos feriunt vulnera, que Ecclesiarum Juribus inferuntur.*”⁹⁹ Tanara obdržel instrukce pro jednání s císařem, aby se mohl zasadit o smírné řešení kontroverze. V breve adresovaném Leopoldovi I. Inocenc XII. vyzýval císaře, aby urovnal spory vzniklé v Čechách a navrátil duchovním jejich privilegia, včetně možnosti využívání příjmů z jejich statků.¹⁰⁰

Ani o jednom z těchto listů se již pražský arcibiskup neměl dozvědět. Několik dní po jeho smrti požádal Jaroslav Ignác ze Šternberka Tanaru, aby mu breve přeposlal. Šternberk jako „nejstarší“ sufragán převzal otěže po pražském arcibiskupovi. Tanara tentokrát

⁹² List F. Wolffa J. B. z Valdštejna ze 17. dubna 1694 s příloženým návrhem memoranda adresovaného císaři. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 543r–544r.

⁹³ List A. Tanary F. Spadovi z 27. dubna 1694. Tamtéž, p. 470r–v.

⁹⁴ Kopie listu J. B. z Valdštejna A. Tanarovi z 21. dubna 1694. Tamtéž, p. 542r.

⁹⁵ List J. B. z Valdštejna J. I. Holického ze Šternberka z 21. dubna 1694. SOA Praha, RAV, kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N1.

⁹⁶ List F. Spady A. Tanarovi z 1. května 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 338r–v.

⁹⁷ List A. Tanary J. B. z Valdštejna z 1. května 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 545r–v.

⁹⁸ List A. Tanary F. Spadovi z 1. května 1694. Tamtéž, p. 539r–541r.

⁹⁹ List Inocence XII. J. B. z Valdštejna z 29. května 1694. ASV, Epistolae ad Principes 80, p. 362v–363r; List F. Spady A. Tanarovi z 29. května 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 354r.

¹⁰⁰ Breve Inocence XII. pro Leopolda I. z 29. května 1694. ASV, Epistolae ad Principes 80, p. 362v–363r.

odpověděl záporně s tím, že ohledně tohoto breve nedostal povolení podstoupit ho někomu jinému. Breve nakonec převzala metropolitní kapitula. K žádnému kompetenčnímu sporu však, pokud je mi známo, nedošlo.¹⁰¹

Od poloviny května Valdštejn pobýval opět mimo Prahu.¹⁰² Spolu s ním tam byl i Antidius Dunod de Charnage (1640–1696),¹⁰³ který podrobně den po dni popsal všechno, co se dělo na Duchcově mezi 21. květnem a osudným 3. červnem.¹⁰⁴ Dunod podle svých vlastních slov svou relaci o posledních dnech Jana Bedřicha z Valdštejna napsal, aby Čechy věděly, jak svatého měly pastýře.¹⁰⁵

Antidius Dunod byl Valdštejnovým důvěrníkem, opatrovatelem v nemoci¹⁰⁶ a dost možná i duchovním rádcem, který prokazatelně již od 90. let jednal na císařském dvoře ve arcibiskupově zájmu a mohl tak být jeho vídeňským „agentem“.¹⁰⁷ Nebyla to zdaleka první příležitost, kdy mohl tento Burgundan prokázat svůj diplomatický um. Již předtím byl v císařských službách na diplomatické cestě v Sedmíhradsku, kde měl roku 1685 dojednat podřízení se tamního knížete Michala Apafiho (1632–1690) Vídní.¹⁰⁸ Jeho vyjednávání dopadlo úspěšně, avšak po dobytí Budína v roce 1686 požadavky Vídně narostly a generál Antonio Caraffa (1646–1693) žádal mnohem přísnější podmínky kapitulace Sedmíhradska. Dunod, ač jím navržená verze dohody mezi Leopoldem I. a Michalem Apafim nakonec nebyla v původní podobě uvedena v život, byl v odměnu za služby nominován za biskupa ve Viddinu. Vzhledem k tomu, že se jednalo o biskupství misijní, v té době na území Osmanské říše, nesídlil Dunod ve své diecézi. Nemáme však ani doklady o tom, že by se skutečně jejím biskupem nakonec stal. Hierarchia catholica ho totiž na žádném stolci neuvádí. Místo Viddinu ho potkáváme minimálně od roku 1691 na dvoře Jana Bedřicha z Valdštejna. Toho poznal podle svého vlastního tvrzení již v roce 1670, při jaké příležitosti bohužel neprozrazuje.¹⁰⁹ Od té doby si nicméně spolu dopisovali, ať byl kdekoli – ve Švýcarsku, Holandsku, Polsku, Uhrách, Valašsku či Rakousku.¹¹⁰

¹⁰¹ List A. Tanary F. Spadovi z 10. července 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 30r–31v.

¹⁰² List A. Tanary F. Spadovi z 22. května 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 627r–v.

¹⁰³ O něm viz Havlík, Jiří M.: Zpovědníci pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1694). in: Valentová, Kateřina – Kuchařová, Hedvika – Čornejová, Ivana (edd.): *Locus Pietatis et Vitae*, v tisku. Dále viz <http://www.hu.wikipedia.org> heslo *Antide Dunod*; <http://gillesdubois.blogspot.com/2007/04/nobiliaire-de-franche-comte-du.html>; Révai Nagy Lexikona az ismeretek enciklopédiája. VI. Kötet. Dúc–Etele. Budapest 1912, s. 48–9, heslo *Dunod, Antide*; Scorpan, Costin: *Istoria Romanei, Enciclopedie*. Bucuresti 1997, s. 161, 224, 310; Lukács, Olga: *Religionspolitik in Siebenbürgen im ersten Jahrzehnt der habsburgischen Verwaltung, oder die Umstände der Entstehung der rumänischen griechisch-katholischen Kirche*. Studia Caroliensia 2004, s. 271–286; Parvev, Ivan: *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade (1683–1739)*. New York 1995, s. 49, 52; Brunner, Otto: *Oesterreich und Walachei während des Türkenkrieges von 1683–1699*. Mitteilungen des Österreichischen Institutes für Geschichtsforschung 44. Bd. 2-3(1930), pp. 265–323.

¹⁰⁴ *Relatio mortis Celsissimi Principis Friderici e Comitibus a Waldstein, Archiepiscopi Pragensis, facta ab Antidio Dunod, sacerdote Burgundo in ea praesente*. Zde cituji podle Košetický, Jiří Evermod: *Quodlibetica V*, p. 326v–377v, Královská kanonie premonstátů na Strahově, sig. DG II 8. (Dále jen *Relatio mortis*). K Dunodově relaci viz rovněž na základě jejího překladu do němčiny Vokáčová, Petra: *Příběhy o hrdé pokoře...* Brno 2007, s. 250–254.

¹⁰⁵ „...ut Boemia sciat, quam sanctum habuerit Pastorem...” Tamtéž, p. 330r.

¹⁰⁶ Z korespondence i z relace o Valdštejnově smrti je patrné, že se Dunod velmi vyznal v lékařských praktikách a v léčivých bylinách.

¹⁰⁷ List A. Tanary J. B. z Valdštejna ze 7. září 1692. SOA Praha, RAV, kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3. Stejnou roli hrál pravděpodobně i Giovanni Paolo Pallavicini, o němž se zatím podařilo zjistit jen málo.

¹⁰⁸ K tomu viz mj. Gooss, Roderich: *Österreichische Staatsverträge: Fürstentum Siebenbürgen (1526 – 1690)*. Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs. Bd. 9. Wien 1911, s. 865. Dunodova mise v Sedmíhradsku probíhala ve dnech 5. února 1685 – 27. listopadu 1685. Bittner, Ludwig – Gross, Lothar: *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden*. 1. Bd. (1648–1715). Berlin 1936, s. 168.

¹⁰⁹ *Relatio mortis*, p. 326v.

¹¹⁰ Tamtéž, p. 327v–328r. Z pravděpodobně velmi rozsáhlé Dunodovy korespondence s Valdštejnem se zatím

Když 21. května 1694 přišel poprvé k Valdštejnovi, který onemocněl neštovicemi, zpravoval ho o posledním vývoji událostí, týkajících se sledované kontroverze. Z relace bohužel není příliš jasné, jaké novinky Dunod přinesl, jen to, že se týkaly rozhodnutí Inocence XII. v této věci,¹¹¹ které však, jak již víme definitivní podoby nabylo až 29. května. Zdravotní stav pražského arcibiskupa Dunoda tak vyděsil, že k němu nechal povolát jeho komorníka a zkušeného chirurga Jana Haimona.¹¹²

V dlouhém rozhovoru, který potom spolu vedli, Valdštejn přiznal, že pokud by mu Bůh dopřál delší život, zasadil by se vši silou o vyřešení kontroverze s císařskými ministry, přičemž doufal ve zbožnost a mírnost Leopolda I., kterého jeho ministři svedli k takovým chybám.¹¹³

O den později byl k Valdštejnovi povolán už tehdy významný lékař Jan Antonín Cassinis z Bugelly (1645–1716),¹¹⁴ přijeli i Jan Tanner a P. Daniel z mosteckého kapucínského konventu. Oba posledně jmenovaní byli obesláni, aby posloužili Valdštejnovi svátostí nemocných a umírajících. Řeč přišla i na závěť a Jan Bedřich z Valdštejna k sobě povolal i své příbuzné. Tehdy Valdštejn podle Dunoda řekl: „*Semper desideravi fratrem meum Carolum* (tj. Karel Ferdinand z Valdštejna (1634–1702) *et Nepotem meum Ernestum* (tj. Arnošt Josef z Valdštejna (†1708), *et nos tres simul de communi consensu disponeremus de familia nostra et bonis illius. Et rationem dedit, quia Trebitium est Majoratus, qui si moreretur frater meus Carolus, quem Deus conservet, veniret ad me, et si ego morerer, ad Nepotem meum juniorem Ernestum, vellem tamen, ut veniret ad meum Nepotem Carolum* (tj. Karel Arnošt z Valdštejna (1661–1713), *qui sic cum zelovitis et bonis, quae haereditabit a suo Parente meo Fratre Carolo, poterit conservare splendorem familiae, quia probabiliter semper manebit in aula, unde vellem, ut de consensu Fratris mei Caroli daretur aliquid, aliquod Dominium meo Nepoti Ernesto, quatenus consentiat, ut Trebitium post meam mortem redeat ad meum Nepotem Carolum cum ea tamen subscriptione, quod si meus Nepos Carolus moreretur sine prole masculina redeat ille majoratus ad meum Nepotem Ernestum, aut ad filium ejus seniore* (tj. František Josef z Valdštejna (1680–1722) *secundum Testamentum Majoratus.*“¹¹⁵

V pondělí 24. května dorazil konečně J. A. Cassinis a vzápětí po něm i oseký opat Šimon Benedikt Littwerig (1655–1726).¹¹⁶ Ve středu přijeli i kanovníci Christian Augustin Pfaltz a Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu (†1719) a o den později i Jan František Liepure a nedlouho po něm i Jan Tanner. Kromě toho Valdštejna pravidelně navštěvovali bílínští Lobkovicové, kteří do Duchcova v době arcibiskupovy přítomnosti přijížděli na mši. Dorazil i Arnošt Josef z Valdštejna a po něm přibyli ještě P. Pellet a Seisener, o nichž se mi však nepodařilo zjistit nic bližšího.

Jan František Liepure přinesl nové zprávy o vývoji rozepře. Valdštejnovi přinesl útěchu i trápení. Liepure splnil jeho přání a napsal podle jeho instrukcí dopis představenému barnabitské provincie Germania a císařskému teologovi Gian Paolovi Pallavicinimu.¹¹⁷

podánilo objevit jen zlomky. Většina Dunodových dopisů je podle očekávání ve francouzštině. Viz SOA Praha, RAV, ič. 3277, karton 24, sig.: I-25/4.

¹¹¹ *Relatio mortis*, p. 330r.

¹¹² Tamtéž, p. 330v–331v.

¹¹³ Tamtéž, p. 334v, 339v.

¹¹⁴ Tamtéž, p. 336v. Ke Cassinisovi z Bugelly viz Adamec, Josef–Beránek, Karel–Hlaváčková, Ludmila–Nosáková, Jana–Rozsivalová, Eva: Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939. Díl I. A–K. Praha 1988, s. 63–64.

¹¹⁵ *Relatio mortis*, p. 338r–v.

¹¹⁶ Opatem v Oseku v letech 1691–1726. Bredl, Sigismund: Die Superioren und Rectoren des St. Bernards-Colleg's vom Jahre 1662 bis 1785. Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und dem Cistercienser-Orden. 15/1894, s. 90–94.

¹¹⁷ Gian Paolo Pallavicini byl zástupcem provinciála v letech. Je možné, že touto odpovědí byl myšlen nedatovaný výklad Gian Paola Pallaviciniho, uložený v Národním archivu. Consilium Don: P: Joannis Pauli Paravicini Cler: Regul: S. Pauli in Germaniae Provincialis et S: Caesareae Majestatis Theologi super casu Suam Sac: Caes: Majestatem inter et ArchiEpiscopum Pragensem vertente in causa praetensi Juris collectandi

Trápení přinesla Pallavicinova odpověď. Stěžoval si na Pallaviciniho Dunodovi slovy: „... vide, quod illi, qui me deberent animare et defendere, volunt me inducere in compositionem et submissionem pudendam cum aula, et sic volunt ut prodam conscientiam meam, et Deum meum, Ecclesiam meam. Deus meus conforta me, ut non faciam hoc tam detestabile crimen, hoc me affligit, hoc lacerat unicam animam meam. Sed quia tu vis, et ego velle debeo, fiat voluntas tua...“¹¹⁸

Za přítomnosti Ferdinanda Viléma Popela z Lobkovic (1647–1708), Ferdinanda Leopolda Hrzána z Harassova a Oldřicha Felixe Popela z Lobkovic (†1722) nadiktoval Liepurovi Valdštejn 30. května 1694 svou závěť.¹¹⁹ Hlavním dědicem ustanovil nakonec mladšího syna Arnošta Josefa z Valdštejna Jana Josefa (1684–1731).

Téhož dne vyslechl kapucín P. Daniel Valdštejnovu generální zpověď a udělil mu svátost nemocných. V posledních dnech chtěl Valdštejn být sám, jen ve společnosti svých duchovních – Dunoda, Tannera a P. Daniela. Zřídka k němu docházeli i Littwerig a Cassinis, který se vrátil po krátkém pražském pobytu, během něž byl zvolen rektorem lékařské fakulty. Valdštejn přitom prosil pokaždé Dunoda, aby s Cassinisem léčbu konzultoval a vše mu vysvětloval.¹²⁰ Po svém příjezdu se k nim připojil ještě Arnošt Josef z Valdštejna. Nedlouho před smrtí (1. června) se Valdštejnův stav zlepšil natolik, že Dunod doufal, že nemoc ustoupila. Arnošt Josef z Valdštejna prý dokonce prohlásil: „*Jam sum consolatus, jam habeo spem salutis, jam video nullum superesse periculum, sint Deo laudes...*“¹²¹ Když se mu opět přitížilo, asistoval u jeho lůžka i litoměřický lékař Olben. K loži nemocného začalo opět přicházet víc lidí, ale kromě Pelleta a Seisenera je Dunod nejmenuje. Valdštejn dny trávil v modlitbách a duchovních rozhovorech zvláště s Dunodem, Tannerem a P. Danielem.

Naposledy vydechl v poledne 3. června. „*Nullum prorsus signum dedit, nec ullus illum potuit observare nec ego, quid omnium eram vicinissimus, et ad hoc attentissimus, et illum exspirasse non cognovimus, nisi per solam cessationem spiritus et respirationis. Post aliquod tempus Medicus pluma ad os applicata vidit mortuum.*“¹²²

Tou dobou psal smutnou zprávu Antonio Tanara Spadovi a uvažoval o možných nástupcích Jana Bedřicha z Valdštejna. Mezi kandidáty, o nichž rozvažoval, se objevili Jan Ignác Dlouhoveský (1638–1701),¹²³ litoměřický biskup Jaroslav ze Šternberka, kanovník a generální vikář v Pasově František Antonín z Harrachu (1665–1727),¹²⁴ pozdější arcibiskup salcburský, kterému však tehdy ještě nebylo třicet let, bosý karmelitán Karel Felix od sv. Terezie (1640–1712),¹²⁵ poslední z rodu Slavatů, a Jan Josef Breuner (1641–1710).¹²⁶

Cleri. Viz NA, APA, kart. 2362, sig.: D81/5, č. 11. Podle datace archivního fondu by měl dokument pocházet nejpozději z roku 1692, což rovněž není vyloučeno. Řadil by se potom k učené kontroverzi mezi J. F. Menegattim a M. A. Beerem, která se však protáhla právě až do roku 1694.

¹¹⁸ *Relatio mortis*, p. 353v–354r.

¹¹⁹ *Relatio mortis*, p. 354v. Testamentum Archiepiscopi Joannis Friderici Comitiss de Waldstein. NA, RKR, karton č. 479. SOA Praha, RAV, ič. 3287, karton 24, sig.: I-25/14. Závěť bývá většinou uložena spolu s opisem Dunodovy relace. Košetického sborník však závěť neobsahuje.

¹²⁰ *Relatio mortis*, p. 360v.

¹²¹ Tamtéž, p. 365r.

¹²² Tamtéž, p. 374v.

¹²³ Jan Ignác Dlouhoveský byl již od r. 1679 světcím biskupem s titulem biskup milevitánský. Konsekrován byl 11. června 1679. Viz Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 79, autor hesla Kurt A. Huber. Tam viz i další literaturu.

¹²⁴ Franz Ortner uvádí datum narození Františka Antonína z Harrachu k 2. říjnu 1663. Tanara o něm však píše, že mu ještě v červnu 1694 nebylo třicet let. Jiné zdroje uvádějí datum narození až k 2. říjnu 1665, což by Tanarovu tvrzení odpovídalo spíš. Pasovským oficiálem a generálním vikářem byl Harrach přitom již od roku 1692, kanonikát obdržel dokonce již v roce 1685. Srov. Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 172–174, autor hesla Franz Ortner; <http://www.geocities.com/Heartland/Bluffs/2868/Panstvo.htm> Harrach; <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/harrach2.html>.

¹²⁵ Jan Karel Jáchym Slavata z Chlumu a Košumberka, v letech 1692–1695 byl generálním prokurátorem řádu

Posledně jmenovaný se jevil jako nejpravděpodobnější, i když se kalkulovalo i s tím, že by nastoupil na olomoucký stolec, který byl pro nemoc Karla z Liechtensteina-Kastelkornu (1623–1695)¹²⁷ již tehdy považován za vakantní.¹²⁸ Koadjutorem a potom i nástupcem nemocného Liechtensteina se stal tehdy patnáctiletý Karel Josef Ignác Lotrinský (1680–1715)¹²⁹ a Breunera skutečně, jak Tanara správně předpokládal, Leopold I. 23. prosince 1694 nominoval na pražský stolec, když předtím neúspěšně v témže smyslu oslovil i Friedricha Wolffa.¹³⁰

bosých karmelitánů. O jeho kandidatuře na pražský stolec uvažovali mnozí již dříve. V jednom z dopisů Bernarda Ignáce z Martinic Ferdinandovi Bonaventurovi z Harrachu se objevuje dokonce jako Valdštejnův „konkurent“ již v roce 1675. Viz Mařa, Petr: Svět české aristokracie 1500–1700. Praha 2004, s. 513–520, 880–884; Týž: Leopold I. a poslední Slavata. K osobní korespondenci panovníků raného novověku. in: Hlaváček, Ivan–Hrdina, Jan (redd.): Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové. Praha 1998, s. 245–277; Di Ruzza, Onorio: Sintesi storico-cronologica della Provincia Romana dei Padri Carmelitani Scalzi. Roma 1987, s. 52–54; Matouš, Petr: „...ať mi Bůh umožní, abych se mohl těšit ze samoty v mém srdci“. Život v poustevně bosých karmelitánů Montevirgino v 17. a 18. století. Kuděj 2000/1, s. 14–25. Tam viz i další literaturu.

¹²⁶ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 46–47, autor hesla *Kurt A. Huber*; Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710). Praha 1917. Materiály k němu, včetně starší korespondence z roku 1695 viz NA, APA, Historica, ič: 3292, Breuner, Jan Josef, kart. 2005a, sig.: C 103/2. Zajímavá je rovněž doposud nikým neprostudovaná korespondence Jana Františka Liepura z roku 1695, vztahující se ke kontribucím, ale i dalším záležitostem úzce se dotýkajícím vídeňského dvora. Viz NA, APA, ič. 5281 – korespondence J. F. Liepura, kancléře pražské konsistoře 1695, kart. 4444.

¹²⁷ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 276–278, autor hesla *Aleš Zelenka*.

¹²⁸ List A. Tanary F. Spadovi z 12. června 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 674r–680r.

¹²⁹ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 218–220, autor hesla *Wolfgang Seibrich*.

¹³⁰ Fleischer, Manfred P.: Father Wolff: The Epitome of a Jesuit Courtier. The Catholic historical Review 64/1978, s. 582.

7 Po Valdštejnově smrti (1694–1695)

Spory, započaté za Valdštejnova života, jeho smrt nijak neukončila. Do čela českého kléru postavili litoměřický biskup Jaroslav Ignác Holický ze Šternberka, metropolitní kanovníci Václav Bílek z Bílenberka, Christian August Pfaltz, pozdější hradecký biskup Tobiáš Jan Becker (1649–1710),¹ Adam Ignác Mladota ze Solopisk (†1708), Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu a Daniel Ignác Mayer z Mayernu (1656–1733, v letech 1731–1733 pražský arcibiskup),² opati Václav Jan Luňák z Karlova, Maurus Roučka z kláštera sv. Mikuláše na Starém Městě, plaský Ondřej Troyer a vyšehradský děkan Jan Václav Benol. Ti všichni byli interesováni, neboť byli svého času spolu s Valdštejnem vyloučeni ze zasedání zemského sněmu a na jejich statky byla uvalena exekuce.

Správy arcidiecéze se ujala metropolitní kapitula pod vedením generálního vikáře Václava Bílka z Bílenberka. Biskupské funkce převzal Jan Ignác Dlouhoveský. Správa arcibiskupských statků byla svěřena Adamu Ignáci Mladotovi ze Solopisk, jemuž měl případně být k ruce Ch. A. Pfaltz. Nedlouho poté, co kapitula přeposlala vikářům, v jejichž vikariátech se arcibiskupské statky nacházely, oznámení o těchto změnách, nařídili místodržící hejtmanům příslušných krajů, aby se administrace arcibiskupských statků ujali oni. Kapitula se bránila, používajíc podobnou argumentaci jako svého času Valdštejn, s odvoláním na církevní imunity a nařízení, platná v době sedisvakancí po smrti Harracha a Sobka, kdy v obou případech statky administrovala sama.³

Obrátila se i na Tanaru, aby ho požádala, aby i nadále asistoval při řešení těchto obtíží. Ten jí odpověděl kladně a připravoval zatím půdu pro jednání s dvorem, kterého se měli účastnit tentokrát i čeští duchovní. List, který měl jednání otevřít, metropolitní kapitula připravila ve spolupráci s Jaroslavem Ignácem ze Šternberka a Friedrichem Wolffem.⁴ Tanara o něm referoval Spadovi 3. července 1694 a dodával, že Wolff navrhnul, aby český klérus vyslal jednoho světského kněze a jednoho řeholníka, aby odjeli jednat přímo ke dvoru. Spadu přitom opět žádal o asistenci.⁵

Správa arcibiskupských statků byla mezitím předána plně do rukou českých místodržících, což nadcházejícímu vyjednávání příliš nepříspělo.⁶ Místodržící jako argument pro plné převzetí administrace arcibiskupských statků použili exekuci na ně uvalenou. Vzhledem k tomu, že postihy se vztahovaly i na kanovníky, odmítali připustit, že by se ujala správy statků kapitula.⁷ Kapitula přitom namítala, že jednání, jež se zatím dalo do pohybu, zbrzdilo provádění exekuce církevních statků, k němuž teď místodržící de facto znovu ostřeji přikročili. Navíc právo správy arcibiskupských statků v době sedisvakance kapitule náleží podle církevního práva a nemá co do činění s proviněním jednotlivých kanovníků proti zemským zákonům. Provinění se přitom týkalo jednotlivců zastupujících duchovní stav, nikoli kapitulu, které jako autonomní církevní instituci právo administrace statků náleželo.⁸

¹ Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990, s. 24–25, autor hesla Kurt A. Huber.

² Daniel Ignác Mayer byl rovněž od roku 1712 světicím biskupem pražským s titulem biskup tiberský. Tamtéž, s. 302–303, autor hesla Kurt A. Huber.

³ Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710). Praha 1917, s. 1–6.

⁴ List A. Tanary F. Spadovi z 26. června 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 226, p. 698r–v; List A. Tanary metropolitní kapitule z 26. června 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 13r. Podobně i list A. Tanary J. I. Holickému ze Šternberka z 30. června 1694 o témže. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 14r.

⁵ List A. Tanary F. Spadovi z 3. července 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 4r–v.

⁶ List A. Tanary F. Spadovi z 10. července 1694. Tamtéž, p. 30r–31v

⁷ List A. Tanary F. Spadovi z 24. července 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 68r–v.

⁸ Antonín Podlaha tu cituje list metropolitní kapituly adresovaný Tanarovi 10. července 1694. Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710). Praha 1917, s. 4–5. Metropolitní kapituly se v této věci zastával i Fabrizio Spada. Viz list F. Spady A. Tanarovi z 31. července 1694. ASV, Scgr. Stato, Germania 42, p. 376r–v.

Spada Tanarovi odpověděl, že při jednání, k němuž mělo dojít, spoléhá na moudrý úsudek nunciův. Upozorňoval pouze, že při jednání nesmí být opětovně porušeny církevní imunity. Postup navržený Wolffem plně schvaloval a doufal v navrácení všech práv zástupcům českého kléru.⁹

V polovině července se konečně sešli Šternberk, zástupci kapituly, J. V. Benol za vyšehradskou kapitolu a tři výše jmenovaní opati, aby jmenovali vyslance k císařskému dvoru. Stali se jimi plaský opat Ondřej Troyer a metropolitní kanovník Daniel Ignác Mayer z Mayernu.¹⁰ Pro vyjednávání obdrželi rozsáhlou instrukci, jež se dochovala v opise v Rodinném archivu Valdštejnském.¹¹

Vyslanci se měli odvolávat na to, že jim není známo, že by již od papeže či kongregace pro imunity církve padlo v české věci jasné rozhodnutí. Byla tu sice řeč o vyjádření kongregace z konce roku 1692, o němž Fabrizio Spada zpravoval Tanaru a Valdštejn si postup kongregace již v létě roku 1693 velmi chválil. Od té doby se však situace povážlivě zhoršila a kongregaci pro imunity církve byly opět předložena relace o dění od obou znesvářených stran. Breve Inocence XII. z 29. května obsahovalo pouze naději na smírné řešení, protože se do celé věci zapojil papež, předávaje instrukce svému nunciovi a žádaje císaře o urovnání sporů.¹² Výslovné odsouzení jednání českých místodržících zatím však nezaznělo. Vyslanci se proto neměli sami vyjadřovat o míře porušení církevních imunit. V této zásadní otázce měli svou věc plně svěřit papežskému nunciovi, který v tomto ohledu obdržel instrukce od Inocence XII. Proto se měli Troyer a Mayer dostavit nejprve před Tanaru, aby od něj žádali rady, jak v jednání postupovat, aby byly uspokojeny císařské požadavky a zároveň nebyla poškozena církevní privilegia.¹³

Instrukce odmítala, že by se duchovní stav měl plně podříditi rozhodnutí světských úřadů. Svrchované právo souditi o duchovenských statcích náleží jedině papežskému stolci. Pokud tedy jde o otázky supremace nad temporalii, setrvalo české duchovenstvo na postojích, které prosazoval Valdštejn.¹⁴ Vyslanci měli po nunciovi požadovat výklad, v jakých případech se musí duchovní stav podříditi královskému rozhodnutí a v jakých případech musí respektovat sněmovní většinu, aniž by přitom poškodil autoritu svatého stolce či církevní imunity.¹⁵ Připravovanou sněmovní propozici pro příští sněm měli po Tanarově posouzení zvážit i oba čeští vyslanci, přičemž instrukce radila, že je lepší s vyjádřením se opozdit nežli v něm chybit.

⁹ List F. Spady Tanarovi ze 17. července 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 373r-v

¹⁰ List signovaný Šternberkem, Bílkem, Ch. A. Pfaltzem, T. J. Beckerem, A. I. Mladotou ze Solopisk, M. V. Machtem z Löwenmachtu, V. Luňákem, opatem z Karlova, M. Roučkou, opat kláštera sv. Mikuláše na Starém Městě a J. V. Benolem dne 15. července 1694. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3. K tomu viz též Podlaha, Antonín (ed.): Sběrka pramenů církevních dějin českých stol. XVI - XVIII. Č. 4/1. *Chronici Plassensis privati. „Tilia Plassensis“ inscripti a F. Mauritio Vogt, SOCist. Plassii professore exarati pars tertia. II. Benedicti Schepl (cum continuatione aliorum) De abbatibus monasterii Plassensis et De monasterii Plassensis professis. Z rukopisů kláštera Oseckého. Praha 1909, s. 97-99, 135-137. Tam je jen následující informace: „...convenit D. Trojer abbas RP Wolff Societatis Jesu tum in Aula bene versantem, insinuat longam jam perditam moram, remoram se pati ad audientiam caesaream, velit se interponere clavim ad reserandum aditum. Dictum, factum. Mox data audientia, quaestiones propositae et audita, ac mandato ad supremum regni Boemiae gubernium dato, uterque status, ecclesiasticus videlicet et laicalis, procerum in comitiis est coadunatus et concordatus.“ (s. 98)*

¹¹ Plenipotentia seu Instructio particularis pro Rev. D. Danieli Mayer, ..., et Andrea Trojer, Abbate Plassensi, ..., deputatis nomine Cleri Bohemiae sede vacante ad Aulam Caesaream in ... iam multis annis durante, supra Immunitate Ecclesiasticae laesa, vel gravata, per impositione Tributorum ex propriis redditibus solvendorum per potestatem Laicam inconsulto Romano Pontifice; Praha, VII. 1694. Tamtéž. Dale jen *Plenipotentia, punctum X.*

¹² List Inocence XII. J. B. z Valdštejna z 29. května 1694. ASV, Epistolae ad Principes 80, p. 362v-363r. Viz výše.

¹³ „... ut cum satisfactione Suae Maiestatis, et sine laesione substantiae honorifica compositio cum aula, felicem finem hortiri possit.“ *Plenipotentia, p. 3.*

¹⁴ *Plenipotentia, p. 4.*

¹⁵ *Plenipotentia, p. 8.*

V podrobnějším výkladu některých otázek, který byl dán Troyerovi a Mayerovi na vědomí,¹⁶ bylo opět zdůrazněno, že mají vyžadovat, aby byla přesně specifikována míra, v níž se má duchovní stav podříditi královskému majestátu. Pokud jde o principiální otázku, zda je duchovní stav povinen podříditi se rozhodnutí učiněnému *jure regio* či vyplývajícímu z názoru sněmovní většiny, měli vyslanci trvat na následujících pozicích. Zaprvé měl být definován jasný rozdíl mezi *collectae reales* a *collectae personales*. U prvních neměl být činěn mezi laickými stavy a duchovenstvem žádný rozdíl a duchovenstvo se mělo plně podříditi. Personální sbírky, mezi něž se kromě daně z hlavy počítala i daň z vlastního měšce a všechny zvláštní sbírky (*subsídio extraordinaria*, *Vermögen-Steuer*), však měla být distinkce jasná. Zde měl platit klérus odděleně od ostatních. Důvody pro toto oddělení spočívaly především v imunitě kléru. Přitom odvolání na imunitu kléru nemělo v žádném případě znamenat odmítnutí plateb – pouze odmítnutí, že by v takových případech klérus podléhal světské autoritě. Takové dávky bylo možné po kléru žádat pouze jako dobrovolný dar od jednotlivců (nikoli od celého stavu najednou), povolený papežským stolcem. Dále výklad zdůrazňoval, že není možné ani zastavit, ani prodat církevní majetek bez apoštolského svolení. Ohledně církevního majetku opět zaznělo, že má povahu *patrimonia Christi*, a jako takový je nedotknutelný a porušení tohoto jeho statutu může být (v souladu s bulou *In Coena Domini*) postiženo církevními tresty. Přitom všechna nařízení, vydaná ze světské moci bez souhlasu papežského stolce, ve věci, kde je žádán, jsou automaticky neplatná.¹⁷

Kromě toho se měli vyslanci nuncia otázat i na jeho vlastní soud o všem, co ve věci čeští duchovní podnikli. Měl posoudit, zda opravdu jednali v souladu s představami papeže, zda jejich odchod z jednání zemského sněmu vedla svévole či chvályhodná zbožnost i zda je vůbec žádoucí návrat duchovenstva na jednání zemských stavů při novém svolání.¹⁸ Poslední otázkou byla i pozice duchovních (sic!, v textu se mluví o duchovních, nikoli o jednom duchovním), jež se nepřipojili k ostatním zástupcům svého stavu, a nebyli tak postiženi suspenzí hlasu na zemském sněmu. Šlo o to, jestli měli právo zastoupit duchovní stav, když jeho většina vyjádřila jasně opačný názor.¹⁹

O několik dní později se Fabrizio Spada v dopise Tanarovi do Vídně vyjádřil, že soud kongregace pro imunity církve v české věci nemůže být v nesouladu s církevním právem, které povoluje pouze dobrovolné dávky s povolením apoštolského stolce a pouze pod podmínkou *publicae necessitatis*.²⁰

Jednání českých vyslanců ve Vídni teprve začínalo, když psal Šternberk nunciovi, že se obává další újmy církevních imunit. Byla totiž mimo obvyklý sněmovní termín *jure regio* vyhlášena nová zvláštní personální sbírka ve výši 456 944 zlatých z vlastního měšce, která měla být vybrána do čtrnácti dnů. Odpírání této povinnosti mělo být opět potrestáno exekucí. Vzhledem k insolvenci větší části českého vyššího duchovenstva, kterého se povinnost dotýkala, Šternberk protestoval a poukazoval na podle jeho slov despotické praktiky při podřizování duchovního stavu, ale dokonce i snad celé římské církve panovníkovi. Tentokrát navíc Šternberk poukazoval i na to, že byla dávka vyhlášena bez ohledu na souhlas zemského sněmu. Tou dobou žádný neprobíhal. Podle Šternberka (a jistě nejen podle něj) tentokrát královští místodržící, kteří patent vydali, porušili zemské zákony a popřeli výsostné privilegium zemského sněmu schvalovat peněžní dávky. Nejvyšší purkrabí prý vyzval strahovského opata Víta Seipela a broumovského opata Tomáše Sartoria (opatem 1663–1700), aby se vyjádřili svůj souhlas za duchovní stav. Oba prohlásili, že jsou schopni

¹⁶ Tento výklad obsahuje upozornění, že není součástí instrukce. Puncta, quodam, quae videntur Instructioni Dominorum Commissariorum ad Aulam Caesaream ablegandorum inhaerenda esse. Tamtéž. Dále jen *Puncta*.

¹⁷ *Puncta*, p. 3.

¹⁸ *Puncta*, p. 4 a 5.

¹⁹ *Puncta*, p. 6.

²⁰ List F. Spady A. Tanarovi z 24. července 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 374v–375v.

požadavky vyplnit, Seipel, přestože se na něj vztahovaly postihy plynoucí z téměř minulé kontroverze. Šternberk se ohradil, že ani jeden z nich nebyl oprávněn zastoupit celý duchovní stav, neboť k tomu nedostali žádné pověření.²¹ Tanara Šternberka ujistil, že jednání o zastavení podobných praktik a zmírnění finančních požadavků, vztahovaných na české duchovenstvo pokračují.²²

Troyer s Mayerem dorazili do Vídně ke konci července a v souladu s instrukcí předstoupili před Antonia Tanaru. Jednání mohlo započít.²³ Po jednání s ním navštívili i Františka Oldřicha Kinského, který si poslední kroky metropolitní kapituly a jejich vyslanců velmi chválil. Na začátku srpna ve spolupráci s nunciem sestavili memorandum, jehož opis zaslal Tanara do Říma. Memorandum vycházelo v mnohém z dřívějšího, které kdysi předložil Friedrich Wolff jako návrh samotnému Valdštejnovi. Některé úpravy textu prý provedl i Fabrizio Spada. I tentokrát zazněla slova o císařské laskavosti (*clementia caesarea*) a odprošení vin. Klérus v něm císaře ujišťoval, že se nevzepřel z nějaké svévole, ale z upřímné zbožnosti. Složitější byla otázka, zda mají čeští duchovní, kteří se stále i pod vahou exekuce statků zdráhali platit kontroverzní dávky, neschválené papežským souhlasem. Čeští vyslanci žádali o konečné rozhodnutí v této věci od papeže.²⁴ Spada vyjádřil naději na úspěch budoucího jednání. V principiálních otázkách zůstal pevně na straně českého kléru – úsudek o věci se nemůže rozcházet s církevním právem.²⁵

Po další poradě mezi Friedrichem Wolffem a Ondřejem Troyerem 19. srpna vyslanci memorandum předložili císařovi. Odpovědí byl císařský dekret,²⁶ který Tanara poslal přeložený do latiny Spadovi.²⁷ Podle něj byl český duchovní stav jako celek se zřetelem k jeho podřízení (*intuitu eorum submissionis*) zbaven suspenze hlasu na zemském sněmu a mohl se na jeho jednání při příštím svolání vrátit. Spolu s tím však dekret navracel i všechna práva duchovního stavu. Exekuce, která byla uvalena na duchovenské statky, byla pozastavena a správa arcibiskupských statků byla světským úřadům odňata a navracena zpět metropolitní kapitule. Duchovní se museli zaručit, že již nesáhnou k podobné obstrukci jako v prvních měsících roku a neoddelí se od stavů a budou respektovat zemské zákony. Podle Tanarova soudu mohli být čeští vyslanci s patentem spokojeni, neboť v něm nebylo uvedeno výslovně nic, co by se týkalo přímo daní, schválených na minulém sněmu většinou hlasů. Ohledně toho Mayer s Troyerem předložili císaři žádost o snížení částky, která se vztahovala na český klérus a která převyšovala jeho příjmy.²⁸ S reálnou nadějí na zmírnění císařských požadavků se vyslanci se vrátili do Čech na začátku září.²⁹ V listopadu se Tanarovi donesla zpráva, že ke snížení břemene skutečně došlo.³⁰

V převážné části prací, které se, většinou jen útržkovitě, o misi Troyera a Mayera zmiňují, se můžeme dočíst, že předložili císaři poníženu žádost. Velmi často je také tento akt postaven do protikladu k dosavadnímu jednání Jana Bedřicha z Valdštejna.³¹ Dovolují se tento názor zpochybnit předešlým výkladem. Z událostí, jež se staly mezi 21. květnem (den, kdy Valdštejn poprvé seznal příznaky nemoci) a 28. srpnem nijak nevyplývá zásadní zvrát v postupu českého duchovenstva, které doposledka trvalo na zachování imunity kléru.

²¹ List J. I. Holického ze Šternberka A. Tanarovi ze 3. srpna 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 148r–149v.

²² List A. Tanary F. Spadovi ze 14. srpna 1694. Tamtéž, p. 143r–146r.

²³ List A. Tanary F. Spadovi z 31. července 1694. Tamtéž, p. 85r–v.

²⁴ List A. Tanary F. Spadovi z 7. srpna 1694. Tamtéž, p. 112r–114r; Proiectum libelli supplicis exhibendi Suae Caesariae Maiestati a Deputatis Cleri Bohemicae. Tamtéž, p. 125r–v.

²⁵ Listy F. Spady A. Tanarovi ze 14. a 21. srpna 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 42, p. 379r, 380v, 382r.

²⁶ Decretum quo Caesar restituit Clero Bohemiae administrationem bonorum temporalium, et ius interveniendi Comitibus Regni, 28. VIII. 1694. ASV, Segr. Stato, Germania 227, p. 197r–198r. Opis tohoto dekretu viz rovněž SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-O2.

²⁷ List A. Tanary F. Spadovi ze 4. září 1694. Tamtéž, p. 195r–196r.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ List A. Tanary F. Spadovi ze 18. září 1694. Tamtéž, p. 240r.

³⁰ List A. Tanary F. Spadovi z 20. listopadu 1694. Tamtéž, p. 471r–v.

³¹ Naposledy viz Vokáčová, Petra: Příběhy o hrdé pokoře... Brno 2007, s. 248.

K podřízení se, které manifestovali vyslanci v polovině srpna, vedla cesta velmi složitých úvah o tom, zda je vůbec účelné na císaři reintegraci duchovního stavu na zemský sněm žádat a jakým způsobem se domoci ztracených výsad a zároveň neuškodit církvi. Poslední z kroků jisté podřízení znamenal, ale již o nedlouho později se ukázalo, že tak vyslanci jednali, protože se jiné východisko prostě nejevilo a nikoli protože by to předem zamýšleli. Nepřipadá v úvahu ani otázka, zda Wolff po Valdštejnově smrti získal pevnější pozici a tím větší vliv na další události. Nelze totiž předpokládat, jak by se v událostech léta 1694 choval samotný Valdštejn. Jaroslav Ignác ze Šternberka i metropolitní kanovníci stáli po celou dobu posledního sporu let 1693–1694 pevně za Valdštejnem a u Šternberka často šlo zároveň o jeho vlastní iniciativy. Nelze tedy předpokládat, že by smrt Valdštejna, který duchovenstvo v tomto sporu vedl, ale nebyl jediným zastáncem přísného hájení církevních imunit, měla na vývoj kontroverze tak hluboký dopad, jak se mnohým historikům jeví. Je totiž možné obojí – jak to, že by jednání českých vyslanců odmítl, tak to, že by ho uvítal. Druhou zmíněnou možnost považují přitom za pravděpodobnější. Duchovenstvo se totiž tak vrátilo do pozice, z níž mohlo opětovně hájit svá práva proti nátlaku ze strany královské moci. Bez zastoupení na zemském sněmu by totiž pozbylo jedné z důležitých zbraní v boji s ní.

Výše popsané kontroverze je také třeba položit do souvislosti se zhoršujícími se vztahy mezi papežským stolcem a císařským dvorem. Ty byly motivovány snahami Inocence XII. o smír s Francií. Antonín Florián z Liechtensteinu několikrát označil Inocence XII. za profrancouzského, což bylo v rozporu s očekáváním, které vídeňský dvůr vkládal do Antonia Pignatelliho před jeho zvolením. Papež však přes všechny Liechtensteinovy zprávy posílal finanční podporu na opevnění Velkého Varadína a i jinak podporoval rakouské snahy na Východě. Vztahy se zhoršily zvláště na začátku roku 1694, kdy z Říma odjel kardinál César d'Estrées a na jeho místo v konsistoriální kongregaci nastoupil Toussaint Forbin-Janson. Liechtenstein proti tomu vznesl ostrý protest. Inocenc XII. ho však zamítl jako vměšování se do věcí, o nichž právo rozhodovat přináležejí pouze jemu. Roztržka pak vedla až k odchodu Anonína knížete z Liechtensteinu z Říma. Liechtenstein si svůj odchod přitom přál minimálně již od září minulého roku. Nový císařský vyslanec Jiří Adam z Martinic do Věčného města vstoupil až na začátku roku 1696.³²

V rodinném archivu Valdštejnském je uložen nedatovaný opis memoranda Jaroslava Ignáce Holického ze Šternberka, které někdy po srpnu 1694, pravděpodobně ale před koncem roku 1694 litoměřický biskup zaslal k rukám Inocence XII.³³ Obracel se na něj s otázkou: „*An Sua Majestas Jure Regio, Clero extraordinarias Contributiones imponere, et tres ordines Status Laicalis, statum Ecclesiasticum, Suam exemptionem opponentem, ad consentiendum pariter in Contributiones, seu collectas, ab ipsis accordatas, obligare imo consentire renuentem executive, manu laica per apprehensionem proventuum Beneficialium, ad solvendum compellere possit? An inquam, hoc punctum juris intactum, illibatum, ac ilaesum (quod quidem unice intendebamus) usque ad juridicam decisionem, vel Sanctitatis Vestrae, cum Caesarea Majestate amicabilem conventionem permanserit?*“ Ani Šternberk nepovažoval otázku za uzavřenou a kladl ji znovu. Mimo jiné proto, že podřízení umožnilo sice zasedání na sněmu, ale státní úřady opět přistoupily k sekvestraci některých duchovenských statků, aby z nich mohla být sanována císařská *postulata*. Když duchovní namítali, že pokladny, z nichž by měli těmito požadavkům vyhovět, jsou prázdné, či dokonce zadlužené, vyžádal si císařský dvůr doklady o jejich finanční situaci.

Dále Šternberk pokračoval: „*Premuntur eadem Calamitate etiam plurimi Domini*

³² Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700)*. 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 1145–1150.

³³ V textu se mluví o tom, že se duchovenstvo podřídilo v souladu s představami svatého stolce a bylo navrženo na jednání zemského sněmu. O arcibiskupském stolci však Šternberk mluví stále jako o vakantním. SOA Praha, RAV, Kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3.

Saeculares nec se extricare possunt a sequestris nisi contrahendo omnes alienum; quia autem nobis Ecclesiasticis debita contrahere, et impignorare bona Ecclesiarum non est consensus. Hinc omni medio liberandi Nos a sequestratione destituti remanemus, mansuri utique in plures annos, et forte in perpetuum, siquidem nulla spes affulget minuendorum tributorum etiam cessantibus bellorum disturbiiis. Quam periculosum autem, et totali exterminis libertatis Ecclesiasticae obnoxium sit, bona Ecclesiarum manere diu supposita sequestro laico; primum est conjecturare; quia tandem Regia Camera administrationem bonorum sibi arrogare, et Beneficiatis tantum certam congruam pro suo arbitrio assignare posset, prout ante unum abhinc annum simile quid jam attentatum, dum mihi Episcopo consequenti de insufficientia sustentationis, tertia pars ex fructibus sequestratis oblata, sed ad me, ex zelo // conservandi jura immunitatis; etiam cum detrimento repudiata fuit.“

Svatému stolci pak předložil otázky, zda se má duchovní stav při dalším jednání sněmu opět postavit na odpor proti zvláštní dani a dávce z vlastního měšce. Z reskriptu vydaného na konci srpna by vyplývalo, že se duchovenstvo má oběma dávkám podřídit. Avšak Šternberk trval na tom, že bez papežského souhlasu to není možné. Další otázkou bylo, zda se mají duchovní podřídit taxaci svých statků státními úřady, nebo jestli svatý stolec ustanoví prostřednictvím svého nuncia, případně ve spolupráci s dvorem, komisi k tomu určenou.

Také se ptal, jaký postup má být použit proti státním úředníkům, kteří neuznali prohlášení o insolventi duchovenských statků a opět na ně uvalili exekuci. Jednou z možností bylo přerušení bohoslužeb, ale Šternberk se tázal, zda není třeba zvolit jinou cestu, jak se bránit proti útokům ze strany světských úřadů.

Odpovědi apoštolského stolce na Šternberkovy otázky se bohužel zatím nalézt nepodařilo. Známe je jen následující vývoj. Na počátku prosince bylo zahájeno nové zasedání českého zemského sněmu. V zahajovací řeči zaznělo mimo jiné: „*Jakož stavům povědomo jest, kterak při sněmě loňského roku držaném některé osoby ze stavu duchovní nějakou nevolnost v sněmování proti JMCské a direktoru sněmu na sobě ukázali a JMKská proto přinucena byla je v jich praerogativách od úřadův suspendirovati, že pak potom svou chybu poznali, do sebe šli a tu u JMCské za restituci in integrum nejpoddaněji žádali, tak že JMCská jsouce hnuta je zase in integrum restituurovati a na jich místa do sněmu // navracovati ráci.*“³⁴

O nedlouho později metropolitní kanovník Matěj Vojtěch Macht z Löwenmachtu psal Šternberkovi, že se duchovní stav připojil ke světským stavům a schválil některé body císařské propozice.³⁵

Na začátku roku 1695 již metropolitní kapitula arcibiskupské statky administrovala. Ke konci března roku 1695 Jan Josef Breuner obdržel od Ch. A. Pfaltze finanční bilanci svých budoucích důchodů. Byla opravdu velmi skrovná a navíc ji podle sněmovního snešení čekaly nemalé výdaje.³⁶

Strahovský analista průběh roku shrnul slovy: „*Durus hic annus non tantum quo ad persecutiones quas Status Ecclesiasticus perpeti debuit, sed etiam quoad exactiones quae omnium praecedentium annorum (exceptis iis quas Papa imposuit) multum superarunt.*“³⁷

³⁴ Čelakovský, Jaromír: Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých a spor měst Hory Kutné, Plzně a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě. ČČM 43/1869, s. 151–152.

³⁵ List M. V. Machta J. I. Šternberkovi z 19. prosince 1694. SOA Praha, RAV, kniha IX., ič. 2580, sig. IX-N3. Kontribucím z arcibiskupských statků, jež vyplývaly z této propozice i dalších pohledávek v následujícím roce si pravidelně dopisoval Jan František Liepura s Janem Vilémem Grünerem a Františkem Hložkem, Breunerovými oficiály, kteří v té záležitosti zpravovali Liepura z Vídně a z Olomouce se věnuje korespondence všech zúčastněných, uložená v NA. NA, APA, ič. 5281 – korespondence J. F. Liepura, kancléře pražské konsistoře 1695, kart. 4444.

³⁶ Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX., I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710). Praha 1917, s. 5.

³⁷ Annales Strahovienses. T. III. (1682–1696). Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sig.: DJ III 4, p. 510r.

Závěrečné poznámky

„*Communis per Bohemiam fert opinio, eum* (tj. Jan Bedřich z Valdštejna, JMH) *coelesti gaudere gloria, ex iis potissimum, quae Virgini Maximilianae Sasmukianae Ordinis Praemonstratensis in parthenone Doxanensi professae, religiosae vitae virtutibus, et morum sanctimonia valde exornatae desuper jurato audita, aliquoties coelitus visa fuere.*“¹

Hořká vzpomínka na smrt, tak se jmenovalo kázání, jež přednesl metropolitní kanovník Tobiáš Jan Becker nedlouho po Valdštejnově smrti.² Adam Ignác Mladota ze Solopisk se přidal se slovy *Vivit post funera virtus*.³ Valdštejnovo tělo bylo uloženo ve Valdštejnské kapli ve svatovítské katedrále. Začal druhý život arcibiskupa, který mohl vést až k jeho svatořečení. Proč se tak nestalo, jasné není.

Prvním podkladem pro kanonizační proces by mohla být již samotná zpráva o arcibiskupově smrti, kterou Antidius Dunod dokončil již 15. června. Ve své relaci věnoval Dunod největší prostor záznamu rozhovorů, které před smrtí s arcibiskupem vedl. Jan Bedřich z Valdštejna tu mluvil o plném podřízení se Boží vůli, ale i o strachu ze smrti, o motivaci lidského konání – Boží vedení či lidské ohledy i o utrpení, jež mu připravily bolesti, způsobené neštovicemi. Dunod srovnával Valdštejna na jednom místě i se starozákonním Jobem, který nad svými strastmi plakal a ptal se po jejich smyslu. Valdštejn v boji s utrpením dle Dunodova soudu Joba předčil tím, že nikdy neklesl ve svém zoufalství tak hluboko jako on a své utrpení přijal jako svůj úděl a vůli Boží.

Dalším podkladem přispěla doksanská premonstrátka Maxmiliána Zásnecká (1655–1718).⁴ Představený doksanského kláštera Bruno Kunovský (1658–1709) se velmi přátelil s litoměřickým biskupem Šternberkem. Nedlouho po Valdštejnově smrti mu Bruno Kunovský napsal o tom, že doksanská sestra ve svých snech často vídá Jana Bedřicha z Valdštejna, jak ve Šternberkově společnosti slouží mši u oltáře klášterní kaple sv. Kandida.⁵ Na Vánoce roku 1694 viděla, jak se během proměňování k Janu Bedřichovi z Valdštejna sklonila socha Panny Marie, kterou již déle doksanské premonstrátky uctívaly, a podala mu malého Ježíše. Dále už popisuje klasický eucharistický zázrak.

O něco později, v noci před svátkem obřezání Páně po matutinu, měla Maxmiliána druhé vidění, tentokrát za bdělého stavu. Tu noc ji pronásledoval duch. Sestra jata hrůzou před ním utekla do klášterního chrámu. Když ji dostihl i zde a ona se nemohla hnout z místa, odhodlala se a zeptala se ho: *Kdo jsi a čeho si žádáš?* Duch prý odpověděl: *Neboj se, nic ti neublíží, jsem duše pražského arcibiskupa, pobývající v Boží slávě. Udělej, co po tobě žádám*

¹ Berghauer, Joannes Thomas Adalbertus: *Proto-Martyr Poenitentiae ... Augustae Vindelicorum et Graecii ... Anno MDCCXXXVI*, s. 127.

² Becker, Tobias Johannes: *Bitter Todes-Gedächtnüss des Herrn Joannis Friderici ... (von Waldstein)*. Prag 1694, sig.: HJ I 39/55.

³ Mladota de Solopisk, Adamus Ignaz: *Vivit post Funera virtus celsissimi et reverendissimi principis ac domini domini Joannis Friderici e comitibus de Waldstein, ... honori ac venerationi illustrissimi et excelentissimi domini domini Ernesti Josephi SRI Comitis de Waldstein ... Oratione funebri in Sacra metropolitana D. Viti M. Pragensi, ipsis solennibus Exequijs Anno 1694. Die 11. Augusti exposita*. Praegae bd. sig.: BU II 128, č. 13 K doksanskému klášteru i Maxmiliáně Zásnecké viz Kuchařová, Hedvika: *Klášter premonstrátek v Doksanech v 2. polovině 17. a na počátku 18. století*. in: Valentová, Kateřina – Kuchařová, Hedvika – Čornejová, Ivana (edd.): *Locus Pietatis et Vitae*, v tisku; Freisleben, Modestus: *Vita Maxmilianae Zasmuckin. Královská kanonie Premonstrátů na Strahově, Rkp.*, sig.: DG V 32.

⁴ Popsání vizí Maxmiliány Zásnecké obvykle doprovázelo opisy Dunodovy relace. Kromě relace Bruna Kunovského existují i doklady samostatného písemného svědectví Maxmiliány Zásnecké *Fidelis relationis revelationem Religiosae Virgini Maxmilianae Zasmukin, Praemonstratensi Professae Doxanensi factarum, a reverendissimo autem Domino Brunone Praeposito Doxanensi tradita illustrissimo Domino Episcopo Litomericensi Jaroslao e Comitibus a Sternberg*. Viz kupř. SOA Litoměřice, Valdštejnská sbírka, sig.: B I F 49; *Revelatio, quae nostrae Virgini Maxmilianae a Celsissimo Principe Joanne Friderico de Waldstein Archi-Episcopo Pragensi facta fuerat*. in: Freisleben, Modestus: *Vita Maxmilianae Zasmuckin. Královská kanonie Premonstrátů na Strahově, Rkp.*, sig.: DG V 32, p. 38–42.

a splň Boží vůli. Řekni litoměřickému biskupovi, mému milovanému bratru, aby vedl správný život, k jakému jsem ho vedl, aby se nebál lidí více než Boha, nikdy nesešel z pravé cesty a nenechal se svést na špatnou. K tomu ať mu dopomáhá Bůh. Duch pokračoval ve svém hovoru dál ve stylu kázání o očišcových mukách. Podstupoval je prý ode dne své smrti až téměř do chvíle samotného zjevení, když o šesté ranní předstoupil před Boží tvář.⁶ Vize pokračovaly i dále a stále více se dotýkaly upozornění na správný život a přípravy na dobrou smrt.

Maxmiliána Zásmucká měla sklony k mystickým vizím a snům. Vídala v nich mrtvé i živé, jak spolu rozprávějí. Vedle osob, pověstí svatých, v nich vídala i lidi velmi zbožné, mezi něž jistě patřil vedle Jaroslava Ignáce Holického ze Šternberka i samotný císař Leopold I.,⁷ kteří se však do paměti pozdějších staletí zapsali jinak. Vedla čilou korespondenci s mnohými příslušníky rodu Lobkoviců i dalšími šlechtici a šlechtičkami⁸ a právě díky jejím mystickým sklonům se na ní mnozí obraceli s prosbami o radu. Ani zde se nepokusím o zařazení jejího svědectví týkajícího se Jana Bedřicha z Valdštejna do kontextu jejích ostatních vizí, neboť hledání širších souvislostí i jejich vlastní popis by si vyžádal samostatné de facto literárně historické bádání, na něž pro značnou odtažitost od zvoleného tématu prozatím rezignuji.

Již nepříliš dlouho po smrti Maxmiliány Zásmucké vzniklo první zpracování jejího životopisu z ruky strahovského premonstráta P. Modesta Freislebena (1681–1744). Vyšehradský kanovník P. Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684–1760)⁹ mohl čerpat stejně dobře od něj, jako z kteréhokoli z opisů relací Antidia Dunoda, Bruna Kunovského, či samotného svědectví Maxmiliány Zásmucké. Valdštejnovi věnoval medailonek v *Protomartyru Poenitentiae*¹⁰ a byl tehdy prvním, kdo se pokusil vylíčit Valdštejnovy osudy od jeho narození až po jeho svatou smrt. Ohledně ní však krom zveřejnění tiskem a jedné krátké noticky nepřidává nic nového. Ona krátká poznámka zní: *Quae Catholicae Ecclesiae iudicio subjecta sunt.*¹¹ Není přitom jasné, zda byly k posouzení předloženy vize doksanské sestry či otázka svatosti Jana Bedřicha z Valdštejna. Jako pravděpodobnější se přitom jeví první z možností. U žádného z evidovaných opisů všech tří relací, jež mohly docela dobře být na jedné straně podkladem pro kanonizaci, předloženým kongregaci ritu, a na té druhé tématem pro posouzení pro cenzory, ustanovené arcibiskupem, či jezuitským provinciálem, však žádné přípisky nejsou. S výjimkou jediného – opisu, který si pořídil Emanuel Arnošt z Valdštejna (1716–1789).¹² Opis pozdějšího litoměřického biskupa pochází z roku 1734. Obsahuje pouze relaci Dunodovu a z jediné poznámky vyplývá, že jde již o věc uzavřenou, tedy alespoň pro litoměřického biskupa. „*Hic inde quidpiam errores colami (sic!) invenientur, quae legendo ex sensu facile corrigi possunt.*“¹³ Další bádání v archivech, v nichž by se mohla posouzení cenzury či kongregace ritu (eventuálně i kongregace de propaganda fide)

⁶ Motiv duše zemřelého, jež se zjevuje živým, aby je varovala před pekelnými či očišcovými muky, je v barokní, ale i starší literatuře poměrně častý. Za mnohé viz četné příklady ve Věčném pekelném žaláři. Manni, Giovanni Battista: Věčný pekelný žalář. Do češtiny převedl Matěj Václav Štejer. Ed. Martin Valášek – Alena Wildová-Tossi. Brno 2002, s. 170–171 aj.

⁷ De anima Imperatoris Leopoldi. Freisleben, Modestus: Vita Maxmilianae Zasmuckin. Královská kanonie Premonstrátů na Strahově, Rkp., sig.: DG V 32, p. 99–102.

⁸ NA, ŘP, Karton 2483 – korespondence Maxmiliány Zásmucké ze Zásmuk.

⁹ Urfus, Valentin: Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684–1760). Kostelní Vydří 1997.

¹⁰ Berghauer, Joannes Thomas Adalbertus: Proto-Martyr Poenitentiae Ejusque Sigilli Custos Semper Fidelis Divus Joannes Nepomucenus, S. Metropolitanae Ecclesiae Pragensis ad S. Vitum M. In Regno Bohemiae Canonicus, Reginae Joannae Confessarius, et Regius Eleemosynarius, ob secretum confessionis a Wenceslao IV. Romanorum et Bohemiae Rege, e ponte Pragensi in Moldavam praecipitatus. Augsburg a Graz 1736, s. 124–128.

¹¹ Tamtéž, s. 128.

¹² SOA Litoměřice, Schlenzova sbírka, sig.: SB II/47.

¹³ Tamtéž, pozn. na titulní straně. Jediný známý doklad o prošetřování vizí Maxmiliány Zásmucké zatím představuje dopis Jaroslava Ignáce ze Šternberka Janu Františkovi Liepurovi z roku 1696. Pozdější vývoj mi znám není, List J. I. Holického ze Šternberka J. F. Liepurovi z 20. listopadu 1696. SOA Praha, RAV, ič. 4419, karton 256, sig.: I-2, p. 88–95.

zachovat, tak bude v následující době nutné soustředit na akta z let 1696–1734, s tím, že je pravděpodobnější spíše datace bližší k druhému z obou mezníků.

Ať tak či onak, vděčí-li Jan Bedřich z Valdštejna za rozšíření pověsti svatosti své smrti Antidiu Dunodovi a Maxmiliáně Zásmucké, vděčí stejně za zbožnou úctu k tomu, co konal za svého života, právě Berghauerovi, který uzavřel řadu panegyrik přednášených při různých příležitostech – primici, ustanovení generálním představeným křížovníků s červenou hvězdou, vstupu do svatovítské katedrály při arcibiskupské intronizaci – oslavným životopisem, zařazeným mezi řady ctitelů sv. Jana Nepomuckého a pražských arcibiskupů. Právě od něj pak čerpali mnozí další, když psali o tom, jak Valdštejn trávil mnohé chvíle odříkáním, modlitbou a osobní zbožnou askezí. Většinu těchto informací čerpal Berghauer pravděpodobně přímo z výše zmíněných relací, avšak až od něj započala tradice procházející potom knížkami o českých svatých,¹⁴ již pak byl ovlivněn i první kritičtější pohled na Valdštejna z pera benediktina P. Mauruse Kintera,¹⁵ ale i práce pozdější a kritičtější, ať už máme na mysli Bělohávkovu,¹⁶ Borového¹⁷ či i když už jen v některých bodech Bartůňkovu.

Opět i zde by však šlo o práci značně odtažitou od zvoleného tématu a opět pohříchu literárně historickou či historiografickou. Proto pozůstávám na tom, co je řečeno zde a v kapitole o pramenech a odkazuji toto téma následujícímu bádání.

Vzhledem k tomu, že otázky postavení duchovního stavu na sněmu a jeho subordinace královské moci definitivně neuzavřel ani dekret o zrušení suspenze duchovenského hlasu z 28. srpna 1694, vyvstaly už v následujícím roce spory nové a v plné síle opět pražský arcibiskup vystupoval na zemském sněmu již roku 1696.¹⁸

Jedná se problematiku, které se, pokud je mi známo, dotknul jen málokdo. Vzhledem ke zjištění, že byť bylo vystoupení duchovního stavu na zemském sněmu let 1693–1694 pravděpodobně nejvyhrocenější, nebylo poslední, se stavím skepticky k přímým vazbám mezi stavem v roce 1694 a o šestnáct let později. Valentin Urfus vnesl do vědecké diskuse o Valdštejnovi souvislost jeho vystoupení s postupem komisí, revidujících Obnovené zřízení zemské. Jak známo, ani v jedné z nich nebylo duchovenstvo zastoupeno. V úvodním textu elaborátů se přímo hovoří o tom, že v poslední době došlo k rozbrojům, které se dotkly přímo samotných základů politického zřízení. Hned v úvodu si panovník vyhrazuje právo řídit všechno, co se týká *temporalia* a *ius publicum*. Církvi v této oblasti nic speciálního nenáleží. Přitom důvodem pro tuto supremaci není pouze jeho panovnický majestát, ale i ochrana církve v zemích jemu Bohem svěřených a panovníkovy zásluhy o rekatolizaci. Církevní právo je tu tedy doslova ignorováno.¹⁹ Toto všechno zaznělo již ve Valdštejnových kontroverzích. Ty však lze prozatím zasadit pouze do kontextu s těmi Harrachovými, ale kontext

¹⁴ Bezděka, Viktor Josef–Votka, Jan Křtitel: Drahé kameny z koruny Svatováclavské. Praha 1871, s. 453–458; Ekert, František: Církev vítězná II. Praha 1894, s. 484–493; Kulda, Beneš Metod: Církevní rok. Kniha naučná pro každý stav i věk obsahující na každý den několik životopisů světcův a světic Páně a všechny slavnosti, neděle, svátky i výroční památky církevní dle kalendáře Českého. Díl 4. Měsíc červen a červenec. Praha 1880, s. 26–27.

¹⁵ Kinter, Maurus OSB: Johann Friedrich von Waldstein. Fürsterzbischof von Prag, Primas von Böhmen 1675–1694. Ein Kirchenfürst des 17. Jahrhunderts. Österreichische Vierteljahresschrift für katholische Theologie 1869, s. 525–572; 1870, s. 7–44.

¹⁶ Bělohávek, Václav P.: Jan Bedřich z Valdštejna. Od Karlova mostu–Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou 6, 1933, s. 57–63.

¹⁷ Borový, Klement: Dějiny arcidiecéze pražské. Praha 1874.

¹⁸ Nedatovaný list J. J. Breunera Inocencovi XII. ASV, Segret. Stato, Vescovi 88, p. 10r–v. Memoria sulle Contribuzioni degli Ecclesiastici di Germania dal 1676 al 1700. ASV, Segr. Stato, Germania 744, p. 13r–v. Materiály k tomu viz i korespondenci s vídeňskou nunciaturou, uložené v NA. NA, APA, Historica , ič: 3292, Breuner, Jan Josef, kart. 2005a, sig.: C 103/2.

¹⁹ Urfus, V.: Stát a církev v návrhu na revizi zemského zřízení v Čechách v první třetině 18. století. PHS 23/1980, s. 147–160; Urfus, Valentin: K pokusu o revizi zemského zřízení v Čechách na počátku 18. století PHS 16/1971, s. 177–198. Kalousek, Josef: České státní právo. Praha 1892, s. 494–500. Vlastní elaboráty viz NA, ČDK, sig.: II A 1 Elaboráty české kompilační komise týkající se zemského zřízení (s odůvodněním a prameny). O duchovním stavu – ad 1723, kart. 27; O náboženství – 1710–1723; kart. 26

archiepiskopátů dalších bohužel postrádáme. Jestliže ani Breuner neváhal adresovat kongregaci pro imunity církve své námitky proti postupu státních úředníků, kde je psáno, že není možné, že by totéž udělal i Ferdinand Khünburg. Elaboráty k revizi Obnoveného zřízení zemského z 20. let navíc obsahují úpravy článků dotýkajících se duchovního stavu. Ani v komisi, ustanovené Karlem VI. přitom duchovenstvo nefigurovalo.

V dokladové dokumentaci k článkům o duchovním stavu se nachází nemalá část reskriptů a ustanovení plynoucích z Valdštejnových sporů. Jsou tu však materiály strašitlivější a mladší, které na zařazení do kontextu a podrobnou analýzu teprve čekají. Podle mého názoru mají přitom s obsahem elaborátů souvislost jak kontroverze let 1682–1686, které Urfus nezmiňoval, tak ty pozdější, jichž se dotknul. K nim je však třeba připočítat i spory Harrachovi, Breunerův a eventuální další, o nichž zatím nevíme zhola nic. V dokladových materiálech k článkům o duchovním stavu a náboženství kromě toho najdeme patenty císaře Leopolda I. z let 1697, 1702–1704 a několik málo i z let 1679–1694. Část z nich přitom zůstala stranou, neboť nejsou zatím známy kontexty, které vedly k jejich vydání. V elaborátech vystupují dokumenty v souvislostech docela jiných. Po všech stránkách tyto materiály představují mnohem spíše výzvu, pro niž základní kroky podnikl po Josefu Kalouskovi právě zmiňovaný Valentin Urfus, nežli uzavřený problém.

Jan Bedřich z Valdštejna za svého života sledoval spor o regálie, který vedl francouzský král Ludvík XIV. s duchovními svého království, ale především s Inocencem XI., kterého o podporu poprosili biskupové z Albi a Aletu. Francouzský král měl v některých regionech vyšší pravomoce během sedisvakance v jednotlivých beneficiích, jak co se týče prezentace duchovních k prebendám, tak co se týče dispozice beneficiátních statků a příjmů. Kontroverze měla započít již v roce 1673, kdy tehdejší pařížský nuncius Francesco Nerli (pařížským nunciem 1672–1673) upozorňoval na královský dekret, jímž Ludvík XIV. rozšířil svůj regální nárok i na území, jež původně nezahrnoval. Řím však tehdy mlčel. Ani o dva roky později, kdy na rozšiřování regálních práv upozorňoval nový pařížský nuncius Fabrizio Spada (pařížským nunciem v letech 1674–1675), Řím nereagoval, přestože podle ustanovení druhého z koncilů konaných v Lyonu roku 1274 bylo rozšiřování regálních práv postaveno pod hrozbu církevních trestů. Proti se postavili biskupové Jean du Ferrier a Louis du Vaucel.²⁰ Královské dekrety prohlásili za neplatné právě pro jejich překračování ustanovení druhého lyonského koncilu. O něco později se podařilo na stejnou stranu získat i Nicolase Pavillona (1597–1677), biskupa v Aletu. Spolu s biskupem z Pamiers François-em-Etienne Cauletem (1610–1680) se pak Pavillon na shromáždění v Saint-Germain-en-Laye, které se konalo 8. července 1675 postavili ostře proti Ludvíku XIV., když jeho konání označil za porušení církevních imunit. Protivníkem se jim stal, možná kupodivu, pařížský arcibiskup François de Harlay-Champvallon (1625–1695). Pavillon se několikrát obrátil se stížnostmi na Ludvíka XIV. i přímo. Když se však Caulet a Pavillon obrátili na své metropolitě, aby se jich zastali, arcibiskupové z Toulouse a z Narbonu jim svou asistenci odmítli a uznali královský rozsudek, jímž byla nařízena exekuce jejich beneficií. Ani tentokrát se však nevzdali a požádali o ochranu u svatého stolce. Pod vedením Inocence XI. se kurie stala nekompromisním zastáncem církevních imunit a rozpoutal se boj mezi rovnocennými soupeři, v němž však nebylo vítězů ani poražených – Ludvíkem XIV. na straně jedné a Inocencem XI. na druhé.²¹

V rodinném archivu Valdštejnském je uložen italský zápis o usnesení francouzského

²⁰ K němu viz kupř. O'Brien, Charles H.: The Jansenist Campaign for Toleration of Protestants in Late Eighteenth-Century France: Sacred or Secular? *Journal of the History of Ideas* 46/1985, s. 523–538.

²¹ Pastor, Ludwig von: *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* 14. Bd. 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 841–957; Blet, Pierre SJ: *Le clergé du Grand Siècle en ses assemblées (1615–1715)*. Paris 1995; Týž: *Les assemblées du clergé et Louis XIV. de 1670 a 1693*. Roma 1972; Týž: *Le clergé de France, Louis XIV. et le Saint Siège : de 1695 à 1715*. Città del Vaticano 1989. Tam viz i další literaturu k tématu.

duchovenského sněmu z 11. prosince 1681.²² Pod zápisem není nikdo podepsán. Může stejně dobře pocházet z kanceláře arcibiskupa jako z akt nunciatury, od níž mohl Valdštejn své informace čerpat. Bylo by mylné přisuzovat ho Valdštejnovým burgundským známým – Dunodovi, Matheyovi či Liepurovi. S těmi si arcibiskup dopisoval francouzsky, latinsky (s Liepurem) a německy.²³ Nejde však o to zjišťovat tyto podrobnosti, zvláště když ze zápisu není patrné, jak se jeho autor k věci stavěl. Jde spíše o doklad toho, že Valdštejna tyto záležitosti nenechávali chladným. Navíc není bez zajímavosti, že se ve sporu o regálie a v konfliktech mezi papežským stolcem a Ludvíkem XIV. nejednou mihne státní sekretář Inocence XII. Fabrizio Spada, Francesco Buonvisi si pravidelně dopisoval s pařížským nunciem Angellem Mariem Ranuzzim (1626–1689), Inocenc XI. i jeho státní sekretář Alderano Cybo, jehož pozice byla však alespoň ve francouzském případě ovlivněna faktem, že byl tajným rentiérem krále Slunce, svou pozornost rozdělovali mezi oba dvory – francouzský i vídeňský. V kontroverzích s oběma dvory přitom poukazy na církevní imunity, zasahování státu do církevních privilegií i na bulu *In Coena Domini* zaznívaly velmi často.

V Neapoli v letech 1686–1689,²⁴ v Pasově mezi roky 1691 a 1696²⁵ dokonce spory o církevní imunity přímo souvisely s papežskými i císařskými dávkami na turecké války. V Neapoli roku 1687 dokonce z úst papežského nuncia zazněla i exkomunikační formule, nařízená přímo Inocencem XI. Je zajímavé, že tehdy ho právě Alderano Cybo, který o nedlouho dříve pevně stál za Valdštejnem, od takového kroku zrazoval. Stejnou pozici jako státní sekretář tehdy zaujal i Gasparo Carpegna. Přitom ani v jednom případě nešlo o to, že by se klérus vzpíral platbám, protože by si nebyl vědom nebezpečí na Východě. Ba právě naopak. Inocenc XI. byl předním tvůrcem protiturecké svaté ligy. Jeho státní aparát pracoval na plné obrátky snad na všech dvorech křesťanského světa, ale i na dvoře perského šáha, aby soustředil co největší síly pro útok na Osmanskou říši. Jen pomalost vyjednávání, brzděného nejružnějšími mezinárodními politickými obtížemi, zapříčinila, že z ligy útočné, se nakonec musela stát liga obranná.²⁶

Valdštejn politické dění sledoval velmi bedlivě. Je možné to doložit jak na korespondenci s Athanasiem Kircherem, Jan Františkem Liepurem, Antidiem Dunodem, tak na ojedinělém listu od Emericha Sinelliho či Julia Friedricha Buccelliniho.²⁷ Ani jemu nebylo lhostejné, co se děje. Jeho jednání v sobě neobsahovalo záměry paralyzovat válečné akce. Kromě jeho vlastních vyjádření je možné to doložit i jeho osobními peněžními půjčkami,

²² Zápis o jednání francouzského duchovenstva z 11. prosince 1681. SOA Praha, RAV, ič. 4420, karton 256, sig.: I-3, p. 69r-v.

²³ Viz kupřikladu francouzská korespondence s A. Dunodem z roku 1691. SOA Praha, RAV, ič. 3277, karton 24, sig.: I-25/4.

²⁴ K tomu viz Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters 14. Bd. 2. Abt. Freiburg im Breisgau 1930, s. 820, pozn. 6; 969–970.

²⁵ K nim viz Memoria sulle Contribuzioni degli Ecclesiastici di Germania dal 1676 al 1700. ASV, Segr. Stato, Germania 744, p. 1r–17v.

²⁶ O tom viz podrobněji Platania, Gaetano: Diplomazia e guerra turca nel XVII secolo. La politica diplomatica polacca e la "lunga guerra turca" (1673–1683). in: Motta, Giovanna a cura di: I turchi, il Mediterraneo e l'Europa. Milano 1998, s. 242–268; Platania, Gaetano: Innocent XI Odescalchi et l'esprit de "crosade". XVIIe siecle 50/199/1998, s. 247–276; Platania, Gaetano: Asburgo d'Austria, Santa Sede e area danubiano-balcánica nelle carte del nunzio Francesco Buonvisi. in Sangiulippo, M – Koller, Alexander – Pizzorusso, G a cura di: Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna. Viterbo 2004, s. 227–294; Boromeo, Agostino: Le direttrici della politica antiotomana della Santa Sede durante il Pontificato di Innocenzo XI. (1676 – 1689). RHM 26/1984, s. 303–329; Petrocchi, M.: La politica della Santa Sede di fronte all'invasione ottomana (1444–1718). Napoli 1955; Broucek, Peter u. a.: Der Sieg bei Wien 1683. Wien-Warszawa 1983. Další literaturu k problematice viz Czeike, F. (red.) - Abrahamowicz, Z. - Kopčan, V. - Kunt, M. - Morosi, E. - Moaçanin, N. - Serban, C. - Teply, K.: Die Türkenkriege in historischer Forschung. Wien 1983; Abrahamowicz, Z.: La Campagna Turca contro Vienna del 1683 vista dopo i tre secoli. Römische Historische Mitteilungen 26, 1984, s. 279–287;

²⁷ Viz APUG, Fondo Kircheriano; SOA Praha, RAV, ič. 3277, karton 24, sig.: I-25/4; NA, APA, Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, karton 2004, sig.: C 103/2; NA, APA, karton 2362, sig.: D 81/7.

kteře nejednou poukázal císaři. Ze zkoumané korespondence je možné doložit jich jen málo. Avšak je třeba k nim připočítat i to, že zaprvé v letech 1675–1685 byly arcibiskupské statky právě kvůli státním výdajům zadluženy a za druhé i půjčky, které inicioval křižovnický řád, který byl díky nim zproštěn povinnosti odvést třetinovou daň.²⁸

Z Valdštejnovy korespondence a relací ad limina si můžeme vytvořit jen útržkovitou představu o jeho názorech na mezinárodněpolitickou situaci. V osmdesátých letech se přitom velice blíží představám Inocence XI., které by se daly velmi jednoduše shrnout tak, že si přál mír mezi evropskými křesťanskými velmocemi, které by se spojily, aby z Evropy vyhnaly vojska Osmanské říše. O Inocencovi XI. soudili mnozí jako o prorakousky orientovaném papeži. Již za Klimenta XI. (1700–1721) započala jednání o jeho beatifikaci. Prorakouská a protifrancouzská orientace byly přitom hlavními příčinami, proč se proces protáhl na téměř 250 let. Beatifikační formule tak zazněla až z úst Pia XII. 7. října 1956. Odpor proti tomuto aktu přitom zazníval převážně ze strany Francie. Postoj Inocence XI. však nebyl protifrancouzský, stejně jako nebyl prorakouský. Oba kurzy jeho mezinárodně politického smýšlení byly ovlivněny podněty zcela jinými – zaprvé touhou po porážce Osmanské říše a za druhé hájením církevních imunit proti nároku státu na supremaci nad duchovenstvem.²⁹ V obhajobě církevních imunit Inocenc XI. a jeho státní aparát přitom nic neodpustil ani Leopoldovi I., jak koneckonců vyplývá i z postupu Francesca Buonvisiho a Alderana Cyba proti J. P. Hočerovi a později F. O. Kinskému (viz výše).

Obojí je možné zaznamenat i u Valdštejna. Mnohým českým historikům se Valdštejn jako tvrdý zastánce církevních svobod jevil jako postava z řad hrdého středověkého duchovenstva. Koneckonců sám se prý jednou přirovnal k biskupu Ondřejovi (1214–1224), který vedl polemiku s nikým menším nežli s Přemyslem Otakarem I.³⁰ Právě v tomto ohledu však byl Valdštejn plně mužem svého věku. Příklad k postavě vrcholného středověku přitom tomuto tvrzení nijak neprotiřečí. Odvolávky na český středověk byli v tehdejších českém diskurzu celkem běžné. Přímé přihlášení se ke kardinálům Inocence XI. či k němu samotnému dával Valdštejn najevo v celé své činnosti osmdesátých let. Jistě bychom našli mnohé rozdíly v názorech na různé otázky, počínaje kultem svatých, k němuž Inocenc XI. měl vztah poměrně chladný, a konče nepotismem, který tento papež odmítal zcela.³¹ Co si o těchto otázkách myslel Valdštejn, zatím známo není. V ohledu církevních imunit se však

²⁸ Viz kapitola 4. K zproštění křižovníků od třetinové daně viz Jacksche, Franz: *Geschichte des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne*. Prag 1904, s. 73–80.

²⁹ K Inocencovi XI. viz především Immich, Max: *Papst Innozenz XI*. Berlin 1900; Fraknoi, Wilhelm: *Papst Innozenz XI. und die Befreiung Ungarns von der Türkenherrschaft*, Freiburg im Breisgau 1902; Dubruel, M.: *Inocence XI. et l'extension de la Régale*, Paris 1906; Orcibal, Jacques: *Louis XIV. contre Inocence XI*, 1688, Paris 1949; Latreille, A.: *Inocence XI. Pape "janseniste", directeur de conscience de Louis XIV.*, in: *Cahiers d'histoire* 1/1956, s. 9–39; Miccinelli, C.: *Il grande pontefice Innocenzo XI*. Rom 1956; Papàsogli, Giorgio: *Innocenzo XI (1611–1689)*. Sommo Pontefice dal 1676 al 1689 elevato all'onore degli Altari nel 1956, Roma 1956; Jedin, Hubert: *Innozenz XI. - Verteidiger des christlichen Abendlandes*, in: *Týž (Hrsg.), Kirche des Glaubens – Kirche der Geschichte*. Bd. 1. Freiburg im Breisgau 1966, s. 287–291. Borromeo, Agostino: *Le direttrici della politica antiottomana della santa sede durante il pontificato di I. XI RHM* 26/1984, s. 303–330.; *LThK V*, 693ff.; <http://www.bautz.de/>, heslo *Innozenz XI.*, autor hesla *Michael Tilly*; *Enciclopedia dei Papi*. Innocenzo VIII. – Giovanni Paolo II. Roma 2000, s. 368–389, autor hesla *Antonio Menniti Ippolito*; Caravale, Mario (dir.): *Dizionario biografico degli Italiani*. 62. Vol. Iacobiti – Labriola. Roma 2004, s. 478–495, autor hesla *Antonio Menniti Ippolito*.

³⁰ K tomu viz například Žemlička, Josef: *Počátky Čech královských (1198 – 1253)*. Proměna státu a společnosti. Praha 2002, s. 116–139. Tam viz i další literaturu.

³¹ Ani jedna z otázek však zatím nebyla v českých církevních dějinách podrobněji nahlédnuta – ani ve vztahu k Valdštejnovi, ale ani ve vztahu k vývoji obou těchto problematik. Nelze tedy hovořit o Valdštejnově vztahu ke kultu svatých, ani tom, jaký postoj k nepotismu zaujal Valdštejn, neboť jednoduše nevíme, jaký zaujali ostatní čeští biskupové – chybí nám srovnání, bez něhož nelze vynášet soudy. Takové otázky čekají na další rozsáhlý výzkum. U Valdštejna víme pouze, že prosadil, aby kanonikát ve Vratislavi, kterého se po svém ustanovení pražským arcibiskupem musel vzdát, v roce 1676 převzal jeho „nepot“. Žádnou reakci na bulu Inocence XII. *Romanum decet Pontificem* z 22. června, kterou Inocenc XII. dovršil snahy svého slavnějšího předchůdce, se mi ve Valdštejnově korespondenci najít nepodařilo. List F. Nerliho F. Buonvisimu z 4. ledna 1676. *ASV, Segr. Stato, Germania* 35, p. 632v.

jejich postoje shodovaly. Snad tedy mé přiřazení kardinála *in spe fratri Hippolito* ke straně *zelanti*, která úzce souvisela právě s pontifikátem Inocence XI., nebylo příliš odvážné.

Jan Bedřich z Valdštejna byl v těchto ohledech pravým zastáncem postojů Inocence XI. Když Kinského, Leopolda I. či Bernarda Ignáce z Martinic tvrdý postoj Jana Bedřicha z Valdštejna zarážel, napsal jednomu z nich pro vysvětlení svého chování následující: *Christo supremo giudice giudicara da chi ne ha torto, e l'istesso mi fara testimonio ch'io non cercai altro che come servire l'augustissimo Padrone salva la mia coscienza, la quale in fine devo anteporrer ad ogni rispetto humano.*³²

Pokud jde o praktiky, jež používali předsedající sněmu (zřejmě jak nejvyšší purkrabí, tak sněmovní komisaři) proti duchovnímu stavu, je třeba se zastavit také u otázky, zda vůbec měla Valdštejnova vystoupení naděje na úspěch. V české historiografii je všeobecně rozšířena představa o bezmocnosti pobělohorské sněmovní instituce, pokud se týče čehokoli jiného než daní.³³ Ale víme, že daně nebyly to jediné, co sněm řešil. Vedle toho se tu objevovaly otázky rekonstrukce farní sítě, zabezpečení země před vnějším nebezpečím atp., vždy ovšem v souvislostech s financemi, jichž na to bylo třeba. Valdštejn ve svém boji o postavení církve v organismu raně novověkého státu mluvil téměř výhradně o financích. Přesto víme, že pro něj nebyla hlavní otázka, zda platit, ale za jakých podmínek platit – kdo disponuje církevním majetkem a kdo může duchovenstvu něco přikázat. Tedy nejen daně. Zde šlo o precedens. Pokud mohl panovník, zasáhnout do církevního práva, které stanovovalo církevní imunity, prostřednictvím finančních požadavků, mohl příště zasáhnout do oblasti církevní správy, což dělal nejen on ale i vrchnost,³⁴ nebo dokonce do církevního práva samotného, což udělal rovněž.³⁵ Valdštejn vystupoval na sněmech, aby ovlivnil hlasování nejen duchovního stavu. Právě za tím účelem zřejmě vyhrožoval církevními cenzurami a pronášel občas poněkud spektakulární projevy před plénem zúčastněných relátorů. Pokud by ale věřil v úspěch svých vystoupení samotných, jistě by se nesnažil do věci zapojit nunciaturu, papežský státní sekretariát, římské kongregace i papeže samotného. Neobracel by se se svými stížnostmi přímo na Leopolda I., ani na Kinského. Proč, kdyby zemský sněm mohl být platformou, na níž by beze všeho prosadil, co očekával.

Císařští komisaři, nejvyšší purkrabí i další zástupci císařských zájmů na zemském sněmu totiž měli nejen jiný pohled na církevní imunity a poměr církevního a státního práva, ale i závazky vůči svému panovníkovi. Jistě ne bezvýznamný závazek představovala tzv. "postranní psaní", která císařský dvůr rozesílal jednotlivým relátorům s prosbami, aby se zasadili o prosazení panovníkovy vůle.³⁶ Vedle toho navíc, jak bylo nakonec možné pozorovat na případu z roku 1694, měli nejvyšší purkrabí i komisaři k dispozici několik reskriptů, jež užívali v případě očekávaného odporu. Petr Maťa ve svém článku o českém zemském sněmu mluví o tom, že v pozůstalosti Václava Eusebia z Lobkovic se dochovalo okolo čtyřiceti

³² List J. B. z Valdštejna Bernardu Ignácovi z Martinic z 15. května 1684. SOA Praha, RAV, ič. 4420, karton 256, sig.: I-3, p. 72r-v.

³³ O českém zemském sněmu po Obnoveném zřízení zemském viz zatím nejpodrobněji, včetně citované literatury Maťa, Petr: Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády? In: Ptak, Marian J. (ed.): Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku. Opole 2000, s. 49–67; Maťa, Petr: Landstände und Landtage in den böhmischen und österreichischen Ländern (1620–1740). Von der Niedergangsgeschichte zur Interaktionsanalyse. in: Maťa, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas. Stuttgart 2006, s. 345–400.

³⁴ K tomu viz doposud nepřekonanou práci J. Schlenze. Schlenz, Johann: Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung. Prag 1928.

³⁵ Viz omezení práv církevních soudů a převedení některých případů do rukou státní jurisdikce, datované právě ke konci 17. století.

³⁶ Maťa, Petr: Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády? In: Ptak, Marian J. (ed.): Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku. Opole 2000, s. 62.

takových nepoužitých neadresovaných kárných reskriptů.³⁷ Vedle toho byly postupně uplatňovány další praktiky, které měly jednání sněmu ovlivnit v panovníkův prospěch. Valdštejnův postup přitom dokazuje, že opozice, lze-li tento termín použít, nepostupovala jinak. I ona hledala cesty, jak jednání zemského sněmu ovlivnit zvenčí – exkomunikace, vyřčená papežem či jeho státním sekretářem byla vnější intervencí par excellence.

Přesto byl zemský sněm pro české duchovenstvo základní platformou jeho politického vystupování a nebylo v takovém postupu zdaleka jediné.³⁸

Položíme-li vedle sebe memorandum o stavu pražské diecéze adresované císaři roku 1678 Valdštejnem,³⁹ které je možné považovat za jeho první hodnotící relaci na toto téma, a Breunerovu první relaci ad limina z roku 1697,⁴⁰ najdeme v obou textech mnoho styčných bodů. I Breuner konstatuje, že převzal arcidiecézi jen s malým počtem obsazených farností (podle jeho tvrzení jich bylo 762),⁴¹ i Breuner dosvědčuje, že zvláště ze Saska dochází do země velké množství protestantských pastorů a predikantů, i Breuner mluví o tom, že zvláště v hornatých krajích umírá mnoho novorozenců bez křtu, mladí nemohou naslouchat katechezi a jeden duchovní správce často administruje mnohem více (de facto zaniklých) farností, než je schopen zvládnout.

Jak se tedy vlastně podepsal Jan Bedřich z Valdštejna na rekatolizaci země, když i po jeho smrti je třeba opakovat stejné stesky? Aníž bych ubíral na váze informacím o zoufalém stavu církevní správy v Čechách ještě na konci 90. let 17. století, zdůrazňuji, že je třeba si všimnout jejich účelovosti. Jan Bedřich z Valdštejna chtěl nejprve Leopolda I. a o dva roky později i papeže pohnout k tomu, aby změnili svůj přístup k rekatolizaci země. Jan Josef Breuner ve své relaci píše: „*Resitutio harum Parochiarum hucusque fieri non potuit, ex eo, quod nolentes, quamvis possent, compellendi non erat medium, alios impotentia mediorum impedivit, sed huic malo ex nunc remedium positum est; cum Sua Sanctitas ante annum* (tj. r. 1696, JMH) *pro Ereptione seu multiplicatione Parochiarum in toto hoc Regno, censum anuum septem millium et quingentorum florenorum ab Imperatore emptum, in hunc finem paterno affectu assignare dignata sit.*“⁴² Navíc se Breuner mohl těšit i jiné naději. Peníze, jež svatý stolec v osmdesátých letech přislíbil a poté i poukázal císaři z prostředků solní pokladny, doposud nebyly promlčeny. Ani Inocenc XII. dluh císařskému dvoru neprominul. Císař ho měl i s úroky splatit do dvou let po ukončení války. Na rozdíl od Valdštejna, doufal Breuner v to, že celá částka poslouží k založení čtvrtého episkopátu. Část peněz se také mezitím do solní pokladny navrátila a pro tyto účely měl podle svých slov Breuner v roce 1697 k dispozici 14 000 zlatých. Snad právě i jeho slova o míru, v nějž doufá a v nějž vkládá naději na splnění tužeb, které vyslovil už Arnošt Vojtěch z Harrachu, nahrávala mírovým snahám Inocence XII. Valdštejn se však přece lišil jak od Harracha, tak od Breunera právě tím, že od začátku rezignoval na nové episkopáty a soustředil se na rekonstrukci farní sítě. Co všechny snahy pohřbilo, byla však především finanční situace, v níž se český klérus kvůli

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Do kontextu jednání na ostatních zemských sněmech zasazuje obstrukci českého duchovenstva v 90. letech Joachim Bahlcke. Kontexty, které on předestírá, jsem se v této práci pokusil nahradit především poukazem právě na ono ovlivňování zemského sněmu zvenčí. Bahlcke, Joachim: *Geistlichkeit und Politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit.* in: Bahlcke, Joachim – Bömelburg, Hans-Jürgen – Kersken, Norbert (Hrsg.): *Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. - 18. Jahrhundert.* Leipzig 1996, s. 161–186.

³⁹ Viz kapitola 3.

⁴⁰ Relace ad limina Jana Josefa Breunera o stavu pražské arcidiecéze z 12. října 1697. ASV, Congregazione del Concilio, Relationes 666A.

⁴¹ Ve své relaci z 30. prosince 1680 napočítal Jan Bedřich z Valdštejna pouhých 569 obsazených farností. Podle toho, co se mi podařilo zjistit, však považuju spíše za nepravděpodobné, že by se podařilo Valdštejnovi za čtrnáct následujících let obsadit téměř dvě stě farností. ASV, Congregazione del Concilio, Relationes 666A. Viz kapitola 3.

⁴² Tamtéž.

neustálým výdajům na války, jež Habsburská monarchie vedla, ať už jejím nepřítelem byla Osmanská říše, Francie či uherští povstalci. I Breuner se nakonec musel smířit s nenaplněním svých nadějí. Nedlouho po mírových jednáních u Rijswijku a v Srjemských Karlovicích propukla válka nová a císař se opět obrátil se svými prosbami o peníze i na duchovenstvo.

Jak ale zodpovědět položenou otázku? Myslím, že k takovým odpovědím ještě čas nedozrál, neboť ptáme-li se, čeho dosáhnul Valdštejn, neptáme se pouze na něj. Ptáme se de facto i na to, čeho dosáhl Sobek, čeho Liechtenstein-Kastelkorn a čeho Breuner. Vzhledem k tomu, že i zde nám přes dosavadní bádání chybí jasné odpovědi, chybí nám i srovnání. Přesto u Valdštejna lze za nejdůležitější považovat tři body jeho činnosti – rezignace na nový episkopát a soustředění se na výstavbu farní sítě, silné zatížení na výchovu a vzdělání křesťanstva (ne jen kněžstva), prostřednictvím svatováclavského dědictví, misii, katechezí, kterou měli poskytovat především nově ustavení duchovní správci, semináře atd. a jeho polemiky se světskými stavy na zemském sněmu a státními úřady. Poslední z bodů souvisel s předchozími nejen z důvodů povýtce finančních, ale i z těch ideových. Duchovní stav měl být chápán jako něco specifického s výsadními právy a svobodami – mimo jiné proto, že na jeho práci, na jeho počtu a stavu závisela spása mnohých i osud země, která pokud bude mít dostatek dobrých duchovních, bude i na dobré cestě k rekatolizaci. Nebude-li mít, nedá se očekávat nic jiného, než to, žeb stesky budou pokračovat. I proto mohl Valdštejn na svou obhajobu prohlásit, že mu nejde než o službu nejvyššímu Pánu podle svého svědomí.

S vědomím parciality uzavírám tuto studii o sporech Jana Bedřicha z Valdštejna se státní mocí (a laickými stavy) v letech 1682–1694. Práce je pouze jedním z kroků, které jednou povedou k plnému zhodnocení činnosti jednoho z nejvýznamnějších pražských arcibiskupů. Mnoho problémů zůstalo otevřených, mnoho otázek nezodpovězených.

Mezi ty nezodpovězené patří otázky církevní správy, Valdštejnova mecenátu po roce 1676, zbožné nadace (od bratrstev po církevní stavby) a řízení diecéze.⁴³ Pro rozsáhlost převážně neprobádaných materiálů je odkazují budoucímu bádání.

Vedle těchto otázek se navíc vynořily i nové, mezi prvními, na něž se hodlám v budoucnu soustředit, je i vztah Jana Bedřicha z Valdštejna k jezuitskému řádu. Ten se jeví jako značně ambivalentní. Kromě podpory jezuitských autorů (mj. Athanasius Kircher, Jan Tanner, Matěj Václav Šteyer, Matěj Tanner, Bohuslav Balbín) se podařilo odhalit, i když zatím jen částečně konflikty, které Valdštejn s řádem měl v otázkách vedení a výuky na univerzitě, ale i ohledně vedení české provincie. Jako zvláště zajímavý se přitom jeví jeho vztah k P. Emanuelovi de Boye TJ (1639–1700).⁴⁴ Vztah k tomuto řádu rovněž komplikoval Valdštejnův postoj k názorům císařského zpovědníka P. Francesca Menegattiho, který se v odborné polemice postavil proti Michaelu Arnoštovi Beerovi a tím i proti Valdštejnovi, argumentuje přitom mimo jiné dílem jiného jezuita Petra Waddinga.

Kromě otázek, jež s tématem přímo nesouvisí, se objevují i otazníky palčivější. Stranou mého badatelského obzoru zůstala korespondence mezi Adolfem Vratislavem ze Šternberka a Leopoldem I. v letech 1688 až 1696, uložená v Archivu Národního muzea.⁴⁵ I z materiálů převážně duchovenské proveniencie (nunciatury, státní sekretariát atd.) však vysvítá celkem plastický obraz všech sporů, které stály v centru pozornosti práce. Považují

⁴³ Viz kapitolu o pramenech a literatuře. Krčilová, Irena: Katolická farní organizace na Pelhřimovsku v letech 1677 a 1700 ve světle farářských relací. Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12/2001, s. 121–136. Stuchlá, Pavla: *Prachatický vikariát 1676-1750. Vybrané otázky církevní správy*. Praha 2004. Ke starším vizitačním písemnostem, které však postrádaly celozemský ráz viz pak především článek V. Semerádové, kde je citována i základní literatura k vizitacím jako takovým. Semerádová, V.: Vizitační písemnosti Čech 17. století. Farní kostely a farní klérus pražské arcidiecéze v letech 1623-1694. SAP 47/1997, s. 125–204.

⁴⁴ K této problematice viz zvláště korespondence jednotlivých členů řádu s generalátem, zvláště z let 1688–1693. ARSI, Boh 5/I., (Epistolae Generalium 1688–1701/I. = 1688–1695).

⁴⁵ ANM, fond Rodinný archiv Šternberk–Manderscheid, kartony 173 a 174. O této korespondenci se poprvé zmínil Otto Placht. Viz Placht, Otto: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. Století. Praha 1957, s. 245.

tak toto manko jako jednu z výzev pro další bádání, s tím, že vědomí prozatímní parcuality je lepší než nevědomost.

AN – Národný archív Slovenska

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archa

AR – Archiv mesta Pustôc

AR – Archiv mesta Zvonimir 30

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – AR

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – AR

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – AR

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – Archiv mesta Bratislava

AR – AR

AR – Archiv mesta Bratislava

Zkratky

ANM – Archiv Národního muzea – Praha, ČR
AÖG – Archiv für österreichische Geschichte
APA – Archiv pražského arcibiskupství – fond NA Praha
APH – Archiv Pražského hradu – Praha, ČR
APUG – Archivio di Pontificia Università Gregoriana – Roma, Italia
ARSI – Archivum Romanum Societatis Iesu – Roma, Italia
ASR – Archivio di Stato di Roma – Roma, Italia
ASV – Archivio Segreto Vaticano – Città del Vaticano
AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv – Wien, Österreich
BNCVE – Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele – Roma, Italia
ČHÚŘ – Český historický ústav v Římě – Roma, Italia
ČKD – Časopis katolického duchovenstva
ČSB – Český slovník bohovědný (viz seznam literatury)
DHI – Deutsches historisches Institut in Rom – Roma, Italia
DP – Documenta Pragensia
HZ – Historische Zeitschrift
JS – Jesuitica – fond NA Praha
MIÖG – Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
NA – Národní archiv – Praha, ČR
NK – Národní knihovna – Praha, ČR
ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek – Wien, Österreich
ÖSA – Österreichische Staatsarchiv – Wien, Österreich
PHS – Právněhistorické studie
RAV – Rodinný archiv Valdštejnský
RHM – Römische Historische Mitteilungen
ŘKŘ – Řád křižovníků s červenou hvězdou – fond NA Praha
ŘP – Řád premonstrátů – fond NA Praha
SAP – Sborník archivních prací
SM – Stará manipulace – fond NA Praha
SOA Litoměřice – Státní oblastní archiv Litoměřice
SOA Praha – Státní oblastní archiv Praha
Strahov – Královská kanonie Premonstrátů na Strahově – Praha, ČR
SZA Opava – Slezský zemský archiv Opava

Seznam pramenů

Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano (ASV)

fond Sacra Congregazione del Concilio (Congr. Concilio)

Libri litterarum Visitationes Sacrorum liminum 16 (1681–1685)

Libri litterarum Visitationes Sacrorum liminum 17 (1686–1689)

Libri litterarum Visitationes Sacrorum liminum 18 (1689–1695)

Libri litterarum 18 (1676–1681)

Libri litterarum 19 (1683–1685)

Libri litterarum 20 (1686–1689)

Libri litterarum 21 (1689–1695)

Libri decretorum 33 (1683–1684)

Relationes Dioecesium, Praga, 666A

fond Congregazione dell'Immunità Ecclesiastica (Congr. Immunità Eccl.)

Acta, Ann. 1678, gennaio–maggio

Acta, Ann. 1678, giugno–ottobre

Acta, Ann. 1693, maggio–luglio

Libri litterarum 14

Libri litterarum 15 (1679–1680)

Libri litterarum 23 (1694 – 1695)

fond Archivio della Nunziatura di Vienna

Nunzi diversi 129

Nunzi diversi 131

Nunzi diversi 145

Nunzi diversi 146

Processi dei Vescovi e degli Abbati 186

Processi dei Vescovi e degli Abbati 199

Processi dei Vescovi e degli Abbati 264

Processi dei Vescovi e degli Abbati 283

Processi dei Vescovi e degli Abbati 161

Processi dei Vescovi e degli Abbati 190

Processi dei Vescovi e degli Abbati 189

fond Segreteria di Stato (Segr. Stato)

Germania 298/463 Minute di lettere alla Nunziatura dal Gennaio 1678 al 1690.

Germania 35 Registro di lettere scritte al Nunzio in Vienna dall'anno 1670 a tutto il 22. Luglio 1676

Germania 36 Registro di lettere scritte al Nunzio in Vienna dall'24. Settembre 1676 a tutto il 1681

Germania 38 Registro di lettere scritte al Nunzio in Vienna dal Gennaio 1682 a tutto il 1686

Germania 39 Registro di lettere scritte al Nunzio in Vienna dal 1. Gennaio 1687 a tutto il 1692

Germania 40 Lettere originali scritte all'Abb. Tucci Ministro Apostolico in Vienna nel 1669 e 1690

Germania 42 Registro di lettere scritte al Nunzio in Vienna dal 1. Gennaio 1693 a tutto Dicembre 1695

Germania 114 Lettere del Nunzio di Germania dal 1668 al 1699

Germania 194 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1675
 Germania 196 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1676
 Germania 200 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1678
 Germania 205 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1682
 Germania 207 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1683
 Germania 208 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1684
 Germania 210 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1685
 Germania 212 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1686
 Germania 218 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1691
 Germania 223 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1692–1. sv.
 Germania 224 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1692–2. sv.
 Germania 225 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1693
 Germania 226 Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1694–1. sv.
 Germania 297 Minute di lettere scritte al Nunzio in Vienna dell'anno 1668 all'anno 1680
 Germania 298 Minute di lettere scritte al Nunzio in Vienna dell'anno 1678 all'anno 1690
 Germania 300 Minute di lettere scritte al Nunzio in Vienna dell'anno 1691 all'anno 1692
 Germania 301 Minute di lettere scritte al Nunzio in Vienna dell'anno 1691 all'anno 1699
 Germania 302 Minute di lettere scritte al Nunzio in Vienna dell'anno 1693 all'anno 1694
 Germania 303 Minute di lettere scritte al Nunzio in Vienna dell'anno 1693 all'anno 1694

Lettere di Vescovi e Prelati

Vescovi 62 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1676
 Vescovi 67 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1681
 Vescovi 68 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1682
 Vescovi 69 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1683
 Vescovi 72 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1686
 Vescovi 75 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1688
 Vescovi 80 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1690
 Vescovi 81 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1691
 Vescovi 82 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1692
 Vescovi 88 Lettere di diversi Prelati, Vescovi e Governatori 1696
 Vescovi 192 Minute di lettere scritte a diversi Vescovi, Governatori e Prelati dal 1664 al 1683
 Vescovi 194 Minute di lettere scritte a diversi Vescovi, Governatori e Prelati dal 1684 al 1699
 Vescovi 195 Minute di lettere scritte a diversi Vescovi, Governatori e Prelati dal 1686 al 1694

Epistolae ad Principes (Ep. ad Princ.)

Epistolae ad Principes 79 Alessandro VIII, I–III (1689–1691)
 Epistolae ad Principes 80 Innocenzo XII, I–III (1691–1694)

Fondo Carpegna

Carp. 34 Vienna 29. Giugno 1685–Dichiarazione dell'Imperatore al Nunzio sopra l'assegna de Beni da darsi dai religiosi – p. 409.

Fondo Pio

kniha 270 An Ecclesiastici Bohemiae teneantur solvere in consulto Pontifice ad ... ab Imperatore petitas. Pio (1678)

Archivio di Pontificia Università Gregoriana, Roma (APUG)

Fondo P. Kircher

Archivio di Stato di Roma (ASR)

fond Miscellanea famiglie

Miscellanea famiglie Bunovisi–Carteggio del Nunzio di Germania Cardinale Buonvisi
1683–1684, č. karton 30, fasc. 23

Archivum Romanum Societatis Jesu, Roma (ARSI)

Bohemia

Boh 3–10 Epistolae Generalium

Boh 90 I–II (Catalogi breves 1641–1689)

Boh 91 I–II (Catalogi breves 1690–1719)

Boh 92b (Catalogi breves 1661–1731)

Boh 120 Litterae annuae Provinciae Bohemiae (cum Necrologia) 1708

Boh 192 Epistola et Acta 1512–1686

Boh 195 (Elogia 1604–1685)

Epistolae Externorum (Epp. Ext.)

Österreichisches Staatsarchiv Allgemeine Verwaltungsarchiv Wien (ÖSA. AVA)

fond Familienarchiv Harrach

153 korespondence Jana Bedřicha z Valdštejna s Arnoštem Vojtěchem Harrachem z let
1664–1668

220 korespondence Ferdinanda Bonaventury I. Harrachia s kardinálem Buonvisim
z let 1684–1699

220 korespondence Ferdinanda Bonaventury I. Harracha s Janem Josefem
Breunerem 1679–1686

232 korespondence Ferdinanda Bonaventury I. Harracha s Antidiem Dunodem z let
1680–1681

290 korespondence Ferdinanda Bonaventury I. Harracha s arcibiskupem Janem
Bedřichem z Valdštejna z let 1675–1693

Národní archiv Praha (NA Praha)

Desky zemské

Desky zemské stavovské, č. 8–10.

Desky zemské větší, 409, K 3.

fond Stará manipulace (SM)

Přípěvek duchovenstva na Turky 1/3 majetku, sig.: G 72/10, karton 835

Zemské sněmy 1682–1693, sig.: L 34, kartony 1311–1313

Janovští z Janovic – majetkové záležitosti, sig.: J 2/1 – 6, karton 930, ič. 1503

fond Česká dvorská kancelář (ČDK)

Elaboráty české kompilační komise týkající se zemského zřízení (s odůvodněním a
prameny). O duchovním stavu – ad 1723, sig.: II A I, kartony 26 a 27.

Nepřátelské vpády a opatření proti nim. Zřizování zemských komisariátů Čechy, Morava a
Slezsko (v I., 1678 – 1682 vpády Maďarů pod Tököllym na Moravu a obranné
opatření), sig.: VII N 1, ič. 1087, karton 891

Morava a Slezsko (1680 – 1750), sig.: VII N 1, ič. 1087, karton 892.

fond Řád křížovníků s červenou hvězdou (ŘKKŘ)

Akta z období velmistřů–pozůstalost a akta Jana Bedřicha z Valdštejna, ič. 237, kartony 479 a 480

Akta z období velmistřů–pozůstalost a akta Jiřího Ignáce Pospíchala, ič. 237, kartony 482–484

fond Archiv pražského arcibiskupství (APA)

Kopíře bul z Říma (1675–1684), sig.: B 16/3

Kopíře bul z Říma (1683 – 1692), sig.: B 16/4

Kopíře bul z Říma (1691–1700), sig.: B 16/5

Zpráva o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna (3. VI. 1694), i. č. 2020, sig.: B 63/4

Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky (1683–1698), i. č. 2137, sig.: B 68/6

Emanata 1682–1694, sig.: C 5–C7, kartony 52–65.

Registratura – výběr zajímavého z recept (1683–1694), sig.: D 74/10–D 75/3, kartony 1976–1979

Historica – Jan Bedřich z Valdštejna, sig.: C 103/2, karton 2004

Královéhradecké biskupství (1666–1674), sig.: C 109/2, karton 2039

Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1690 , 1716–1717, sig.: D 81/4, karton 2361

Záležitosti zdanění duchovenstva, zásadní věci, oprávnění panovníku ukládati duchovenstvu daně, 1678, 1684–1692, sig.: D 81/5, karton 2362

Uložení daně českému duchovenstvu světskou mocí bez papežského souhlasu 1684, sig.: D 81/6, karton 2362

Mimořádná daň proti Turkům (z církevních desátků) 1683–1684, sig.: D 81/7, karton 2362

Papežský desátek na válku proti Turkům 1683–1685, sig.: D 81/8, karton 2362

Mimořádná daň na válku proti Turkům (subsídium ecclesiasticum) přiznání 1686, 1691, 1738, sig.: D 81/9, karton 2363

Korespondence, týkající se částky 150 000 zl. ze solní pokladny na udržování nemocných masem ve špitálech, sig.: D 174/1, karton 2877

Sbírka patentů

PT 626 – 29. říjen 1682, Vídeň Leopold I. nařizuje v Království českém mimořádnou tureckou daň ze jmění nad tisíc zlatých na úhradu válečných vydání a stanoví způsob jejího vybírání

PT 627 – 29. říjen 1682, Vídeň Leopold I. nařizuje v Arcivévodství rakouském nad a pod Enží mimořádnou tureckou daň ze jmění nad tisíc zlatých na úhradu válečných vydání a stanoví způsob jejího vybírání

PT 629 – 1683, prosinec 28., Linz Leopold I. oznamuje obyvatelům dědičných království a zemí přepadení Vídně tureckými vojsky a pověřuje nejvyššího polního zbrojmistra Karla Evžena vévodu z Croy zverbováním vojska

PT 649 – 1689, srpen 1., Praha – Místodržící Království českého nařizují s ohledem na francouzské paliče potulující se zemí, zostřená bezpečnostní opatření při příchodu cizinců do země a při jejich pobytu v zemi

PT 653 – 1690, listopad 10. Vídeň. Leopold I. nařizuje obyvatelům Království českého, Markrabství moravského a Horního i Dolního Slezska s ohledem na hrozící nebezpečí turecké a francouzské daň z hlavy každého obyvatele

PT 655 – 1691, listopad 25. Vídeň. Leopold I. nařizuje obyvatelům Království českého, Markrabství moravského a Horního i Dolního Slezska s ohledem na hrozící

- nebezpečí turecké a francouzské daň z hlavy každého obyvatele, pověřuje zvláštní komisi jejím vybíráním a stanoví šestinedělní termín pro její odvedení
- PT 656 – 1692, červen 14. Vídeň. Leopold I. nařizuje v Království českém k částečné úhradě válečných vydání, spojených s vedením války proti Turkům a Francii, kolkování karet tuzemských i dovážených, spojené s odvedením zvláštní přírážky
- PT 675 – 1696, únor 13. Vídeň Leopold I. nařizuje v Království českém mimořádnou spěšnou daň z movitého i nemovitého majetku, který má hodnotu 1000 zl. a více, k úhradě vydání, spojených s vedením války proti Turkům
- PT 782 – 1708, prosinec 5. Vídeň Josef I. upozorňuje vážně katolické církevní představitele ve vnitrorakouských zemích, kteří exkomunikacemi a hrozbou církevními tresty se snaží podryti světskou moc, aby od tohoto svého počínání upustili
- PT 836 – 1716, červen 13. Vídeň Arcibiskup pražský Ferdinand, ustanovený od papežského nuncia u Karla VI. ve Vídni pro království České subkolektorem daně na válku s Turky, kterou na žádost císaře Karla VI. uvalil na duchovenstvo rakouských dědičných zemí papež Kliment IX. svým breve ze dne 15. II. 1716, pověřuje vybíráním této daně svého generálního vikáře Daniela Josefa Mayera

Archiv Akademie věd České republiky (AAVČR), Praha

- Osobní pozůstalost Josefa Vítězslava Šimáka, č. 119 Sněmy české (výpisy z literatury 17. stol., 1660 – 1710, Kastl.), karton 14
- Osobní pozůstalost Josefa Vítězslava Šimáka, č. 9 Šimák, J. V.: Leopold I., s. 1–178 a 1–131, karton 4
- Osobní pozůstalost Josefa Vítězslava Šimáka, č. 214 Výpisky k životopisu Balbínovu, karton 15.

Státní oblastní archiv v Praze (SOA Praha)

fond Rodinný archiv Valdštejnů (RAV)

- ič. 79, 81, 83, 87, 88, 89 a 90 papežské bully a dispensy k hodnostem Jana Bedřicha z Valdštejna, karton 18
- ič. 196 20. I. 1668 Václav Zimmermann SJ, rektor pražské univerzity, potvrzuje studia Jana Bedřicha z Valdštejna na filosofické fakultě a doporučuje ho olomoucké kapitule, karton 15
- ič. 214 10. IV. 1665 rektor pražské univerzity a děkan filosofické fakulty prohlašují Jana Bedřicha z Valdštejna doktorem filosofie, karton 15
- ič. 2423 Zpráva o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna, kniha II., sig. II-M2
- ič. 2424 Zpráva probošta Brunona v Doksanech o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna podle sestry Maxmiliány Zasmucké, kniha II., sig. II-O2
- ič. 2426 Výpis z protokolu o jednání tajné konsistoře papeže Klementa X. a jmenování Jan Bedřich z Valdštejna biskupem v Hradci Králové a poté arcibiskupem v Praze, kniha II., sig.: II-Q2
- ič. 2432 31. XII. 1692, Dopis císaře Leopolda Janu Bedřichovi z Valdštejna o sněmovních záležitostech, kniha II., sig. II-X2
- ič. 2444 Císařské prezentace Jana Bedřicha z Valdštejna na místo biskupa v Hradci Králové 1672, Kniha II., sig. II-K3
- ič. 2445 Reskripty císaře Leopolda pražskému arcibiskupovi Janu Bedřichovi z Valdštejna 1684, kniha II., sig. II-L3
- Kniha VIII., sig. VIII-C - VIII-P
- ič. 2487 Opis relace Brunona, probošta kláštera v Doksanech, o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna, kniha VIII., sig. VIII-C

- ič. 2492 Dispens nedostatku věku pro Jana Bedřicha z Valdštejna kanovníka kapituly ve Vratislavi, kniha VIII., sig. VIII-F
- ič. 2494 Reskript Leopolda I. týkající se slavnostní řeči Jana Bedřicha z Valdštejna při sněmu, kniha VIII., sig. VIII-H
- ič. 2495–2499 Záležitosti týkající se prezentace Jana Bedřicha z Valdštejna na pražský arcibiskupský stolec, kniha VIII., sig. VIII-I–VIII-N
- ič. 2500 Tištěný pořádek slavnostního průvodu při intronizaci Jana Bedřicha z Valdštejna 1676, kniha VIII., sig. VIII-O
- ič. 2501 Teze s Janem Bedřichem z Valdštejna, Františkem Augustinem a Karlem Ferdinandem (1672), kniha VIII., sig. VIII-P
- ič. 2549 Výpis z Desk zemských: závěť Jana Bedřicha z Valdštejna z 30. IV. 1694, kniha IX., sig. IX-G
- ič. 2580 1, Dopisy Jana Bedřicha z Valdštejna Jaroslavovi ze Šternberku, biskupovi v Litoměřicích (1693–1694), 2, Dopisy Jana Josefa Breunera a papežského nuncia Jaroslavovi ze Šternberka (1692–1696), 3, Různé dopisy litoměřickému biskupovi Jaroslavovi ze Šternberka (1696), 4, Sněmovní jednání 1693, kniha IX., sig. IX-O2
- ič. 2613 Jan Bedřich z Valdštejna zakládá Dědictví svatováclavské (15. VII. 1692), kniha X., sig. X-U2
- ič. 3275–3292, sig. I-25/2 – sig. I-25/19, karton 24
- ič. 3275, sig. I-25/2 – Jan Bedřich z Valdštejna, kanovník v Salcburku – 1665 – karton 24
- ič. 3276, sig. I-25/3 – kanonikáty v Salcburku, Olomouci, Vratislavi 1665-1669 – karton 24
- ič. 3277, sig. I-25/4 – korespondence s Athanasiem Kircherem a Antidiem Dunodem 1678-1691, karton 24
- ič. 3278, sig. I-25/5 – italská a francouzská korespondence 1666-1696 (?), karton 24
- ič. 3279, sig. I-25/6 – italská a francouzská korespondence 1665-1669, karton 24
- ič. 3280, sig. I-25/7 – korespondence s Jiřím Ignácem Pospíchalem 1671-1672, karton 24
- ič. 3282, sig. I-25/9 – s litoměřickým biskupem 1680, 1688, karton 24
- ič. 3283, sig. I-25/10 – oslavné tisky na Jana Bedřicha z Valdštejna 1668-1776, karton 24
- ič. 3284, sig. I-25/11 – oslavné řeči na Jana Bedřicha z Valdštejna 1658-1674, karton 24
- ič. 3287, sig. I-25/14 – Závěť Jana Bedřicha z Valdštejna 1694 – karton 24
- ič. 3289, sig. I-25/16 – jednání o imunitě kléru 1693-1694 – karton 24
- ič. 3290, sig. I-25/17 – Pohřební řeč nad Janem Bedřichem z Valdštejna - 1694
- ič. 3291, sig. I-25/18 – Compendaria notitia eorum, quae Antidius Dunod Sacerdos Burgundus de vita cum virtutibus Friderici Comitis de Waldstein Archiepiscopi Pragensis, ac praecipue per decursum Hujus ad mortem Infirmatibus scripto consignavit neznámý autor
- ič. 3292, sig. I-25/19 - inventář obrazů po Janu Bedřichovi z Valdštejna 1706
- ič. 4418 „Akta a korespondence Jana Bedřicha z Valdštejna (1658-1694)“, sig. I-1, karton 256
- ič. 4419 Akta a opisy listin týkajících se arcibiskupství pražského, olomouckého a biskupství litoměřického a královéhradeckého, sig. I-2, karton 256
- ič. 4420 „Rukopisy duchovních jednání“, sig. I-3, karton 256
- ič. 4422 Akta ze sněmovních jednání – 1658–1694, , sig. I-5, karton 256
- ič. 5286 Soupis bul k církevním hodnostem Jana Bedřicha z Valdštejna–dar Karla Egona Fürstenberga Emanuela Arnoštovi z Valdštejna (1785), karton 268
- ič. 5373 Jan Bedřich z Valdštejna (1680), karton 272
- ič. 5654 Podklady pro dějiny hraběte Jan Bedřich z Valdštejna ... od p. Johana Richtera (1903), karton 295

Státní oblastní archiv v Litoměřicích (SOA Litoměřice)

Schlenzova sbírka

Zpráva o smrti Jana Bedřicha z Valdštejna – opis pořízený Emanuelem Arnoštem z Valdštejna (I. VII. 1734, Litoměřice), sig.: SB II/47

Jan Bedřich z Valdštejna odpovídá J. Ign. Hr. ze Šternberka na jeho návrh ve věci narovnání o dědictví kaplířovské a podává zprávy o jednání zemského sněmu (19. XII. 1693), sig.: SB V/11

Popis vjezdu Schleinitze do Litoměřic při jeho intronizaci (1656), sig.: SB V/18

Valdštejnská sbírka

- A. L. Frind – Materialien zur böhmischen Kirchengeschichte, sig. BI F 35 1,2
Relatio mortis Joannis Friderici de Waldstein, sig.: BI F 49
Arcibiskup pražský Jan Bedřich z Valdštejna podává zprávu císaři o nepořádcích v Čechách a podává návrh na jejich odstranění (31. VII. 1687), sig.: BI E F 4
Omluva Jana Bedřicha z Valdštejna, proč se nemůže po uplynutí tří let, jak je zvykem, dostavit do Říma, sig.: BI E F 6
Odpovědi na otázky, týkající se pražského arcibiskupství a metropolitní kapituly (3. III. 1695), sig.: BI E F 28
Spory mezi pražskou metropolitní kapitulou a královéhradeckými biskupy (1688–1711), sig.: BI E F 40
Leopold I. potvrzuje, že si s papežským svolením vypůjčil ze solní pokladny pražského arcibiskupství 148 244 zl. a r. 1680 v době moru 15 000 zl. (1683, 17. IV., Wien), sig.: BI E F 87
Leopold I. prosí Inocence XI. O příspěvek na opravu kostelů a škol královských měst Českého Brodu a Kouřimi... (1681, 3. VIII., Wiener Neustadt), sig.: BI E F 106
Místodržící Leopoldovi ve věci stabilizace královéhradeckého biskupství a sporu o patronát (1668, 4. IX., Praha), sig.: BI E F 112
Přednosti a privilegia kněžstva, poč. 18. stol., sig.: BI E F 115

fond Biskupství Litoměřické

Korespondence biskupů s kapitulou, Jaroslav Ignác ze Šternberka (1678–1680), č. karton 38

Slezský zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Metropolitní kapitula Olomouc (MCO)

- Jan Josef svobodný pan Breuner (1625, 1659–1702), ič. 3177, sig.: D I b 12, karton 96.
Ondřej Dirre (1650–1658, světící biskup a generální vikář), ič. 3199, sig.: D I d 4, karton 99.
Karel hr. Kinský z Vchynic a Tetova (též kanovník ve Vratislavi a prelát v kolegiální kapitule tamtéž (1674 - 1693), ič. 3245, sig.: D II k 11, karton 107
Ferdinand Leopold Benno hr. z Martinic (1635–1752), ič. 3271, sig.: D III m 3, karton 114
Karel Julius Orlik sv. p. z Lažiska (1666–1675), ič. 3290, sig.: D III o 8, karton 117
Dominik Seraglia, (1657–1661), ič. 3347, sig.: D V s 18, karton 129
Jaroslav Ignác hr. Šternberk (též kanovníkem pasovským), (1661–1667), ič. 3354, sig.: D V s 33, karton 133
Jan Bedřich hr. Waldstein (1664–1669), ič. 3387, sig.: D VI w 2, karton 138
Jan Václav hr. Waldstein (1689–1690), ič. 3388, sig.: D VI w 3, karton 138
Osobní a úřední korespondence kanovníka a světícího biskupa Ondřeje Dirre (1647–1669), ič. 4648, sig. I a 16/1, karton 640

Arcibiskupství Olomoucké (AO)

- Vyšetřování profesorů olomoucké koleje Jana Tannera, Viléma Frölicha a Jana Sieminského pro podezření z hereze (1673–1676), ič. 2037, sig.: B b 55, karton 418
Otázka poměru olomouckého a pražského arcibiskupa, volby pražských arcibiskupů a koadjutorů; výpis o proboštství vyšehradském z kroniky Beckovského a Hájkovy, ič. 976, sig.: A 22/9-4, karton 279

Královská kanonie Premonstrátů na Strahově

Annales Strahovienses, tomus III. (1682–1696), sig.: DJ III 4.

Becker, Tobias Johannes: Bitter Todes-Gedächtnüss des Herrn Joannis Friderici ... (von Waldstein). Prag 1694, sig.: HJ I 39/55

E morte redivivus in gloria seu funebris panegyrica in Eccla ad S. Norbertum Vetero-Pragae, Rkp., sig.: DB IV 10/op. 7

Mladota de Solopisk, Adamus Ignaz: Vivit post Funera virtus celsissimi et reverendissimi principis ac domini domini Joannis Friderici e comitibus de Waldstein, ... honori ac venerationi illustrissimi et excelentissimi domini domini Ernesti Josephi SRI Comitis de Waldstein ... Oratione funebri in Sacra metropolitana D. Viti M. Pragensi, ipsis solennibus Exequijs Anno 1694. Die 11. Augusti exposita. Pragae 1694. sig.: BU II 128, č. 13

Pešina z Čechorodu, Tomáš: Brevis salutatio in metropolitanae ecclesia Pragensi sub introductione reverendissimi ac celsissimi principis Domini Domini Joannis Friderici e comitibus de Waldstein... post decantatum hymnum Te Deum laudamus dicta. Dominica Laetare. Pragae, in Collegio SJ ad S. Clementem 1676, sig.: BQ I 73/65

Relatio mortis Joannis Friderici de Waldstein..., Rkp., sig.: DD IV 18

Tanner, Jan: Aphiteatrum gloriae spectaculis leonum Waldsteinicorum adorantium ... Honori ... Joannis Friderici SRI Comitis de Waldstein ... Pragae 1661, sig.: CQ VIII 9/36

Lusus theatralis magnanimatorum a vitae Waldsteiniorum prosapiae leonum... Joanni Friderico... Reginae-Hradecensis... episcopo 1674, sig.: HK VIII 2/51

Valdštejnové rodina – Materialien zur Geschichte dieser Familie. Saec. XIX. Jandera - poznámky k dějinám Valdštejnů, sig.: DC III 35–36

Košetický, Jiří Evermod: Quodlibetica I. - V., Rkp., sig.: DG II 4–8

Freisleben, Modestus: Vita Maxmilianae Zasmuckin, Rkp., sig.: DG V 32

Národní knihovna

Annuae literae provinciae Bohemiae Societatis Jesu, sig.: XXIII C 105/10–12.

Cataractae gratiarum octo rivis nemus Walstainicum inundantium octo heroibus illustrissimam familiam illustrantium in clarissimo natalis diei sole sub signo Leonis apertae iridem ex propria lucis reflexione suis factis semper aemulam magis animatam quam coloratam illustrissimum Dominum, Dominum Ioannem Fridericum SRI Comitem a Waldstain exprimunt, sig.: XXII C 47.

Sortilegium Marianum Congregationis BV in Caelos assumtae sub schemate apostolorum in unum congregatorum in quo assumta in Caelos, Beatissima Virgine, ex tribus ss. Apostolorum Candidatis Joannes in caput et rectorem eligitur. Honori illustrissimi ac reverendissimi Domini Domini Joannis Friderici SRI Comitis a Waldstein, Domini in Dux et Oberleutensdorff, etc. Olomucii 1669 (MDCLXIX), die 25. Augusti, sig.: 52 B 44, adl. 17

Relatio Mortis..., sig.: XIV G 27 – 43

Staré tisky

- Becker, Tobias Joannes: Bittere Todes-Gedächtnuss dess Wayland hochwürdigsten, hochgebohrnen Fürstens und Herrn Herrn Joannis Friderici, Ertzbischoffens zu Prag, dess heiligen Römischen Stuhls erbohrnen *Legatens*... Des dritten Junii dieses lauffenden 1694. Jahrs, sich mit höchster Betauerung eraignet, dessen Leich-Begängnuss alsdann in dem August-Monath andächtig und kostbahr (worbey auch nebst andern gegenwärtige Teütsche Predig, in der Ertz-Stuhl und Haupt-Kirchen zu Prag) gehalten, und anjetzo auff vieler Begehren und Verlangen in Druck gegeben worden. Prag bei Carl Ferdinand Arnolt von Dobroslavina 1694.
- Berghauer, Johann Thomas: Protomartyr poenitentiae... Pragae 1736.
- Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanum Pontificium. Taurinensis Editio locupletior facta Collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a s. Leone Magno usque ad praesens. Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. Theologiae et Ss. Canonum peritorum, quam SS. D. N. Pius Papa IX. Apostolica benedictione erexit auspiciante emo ac revmo dno S. R. E. Cardinali Aloysio Bilio. Tomus XIX. Innocentius XI. (ab ann. MDCLXXVI ad ann. MDCLXXXIX). Augustae Taurinorum MDCCCLXX.
- Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanum Pontificium. Taurinensis Editio locupletior facta Collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a s. Leone Magno usque ad praesens. Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. Theologiae et Ss. Canonum peritorum, quam SS. D. N. Pius Papa IX. Apostolica benedictione erexit auspiciante emo ac revmo dno S. R. E. Cardinali Aloysio Bilio. Tomus VIII. A Gregorio XIII (an. MDLXXII) ad Sixtum V. (an. MDLXXXVIII.). Augustae Taurinorum MDCCCLXIII.
- Červenka z Věžňova, Václav: Notitia collegii convictorum ad s. Bartholomeum. Pragae 1674.
- Červenka, Václav z Věžňova: Splendor et Gloria Domus Waldsteinianae, to jest Čest a sláva domu valdštejnskýho, nebo Muži vroucností, láskou, literním uměním a mnohýma hodnostmi ozdobně osvěcení.
- Hammerschmidt, Jan Florián: Gloria et Majestas Sacro-Sanctae Regiae, exemptae, et nullius diaecesis, Wissehradensis Ecclesiae SS. Apostolorum Petri et Pauli. Vetro-Pragae 1700.
- Hammerschmidt, Jan Florián: Prodromus Glorae Pragenae. Vetro-Pragae 1717.
- Hartmann, Zikmund von Hartenthal: Lob- und Ehren- Red so an dem hochansehlichen ... Ihro hofgräfflichen hochwürden und Gnaden des Herrn Herrn Hans Fridrich von Waldstein wohlbenandten Bischoffen von Königgratz etc. etc. Alss man deroselben Ehr- und Freundenreiche Einbekleidung oder neue Investitur der General Grossmaisterschafft durch Böhmen, Mähren, Schlesien und Polen, eines Edlen uralten Kreitz- und Hospital-Ordens von Rothen Stern aus den Wappen ihres Ersten Generals in Böhmen Alberti a Sternberg also benannt. Den 14. Septembris am Fest der heiligen Kreitz-Erhöhung. In dem vornembsten Hauptstift dieses gantzen hochlöblichen Ordens in Prag *solemniter* celebriret. Im Jahr den Gnadenreichen Christi Geburth 1668.
- Kalina von Jäthenstein, M.: Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrten, deren Beschreibungen bister nicht bearbeitet sind I–III. Praha 1818–1827.
- Kircher, Athanasius: Historia Eustachio-Mariana. Romae 1665.
- Kircher, Athanasius: Ars Magnae Lucis et Umbrae. Amstelodami 1671.
- Kříž, Karel: Introductio ad sacram historiam Bohemiae adornata a Carolo Krziz, presbytero ecclesiastico ss. Theologiae Baccalaureo formato, et pro suprema ejusdem

- doctoratus laurea candidato. Annexa quoque notitia de eodem illustri Regno. Vetro-Pragae in Aula Regia typis Jacobi Schweiger, Archi-Episcopalis Typographi 1764.
- Lunadoro, Girolamo: Relazioni della corte di Roma e dé Riti che se osservano in essa, suoi officii, dignità e magistrati. Nuovamente corretta e accresciuta, con l'aggiunto del moderno maestro di camera. Rom 1698.
- Meusel, JG: Das Gelehrte Teutschland. Bd. 1-23
- Mladota, Adam Ignác ze Solopisk: Vivit post funera virtus reverendissimi ac celsissimi Principis Domini Domini Joannis Friderici ex comitibus a Waldstein. Pragae, in Collegio SJ ad S. Clementem b. d.
- Pelzel, F. M.: Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler I–IV. Praha 1773–1782.
- Pelzel, F. M.: Boehmische und maehrische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis gegenwaertige Zeit. Prag 1786.
- Pinto Ramírez, André: Wundersames Leben des ehrwürdigen Vallitoletanischen Jungfrauen Marina de Escobar aus dem, was sie selbst auff ihrer geistlichen Vätern befehle verzeichnet zusammen getragen durch RP Ludovicum de Ponte als ihren Beichtvater spanisch beschreiben, aus dem spanischen in lateinische Sprach von RP Melchiore Hanel übersetzt, endlich ins teütsche überbracht. Prag 1700–1701.
- Rinck Eucharius Gottlieb, Leopold des Grossen, Röm. Kayser wunderwürdiges Leben und Thaten. 2 Bde. Leipzig 1708.
- Rinck Eucharius Gottlieb, Leopold des Grossen Röm. Käysers wunderwürdiges Leben und Thaten, aus geheimen nachrichten eröffnet und in vier Theilen getheilet. Der andere druck um vieles vermehret. 2 Bde. Leipzig 1709.
- Synodus archidioeciesiana Pragensis habita ab ... Sbigneo Berka, Dei et apostolicae sedis gratis Archi-Episcopo Pragensis et Principe, Legato nato, etc. Anno a Christi Nativitate 1605. in festo S. Wenceslai Principis Martyris, ac Patroni Regni, nunc vero adnexis statutis provincialibus Ernesti Archi-Episcopi primi Pragensis cum novo et locupletissimo indice ex speciali mandato ... Joannis Mauritii Gustavi, Dei gratis Archi-Episcopi Pragensia, Sedis Apostolicae Legati Nati, Comititis de Manderscheid-Blanckenheim et Geroldstein ... reimpressa. Pragae 1762.
- Tanner, Jan: Apmhiteatrum gloriae spectaculis leonum Waldsteinicorum adornatum. Pragae 1661.
- Tanner, Jan: Disertatio paraenetico-apologetica in mirabilem vitam b. Virginis Mariae de Escobar sex libris comprehensas a R. P. Ludowico da Ponte... Pragae 1672.
- Tanner, Jan: Pretiosa sensa, et coelestia lumina, nec non pia quaedam meditationes, documenta ac orationes... Ludovici de Ponte... primum hispanice iterato, dein italicae edita, nunc in latinum conversa opera RP Aureliani de Baenst..., quibus breve ejusdem venerabilis viri vitae, ac nonnullarum virtutum compendium... praefixit P. Joannes Tanner... Pragae 1691.
- Tanner, Jan: Prudentia eximii ascetae venerabilis Patris Ludovici de Ponte e SJ. In examinandis, ac approbandis venerabilis virginis Marinae de Escobar Divinis Revelationibus relucens, et vindicata. Pragae 1698.
- Tanner, Jan: Oratio de Immaculata conceptione Beatissimae Virginis Dei Genitricis Mariae, super Psalmum 86. Pragae in Basilica Teinensi ... Anno Domini 1685. 9. Decembris. Pragae 1685.
- Wadding, Peter: Tractatus de Contractibus, in genere et in specie. Graz 1644.
- Wagner Franz SJ, Leben und Tugenden Eleonorae Magdalenae Theresiae (Wien 1721).
- Waldstein, Johann Friedrich von: Liber scriptus intus, expensorum ab amore pro humani generis redemptione elenchum, foris, a dolore, stylo, crudelitatis inscriptum characterem continens: Amanti ac dolenti Deiparae in amoris debiti atque

observantiae perpetuae symbolum in Oratorio Sodalitatis Micro-Pragensis dictione propositus, eidemque Matri Dolorosae severentissime dicatus. Praga, in Collegio SJ ad S. Clementem b. d.

Wallis, Joannes Robertus SJ: Vita a morte vindicata, et dicata vitae ac incolumitati reverendissimi ac celsissimi Principis Domini Domini Joannis Friderici ex comitibus a Waldstein. Praga, in Collegio SJ ad S. Clementem b. d.

Zodiacus illustrium ecclesiae siderum seu virtutes infulatae clarissimorum duodecim orbis Christiani Antistitum reverendissimo et celsissimo Principi Domino Domino Joanni Friderico e comitibus de Waldstein Archiepiscopo Pragensi... postea quam is nuper Regni Bohemiae Communi Voto ac Plausu, ecclesiae Metropolitanae Archiepiscopalem Cathedram solemnem pompa adiisset. In aggratulationis faustae obsequii debiti argumentum a devotissimo reverendissimae ejus celsitudini Collegio Pragensi Societatis Jesu ad S. Clementem concinnatae et oblatae. Praga 1676.

Literatura

Web

<http://www.newadvent.org>
<http://www.bautz.de>
<http://www.fiu.edu/~mirandas/cardinals.htm>
<http://www.heiligenlexikon.de>
<http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/>
<http://www.manuscriptorium.org>
<http://www.univie.ac.at/Geschichte/Harrach/>
<http://www.knihopis.org/>
<http://genealogy.euweb.cz/>
<http://www.catholic.org/saints/>

Encyklopedie a slovníkové příručky

- Bittner, Ludwig – Gross, Lothar: Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden. 1. Bd. (1648–1715). Berlin 1936.
- Buben, Milan M.: Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích. I.–II./2 Praha 2002–2007.
- Buben, Milan M. – Pokorný, Pavel R.: Encyklopedie českých sídelních biskupů. Praha 2000.
- Cappelletti, Vincenzo–Di Lella, Giuseppe–Ghisalberti, Alberto M. (dir.): Dizionario biografico degli Italiani. 68 Vol. Roma 1958–2007.
- Caraffa, Filippo (dir.): Bibliotheca Sanctorum. Romae 1968.
- Čornejová, Ivana–Fechtnerová, Anna: Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773. Praha 1986.
- Gatz, Erwin–Janker, Stephan M. (Hgs.): Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon. Berlin 1990.
- Eliade, M. (ed.): Encyclopedia of Religion. (15 vols.). New York 1987.
- Kasper, Walter (Hg.): Lexikon für Theologie und Kirche. 11 Bd. Freiburg–Basel–Wien 2006.
- Marthaler, Berard L. (ed.): New Catholic Encyclopedia. 2nd. Edition. 7. Vol., Hol–Jub. Detroit–New York–San Diego–San Francisco–Cleveland–New Haven–Waterville, Maine–London–München 2003.
- Moroni, Gaetano: Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni. 103 Vol. Venezia 1840–1861.
- Ritzler, Remigius OFMConv. - Sefrin, Pirmin OFMConv.: Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, sive Summorum pontificum – SRE Cardinalium, ecclesiarum antistitum series. Volumen quintum. A pontificatu Clementis PP. IX (1667) usque ad pontificatum Benedicti PP. XIII (1730). Patavii 1952.
- Sommervogel, Carlos–Backer, Aloys de: Bibliothèque de la Compaigne de Jésus. Bruxelles–Paris 1890–1909.
- Tumpach, Josef–Podlaha, Antonín: Český slovník bohovědný. Praha 1912–1932.
- Vlček, Pavel–Sommer, Petr–Foltýn, Dušan: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1998.

Kompedia

- Barudio, Günter: Das Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung 1648–1779. Frankfurt am Main 1981.
- Bromley, J. S. (ed.): The Rise of Great Britain and Russia 1688–1715/1725. The New Cambridge Modern History. Vol. 6. Cambridge 1971.
- Burke, Peter – Inalcik, Halil (eds.): From the Sixteenth to the Eighteenth Century. History of Humanity. Vol. 5. Paris – London – NY 1999.
- Braubach, Max: Vom Westfälischen Frieden bis zur Französischen Revolution. Bd. 10. der Taschenausgabe. /viz též Handbuch der deutschen Geschichte Bd. 2./ Stuttgart 1999. - viz NK SSPV – 943.0 Han 10
- Carsten, F. L. (ed.): The Ascendancy of France 1648 – 1688. The New Cambridge Modern History. Vol. 5. Cambridge 1964.
- Duchhardt, Heinz: Altes Reich und europäische Staatenwelt 1648 – 1806. Enzyklopädie deutscher Geschichte. 4. Bd. München 1990.
- Endres, Rudolf: Adel in der frühen Neuzeit. Enzyklopädie deutscher Geschichte. 18. Bd. München 1993.
- Goertz, Hans-Jürgen: Religiöse Bewegungen in der frühen Neuzeit. Enzyklopädie deutscher Geschichte. 20. Bd. München 1993.
- Jedin, Hubert (Hg.): Die Kirche im Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung. Handbuch der Kirchengeschichte. Bd. V. Freiburg–Basel–Wien 1970.
- Jedin, Hubert (Hg.): Reformation. Katholische Reform und Gegenreformation. Handbuch der Kirchengeschichte. Bd. IV. Freiburg–Basel–Wien 1967.
- Kryštůfek, F. X.: Všeobecný církevní dějepis. Díl 3. Nový věk. Praha 1892.
- Maurer, Michael: Kirche, Staat und Gesellschaft im 17. und 18. Jahrhundert. Enzyklopädie deutscher Geschichte. 51. Bd. München 1999.
- Neuhaus, Helmut: Das Reich in der frühen Neuzeit. Enzyklopädie deutscher Geschichte. 42. Bd. München 1997.
- Oestreich, Gerhard: Verfassungsgeschichte vom Ende des Mittelalters bis zum Ende des alten Reiches. Bd. 11. der Taschenausgabe /viz též Handbuch der deutschen Geschichte Bd. 2./ Stuttgart 1999. - viz NK SSPV – 943.0 Han 11
- Pauser, Josef–Scheutz, Martin–Winkelbauer, Thomas (hg.): Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch. Wien – München 2004.
- Po-chia Hsia, Ronnie: Gegenreformation. Die Welt der katholischen Erneuerung 1540–1770. Frankfurt am Main 1998.
- Tomek, E.: Kirchengeschichte Österreichs 1-3. Innsbruck – Wien – München 1937-1959.
- Treue, Wilhelm: Wirtschaft, Gesellschaft und Technik vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. Bd. 12. /viz též Handbuch der deutschen Geschichte Bd. 2./ Stuttgart 1999. - viz NK SSPV – 943.0 Han 12.
- Uhlhorn, Friedrich – Schlesinger, Walter: Die deutschen Territorien. Bd. 13. /viz též Handbuch der deutschen Geschichte Bd. 2./ Stuttgart 1999. - viz NK SSPV – 943.0 Han 13.
- Venard, Marc (Hg.): Die Geschichte des Christentums. Religion, Politik, Kultur. Bd. 9. Das Zeitalter der Vernunft (1620/1630 – 1750). Freiburg im Breisgau 1998.
- Vierhaus, Rudolf: Staaten und Stände. Vom Westfälischen bis zum Hubertsburger Frieden 1648 bis 1763. Propyläen Geschichte Deutschlands. 5. Bd. Berlin 1984.
- Winkelbauer, Thomas: Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I. – II. (Österreichische Geschichte 1522–1699). Wien 2003.

Zeeden, Ernst Walter: Das Zeitalter der Glaubenskämpfe 1555–1648. 9. Bd. Der Taschenausgabe /viz též Handbuch der Deutschen Geschichte Bd. 2. Stuttgart 1999. - viz NK SSPV – 943.0 Han 9.

Edice

- Abrahamowicz, Zygmunt: Kara Mustafa pod Wiedniem. Zródla muzulmanskje do dzie wyprawy wiedejskiej 1683 roku. Z tureckiego przelozył i opracował. Krakow 1973.
- Baur Ludwig, Berichte des hessen-darmstädtischen Gesandten Justus Eberhard Passer an die Landgräfin Elisabeth Dorothea über die Vorgänge am kaiserlichen Hof und in Wien von 1680 bis 1683, in: AÖG 37 (1867), 271-409.
- Beckovský, Jan: Poselkyně starých příběhů českých. Díl druhý 1526–1715. Ed. A. Rezek. Praha 1880.
- Berthier, Franz Joachim Joseph (ed.): Innocentii papae XI epistulae ad Principes. 2. Bde. Roma 1891–1895.
- Carmignano di Brenta, Arturo Maria P. a cura di: P. Marco d'Aviano. Corrispondenza Epistolare. I. Vol. Ecclesiastici. Abano Terme–Veneto 1986.
- Dvořák, Max (hg.): Briefe Kaiser Leopold I. an Wenzel Euseb Herzog in Schlesien zu Sagan, Fürsten von Lobkowitz (1657 – 1674). Wien 1894.
- Flégl, Oldřich (ed.): Relace kardinála Harracha o stavu pražské arcidiecése do Říma. Příspěvek k církevním dějinám Čech XVII. stol. z archivu koncilia v Římě. Věstník české akademie 23, 1914, s. 185–197, 227–243.
- Fraknoi, Guiglielmus (ed.): Relationes Cardinalis Buonvisi anno 1686. in Monumenta Vaticana Hungarica II. Budapestini 1886.
- Immich, Max – Weech, Franz von: Zur Vorgeschichte des Orleans'schen Krieges. Nuntiaturreporte aus Wien und Paris 1685–1688. Heidelberg 1898.
- Jireček, Hermenegild (ed.): Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého – Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627. Praha 1888.
- Kirchberger, Helga (Hg.): Briefe Leopolds I. an P. Emerich Sinelli 1668-1675. Diss. Wien 1953.
- z Kochemu, Martin: Veliký život Pána a Spasitele našeho Krista Ježíše a jeho nejsvětější a nejmilejší matky Marie Panny, jakož i všech jiných krevních přátel Syna božího... Eds. Sládek, Miloš – Peisertová, Lucie – Breň, Tomáš. Praha 2007.
- Krásl, František: Responsa ad 42 puncta ... Pars I. Sub vicario Chrudimensi. Pragae 1904.
- Lucidi, Angelo: De visitatione sacrorum liminum. Instructio s. C. Concilii edita iussu S. M. Benedicti XIII. exposita et illustrata et quam humillime dedicata SM Pio IX. Pont. OM ... a scribendis litteris ad relationes Episcoporum in S. C. Conc. et caus. summ. ref. In S. C. Episc. et Regul. Editio tertia ab innumeris mendis purgata et pluribus additionibus aucta per P. Josephum Schneider Societatis Jesu. Romae 1883.
- Levinson, Arthur: Nuntiaturreporte vom Kaiserhofe Leopolds I. II. Teil (1670, Mai – 1679, August). Archiv für österreichische Geschichte 106. Bd. Wien 1918, s. 495 – 728.
- Levinson, Arthur: Nuntiaturreporte vom Kaiserhofe Leopolds I. I. Teil (1657, Februar– 1669, Dezember). Archiv für österreichische Geschichte 103. Bd. Wien 1913, s. 547–841.
- Malý, Karel–Kučerová, Klára–Šouša, Jiří (edd.): Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského. in: Malý, Karel–Soukup, Ladislav (edd.): Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918. Praha 2006, s. 793–873.
- Podlaha, Antonín: Excerpta ex Francisci Barton scripto "Phosphorus auctus." Praha 1915.

- Podlaha, Antonín: *Tumbarius s. metropolitanae ecclesiae Pragensis*. Praha 1916.
- Podlaha, Anotnín (ed.): *Thomas Pessina, Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680*. Praha 1916.
- Podlaha, Antonín (ed.): *Sbirka pramenů církevních dějin českých stol. XVI. - XVIII. Č. 4/1. Chronici Plassensis privati. „Tilia Plassensis“ inscripti a F. Mauritio Vogt, SOCist. Plassii professo exarati pars tertia. II. Benedicti Schepppl (cum continuatione aliorum) De abbatibus monasterii Plassensis et De monasterii Plassensis professis. Z rukopisů kláštera Oseckého*. Praha 1909.
- Pribram, Albert Francis – Pragenau, Moriz Landwehr von (Hgs.): *Privatbriefe Kaiser Leopold I. an den Grafen F. E. Pötting 1662–1673. Fontes rerum austriacarum, Diplomata et acta. LVI. Band. Wien 1903–1904*.
- Pufendorf Esaias, *Bericht über Kaiser Leopold, seinen Hof und die österreichische Politik 1671–1674*, hg. und erläutert von Karl Gustav Helbig (Wien 1862).
- Renner, Victor (hg.): *Türkische Urkunden das Jahr 1683 betreffend*. Wien 1888.
- Rezek, Antonín: *Tak zvaná „Idea gubernationis Ecclesiae“ z času kardinála Harracha. Věstník královské české společnosti nauk. 1893/1894. Praha 1894, s. 1–7*.
- Schulz, Václav (ed.): *Korrespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka*. Praha 1898.
- Schulz, Václav (ed.): *Korrespondence Jesuitů provincie české z let 1584–1770 z Archivu Musea Království českého*. Praha 1900.
- Tocci, Mirella a cura di: *Il diario di Jacob Emerix de Mattheis, decano della Sacra Romana Rota*. Napoli 1982

Literatura

- Abrahamowicz, Zygmunt: *Der politische und ökonomische Hintergrund des Wiener Feldzuges von Kara Mustafa*. *Studia Austro-Polonica* 3/1983 (Warszawa-Kraków), s. 7-44.
- Abrahamowicz, Zygmunt (Hg.): *Die Türkenkriege in der historischen Forschung*. Wien 1983.
- Acsády, Ignaz: *Geschichte der ungarischen Nation*. Budapest 1898.
- Albrecht, D.: *Zur Finanzierung des Dreißigjährigen Krieges*. In: Rudolf, H. U. (Hg.): *Der Dreißigjährige Krieg*. Darmstadt 1977.
- Angelini, Alessandro – Butzek, Monika – Sani, Bernardina a cura di: *Alessandro VII Chigi (1599 – 1667). Il Papa Senese di Roma Moderna*. Siena 2000. DHI, sig.: Fl 193.
- Bahlcke, Joachim: *Geistlichkeit und Politik. Der ständisch organisierte Klerus in Böhmen und Ungarn in der frühen Neuzeit*. in: Bahlcke, Joachim – Bömelburg, Hans-Jürgen – Kersken, Norbert (Hrsg.): *Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Übernationale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. - 18. Jahrhundert*. Leipzig 1996, s. 161–186.
- Barker, Thomas M.: *Václav Eusebius z Lobkovic (1609 – 1677). Military Entrepreneurship, Patronage and Grace*. *Austrian History Yearbook* 14/1978, s. 31–50.
- Bartůněk, Václav: *Johann Friedrich Waldstein, Erzbischof von Prag*. Prag 1978.
- Bartůněk, Václav: *Jan Bedřich Valdštejn, prasnovec frýdlantského vévody. Jižní Morava 1974, s. 73–79*.
- Bauer, Clemens: *Die Epochen der Papstfinanz*. *Historische Zeitschrift* 138/1928, s. 457–503.
- Bělohávek, Václav P.: *Jan Bedřich z Valdštejna. Od Karlova mostu–Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou 6, 1933, s. 57–63*.

- Bělohávek, Václav P.: Dějiny křižovníků s červenou hvězdou. Praha 1930.
- Bělohávek, Václav P.: Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s červenou hvězdou. Praha 1933.
- Benedikt, H.: Kaiseradler über dem Apennin. Die Österreich in Italien 1700 bis 1866. Wien-München 1964.
- Benna, Anna Hedwig: Doppelspionage im Türkenjahr 1683. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 17-18/1964-1965, s. 1-23.
- Bérenger, Jean (hg.): Les relations franco-autrichiens sous Louis XIV. Siège de Vienne 1683. Saint-Cyr-Coëtquidan 1983.
- Bérenger, Jean: Finances et Absolutisme dans la seconde moitié du XVIIe siècle. Paris 1975.
- Bezděka, Viktor Josef-Votka, Jan Křtitel: Drahé kameny z koruny Svatováclavské. Praha 1871.
- Bischoffshausen, Sigismund von: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof (1689-1691). Stuttgart-Wien 1900.
- Bittner, Ludwig-Gross, Lothar (Hg.): Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648). Bd. I. (1648-1715). Berlin-Zürich 1936.
- Blatný, Pavel: Valdštejnská obrazárna v Chebském muzeu. Katalog stálé expozice. Cheb 1999.
- Blet, Pierre: Le clergé du Grand Siècle en ses assemblées (1615-1715). Paris 1995.
- Bojani, Fritz de: Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 3 Vol. Rome-Paris 1910 - 1912.
- Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 21. Septembre 1676-31. décembre 1679. Première Partie: Affaires politiques. Rome 1910.
 - Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 21. Septembre 1676-31. décembre 1679. Seconde Partie: Affaires ecclésiastiques et le Gouvernement de Rome. Rome 1910.
 - Innocent XI. sa correspondance avec ses nonces. 1680-1684. Première Partie: Affaires politiques. Rome-Paris 1912.
- Borový, Klement: Dějiny arcidiecéze pražské. Praha 1874.
- Borromeo, Agostino: La direttrice della politica antiotomana della Sata sede durante il pontificato di Innocenzo XI (1676-1689). Römische Historische Mitteilungen 26, 1984, s. 303-330.
- Braubach, Max: Graf Dominik Andreas Kaunitz (1655-1705) als Diplomat und Staatsmann. In: Fichtenau, Heinrich - Zöllner, Erich: Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs. Wien-Köln-Graz 1974, s. 225-242.
- Broucek, Peter u. a.: Der Sieg bei Wien 1683. Wien-Warszawa 1983.
- Brückner, Hugo CSsR: Die Gründung des Bistums Königgrätz. Veröffentlichungen des Königsteiner Instituts für Kirchen- und Geistesgeschichte der Sudetenländer e. V. Bd. 1. Königstein an der Tisa 1964.
- Budil, Vladimír: Valdštejnové na Boleslavsku. Příspěvek k dějinám velkostatku v druhé polovině 17. Století. Boleslavica 1968. Mladá Boleslav 1969, s. 47-69.
- Bussmann, Klaus - Schilling Heinz (eds.): 1648 - War and Peace in Europe. Exhibition Catalogue. Münster - Osnabrück 24. 10. 1998 - 17. 1. 1999. Münster - Osnabrück 1998.
- Bůžek, Václav - Král, Pavel (edd.): Clovek českého raného novověku. Praha 2007.
- Caprio, Francesca de: Gli Asburgo, il pericolo turco e i "sussidi" per la lega austro-polacca (1683) attraverso le carte vaticane. in Sangiulippo, M - Koller, Alexander -

- Pizzorusso, G a cura di: Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna. Viterbo 2004, s. 321–340.
- Catalano, A.: Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna. *Opera Historica* 10/2003, s. 305–330.
- Catalano, Alessandro: La politica della curia romana in Boemia: dalla strategia del nunzio Carlo Carafa a quella del cappuccino Valeriano Magni, s. 105–121.
- Catalano, Alessandro: Kardinal Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) und sein Tagebuch. *Frühneuzeit-Info* 2001, s. 71–77.
- Catalano, Alessandro: “E. A. von Harrach (1598-1667), la controriforma in Europa centrale e la riconquista dello spazio boemo“. *Bollettino dell’Istituto storico ceco di Roma*, 2004, 4, s. 115–124.
- Catalano, Alessandro: Juan Caramuel Lobkowitz (1606–1682) e la riconquista delle coscienze in Boemia. *RHM* 44/2002, s. 339–392.
- Catalano, Alessandro: „Das temporale wird schon so weit extendiert, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740). In: Maťa, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): *Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*. Stuttgart 2006, s. 317–344.
- Catalano, Alessandro: *La Boemia e la Riconquista delle Coscienze. Ernst Adalbert von Harrach e la Controriforma in Europa Centrale (1620–1667)*. Roma 2005.
- Cerman, Ivo: Raimundo Montecuccoli a “válečná strana” na dvoře Leopolda I. *Historie a vojenství* 3/2002, s. 568–603.
- Coreth, Anna: Fra Hippolito da Pergine und Kaiser Leopold I. *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv* 31/1978, s. 73–97.
- Cragg, G. R.: *Church and the Age of Reason (1648–1789)*. Baltimore 1965.
- Čáňová, E.: Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech 1620–1671. *SAP* 35, 1985, s. 486–560.
- Čáňová, E.: K počtu far v Čechách. *Historická demografie* 18/1994, s. 179–181.
- Čáňová, E.: Prameny pro demografickou statistiku v Archivu pražského arcibiskupství. *Historická demografie* 4/1970, s. 19–32.
- Čelakovský, Jaromír: Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých a spor měst Hory Kutné, Plzně a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě. *ČČM* 43/1869, s. 115–157, 243–277, 307–331.
- Čelakovský, Jaromír: *Povšechné české dějiny právní*. Praha 1900.
- Čermák, Dominik: *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Praha 1877.
- Dola, Kazimierz: Zwiazky arcybiskupa praskiego Jana Fryderyka Waldsteina z Wroclawiem. *Studia Teologyczno–Historyczne Slaska Opolskiego* 7/1979, s. 289–294.
- Donati, C.: La Chiesa di Roma tra antico regime e riforme settecentesche (1675 – 1760). in: Chittolini, Giorgio – Miccoli, Giovanni a cura di: *La Chiesa e il potere politico dal Medioevo all’età contemporanea*. *Storia d’Italia. Annali* 9. Giulio Einaudi editore. Torino 2002, s. 721 – 766.
- Duhr Bernhard, Die Beichtväter am Wiener Kaiserhofe in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts, in: *Die Kultur. Jahrbuch für Wissenschaft, Literatur und Kunst* 18 (1917), 84–98.
- Duindam, Jeroen: *Veinna and Yersailles. The Courts of Europe’s Dynastic Rivals 1550–1780*. Cambridge 2003.
- Dvořák, Max: *Geschichte des Raudnitzer Schloss-Baues 1652-1684 als Beitrag zur Geschichte des Preise für die Collectiv-Ausstellung der Handels- und Gewerbekammer in Prag*. Prag 1873.

- D'Elvert, Christian: Die Einfälle der Türken, Tataren und Ungarn in Mähren und Oesterreichisch-Schlesien vom Jahre 1663–1709. In: Zur Cultur-Geschichte Mährens und Oest.-Schlesiens I, Schriften der hist.-statist. Sektion 15. Brünn 1866, s. 1–96.
- Ekert, František: Církev vítězná II. Praha 1894.
- Erlor, Adalbert: Kirchenrecht. München 1983.
- Evans, R. J. W.: Vznik habsburské monarchie 1550–1700. Praha 2003.
- Fantasia, Matteo: I Papi Pugliesi. Bonifacio IX., Innocenzo XII., Benedetto XIII. Puglia 1987. DHI, sig.: Ld 6155
- Feine, Hans Erich: Kirchliche Rechtsgeschichte. I. Bd. Die Katholische Kirche. Weimar 1955.
- Fidler, Petr: Římský akademismus v Praze. Jean Baptiste Mathey, Domenico Martinelli–inter principes famosus a Carlo Fontana–celebrissimo architetto di Roma. In: Fejtová, Olga–Ledvinka, Václav–Pešek, Jiří–Vlnas, Vít: Barokní Praha–barokní Čechie 1620–1740. Praha 2004, s. 273–294.
- Franknoi, Wilhelm: Papst Innocenz XI. (Benedikt Odescalchi) und Ungarns Befreiung von der Türkenherrschaft. Freiburg im Breisgau 1902.
- Frind, Anton: Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag. Prag 1873.
- Fletcher, John (hg.): Athanasius Kircher und seine Beziehungen zum gelehrten Europa seiner Zeit. Wiesbaden – Harrasowitz 1988. – Fg 285
- Freisleben, Sigrid – Hilscher, Elisabeth – Ottner, Christine – Sienell, Stefan: Die Wiener Hofgesellschaft während der Regierungszeit Kaiser Leopolds I. (1657–1705). Eine Projektvorschau. Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 12/1 (2002), s. 30–39.
- Gisondi, Francesco Antonio: Innocenzo XII. Antonio Pignatelli (Spinazzola 1615–Roma 1700). "I miei nepoti sono i poveri". Roma 1994.
- Gold, Winfried: Das Zeitalter Max Emanuels und die Türkenkriege in Europa 1683–1687. München 1976.
- Gualdo, Germano a cura di: Sussidi per la consultazione dell'archivio Vaticano. Lo Schedario Garampi – I registri Vaticani – I registri Lateranensi – Le "Rationes Camerae" – L'Archivio Consistoriale. Collectanea Archivi Vaticani 17. Città del Vaticano 1989.
- Halas, František Xaver: Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství; Diplomacie Svatého stolce; České země a Vatikán. Brno 2004.
- Havlík, Jiří M.: Druhé obléhání Vídně v reflexích dobového tisku a literatury v českých zemích. Marginalia historica VII. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Univerzity Karlovy – Pedagogické fakulty v Praze. Praha 2003, s. 199–231.
- Havlík, Jiří M.: Morová kázání Christiana Augustina Pfaltze (1629 – 1701). Listy filologické 129/2006, s. 145–160.
- Havlík, Jiří M.: Zpovědníci Jana Bedřicha z Valdštejna (1642–1694). in: Valentová, Kateřina – Kuchařová, Hedvika – Čornejová, Ivana (edd.): Locus Pietatis et Vitae, v tisku.
- Havlík, Jiří M.: Vojenští kaplani z řad Tovaryšstva Ježíšova a válka s Osmanskou říší v letech 1683–1699. Barokní jezuitské Klatovy. Sborník textů ze symposia v Klatovech 27.–29. dubna 2007. Klatovy 2007, s. 59–63.
- Havlík, Jiří M.–Černý, Karel: Jezuité a mor. Knižnice Dějin a současnosti. NLN. Praha 2008 (v tisku)
- Havlík, Jiří M.: Relace ad limina ss. Apostolorum Jana Bedřicha z Valdštejna. Bolletino del Istituto storico ceco di Roma, v tisku.
- Hammer-Purgstall, Joseph: Geschichte des Osmanischen Reiches. 6 Bd. Pest 1830.
- Hantsch, H.: Die Geschichte Österreichs 1–2. Graz 1953–1959.

- Hanzal, Josef: Jiří Ignác Pospíchal a jeho doba. ČsČH 19, 1971, s. 229–258.
- Haskell, F.: Patrons and Painters. A Study in Relations between Italian Art and Society in the Age of Baroque. New York 1980.
- Helfert, J. A.: Čechy a války turecké. SH (Rezek) I, 1883, s. 209–213.
- Heinz, Günther – Schutz, Karl: Gemäldegalerie und Porträtgalerie zur Geschichte Österreichs von 1400–1800. Wien 1986.
- Heiss, Gernot – Klingenstein, G. (edd.): Das osmanische Reich und Europa 1683 bis 1789: Konflikt, Entspannung und Austausch. München 1983 (WBG, 10.)
- Heyer, F.: Die katholische Kirche vom Westfälischen Frieden bis zum Ersten Vatikanischen Konzil. Göttingen 1963.
- Heyret, M.: Pater Markus von Aviano (1631–1699). München 1938.
- Hledíková, Zdeňka–Polc, J. V. (edd.): Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. Praha 1994.
- Höbelt, Lothar: Die Sackgasse aus dem Zweifrontenkrieg: Die Friedensverhandlungen mit den Osmanen 1689. MIOG 97/1989, s. 329–380.
- Hoffmann, H.: Die Kreuzkirche in Breslau. Breslau 1925.
- Horyna, Mojmír – Kotalík, J. T. – Macek, P. – Štulc, J.: Toskánský palác v Praze. Historie a rekonstrukce stavby. Praha 1999.
- Horyna, Mojmír – Lancinger, Luboš – Láska, Vojtěch: Mnichovo Hradiště. Zámek, město, okolí. Praha 1984.
- Horyna, Mojmír: Římský vliv v pražské sakrální architektuře 17. století a Jean Baptiste Mathey. In: Herold, Vilém – Pánek, Jaroslav: Baroko v Itálii – baroko v Čechách. Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem. Sborník příspěvků z italsko-českého symposia. Praha 2003, s. 533–558.
- Hrubý, Vladimír–Hovorka, Václav–Šimek, Tomáš: Katalog výstavy 330 let královéhradecké diecéze. Historická zastavení 1344–1664–1994. Biskupská residence, Hradec Králové 25. října–31. prosince 1994. Hradec Králové 1994.
- Hrubý, Vladimír: Královéhradecká diecéze. Hradec Králové 1994.
- Hüttl, Ludwig: Die Beziehungen zwischen Wien, München und Versailles während des großen Türkenkrieges 1684 bis 1688. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 38/1985, s. 81 – 122.
- Immich, Max: Papst Innocenz XI. (1676–1689). Beiträge zur Geschichte seiner Politik und zur Charakteristik seiner Persönlichkeit. Berlin 1900. DHI, sig.: Fl 240
- Immich, Max: Geschichte des europäischen Staatensystems von 1600 bis 1789. München-Berlin 1905.
- Jacksche, Franz: Geschichte des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne. Prag 1904.
- Janáček, Josef: Valdštejn a jeho doba. Praha 1978.
- Jorga, Nikolai: Geschichte des Osmanischen Reiches. 4 Bd. Gotha 1911.
- Jungnitz, Joseph: Die Prälaten des Breslauer Domstifts seit der Mitte des 17. Jahrhunderts. ZVGAS 25, 1981, s. 282–286
- Kadlec, Jaroslav: Přehled českých církevních dějin 2. Praha 1991.
- Kaiserová, Kristina – Mikulec, Jiří – Šebek, Jaroslav (edd.): Srdce Ježíšovo. Teologie–symbol–dějiny. Sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2000. Ústí nad Labem 2005.
- Kalista, Zdeněk: Čechové, kteří tvořili dějiny světa. Z historikova skicáře o XVI. a XVII. věku. Praha 1939.
- Kalista, Zdeněk: České baroko. Studie, texty, poznámky. Praha 1941.
- Kalousek, Josef: České státní právo. Praha 1892.

- Kapras, Jan: Právní dějiny zemí Koruny české III. Dějiny státního zřízení. 2. část Doba pobělohorská. Praha 1920.
- Kettner, Jiří: Dějiny pražské arcidiecéze v datech. Praha 1993.
- Kinter, M.: Johann Friedrich von Waldstein. Fürsterzbischof von Prag, Primas von Böhmen 1675–1694. Ein Kirchenfürst des 17. Jahrhunderts. Österreichische Vierteljahresschrift für katholische Theologie 1869, s. 525–572; 1870, s. 7–44.
- Kirchberger, Helga: Briefe Leopold I. an P. Emerich Sinelli 1668–1675. Diss. Wien 1953.
- Klabouch, Jiří: Osvícenské právní nauky v českých zemích. Praha 1958.
- Klíma, Arnošt: Manufakturní období v Čechách. Praha 1955.
- Klíma, Arnošt: Economy, industry and society in Bohemia in the 17th–19th centuries. Praha 1991.
- Klitzner, Julius: Der Ausklang des zweiten Prager Universitätsstreites um 1675. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern 80/1943, s. 77–83.
- Klopp, Onno: Das Jahr 1683 und der folgende große Türkenkrieg bis zum Frieden von Karlowitz 1699. Graz 1882.
- Köhler, Kurt: Die orientalische Politik Ludwigs XIV., ihr Verhältnis zum Türkenkrieg von 1683. Leipzig 1907.
- Koller, Alexander (hg.): Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung. Tübingen 1998.
- Kop, František – Bartůněk, Václav – Novotný, Antonín: Praha 600 let církevní metropolí. Praha 1944.
- Košák, F.: Arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna potvrzuje a povoluje některé odchylky od ritu římského při službách Božích v arciděkanském kostele v Plzni. ČKD 59/1918, s. 97–103.
- Koukal, Pavel: Duchcov v zrcadle dějin – Dux im Spiegel der Geschichte. Duchcov 2000.
- Krásel, František: Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Praha 1886.
- Krčilová, Irena: Katolická farní organizace na Pelhřimovsku v letech 1677 a 1700 ve světle farářských relací. Vlastivědný sborník Pelhřimovska 12/2001, s. 121–136.
- Kreuz, A. J.: J. F. Graf von Waldstein, Begründer der Herrschaft Dux–Oberleutensdorf. Výroční zpráva německého gymnasia v Duchcově 1930–1931
- Kreuz, A.: Geschichte der Stadt Dux. Dux, b.d.
- Krofta, Kamil: My a Maďari v bojích s Turky. Časopis Svobodné školy politických nauk v Praze VI/1934, s. 97–109.
- Kropáček, Jiří: Architekt J. B. Mathey a zámek Trója v Praze. Stavebník – umělec – pojetí díla. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1, 1987, s. 47–101.
- Kropáček, Jiří: Das Erzbischöfliche Palais in Prag. Kostelní Vydří 2004.
- Krones, Franz von: Zur Geschichte Ungarns (1671–1683). Mit besonderer Rücksicht auf die Thätigkeit und die Geschiehe des Jesuitenordens. Archiv für österreichische Geschichte 18/1894, s. 353–457.
- Kuchařová, Hedvika: Klášter premonstrátek v Doksanech v 2. polovině 17. a na počátku 18. století. in: Valentová, Kateřina – Kuchařová, Hedvika – Čornejová, Ivana (edd.): Locus Pietatis et Vitae, v tisku.
- Kuchařová, Hedvika: Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637–1785) a strahovští premonstráti jako profesori na pražském arcibiskupském semináři. Disertační práce na FFUK pod vedením prof. PhDr. Josefa Petráně, CSc. Praha 2005.
- Kuchařová, Hedvika – Nešpor, Zdeněk R.: Pastor bonus, seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století. ČČH 105/2007, s. 351–390.

- Kulda, Beneš Metod: *Církevní rok. Kniha naučná pro každý stav i věk obsahující na každý den několik životopisů světcův a světic Páně a všechny slavnosti, neděle, svátky i výroční památky církevní dle kalendáře Českého. Díl 4. Měsíc červen a červenec.* Praha 1880, s. 26–27.
- Květoňová–Klímová, Olga: *Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou.* ČČH 32/1926, s. 497–541.
- Lazzareschi, E.: *Nunziature del cardinale Francesco Buonvisi a Colonia, Varsavia e Vienna. Notizie degli Archivi di Stato* 1943, s. 124–129.
- Linka, Jan–Kvapil, Jan: *Daniel Ignatius Nitsch a svatý František Xaverský v objetí Boží lásky. Bohemia Jesuitica 1556–2006, v tisku.*
- Linka, Jan: *Vitae sanctorum 1696. Bibliotheca Strahoviensis* 4–5/2001, s. 191–230.
- Lorenz, Reinhold: *Türkenjahr 1683. Das Reich im Kampf um den Ostraum.* Wien–Leipzig–München 1933.
- Lukács, Ladislaus SJ: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1551–1773).* Romae 1987–1988.
- Macek, Jaroslav: *Mezinárodní konference k osvobození Budína a Uher z turecké nadvlády.* Folia historica Bohemica 12. Praha 1988, s. 508–515.
- Maczak Antoni (Hg.), *Klientelsysteme im Europa der frühen Neuzeit* (Oldenburg 1988).
- Malý, Karel–Šouša, Jiří–Kučerová, Klára: *Deklaratoria a Novely Obnoveného zřízení zemského.* In: Malý, Karel–Soukup, Ladislav (eds.): *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918.* Praha 2006, s. 793–873.
- Marat, F. X.: *Postulace křížovnických velmistřů.* Praha 1895, s. 46, pozn. 33.
- Martínková, Lenka: *Dějiny pelhřimovského děkanství v letech 1620–1790. Vlastivědný sborník Pelhřimovska* 12/2001, s. 3–46.
- Maťa, Petr: *Česká aristokracie 1500–1700.* Praha 2004.
- Maťa, Petr: *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?* In: Ptak, Marian J. (ed.): *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku.* Opole 2000, s. 49–67.
- Maťa, Petr: *Landstände und Landtage in den böhmischen und österreichischen Ländern (1620–1740). Von der Niedergangsgeschichte zur Interaktionanalyse.* in: Maťa, Petr–Winkelbauer, Thomas (eds.): *Die Habsburgermonarchie 1620–1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas.* Stuttgart 2006, s. 345–400.
- Maur, E.: *Problémy farní organizace pobělohorských Čech. Traditio et cultus.* Praha 1993, s. 163–176.
- Menčík, F.: *Beiträge zur Geschichte der Kaiserlichen Hofämter.* AÖG 87/1899, s. 447 – 563.
- Miccinelli, C.: *Innocenzo XI, raccolta ordinata ed aumentata di testimonianze e documenti.* Roma 1943.
- Mikan, Jaroslav: *Vznik a počátky hradeckého biskupství.* Hradec Králové 1946.
- Mikulec, Jiří: *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka.* Praha–Litomyšl 1997.
- Miller, Rotraut: *Die Hofreisen Kaiser Leopolds I.* MIÖG 75/1967, s. 66–103.
- Morávek, J.: *Jean Baptiste Mathey a Pražský hrad.* Umění VI/1958, s. 166n.
- Morper, J. J.: *Johann Friedrich Graf von Waldstein und Claude Lorrain.* Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst, III. Folge, 12, 1961, s. 203–217.
- Morper, Johann Josef: *Der Prager Architekt Jean Baptiste Mathey (Mätthaus Burgundus).* Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst. NF Bd. IV/1927, s. 99–228.
- Muk, Jan: *Po stopách národního vědomí české společnosti pobělohorské.* Praha 1931.
- Nittner, Ernst–Kunzmann, Adolf (Hg.): *Tausend Jahre Bistum Prag 973–1973.* München 1974.

- Niubo, Marc: Leopold I. a hudba císařského dvora v Praze v letech 1679–1680. Fejtová, Olga–Ledvinka, Václav–Pešek, Jiří–Vlnas, Vít: Barokní Praha–barokní Čechie 1620–1740. Praha 2004, s. 95–131.
- Orcibal, Jean: Louis XIV. contre Innocent XI. Les appels au futur concile de 1688 et l'opinion française. Paris 1949.
- Papàsogli, Giorgio: Innocenzo XI (1611–1689). Sommo Pontefice dal 1676 al 1689 elevato all'onore degli Altari nel 1956. Roma 1956.
- Passolunghi, Pier Angelo: I Collalto. Linee, documenti, genealogie per una storia del casato. Istituto storico Trevisano 1987.
- Pastor, Ludwig von: Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Innozenz' X. bis zum Tode Innozenz' XII. (1644–1700). Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters 14. Bd. in 2 Abt. Freiburg im Breisgau 1929–1930.
- Pásztor, Lajos. La Segreteria di Stato e il suo Archivio (1814–1833). Stuttgart 1984. (2 sv.)
- Pater, Januarius: Die bischöfliche visitatio liminum ss. Apostolorum. Eine historisch-kanonistische Studie. Paderborn 1914.
- Pekař, Josef: České katastry 1654–1789 se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním. Praha 1932.
- Pellegrino, Bruno a cura di: Riforme, religione e politica durante il pontificato di Innocenzo XII. (1691–1700). Atti del Convegno di Studio. Lecce 11.–13. dicembre 1991. Lecce 1994.
- Petrocchi, M.: La politica della Santa Sede di fronte all'invasione ottomana (1444–1718). Napoli 1955.
- Placht, Otto: Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. Století. Praha 1957.
- Placht, Otto: České daně 1517–1652. Praha 1924–1925.
- Platania, Gaetano: Diplomazia e guerra turca nel XVII secolo. La politica diplomatica polacca e la "lunga guerra turca" (1673–1683). in: Motta, Giovanna a cura di: I turchi, il Mediterraneo e l'Europa. Milano 1998, s. 242–268.
- Platania, Gaetano: Innocent XI Odescalchi et l'esprit de "croisade". XVIIe siecle 50/199/1998, s. 247–276.
- Platania, Gaetano: Asburgo d'Austria, Santa Sede e area danubiano-balcanica nelle carte del nunzio Francesco Buonvisi. in Sangilippo, M – Koller, Alexander – Pizzorusso, G a cura di: Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna. Viterbo 2004, s. 227–294.
- Podlaha, Antonín: Z dějin katolické reformace v Čechách v XVII.–XVIII. století. SHK 2–8, 1901–1907.
- Podlaha, Antonín: Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX.. I. Část 1, Doba arcibiskupa Jana Josefa hrab. Breunera (1694–1710). Praha 1917.
- Podlaha, Antonín: Povšechný katalog arcibiskupského archivu v Praze. Praha 1925.
- Podlaha, Antonín: Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora. Praha 1912.
- Podlaha, Antonín: Supplementum primum ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis. Praha 1916.
- Podlaha, Antonín: Supplementum secundum ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum, aliorumque praelatorum s. Metropolitanae ecclesiae pragensis. Praha 1925.

- Podlaha, Antonín: *Supplementum tertium ad Seriem praepositorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis*. Praha 1928.
- Podlaha, Antonín: *Supplementum quartum ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum, aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis*. Praha 1931.
- Podlaha, A.: *Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii (Jäckl Martin, Gelínek Marian, Gezek (Ježek) Antonín Jiří, Krátký Matěj, Štěpánek Angel, Žatecký Pavel)*, s. 264–267.
- Podlaha, A.: „*Recipe spirituale*“ arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna proti krupobití a bouře. ČKD 1903, s. 453.
- Pokorný, P. R.–Preiss, P.: *Zámek Duchcov, valdštejnská rodová galerie. Václav Vavřinec Reiner, obrazy a fresky. Ústí nad Labem 1992.*
- Polc, J.: *České diecéze po třicetileté válce. Studie č. 130–131. IV–V/1990*, s. 271–296.
- Polc, J.: *Svaté roky 1300–1983. Olomouc 2000.*
- Pošmourný, Josef: *Deník křížovnického velmistra Jiřího Ignáce Pospíchala z let 1662–1696. Od Karlova mostu 6/1932.*
- Prokop, Ivo: *Vznik kněžského semináře se zvláštním přihlédnutím k dějinám pražského arcibiskupského alumnátu do roku 1783. In: In omnibus caritas. Sborník KTF UK. Svazek IV. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece. (ed.) Mikulicová, M. – Kubín, P. Praha 2002, s. 485–545.*
- Preiss, Pavel – Horyna, Mojmír – Zahradník, Pavel: *Zámek Trója u Prahy. Praha–Litomyšl 2000.*
- Preiss, Pavel: *Jan Bedřich z Valdštejna jako mecenáš umění v Římě. (rec. Morper, J. J.: Johann Friedrich Graf von Waldstein und Claude Lorrain. Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst, III. Folge, 12, 1961, s. 203–217), Umění 10, 1962, s. 633–634.*
- Preiss, P.: *Italští umělci v Praze. Praha 1986.*
- Rabas, Vavřinec: *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století. Praha 1938.*
- Rainer, Johann: *Kardinal Melchior Klesl (1552–1630). Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte. 59/1964, s. 14–35.*
- Re, Niccolò del: *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici. Quarta edizione aggiornata ed accresciuta. Città del Vaticano 1998.*
- Rejzek, Antonín: *P. Bohuslav Balbín TJ, jeho život a práce. Praha 1908.*
- Renner, Victor: *Wien im Jahre 1683. Wien 1883.*
- Reppen, Konrad: *Die römische Kurie und der Westpfälische Friede. Papst, Kaiser und Reich (1521–1644). Tübingen 1962 (2 sv.).*
- Rezek, Antonín: *Životopis Jana Beckovského. In: Beckovský, Jan: Poselkyně starých příběhův českých. Díl druhý 1526–1715. Ed. A. Rezek. III. sv. Praha 1880, s. VII–XXXII.*
- Roubík, František: *Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749. SAP 17/1967, s. 539–603.*
- Royt, Jan: *Obraz a kult v Čechách v 17. a 18. století. Praha 1999.*
- Ryneš, Václav: *Málo využitý pramen vlastivědného poznání (Farářské relace z let 1676–77 a 1700–01). Acta regionalia 1965, s. 106–113.*
- La Sacra Congregazione del Concilio. *Quarto centenario dalla fondazione (1564–1964). Studi e ricerche. Città del Vaticano 1964.*
- Sauer, August: *Rom und Wien im Jahre 1683. Ausgewählte Aktenstücke aus römischen Archiven. Wien 1883.*
- Sayous: *Le Cardinal Buonvisi, Nonce du Pape, et la croisade de Bude 1684–1686. Acad. des sciences morales et politiques. Paris 1889.*

- Seibt, Ferdinand (Hg.): *Bohemia Sacra. Das Christentum in Böhmen 973–1973.* Düsseldorf 1974.
- Schlenz, Johann: *Das Kirchenpatronat in Böhmen. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtsentwicklung.* Prag 1928.
- Schlenz, Johann: *Geschichte des Bistums Leitmeritz.* Warnsdorf 1914.
- Schmidt, Peter: *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker (1552-1914).* Tübingen 1984.
- Shwarz, Henry Frederick: *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century.* Cambridge 1943.
- Schwerdtfeger, R. E.: Friedrich von Hessen-Darmstadt. Ein Beitrag zu seinem Persönlichkeitsbild anhand der Quellen im Vatikanischen Archiv. *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 41/1983, s. 165-240. , s. 184, pozn. 12.
- Semerádová, V.: Vizitační písemnosti Čech 17.století. Farní kostely a farní klérus pražské arcidiecéze v letech 1623-1694. *SAP* 47/1997, s. 125–204.
- Sienell, Stefan: Die Wiener Hofstaate zur Zeit Leopolds I. In: Malettke, Klaus – Grell, Chantal (hg.): *Hofgesellschaft und Höflinge an europäischen Fürstenhofen in der frühen Neuzeit (15. - 18. Jahrhundert).* Münster 2001, s. 89 – 111.
- Slaviček, Lubomír: „Conte savio“ Jan Bedřich z Valdštejna, mecenáš umění a sběratel. *Dějiny a současnost* 15, 1993, s. 13–16.
- Sousedík, Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím.* Praha 1997.
- Söttl, J.: Von dem römischen Papst. Ein Vortrag für den römischen König Joseph I. *Historische Zeitschrift* VI, 1862, s. 24-40.
- Squicciarini, Donato: *Die apostolischen Nuntien in Wien.* Libreria Editrice Vaticana. Città del Vaticano 1999.
- Stefan, Oldřich: Příspěvky k dějinám české barokní architektury. Skupina římského směru–G. B. Mathaei. *Památky archeologické XXXV/1926 – 1927*, s. 82n.
- Sterneck, Tomáš: *Město, válka a daně. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou portou (1593–1606).* Praha 2006.
- Stranzl, Harald: *Frankreichs Osteuropapolitik in den Türkenkriegen: Ludwig XIV., die Reunionen und das Jahr 1683.* Dissertation. Geisteswissenschaftliche Fakultät der Karls–Franzens–Universität Graz. Graz 1993.
- Svatoš, Martin: Problémy a otázky studia náboženského života v Čechách v letech 1620 – 1760. Teze. In: Fejtová, Olga–Ledvinka, Václav–Pešek, Jiří–Vlnas, Vít: *Barokní Praha–barokní Čechie 1620–1740.* Praha 2004, s. 427–434.
- Šimák, J. V.: Pozůstalost Dobnerova, *ČNM* 75/1901, s. 1–20, 114–138.
- Šimák, J. V.: Zpráva o literární pozůstalosti B. Balbína, uložené v knihovnách kanonie strahovské a Musea král. Českého. *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 24/1915, s. 82–110, 159–192.
- Štědrý, František: Znovuzřízení katolické duchovní správy po r. 1620. *SHK* 26, 1925–1927.
- Tattersall, Kery JR: *Leopold I. Verteidiger des Abendlandes.* Ausstellungskatalog. Wien 2003.
- Tenora, Jan: Soupis majetku duchovenstva na Moravě r. 1683. *Hlídka* 42/1925, s. 9–15, 57–61, 103–108, 153–157.
- Tomek, Václav Vladivoj: *Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II.* Praha 1868.
- Trivellini, Anna Maria: *Il Cardinale Francesco Buonvisi Nunzio a Vienna (1675–1689).* Firenze 1958. DHI, sig.: Fl 492.

Resumé

Těžiště této studie o Janu Bedřichovi z Valdštejna spočívá ve zmapování především ve zmapování kontroverzí, které tento pražský arcibiskup vedl se zemským sněmem a státním aparátem v letech 1678, 1679, 1682–1686 a 1691–1694. Poslední a nejostřejší z kontroverzí měla dohru ještě i po Valdštejnově smrti, kdy v zájmu dořešení vzniklých rozporů odjeli za české duchovenstvo do Vídně vyjednávat pozdější arcibiskup Daniel Ignác Mayer z Mayernu a plaský opat Ondřej Troyer.

Jádro práce je obsaženo v kapitolách 4–7, které vycházejí z podrobného archivního studia. Ostatní kapitoly (2–3) vycházejí mnohem více ze sekundární literatury. Je tomu tak především proto, že množství pramenů, které se k tématu vztahují, je opravdu značné a z větší části české veřejnosti naprosto neznámé (především akta uložená v italských a vatikánských archivech).

Předkládaná práce je založena především na pramenném studiu v 1. oddělení Národního archivu v Praze, Rodinném archivu Valdštejnském, uloženém ve Státním oblastním archivu v Praze, a Archivio Segreto Vaticano (především akta Kongregace koncilu, papežského státního sekretariátu a nevydané nunciaturní korespondence), který jsem navštěvoval při studijních pobytech v Českém historickém ústavu v Římě. Vedlejší zdroje poskytly rovněž Archivum Romanum Societatis Jesu (ARSI), Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Archivio di Pontificia Università Gregoriana.

Pro přehlednost jsem zvolil klasický chronologický postup práce. Jevil se výhodný především proto, že se jedná o kontext politických událostí a vzhledem k tomu, že Valdštejnovy kulturní aktivity zůstaly stranou. Přitom bylo třeba mít na pozoru, že s Valdštejnovými politickými (či spíše církevně politickými) aktivitami velmi úzce souvisel jeho vztah k jezuitskému řádu, který se zatím jeví jako velmi ambivalentní. Valdštejn s jezuitou na jedné straně vedl spory o *patrimonium Christi* či o pražskou univerzitu, na druhé straně vehementně podporoval literární aktivity řádu a setrval ve své přízni vůči jednotlivcům (bratří Tannerové, M. V. Šteyer atd.).

Za hlavní dosažené výsledky práce je tak třeba považovat následující: Zaprvé zmapování událostí z dějin pražské arcidiecéze (a částečně též litoměřické diecéze), jež si zasloužily pozornost vídeňské nunciatury a papežského státního sekretariátu, zvláště pak v letech 1682–1686 a 1691–1694.

Zadruhé zjištění pramenné výpovědní hodnoty Valdštejnových relací ad limina, v nichž Valdštejn kromě informací o zřizování nových farností atp. referoval i o událostech na českém zemském sněmu a konfliktech s královskými místodržícími.

Zatřetí je to i (doposud stále) negativní zjištění ohledně relace o Valdštejnově smrti a v české legendistice patrných snah o pozvednutí Jana Bedřicha z Valdštejna k úctě oltáře. I podle dosavadního průzkumu české legendistiky je třeba říci, že z ní postupně medailonky o Valdštejnovi vymizely spolu s historickým povědomím o jeho dějinné etapě.

Začtvrté je to hlubší poznání vztahů mezi Valdštejnem, Janem Tannerem a jezuitským řádem vůbec. Na tomto poli se však podařilo objevit mnohem více otázek než odpovědí a právě zde je třeba pokračovat ve studiu především v ARSI, HHStA (především ohledně F. Menegattiho a F. Wolffa), aktech olomouckého biskupství, českých a rakouských řádových pramenech.

Neméně zajímavá se jeví i zjištění ohledně chování a postavení duchovenstva na českém zemském sněmu a vůbec ohledně průběhu sněmovních jednání zvláště v letech 1678, 1684 a 1692–1694. Zájemce o dějiny českých zemí na konci 17. století mohou zaujmout mimo jiné jednotlivosti týkající se především Františka Oldřicha Kinského, Adolfa Vratislava ze Šternberka, Jaroslava Ignáce Holického ze Šternberka, Jana Tannera či vídeňských zástupců papežského státu Francesca Buonvisiho, Francesca Tucciho a Sebastiana Antonia Tanary.

Summary

The aim of this thesis of archbishop of Prague Johann Friedrich von Waldstein (1642 – 1694; archbishop 1675–1694) consists in description of conflicts with Czech land assembly and state apparatus in the years 1678, 1679, 1682–1686 and 1691–1694. The last and most important continued also after his death (3rd June 1694). That time Czech clergy sent two deputies (further archbishop Daniel Ignatius Mayer of Mayern and abbot of monastery in Plassy Andreas Troyer) to Vienna, to arrange adjustment of a dispoint, which culminated on the beginning of the year 1694.

Principal chapters of this thesis deal with conflicts in the years 1682–1686 and 1691–1694 (chapters 4–7). These are based on detailed archive research, especially of sources of 1st department of National Archives in Czech republic (Archives of archiepiscopate in Prague), Family archives of Waldstein, located in The Regional State Archives in Prague and Archivio Segreto Vaticano in Città del Vaticano. Some subsidiary sources I have found also in Archivum Romanum Societatis Jesu, The Regional State Archives in Litoměřice or in Archivio di Pontificia Università Gregoriana in Italy.

Main issue of the thesis shapes four points: First one was the description of main events of the history of Prague archiepiscopate (and in part also of Litoměřice episcopate), about which wrote apostolic deputy in Vienna to papal state secretary, above all in the years of 1682–1686 and 1691–1694. The second one was the research of relationes ad limina ss. Apostolorum. Johann Friedrich von Waldstein wrote in that also about the conflicts, I was dealing with. The third one is the negative findings about endeavour after beatification of Johann Friedrich von Waldstein. In Czech literature and sources till 19th century, there is a lot of evidence of this endeavour, but in Vatican archives I have found nothing about it. The fourth one consists in better recognition of relations between Waldstein, Johann Tanner and Society of Jesus at all. Also interesting are findings about position of Czech clergy in Czech land assembly and about processing of dealing on Czech assemblies in early modern era.

Příloha č. 1.

Nota de Brevi conceduti da NS per sussidio della Guerra contro il Turco
(ASV, Segr. Stato, Germania 212, Lettere di Monsignore Nunzio in Vienna del 1686, p. 58r-v)

Eseguito	14. Aprile 1683. Breve per vendere Janovitz in Boemia
Non eseguito	15. Aprile 1683. Per gl'Argenti delle Chiese da Vendersi
Eseguito	15. Aprile 1683. Per la Contribuzione di 500m fiorini sopra gl'Ecclesiastici
Servito per sanare il già ricorso dall'Imperatore	3. Luglio 1683. Narrata la centesima imposta dall'Imperatore sopra i Laici, SS impuone simil centesima sopra gl'Ecclesiastici
Non eseguito perche intanto si era trovato modo di eseguir quello de 500m fiorini	27. Agosto 1683. Narrato il suddeto Breve de 500m fiorini, e l'altro della centesima sopradeta, esprimendo ch'il Signor Cardinale Nunzio habbia referto esser per varie circostanze difficile il far prontamente la repartizione di detti 500m fiorini, in luogo di tal contribuzione impossibile a repartirsi, et esigersi, Sua Santita impuone un'altra centesima
Non eseguito perche si eseguiva il Breve delli 500m fiorini	12. Febraro 1684. Narrato il Breve de 500m fiorini, l'altro della prima centesima de 3. luglio, et il terzo della seconda centesima de 27. Agosto con esprimere relazione del Signor Cardinale Nunzio, che doppo le vittorie nostre vorra il Turco a primavera far ogni sforzo di ricuperare il perduto, e che per prepararsi a resistere non bastano le facolta de laici, SS impuone oltre le sopradete Contribuzioni una dugentesima etc.
Si e cominciata e se ne prosegue l'esecuzione	3. Febraro 1685. Breve sopra la terza parte degl'acquisti, che li Religiosi hanno fatti da 60. anni in qua.

1690, listopad 10. Vídeň. Leopold I. nařizuje obyvatelům Království českého, Markrabství moravského a Horního i Dolního Slezska s ohledem na hrozící nebezpečí turecké a francouzské daň z hlavy každého obyvatele

My Leopold, z Boží milosti volený římský císař po všechny časy rozmnožitel říše a uherský, český, dalmátský, chorvátský a slovanský král etc., arcikníže rakouské, markrabě moravské, lucemburské a slezské kníže a lužické markrabě.

Všem obyvatelům a poddaným našim z stavu prelátského, panského, rytířského a měštského v království našem dědičném českém, markrabství našem dědičném moravském a knížetstvích našich Horním a Dolním Slezích, jakéhoby ticoliv řádu, povolání, neb vyvýšenosti byli, věrným milým mislot naší císařskou a královskou, též všecko dobré vzkazujeme. A přitom jim milostivě na vyrozumění dáváme, kterak ta jak od celého křesťanstva ouhlavního nepřítel Turka, tak i od toho žádného příměří nikdy nedržícího krále franckého na nás kvaltem tisknouce moc den ode dne tak se rozmáhá a další záhubou hrozí, že nevyhnutelně přinuceni býti ráčíme, chceme-li jináče království a země naše dědičné před nepřátelským pánem a dokonalou zkázou a záhubou zachovati, vedle Božské pomoci od království našeho dědičného uherského takovou armádu, která by k odolání tak veliké pohanské moci postačitedlná byla, postaviti a skrze ni té velice důkladné válce vzdy jednou vinšovaný konec učiniti, k tomu ale naši obyčejní prostředkové a důchodové dalece nepostačují, takže my po bedlivém toho všeho uvážení k zachování milé vlasti a jednoho každého přichránění jsme milostivě *resolvovati* ráčili veřejnou, *respectivě* pomocní sbírku a z hlavy rozepsati dáti a žádati, z nížto že se žádný vytahovati nebude, k ním všem společně a jednomu každému obzvláště se milostivě duvěřovati ráčíme. Ku kteremužto cíli a konci my vysazení takové sbírky a dané najistý částky neb pořádky jsme rozvrhnouti dali, i to pro jednoho každého z stavův a obyvatelův naddotčeného království našeho dědičného // českého, markrabství našeho dědičného moravského a knížetství našich Horním a Dolním Slezích vědomost, tak jak se i v jinších dědičných zemích našich veskrz a veskrz děje, tímto císařským a královským patentem našim vůbec vyhlašovati dávati ráčíme, jakž nasleduje. Te však přitom milostivé žádosti jsouce, že taková *classificati* početnosti stavu v ničemž dotýkati, nýbrž takový bez nejmenšího téhož umenšení v své podstatě zůstáváje nižádnému k jaké ujmě před jedním neb druhým mající *prerogativě* a přednosti býti nemá.

Pro jedno světské kníže v první částce neb pořádku stojící se vykazuje	1000 fl.
téhož knížecí manželku	500 fl.
knížecí děti obojího pohlaví každé buď veliké neb malé, které ještě pod otcovskou mocí zůstává	250 fl.
knížata v druhé částce	500 fl.
týchž manželky	250 fl.
syn aneb dcera	125 fl.
hrabata v první částce	500 fl.
týchž manželky	250 fl.
jednokaždé dítě	125 fl.
hrabata v druhé částce	300 fl.
týchž manželky	150 fl.
děti	75 fl.
hrabata v třetí částce	100 fl.
týchž manželky	50 fl.

děti	25 fl.
osoby stavu panského v první částce po	300 fl.
týchž manželky	150 fl.
děti	75 fl.
osoby stavu panského v druhý částce	100 fl.
týchž manželky	50 fl.
děti	25 fl.
osoby stavu panského v třetí částce	25 fl.
týchž manželky	2 fl. 30 kr.
děti	6 fl. 15 kr.
//osoby stavu rytířského v první částce	150 fl.
týchž manželky	75 fl.
děti	37 fl. 30 kr.
osoby stavu rytířského v druhý částce	50 fl.
týchž manželky	25 fl.
děti	12 fl. 30 kr.
osoby stavu rytířského v třetí částce	10 fl.
týchž manželky	5 fl.
děti	2 fl. 30 kr.
<i>Generalove</i> nejvyšší aneb <i>commendanti</i> stavu vyššího nepožívající v první částce	300 fl.
týchž manželky	150 fl.
děti	75 fl.
v druhý částce	200 fl.
týchž manželky	100 fl.
děti	50 fl.
nejvyšší leytenant, nejvyšší wachtmístr, héjtman, rytmístr, <i>general adjutant</i> , <i>general auditor</i> , a leytenant, vrchní ingénieur, vrchní vojenský a vrchní profiantu <i>commissar</i> a těm podobni	60 fl.
jich ženy	30 fl.
děti	15 fl.
osoby <i>nobilitované</i> neb erbovní, mezi kterými i tí se rozumějí, co v městech aneb v krajích bydlí a bez služby sami ze svého živi jsou ani mezi stavy minějí pod měšťanstvo nepatřejí v první částce	40 fl.
jich ženy	20 fl.
děti	10 fl.
erbovní v druhý částce	25 fl.
jich ženy	12 fl. 30 kr.
děti	6 fl. 15 kr.
titulární císařské raddy	40 fl.
jich ženy	20 fl.
děti	10 fl.
všechny císařské a královské raddy, ouředníci a služebníci plat mající; napodobně také všichni stavův a zemští // ouředníci, jako i duchovních a světských stavův <i>officirové</i> , služebníci a služebnice v městech a zámcích a v zemi neb po krajích, kteří ročního platu přes 200 fl. mají, od jednoho každého zlatého platu a adjuty desátý peníz	
jich ženy polovic tolik a děti čtvrtý díl	
ty pak, jenž 200 fl. a ménějí platu svého a na adjutich mají, též obyčejní čeledinové, jak v městech a v městečkách, tak v zemi v pánských i jinších dvořích hospodařští a sedlští pacholci, děvky neb děvečky dvacátý peníz z jich platu	
jich ženy polovic tolik a děti čtvrtinu	
práv a <i>medicinae doctoři</i> v první částce	50 fl.

jich ženy	25 fl.
děti	12 fl. 30 kr.
podobní <i>doctoři</i> v druhý částce	30 fl.
jich ženy	15 fl.
děti	7 fl. 30
<i>Academičtí</i> oudové v první částce	30 fl.
podobní lidé v druhý částce	15 fl.
item <i>agenti</i> a <i>sollicitatorové</i> , jako i zemští aneb ode dvora <i>privilegiování advocati</i>	30 fl.
jich ženy polovic tolik a děti čtvrtý díl toho, co jich <i>respective</i> muži a otcové dávají	
kupci z nyderlágu, dvorští a městští <i>jubilirové</i> v stříbře handlíři, verbíři, hlavnější kupci, apatykáři, <i>materialistové</i> a těm podobní v první částce	150 fl.
jich ženy	75 fl.
děti	37 fl. 30 kr.
prostřední aneb v druhý částce	100 fl.
jich ženy	50 fl.
děti	25 fl.
skrovnější aneb v třetí částce	25 fl.
jich ženy	12 fl. 30 kr.
děti	6 fl. 15 kr.
<i>officiři</i> bez platu, <i>auffwarterové</i> a pázata v první částce	3 fl.
//v druhý	2 fl.
v třetí	1 fl.
měšťané v královských, věnných a knížecích zemských městech v první částce po 12 fl.	
v druhý	6 fl.
v třetí	3 fl.
ženy a děti dle nadepsané <i>proporti</i>	
v knížecích spolutrpicích městech v první částce	4 fl.
v druhý částce	2 fl.
ženy a děti jakž výš praveno podle <i>proporti</i> na obě částky	
v pánských městech v první částce	1 fl. 30 kr.
v druhý	1 fl.
ženy a děti jakž nadepsáno.	
Podruzi a nájemníci v královských a knížecích městech v první částce	3 fl.
v druhý částce	2 fl.
v třetí částce	1 fl.
ženy a děti jak svrchu stojí.	
Svobodníci a Spupníci, kteří pod žádnou vrchností nejsou, však své vlastní mlejny, dvory, aneb sedlské grunty drzejí	
v první částce po	10 fl.
v druhý	6 fl.
v třetí	3 fl.
ženy a děti podle nadepsané <i>proporti</i> .	
Vdovy jakéhož by koliv stavu byly, polovic tolik co by jich muži v živobytnosti dle na ně vysazeného <i>quantum</i> byly dáti měly.	
Sírotci společně to <i>quantum</i> , které by se jich otci, kdyby naživě byl, dáti bylo přišlo.	
Jéden řemeslnický tovaryš	30 kr.
nádeník	18 kr.
Všichni veskrz na panstvích a statcích v zemi bydlící lidé, bud' že by byli <i>contribuirující</i> neb ne, poddaní neb ne pod-//-daní, usedlí, neb podruzi jedná každá mužská osoba	12 kr.
ženská	6 kr.
za jedno každé dítě pod moci rodičův zůstávající	3 kr.

Duchovenstvo

Co se duchovního stavu osob dotýče (jakžto o nich pochybovati neráčíme), že oni *respectu realium in hoc frangenti*, poněvadž královského a knížecího zemského přichránění v čas nynější obtížné dvojnásobní války požívají větším dílem z královských, markrabských a knížecích prostředkův svůj počátek základ a vzrůst vzali a obecné dobré, chrámy Páně i celé země s jích obyvateli před machometskou zůřivostí zachovati přísluší z vlastního pohnutí a dobrý vůle jích, k tomu co na jich osoby toliko na místě nějaké pomoci vysazeno jest, volně přistoupí a beze všeho průtahu na sobě dobrý příklad učiní, vzláště že tato pomoc s tou, kterou jeho Svátost papežská povolití ráčili, žádného společenství nemá, a to předně

knížata duchovní v první částce	1000 fl.
v druhý částce	500 fl.
biskupové, jenž knížata nejsou v první částce	400 fl.
v druhý	200 fl.
jedenkaždý <i>praelát</i> neb <i>probošt</i> s <i>conventem</i> a kapitolou v první částce	800 fl.
v druhý	400 fl.
proboštství, kde žádné kapituly neb conventu nejni v první částce	200 fl.
v druhý	100 fl.
abbatyše spolu svými duchovními, jenž pozemské statky mají, v první částce	600 fl.
v druhý	300 fl.
//	
ostatní klášterové obojího pohlaví a kolleje co statky mají v první částce	300 fl.
v druhý	200 fl.
kanovníci hlavních kostelův	200 fl.
kanovníci kostelův <i>collegiálních</i>	30 fl.
děkaní a faráři v první částce	100 fl.
v druhý	50 fl.
v třetí	12 fl.
sprostý <i>beneficiát</i> aneb <i>curát</i> v první částce	12 fl.
v druhý	6 fl.
kaplanové v první částce	5 fl.
v druhý	3 fl.

Židovstvo

V královských a knížecích městech jeden osedlý Žid první částky	6 fl.
druhý částky	3 fl.
třetí	1 fl.
osedlí Židé v panských městech první částky	1 fl. 30 kr.
druhý částky	1 fl.
neusedlý	30 kr.
ženy židovské a děti veskrz po polovici a čtvrtině podle <i>proporti</i> jedné každé částky.	

Kdo by pak předně do více *rubric* aneb částek potažen byl, jako kupříkladu kdyby jeden neb druhý z obyvatelův pozemský statky, svobodný dvory, mlejny, kupectví, městský grůnty, nějakou službu neb řemeslo pospolu měl, ten a takový má jen toliko to *quantum*, které na nejvejš vysazené jest, dáti, od jiných pak quot osvobozen býti. I poněvadž také zadruhé, všechný a jednu každou osobu, též i úřady do této listy neb rozvržení zejména pojiti nemožné. Naproti tomu v této povědomě tak veliké obecního dobrého a všeho křesťanstva se tejkající důležitosti a potřebě od takové pomoci a sbírky žád-/-ný vyňat býti nemá. Pročež se milostivě duvěřovati ráčíme, že jeden každý, bud on byl v tomto patentu našem *rubricirován* neb ne, z vroucné lásky a věrné poddanosti k nám, veleslavnému domu našemu rakouskému a

celému křesťánstvu dokazující žádati nebude této veřejné pomoci a sbírky osvobozen býti, anobř sám se v tom pronese a volný najíti dá. Ti pak, jenž by v této listě zejména poznamenání a od Boha pod naši královskou a knížetčí ochranou a opatrováním hojnými prostředky obdařeni byli, z lásky obecného dobrého samí od sebe víceji než by na ně rozvrženo bylo, složiti se vynasnaží. A jakož jsme my za třetí k vybírání tohoto peněžitého prostředku jak při našem císařským dvoře hlavní *deputaci*, tak taky v království a zemích našich dědičných obzvláštní *comissy* zříditi a ustanoviti a jim tu plnou moc dáti ráčili: Aby oni na ty, jenž v tom patentu jmenování nejsou, vždy předce jístou quotu neb peněžitou dani vedle jednoho každého *conditi* a podle slušnosti rozvrhnouti a vysaditi mohli. Pročež vedle toho mají a povinni budou všichni naši podřízení císařští a královští *tribunálové* a *ouřadové*, duchovní i světské vrchnosti, neb jejich *ouředníci* a *správcové*, *stavové* a *obyvatelé*, *městští ouřadové* a nad jinými správou mající, též všichni jiní, kteří v Království našem dědičném českém a zemích k němu přivtělených bydlejí a zůstávají, neb oni za počet pod jich správou patřících lidí, měšťanův a poddaných státi a odpovídati povinni budou, v šesti nejprv příštích nedělích od času následujícího *respective* vyhlášení a do zemí *intimirování* tohoto císařského a královského patentu našeho počítaje sebe a všechny pod svou správou mající a této veřejné pomocný dani a sbírce z hlavy podrobené osoby, *dvorský* a *hospodářský officiry* a *služebníky* s jmenováním aneb vysazením jich platův, tím způsobem pod sebou mající *měšťany*, *poddaný* a *podruhy*, též jich *ženy* a *děti*, *řemeslníky* *tovaryše*, *čeled'* a jiné *sloužící*, žádného odtud bud' z duchovního neb světského stavu nevymíňující, pilně *popsati* a *takové popsání* dvojnásobné pod podpisem ruk a pečetí jich vyhotoviti a jedno z nich k ruce // té za tou příčinou v zemi zřízené *comissy* odevzdati, přitom ale taky ty dle nadepsaného vysazení shromádkem peníze, kteréžto jakž my je všechny a jednoho každého milostivě *ubezpečovati* ráčíme, k žádnému jinému cíli nežli na samou proti tomu *ouhlavnímu jména* křesťánského nepříteli Turku vedoucí válku k *přichránění* království a zemí našich, též k *prospěchu* všeobecného dobrého obrácené býti nemají, s sebou na hotově přinesti a pod správou dotčené jedné každé zemi k tomu zřízené *comissy* do našich, *respective* do královského vrchního, též *zemského* a *general* berničních *ouřadův*, spolu s druhým *popsáním* neb *vyznamenáním* proti *vyzdvyžení* pořádné *kvitanci* odvésti a složiti. Co se pak za čtvrté jednoho a druhého *dvorského* neb *panského officira* a *služebníkův* jako taky *řemeslnických tovaryšův*, *nádeníkův* a jiné *čeledi* (z nichžto žádný před zaplacením ze služby propuštěn býti nemá) *dotýče*, má jeden každý *mistr* a *hospodář* jich *povinnou sbírku* v určitém čase sám složiti, kteroužto zase sobě na jejich službě neb ročním a tyhodním *platu* sraziti a *zadržeti* moci bude.

Za páté mají ti, kteří by v odvozování své *quoty* *nedbanlivost* dokázali *vysazený termin* nepozorovali, aneb dokonce z toho se *vytahnouti* a to nějak *ututlati* minili, jich *quotu* *čtvrt násobně* *propadnouti* a na místě jednoho pět *zlatých dáti* a *zaplatiti*, proti nimžto *skutečnou*, ano i kdyby toho *potřeba* ukazovala, *vojenskou exekuti* *pokračovati* tím samým se *povoluje*, a na *takovou nastoupiti* jedné každé *vrchnosti* *povinnost* bude. Kdež jsme také. Za šesté *milostivě resolvirovati* ráčili, že kdyby v *krátkým* neb v *dlouhým* čase *skrze denunciati* se *shledalo*, že by se *věrné příznání* *neučinilo* a *díl osob* k *zamlčení* neb *ukrytí* *přišel*, *denunciantu* bez *jmenování* jeho *osoby* *třetí díl* *takové pokuty* *náležeti* má. K *zavírce* ráčili jsme také *obzvláštně milostivě* k tomu *povoliti*, že kdyby *pří jednom* neb *druhým* v tomto neb *onom* někdo se *zastavoval* a *nějaká pochybnost* se *vyskytnouti* *chtěla*, aby to naši *deputirovaní comissaři* vše podle *slušnosti* a *povahy věci* *rozsouditi* mohli. A *pročež* *přikazujem* a *milostivě poroučíme* všem *obyvatelům* a *poddaným* naš-//im *jakého by* ti *koliv* *stavu*, *povolání*, *povinnosti*, neb *vyvýšenosti* v často *opáčeném* Království našem *dědičném českém*, *Markrabství moravském* a *knížectvích Horním* a *Dolním Slezích* býli, aby oni od času *publicirování* a *respective* do Království a zemí našich tohoto císařského a královského patentu našeho *intimirování* v *šesti nedělích* *pořád zběhlých* tomu všemu, co *vejš* *strany* *popsání* a neb *vysvědčení* *osob* a *skládání* *těž peněžité pomoci* a *sbírky* z hlavy *ustanoveno* jest, *poslušnost* *zachovali*, a tak *Nám* k *snadnějšímu* *obsahnutí* a *snešení* toho *velikého břemena* *válečného lidu* *verbování* a *přivzetí* *cizího německého vojska* *věrně* a

upřímně napomocní byli, obzvláště pak poněvadž na zejskání času, než by nynější nebezpečství se rozšířilo, všecno záleží, to, co na jednoho každého rozvrženo ochotně složití nemeškali. Na čemž milostivá vůle naše císařská a královská poslušně naplněna bude. Dán v městě našem Vídni, desátého dne měsíce listopadu, léta Páně šestnáctistého devadesátého, království našich římského třicátého třetího, uherského třicátého šestého a českého třicátého pátého.

NA, APA, Účty dávek vybíraných papežem od duchovních na válku s Turky (1683–1698), i. č. 2137, sig.: B 68/6

Consignatio, quis, et quantum titulo huiusmodi extraordinarii subsidii ad bellum contra Turcas prosequendum ex statu Ecclesiastico secundum proprias oblationes contulerit

Celsissimus ac Reverendissimus Princeps Dominus Dominus Archiepiscopus Pragensis	500 fl.
Episcopus Litomericensis	150 fl.
Episcopus Reginaehradecensis	200
Praepositus S. Metropolitanae Pragensis	200
Capitulum S. Metropolitanae	250
Capitulum Litomericense et duo Sacellani	56
Clerus Litomericensis Dioecesis	486
Capitulum Reginaehradecense	120
Clerus Dioecesis Reginaehradecensis	854
Reverendissimus Dominus Cancellarius Archiepiscopalis	30
Abbas Braumoviensis	500
Abbas Strahoviensis	300
Abbas Plasensis	300
Abbas Töplensis	300
Abbas Silvensis	200
Abbas Cladrubiensis	200
Abbas Aulae Regiae	300
Abbas Spineae Coronae	100
Abbas Altovadensis	400
Abbas Ossecensis	400
Abbas Carloviensis	100
Abbas Sedlicensis	100
Abbas Emautinus	100
Abbas ad S. Joannem	50
Praepositus Novodomensis	50
Praepositus Trebonensis	200
Praepositus Chotessoviensis	400
Praepositus Veteroboleslaviensis	50
Praepositus Doxanensis	300
Praepositus Borovanensis	100
Decanus ad S. Appolinarem	30
Decanus Carlsteinensis	10
Archidiaconus Crumloviensis	50
Franciscus Zumsande	22 fl. 12 kr.
Societas Jesu	2250
Carthusiani Valdecenses	200
Collegium Egrense Societatis Jesu	100
Carmelitae Discalceati	100
Moniales Frauenthalenses	100
Moniales ad S. Georgium	300
Moniales Ursulinae	50
Sub vicariatu Crumloviensi	266
Novodomensi	205

Budvicensi	107
Muldavo-Tinensi	106
Cheynoviensi	74
Pilsnensi	139
Glattoviensi	83
Tustensi	189
Falkenoviensi	70
Planensi	207
Cubitensi	111
Görkaviensi	237
Radonicensi	233, 30 kr.
Neboleslaviensi	211
Seittendorfensi	140
Prachaticensi	83
Blattnensi	100, 30
Sutticensi	92
Chrudimensi	226
Litomisslensi	201, 30
Podiebradensi	226
Brundusiensi	106, 20
Divissoviensi	75, 45
Selczanensi	62
Kuttenbergensi	79
Ledecensi	165
Kwilicensi	124
Strasecensi	90
Horzovicensi	76
Glacensi	218
ab eodem	14
a Parochis Pragensibus	31

Interrogatia autem super quibus singuli testes interrogabuntur // super qualitatibus ...
ad Episcopatum ... promovendi erunt, ut sequitur, videlicet.

1. An Testis congoscat Illmum Dnum Promovendum, quomodo, a quo tempore circa, an sit ipsius consanguineus, cognatus, affinis, nimium familiaris, inimicus, aemulus, vel odiosus?
2. An sciat in qua Civitate, vel loco, et Dioecesi Promovendus sit natus, et quae sit Causa scientiae?
3. An sciat ipsum natum esse ex legitimo matrimonio, atque honestis et catholicis Parentibus, et quae sit Causa scientiae?
4. An sciat, cuius aetatis sit, praesertim an expleverit annum trigessimum, et quae sit causa scientiae?
5. An sciat eum esse in Sacris Ordinibus constitutus, quibus, a quo tempore citra, praesertim ante sex menses, et quae sit Causa scientiae?
6. An sciat, eum esse Ecclesiasticis functionibus, et in exercitio ordinum suspectorum diu versatum, in susceptione Sacramentorum frequente et devotum, et quae sit Causa scientiae?
7. An sciat, eum semper Catholice vixisse, et in fidei puritate permansisse, et qua sit Causa scientiae?
8. An sciat, eum praeditum esse innocentia vite, bonisque, moribus, et an sit bonae conversationis et famae, et quae sit Causa scientiae?
9. An sciat eum esse virum gravem, prudentem, et usu rerum praestante, et quae sit Causa scientiae?
10. An sciat eum aliquo gradu in Jure Canonico, vel in Sacra Theologia insignitu esse; quibus in locis, quanto tempore, et quo fructu ipsi theologiae vel juri Canonico operam dederit, et an vere ea doctrina polleat, quae in Episcopo requiritur, ad hoc, ut possit alios // docere, et quae sit Causa scientiae?
11. An sciat eum aliquo munere aliquando functum esse, vel circa curam animarum, aut regimen alterius Ecclesiae se exercuisse, et quomodo in eis se gesserit, tam quoad doctrinam, quam quoad prudentiam, integritatem et mores, et quae sit Causa scientiae?
12. An sciat eum aliquando publicum aliquod scandalum dedisse circa fidem, mores, sive doctrinam, vel aliquo corporis, aut animi vitio, alioque Canonico impedimento teneri, quominus possit ad Ecclesiam Cathedralis promovendi, et quae sit Causa scientiae?
13. An eum idoneum existimet ad bene regendam Ecclesiam Cathedralis, et praesertim eam ad quam ipse est promovendus, an dignum qui ad illam promoveatur, et an ipsius promotione eidem Ecclesiae utilem, et proficuum futuram esse censeat, et quare ita existimet.

Pro habenda vero informatione status Archiepiscopalis Ecclesiae Pragensis testes erunt interrogandi, et interrogabuntur super sequentibus Interrogatoriis, videlicet.

1. An testis sciat, in qua Provincia sita sit Civitas Pragensis, cuius situs, qualitas, et magnitudinis // sit, quot confluentibus, et a quot Christi fidelibus inhabitetur, cuius Dominio in temporalibus subiaceat, et qua sit Causa Scientiae?
2. An sciat, in illa Civitate esse Ecclesiam Archiepiscopalem, sub qua invocatione, cuius structurae, et qualitatis, an aliqua reparatione indigeat, et quae sit Causa scientiae?
3. An ista Ecclesia Archiepiscopalis Episcopos suffraganeos habeat, quinam sint, et quae sit Causa scientiae?
4. Quot et quale sint in dicta Ecclesia Dignitates Canonicatus, et alia Beneficia Ecclesiastica, quis sit numerus omnium Presbyterorum, et Clericorum inibi, in sive

- inservientium, quae sit Dignitas maior post Pontificalem, quales sint redditus dignitatum, Canonicatum et aliorum Beneficiorum, et an adsint Praebendae Theologicae, et Poenitentiarum, et quae sit Causa scientiae?
5. An in ea Cura Animarum exercetur, per quem, an sit in ea fons baptismalis, et quae sit causa Scientiae?
 6. An habeat Sacrarium sufficienter instructum Sacra Suppellectili coeterisque rebus ad Divinum Cultum et etiam ad Pontificalia exercenda necessariis. Chorum, Organum, Campanile cum Campanis, et Coemeterium, et quae sit Causa scientiae?
 7. An sint in ea Corpora, vel aliquae insignes reliquiae sanctorum, quomodo asserventur, et quae sit Causa scientiae? //
 8. An habeat Domum pro Archiepiscopi habitatione, ubi, et qualem, quantum distet ab Ecclesia, et an reparatione indigeat, et quae sit Causa Scientiae?
 9. An sciat verum valorem reddituum mensae Archiepiscopalis ad quam summam annuam ascendant, in quibus consistant, an sint aliqua pensione onerati, ad cuius, vel quorum favorem dicta pensio sit reservata, et quae sit Causa scientiae?
 10. Quot existant in illa Civitate Ecclesiae Parochiales, et an unaquaque habeat fontem baptismalem, quot item in illa existant collegiata, quot monasteria virorum et mulierum, quot confraternitates, et hospitalia, et an ibi sit Mons pietatis, et quae sit Causa scientiae?
 11. Quantum sit ampla Dioecesis, et qua loca complectatur, et quae sit Causa scientiae?
 12. An in ea erectum sit Seminarium, quot in eo peuri alantur, et quae sit Causa scientiae?
 13. An ipsa Ecclesia vacet, quomodo, a quo tempore, et quae sit Causa scientiae?

Obrazová příloha

Kardinál Francesco Buonvisi
vídeňský nuncius v letech 1676–1689

Jan Bedřich z Valdštejna
SOA Praha, Rodinný archiv Valdštejnů
Kniha II.

Rytina s Janem Bedřichem z Valdštejna (1676)

Zodiacus illustrium ecclesiae siderum seu virtutes infulatae clarissimorum duodecim orbis Christiani Antistitum reverendissimo et celsissimo Principi Domino Domini Joanni Friderico e comitibus de Waldstein Archiepiscopo Pragensi...Pragae 1676.

Svatyně v Mentorelle

Vilém Etzweiler

duchcovský děkan, rektor arcibiskupského semináře
a rezidenční kanovník u sv. Petra a Pavla na Vyšehradě

Náhrobková bysta kardinála
Alderana Cyba
v kostele
S. Maria del Popolo
Řím

Teze Balthasara Tirschnera s Františkem Augustinem, Janem Bedřichem a Karlem
Ferdinandem z Valdštejna z roku 1672
Návrh: Karel Škréta
Rytec: Johann Borcking
SOA Praha, RAV, ič. 2501, kniha VIII, sig. VIII-P.